

**Die ontwerp van vertalende vakwoordeboeke
met vertalers as teikengebruikers:
'n teoretiese model**

deur
Liezl Potgieter

*Proefskrif ingelewer vir die graad Doktor in Wysbegeerte (Leksikografie)
aan die
Universiteit van Stellenbosch*

Promotor: Prof. A.E. Feinauer
Medepromotor: Prof. R.H. Gouws
Fakulteit Lettere en Sosiale Wetenskappe
Departement Afrikaans en Nederlands

Maart 2011

Verklaring

Deur hierdie proefskrif elektronies in te lewer, verklaar ek dat die geheel van die werk hierin vervat, my eie, oorspronklike werk is, dat ek die alleenouteur daarvan is (behalwe in die mate uitdruklik anders aangedui), dat reproduksie en publikasie daarvan deur die Universiteit van Stellenbosch nie derdepartyregte sal skend nie en dat ek dit nie vantevore, in die geheel of gedeeltelik, ter verkryging van enige kwalifikasie aangebied het nie.

Maart 2011

Kopiereg © 2011 Universiteit van Stellenbosch

Alle regte voorbehou

Opsomming

Alhoewel woordeboeke op spesifieke teikengebruikers gerig is, het die leksikografie slegs 'n baie beperkte bydrae gelewer om hulpmiddels vir vertalers te ontwikkel. Veral die bestaande vakwoordeboeke gee min blyke van 'n teoretiese fundering en nog minder van 'n erkenning van die behoeftes van een van die tipiese gebruikersgroepe, te wete die professionele vertaler. Vertalers is 'n gebruikersgroep met eiesoortige behoeftes en benodig woordeboeke wat spesifiek op hierdie behoeftes gerig is. In hierdie proefskrif word daar eerstens aandag gegee aan die ontwikkeling van die leksikografie met spesifieke verwysing na die vakleksikografie en die belangrikste rolspelers op hierdie gebied sowel as aan die ontwikkeling van die vertaalteorie wat insluit die linguistiese, tekslinguistiese en funksionalistiese benaderings tot vertaling en die onderskeie rolspelers binne elk van die benaderings. Daar word ook gekyk na die probleem van ekwivalensie binne die vertaalteorie sowel as binne die leksikografie. Daarna word daar gekyk na die woordeboekgebruiker, die gebruikersperspektief en die verskillende woordeboekfunksies wat tydens die beplanning en samestelling van woordeboeke in gedagte gehou en in ag geneem moet word. Daar word vervolgens aandag gegee aan vertalers as woordeboekgebruikers en daar word aangedui watter soort probleme vertalers met bestaande vertalende vakwoordeboeke het. Daarna word die fokus geplaas op die leksikografiese behoeftes van en vereistes wat professionele vertalers aan vertalende vakwoordeboeke stel. Laastens word 'n teoreties gefundeerde model ontwikkel vir die beplanning en opstel van vertalende vakwoordeboeke wat aan 'n wye reeks eiesoortige probleme aandag gee en aan die spesifieke behoeftes van professionele vertalers voldoen.

Abstract

Although dictionaries are aimed at specific target users, lexicography has only made a very limited contribution to developing resources for translators. Existing language for special purposes dictionaries (LSP dictionaries) in particular show very little evidence of a theoretical foundation and even less evidence of recognising the needs of one of the most typical user groups, namely the professional translator. As a user group translators have distinctive needs and they are therefore in need of dictionaries specifically targeting these needs. In this dissertation the development of lexicography with specific reference to LSP lexicography and the most important role players in the field as well as the development of translation theory which includes the linguistic, text linguistic and functionalistic approaches to translation and the various role players with regard to each of these approaches are dealt with first. Furthermore the problem of equivalence with regard to translation theory as well as lexicography are also investigated. Thereafter attention is given to the dictionary user, the user perspective and the different dictionary functions that should be kept in mind during the planning and compilation of dictionaries. Translators as dictionary users are also explored and the type of problems translators have with existing translation LSP dictionaries is indicated. Then the focus falls on the lexicographical needs and requirements that professional translators have with regard to translation LSP dictionaries. Lastly a theoretically founded model is developed for the planning and compilation of translation LSP dictionaries that address a wide range of problems and meet the specific needs of professional translators.

Bedankings

Ek wil graag baie dankie sê aan prof. Ilse Feinauer vir die hulp en ondersteuning tydens die skryf van hierdie proefskrif.

Ook 'n groot dankie aan my ouers, Rufus en Ilse Gouws, vir die groot rol wat julle in my lewe speel en al julle ondersteuning en hulp.

Dankie ook aan my skoonouers, Sias en Hanneke Potgieter, vir julle ondersteuning en belangstelling.

Laastens aan my man, Johan Potgieter, dankie vir alles – daar is nie genoeg woorde in die woordeboek om vir jou dankie te sê vir al jou liefde, ondersteuning en geduld tydens die skryf van hierdie proefskrif nie!

Inhoudsopgawe

Afkortings.....	1
Hoofstuk 1: Inleiding	3
1.1 Agtergrond.....	3
1.2 Probleemstelling	4
1.3 Hipotese	5
1.4 Terreinafbakening.....	6
1.5 Metodologie	7
1.6 Verloop van die navorsing	7
1.7 Ten slotte.....	8
Hoofstuk 2: Leksikografieteorie en vertaalteorie	9
2.1 Inleidend.....	9
2.2 Die ontwikkeling van die leksikografieteorie	9
2.2.1 <i>Die ontwikkeling van die vakleksikografie</i>	18
2.3 Die ontwikkeling van die vertaalteorie t.o.v. TSD-vertaling.....	20
2.3.1 <i>Die linguistiese benadering</i>	22
2.3.2 <i>Die tekslinguistiese benadering</i>	35
2.3.3 <i>Die funksionalistiese benadering</i>	40
2.4 Die probleem van ekwivalensie binne die vertaalteorie	46
2.5 Ekwivalensie binne die leksikografie	51
2.6 Ten slotte.....	56
Hoofstuk 3: Die woordeboekgebruiker en leksikografiese funksies	57
3.1 Inleidend.....	57
3.2 Die ontwikkeling van die gebruikersperspektief	57
3.3 Die woordeboekgebruiker.....	60
3.3.1 <i>Gebruikerstipologie</i>	62

3.3.2 <i>Tipologie van gebruiksituasies</i>	64
3.3.3 <i>Tipologie van gebruikersbehoefte</i>	64
3.4 Algemene leksikografiese funksies.....	65
3.4.1 <i>Kommunikatief-georiënteerde funksies</i>	67
3.4.2 <i>Kognitief-georiënteerde funksies</i>	73
3.4.3 <i>'n Transtekstuele benadering tot leksikografiese funksies</i>	74
3.5 Die vertaler as woordeboekgebruiker	77
3.5.1 <i>Die profiel van 'n vertaler</i>	78
3.5.2 <i>Die woordeboek en die vertaalproses</i>	83
3.5.3 <i>Strategieë om woordeboekgebruik by vertalers te verbeter</i>	86
3.5.4 <i>Leksikografiese hulp tydens vertaling</i>	90
3.6 Ten slotte.....	94
 Hoofstuk 4: Ekwivalensie en woordeboekinhoud in bestaande vertalende vakwoordeboeke	95
4.1 Inleiding	95
4.2 Ekwivalente	96
4.2.1 <i>Ekwivalentverhoudinge</i>	96
4.2.2 <i>Die omkeerbaarheidsbeginsel</i>	106
4.3 Woordeboekinhoud	108
4.3.1 <i>Taalkundige data</i>	108
4.3.2 <i>Ensiklopediese data</i>	126
4.3.3 <i>Woordeboekkomponente</i>	139
4.4 Ten slotte.....	156
 Hoofstuk 5: Woordeboekstrukture in bestaande vertalende vakwoordeboeke.....	157
5.1 Inleidend.....	157
5.2 Verskillende woordeboekstrukture.....	157
5.2.1 <i>Raamstruktuur</i>	158
5.2.2 <i>Dataverspreidingstruktuur</i>	162
5.2.3 <i>Makrostruktuur</i>	163
5.2.4 <i>Mikrostruktuur</i>	171

5.2.5 Artikelstruktuur	174
5.2.6 Mediostruktuur	182
5.2.7 Toegangstruktuur	192
5.3 Ten slotte	200
Hoofstuk 6: 'n Model vir 'n vakwoordeboek vir vertalers	202
6.1 Inleidend	202
6.2 Leksikografiese seleksie	202
6.2.1 Seleksie van taalpaar en vakgebied	203
6.2.2 Seleksie van metode	204
6.2.3 Seleksie van data	206
6.2.4 Seleksie van lemmas	207
6.2.5 Seleksie en bewerking van vertaalekwivalente	209
6.3 Woordeboekinhoud	218
6.3.1 Taalkundige data	218
6.3.2 Ensiklopediese data	226
6.3.3 Woordeboekkomponente	228
6.4 Woordeboekstrukture	241
6.4.1 Raamstruktuur	241
6.4.2 Dataverspreidingstruktuur	242
6.4.3 Makrostruktuur	243
6.4.4 Mikrostruktuur	247
6.4.5 Artikelstruktuur	247
6.4.6 Mediostruktuur	252
6.4.7 Toegangstruktuur	254
6.5 Akkuraatheid van inskrywings	264
6.6 'n Model vir 'n vakwoordeboek vir vertalers	267
6.6 Ten slotte	273
Hoofstuk 7: Slot	274
7.1 Samevatting	274

7.2 Voorstelle vir verdere navorsing	275
7.3 Voorstelle vir disseminasie van proefskrifinhoud	276
Bronnelys	278

Afkortings

Woordeboeke

CDE	–	COMPUTER DESKTOP ENCYCLOPEDIA
DEE	–	DANSK-ENGELSK ERHVERVSORDBOG
DLDR	–	DICTIONARY OF LEXICOGRAPHY AND DICTIONARY RESEARCH
DOC	–	DICTIONARY OF COMPUTING
EDGT	–	ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY
GW	–	GROOT WOORDEBOEK / MAJOR DICTIONARY
KW	–	KUBERWOORDEBOEK AFRIKAANS-ENGELS, ENGELS-AFRIKAANS / CYBER DICTIONARY AFRIKAANS-ENGLISH, ENGLISH-AFRIKAANS
PAEW	–	PHAROS AFRIKAANS-ENGELS WOORDEBOEK
RW	–	REKENAARWOORDEBOEK
SKW	–	STERREKUNDEWOORDEBOEK
SW	–	SAKEWOORDEBOEK
TFD	–	THE FREE DICTIONARY
WAT	–	WOORDEBOEK VAN DIE AFRIKAANSE TAAL
WHWHD	–	WEBSTER'S NEW WORLD HACKER DICTIONARY
WRHT	–	WOORDEBOEK VAN REGS- EN HANDELSTERME

Ander

BT	–	Brontaal
BTT	–	Brontaaltekst
DT	–	Doeltaal
DTT	–	Doeltaaltekst
SL	–	Source language
T1	–	Eerste taal
T2	–	Tweede taal
TAD	–	Taal vir algemene doeleindes

- TL** – Target language
- TSD** – Taal vir spesiale doeleindes

Hoofstuk 1

Inleiding

1.1 Agtergrond

Translating dictionaries arise in response to the need to understand texts in a foreign language.

~ Shcherba (1940:338)

Woordeboeke word saamgestel met inagneming van 'n duidelik geïdentifiseerde teikgebruiker, sowel as die behoeftes en die naslaanvaardighede van die teikengebruiker. In die geval van vakwoordeboeke word drie tipiese gebruikersgroepe gewoonlik onderskei, te wete die deskundige, die semideskundige en die leek (Bergenholtz & Kaufmann 1997:100). Aan vertalers as gebruikers word in die gesprek oor en in die samestelling van vakwoordeboeke min indien enige aandag gegee.

In die onlangse metaleksikografie word baie klem geplaas op die noodsaak om in die beplanning van 'n woordeboek reeds duidelikheid te hê oor die tipiese gebruikssituasie van die beplande woordeboek. Die moderne leksikografieteorie is gebaseer op die idee dat woordeboeke gebruiksartikels is en dat dit daarom nodig is dat woordeboeke geproduseer sal word om aan sekere menslike behoeftes te voldoen (Tarp 2004:27). In die geval van vakwoordeboeke is vertalers dikwels gebruikers en die gebruikssituasie is 'n situasie waar die woordeboek gebruik word om met vertaling te help. Volgens De Foglio en Lubbe is vertalers boonop die vakleksikografie se veeleisendste gebruikersgroep omdat vertalers onder andere definisies, eksakte en erkende terminologie en voorbeelde wat die gebruik aantoon, benodig (2002:121).

Vanuit die perspektief van professionele vertalers as kundige gebruikersgroep is bestaande vertalende vakwoordeboeke nie bevredigend nie, onder meer omdat daar dikwels tekortkominge in die bewerking van lemmas is en dit soms 'n meer frustrerende as bruikbare hulpmiddel is. Volgens Tarp bestaan daar 'n groot aantal woordeboeke, en veral vakwoordeboeke, wat nie voldoen aan die standaarde van moderne leksikografiese werke nie (2000:190). Nie net word lemmas nie volledig genoeg in vertalende vakwoordeboeke bewerk nie, maar daar word ook selde aan die gebruiker

enige leiding gegee ten opsigte van die konteks waarbinne die vertaalekwivalente gebruik moet word. Die vertalers moet dus telkemale op hulle intuïsie staatmaak omdat die woordeboek nie die nodige hulp verskaf nie. Die bewerking van lemmas in vertalende vakwoordeboeke kan voorts gesien word as ongenoegsaam, omdat die gebrekkige bewerking van lemmas vertalers dwing om ander bronne te raadpleeg ten einde die nodige hulp rakende die vertaling van 'n betrokke vakterm vir 'n spesifieke konteks te kry. Laastens kan die bewerking van lemmas in vertalende vakwoordeboeke ook gesien word as ontoereikend omdat die woordeboeke weens die feit dat hulle baie woordgebaseerd is, nie kan voorsien in die behoeftes van vertalers wat teksmatig vertaal nie omdat daar te min aandag gegee word aan terme wat meerwoordige leksikale items is.

Indien 'n mens aan woordeboeke dink as gebruiksartikels met die doel om aan sekere gebruikersbehoefte te voldoen, is daar twee baie belangrike konsepte waaraan die leksikograaf moet aandag gee, naamlik die gebruiker en sy of haar behoeftes (Tarp 2000:194). Die vasstelling van die gebruiker en sy of haar behoeftes en naslaanvaardighede lei tot die vasstelling van die tersaaklike leksikografiese funksies. Dan word die data gekies wat in die betrokke woordeboek (in die sentrale lys sowel as die buitetekste) moet verskyn en laastens word die woordeboekstrukture gekies waardeur hierdie funksies ten beste verwerklik kan word.

1.2 Probleemstelling

Alhoewel woordeboeke op spesifieke teikengebruikers gerig is, het die leksikografie slegs 'n baie beperkte bydrae gelewer om hulpmiddels spesifiek vir vertalers te ontwikkel. Veral die bestaande vakwoordeboeke gee min blyke van 'n teoretiese fundering en nog minder van 'n erkenning van die behoeftes van een van die tipiese gebruikersgroepe, te wete die professionele vertalers. Vertalers is 'n gebruikersgroep met eiesoortige behoeftes en benodig woordeboeke wat spesifiek op hierdie behoeftes gerig is. In hierdie proefskrif word daar aangedui watter soort probleme vertalers met bestaande vertalende vakwoordeboeke (eenrigting- sowel as tweerigting-vertalendevakwoordeboeke) het; daarna word die fokus geplaas op die leksikografiese behoeftes van en vereistes wat professionele vertalers aan vertalende vakwoordeboeke stel. Laastens word 'n teoreties gefundeerde model ontwikkel vir die beplanning en opstel van

tweerigtingvertalendevakwoordeboeke wat aan 'n wye reeks eiesoortige probleme aandag gee en aan die spesifieke behoeftes van professionele vertalers voldoen.

1.3 Hipotese

Bestaande vertalende vakwoordeboeke is nie 'n voldoende hulpmiddel vir vertalers nie.

Ten einde hierdie induktiewe hipotese te operasionaliseer, is dit nodig om die begrip "voldoende" te omskryf.

Wanneer die stelling gemaak word dat vertalende vakwoordeboeke (eenrigting- sowel as tweerigtingvertalendevakwoordeboeke) nie 'n voldoende hulpmiddel vir vertalers is nie, word daar bedoel dat vertalende vakwoordeboeke nie 'n bevredigende, genoegsame of toereikende hulpmiddel is nie. Vertalende vakwoordeboeke is nie bevredigend nie, omdat daar tekortkominge in die bewerking van vakterme is en die woordeboek soms meer 'n frustrasie as 'n bruikbare hulpmiddel is. Nie net word vakterme nie volledig bewerk nie, maar daar word ook selde aan die gebruiker enige leiding gegee ten opsigte van die terme se morfologie sowel as die konteks waarbinne die terme gebruik moet word. Die vertalers moet dus telkemale op hulle intuïsie staatmaak omdat die woordeboek nie die nodige hulp verskaf nie. Die bewerking van vakterme in vertalende vakwoordeboeke kan voorts ook gesien word as ongenoegsaam omdat die gebrekkige bewerking van terme die vertalers dwing om ander bronne te raadpleeg ten einde die nodige hulp rakende die vertaling van 'n betrokke vakterm te kry. Laastens kan die bewerking van vakterme in vertalende vakwoordeboeke ook as ontoereikend gesien word, omdat die woordeboeke weens die feit dat hulle baie woordgebaseerd is, nie kan voorsien in die behoeftes van die vertalers wat teksmatig vertaal nie.

Dit is voorts ook belangrik om presies te weet waarna daar verwys word wanneer daar in hierdie proefskrif na vertalers verwys word. Tensy anders vermeld, word daar, wanneer daar na vertalers verwys word, deurgaans na professionele vertalers (met ander woorde mense wat kwalifikasies as

vertalers het en vertaalwerk doen as bron van inkomste) verwys. Vir 'n meer volledige bespreking oor die profiel van vertalers, sien 3.5.1.

1.4 Terreinafbakening

In hierdie ondersoek sal daar op vertalende vakwoordeboeke gekonsentreer word aangesien dit gewoonlik die eerste bron is wat vertalers tydens die vertaling van vakterme raadpleeg. Die vertalende vakwoordeboeke (eenrigting- sowel as tweerigtingvertalendevakwoordeboeke) wat hoofsaaklik vir hierdie studie gebruik word, is KUBERWOORDEBOEK, REKENAARWOORDEBOEK, STERREKUNDEWOORDEBOEK, SAKEWORDEBOEK en ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY. Daar sal van tyd tot tyd van ander vertalende vakwoordeboeke gebruik gemaak word en die verklarende vakwoordeboek, DICTIONARY OF COMPUTING, word ook geraadpleeg. Die rede waarom daar op hierdie woordeboeke besluit is, is omdat dit woordeboeke is wat die navorser as professionele vertaler al dikwels moes raadpleeg. Tydens die raadpleging van dié woordeboeke het die vertaler gesien dat daar heelwat probleme en leemtes in die woordeboeke is wat dit vir die vertaler moeilik maak om vinnig en maklik die korrekte vertaalekwivalent vir binne 'n spesifieke konteks op te spoor. Daar sal in hierdie studie ook slegs na gedrukte woordeboeke verwys word en nie ook na elektroniese woordeboeke nie.

Die ondersoek word benader vanuit die oogpunt van professionele vertalers wat daaglik binne die bedryf met die vertaling van vaktekste en vakterme gekonfronteer word, eerder as vertalers in opleiding. Die rede hiervoor is dat die vertalings wat binne die klaskamer- of opleidingsituasie gedoen word as didaktiese oefening om die leerder se bemeestering van die ander taal aan te help of te toets, anders is as die vertalings wat binne 'n bepaalde kommunikatiewe situasie gedoen word (Snell-Hornby 1992:100, Crafford 2005:3).

Die taalpaar wat ondersoek word, is Afrikaans en Engels, alhoewel daar ook na vakwoordeboeke met ander taalpare verwys sal word. Die rede hiervoor is omdat dit die twee tale in Suid-Afrika is waarin die meeste vaktekste gegenereer word en die vertaling van vaktekste in Suid-Afrika dus hoofsaaklik tussen hierdie twee tale plaasvind.

1.5 Metodologie

Die hipotese wat in 1.3 geformuleer is (naamlik dat vertalende vakwoordeboeke 'n onvoldoende hulpmiddel vir vertalers tydens die vertaling van vaktekste is), is induktief van aard omdat dit gebaseer is op probleme wat na aanleiding van die navorser se persoonlike waarnemings en ervarings geïdentifiseer is. Die hipotese word ondersoek binne die raamwerk van die algemene vertaal- en leksikografieteorie en daar sal vanuit hierdie teorie na vertalende vakwoordeboeke gekyk word. Dit behels onder meer dat daar ondersoekend te werk gegaan sal word deur na die woordeboek te gaan om vas te stel watter hulp, indien enige, daar tydens die vertaling van vakterme aan die vertalers gebied word. Daar sal dan gekyk word hoe terme in bestaande vertalende vakwoordeboeke (eenrigting- sowel as tweerigtingvertalende vakwoordeboeke) bewerk word en hoe die bewerking daarvan verbeter kan word om werklik aan die behoeftes van vertalers te voldoen.

In die navorsing waaroor hierna verslag gedoen word, kom daar ook 'n toegepaste navorsingskomponent voor. Daar sal aan die einde van die studie gepoog word om die teorie op die praktyk toe te pas en 'n praktiese model te ontwerp aan die hand waarvan toekomstige tweerigtingvertalende vakwoordeboeke ontwerp kan word en wat daarop gerig is om die vertaling van vakterme 'n toegankliker, gebruikersvriendeliker en meer geslaagde proses te maak.

1.6 Verloop van die navorsing

In die inleidende hoofstuk word daar aandag gegee aan die rasionaal van die studie en die navorsingsontwerp. In hoofstuk 2 word daar gekyk na die ontwikkeling van die vernaamste tersaaklike benaderings binne die leksikografie (spesifiek ook die vakleksikografie) sowel as binne die vertaalteorie. Daar sal ook in hierdie hoofstuk aandag gegee word aan die begrip *ekwivalensie* en die rol wat dit binne sowel die vertaalteorie as die leksikografie speel.

Hoofstuk 3 word gewy aan die woordeboekgebruiker, die gebruikersperspektief en die verskillende woordeboekfunksies wat tydens die beplanning en samestelling van woordeboeke in gedagte gehou en in ag geneem moet word. Daar word vervolgens ook gekyk na vertalers as woordeboekgebruikers.

Hoofstuk 4 word gebruik om te kyk na ekwivalensie en woordeboekinhoud in bestaande vertalende vakwoordeboeke, terwyl daar in hoofstuk 5 gekyk word na die verskillende woordeboekstrukture wat in woordeboeke aangetref word.

In hoofstuk 6 word daar voorstelle gemaak vir die verbeterde samestelling van tweerigtingvertalendevakwoordeboeke gerig op vertalers en word daar ook 'n model daargestel wat prakties wys hoe die aanbod van vakterme en vakkundige data verbeter kan word om vir vertalers van groter hulp te wees (dié model kan ook op die samestelling van eenrigtingvertalendevakwoordeboeke toegepas word).

Die ondersoek word in hoofstuk 7 afgesluit met onder andere voorstelle vir verdere navorsingsmoontlikhede en voorstelle vir die disseminasie van die proefskrifinhoud.

1.7 Ten slotte

Die aanvangshipotese van hierdie studie is dat vertalende vakwoordeboeke nie 'n voldoende hulpmiddel vir vertalers is nie. Indien hierdie induktiewe hipotese aan die hand van 'n literatuurondersoek korrek bewys word, beteken dit nie dat bestaande vertalende vakwoordeboeke vir vertalers van geen nut tydens die vertaling van vakterme is nie.

Die navorsing wat in hierdie studie volg, bewys wel dat die aanbod en bewerking van vakterme in vertalende vakwoordeboeke meer gebruikergerig kan wees en dat daar talle maniere is waarop die bewerking van vakterme en vakkundige data aangepas kan word sodat dit meer aan die spesifieke behoeftes van vertalers voldoen en werklik vir vertalers tydens die vertaalproses van nut kan wees.

Hoofstuk 2

Leksikografieteorie en vertaalteorie

2.1 Inleidend

In hierdie hoofstuk sal daar eerstens aandag gegee word aan van die belangrikste ontwikkelinge met betrekking tot die leksikografieteorie (ook met betrekking tot die vakleksikografie) sowel as die vertaalteorie. Daarna word daar gekyk na die problematiek wat betref die konsep *ekwivalensie* binne die leksikografie en die vertaalteorie.

Die feit dat leksikografie 'n onafhanklike dissipline is en nie meer net as 'n deeldissipline van die taalkunde gesien word nie, blyk onder meer daaruit dat leksikografie gerig is op woordeboeke en nie op taal nie. In die formulering van vakleksikografie speel die integrasie van teoretiese aspekte vanuit verskillende vakgebiede 'n rol. Vervolgens word aandag gegee aan die interaksie tussen leksikografie en die vertaalteorie.

2.2 Die ontwikkeling van die leksikografieteorie

Dictionaries have developed not as theoretical instruments, but as practical tools.

~ Al-Kasimi (1977:1)

Die eerste woordeboeke is vermoedelik ongeveer drieduisend jaar gelede in Irak deur die Assiriërs opgestel in 'n poging om leiding te gee in die verstaan van die plaaslike Sumeriese tekens. Dit was "vertalende" woordeboeke wat die Sumeriese lemmas van Assiriese vertaalekwivalente voorsien het (Gouws 1989:51). Die belangrikste motivering vir die ontstaan van Arabiese woordeboeke in die sewende eeu was godsdienstige redes aangesien hierdie woordeboeke saamgestel is om die moeilike woorde wat in die Koran verskyn het te verklaar (Gouws 1989:51; Al-Kasimi 1977:2).

Woordeboeke word hedendaags ingespan as gebruiksartikels en hulle gebruikers maak op hulle staat as gesaghebbende houters van kennis (Gouws & Prinsloo 2005:1). Alhoewel woordeboeke al

dateer uit veel vroeër as die 21ste eeu, word hulle vandag steeds gesien as huishoudelike produkte wat 'n rol vervul as praktiese instrumente, nes hulle al vir baie jare doen.

Vandag kan die leksikografie gesien word as 'n dissipline van tweevoudige aard, bestaande naamlik uit 'n praktiese komponent en 'n teoretiese komponent. Die teoretiese komponent fokus op navorsing ten opsigte van onder meer woordeboeke se vorm, inhoud en funksies, terwyl die praktiese komponent lei tot die samestelling van woordeboeke (Gouws & Prinsloo 2005:1). Volgens Gouws en Prinsloo het die leksikografie egter nie altyd so 'n tweevoudige aard gehad nie en het die teoretiese komponent eers heelwat later as die praktiese komponent ontstaan (2005:1). Alhoewel dit vandag algemeen aanvaar word dat enige goeie woordeboek 'n goeie teoretiese basis benodig, was dit nie altyd die geval nie. Woordeboeke is baie ouer as die leksikografieteorie en vir baie jare het woordeboeke ontwikkel binne 'n preteoretiese milieu (Gouws & Prinsloo 2005:1).

Net soos die vroeë Engelse woordeboeke wat ontstaan het as hulpbronne vir studente om hulle Latynse manuskripte makliker te verstaan, is die meeste vroeë woordeboeke opgestel om kennis oor te dra en daar is gepoog om die sogenaamde *omne scibile* ("alles wat wetenswaardig is") vas te vang. Alhoewel die skolastici wat hierdie werk saamgestel het se werk nie leksikografies gerig was nie, het dit tog 'n definitiewe invloed op woordeboekontwikkeling gehad (Gouws 1989:51). Deur die loop van die vroeë Middeleeue het daar ook *glossae collectae* begin verskyn – semiformele lyste waar onderwysers en studente moeilike of vreemde woorde en uitdrukkings kon aanteken (dit was dus 'n geval van die studente wat opgetree het as leksikograwe). Baie van die uitdrukkings is netso gelys in die volgorde waarin hulle opgeteken is, maar sommige is alfabeties gerangskik, alhoewel die alfabetiese lysing slegs volgens die eerste letter was. Vanaf die agtste eeu is daar verdere vordering gemaak en is die woorde soms ook alfabeties gerangskik met ook die tweede of derde letter in ag genome, maar wanneer 'n mens gaan kyk na die glossaria wat behoue gebly het, is dit duidelik dat die vordering ten opsigte van alfabetiese ordening baie stadig plaasgevind het en dat dit ongeveer 300 tot 400 jaar geduur het voor algehele alfabetiese ordening algemeen gebruik is (McArthur 1986:76).

Die konsep van alfabetiese ordening het eers werklik begin posvat na die verskyning van die drukpers in 1635 en dit het geleidelik daartoe gelei dat alfabetiese ordening bo tematiese ordening

gekies is (McArthur 1986:77). Die rede hiervoor is dat lettersetters voortdurend besig was om die alfabetletters in drukkersrakkies te rangskik en dat hulle sodoende baie gemaklik geraak het met die ordening van letters in alfabetiese volgorde en mettertyd die gerief daarvan begin besef het (Gouws 1989:53). Waar geleerdes en kopiïste ongewoond daaraan was om aan woorde en letters in alfabetiese orde te dink, het drukkers nou baie van hulle tyd daaraan bestee om juis dit te doen. Gevolglik het blote vertrouetheid met die alfabet as ordeningstelsel van harde fisiese voorwerpe binne die drukkersbedryf uiteindelik gelei tot verhoogde belangstelling in alfabetiese ordening binne ander verwante en meer abstrakte velde (McArthur 1986:77).

Selfs na dese het dit steeds 'n eeu of wat geneem voordat alfabetiese woordeboeke die oorhand begin kry het bo tematiese woordeboeke (Gouws 1989:53). Die saamstel van konkordansies, indekse en ABC-woordboeke het stadig begin momentum kry en teen 1600 het dit meer gevestig begin voorkom (McArthur 1986:77).

Die verskyning van Robert Cawdrey se *A TABLE ALPHABETICALL* in 1604 was 'n groot deurbraak in die leksikografie. Hierdie woordeboek was gerig op die verklaring van Latynse, Griekse en ander leenwoorde in Engels (Gouws 1992:37). Die leenwoorde wat in Cawdrey se woordeboek opgeneem is, was voorheen veral die gebruiksbesit van geleerdes, maar Cawdrey wou nie hê dat sy woordeboek net deur 'n groepie studente en akademici gebruik word nie. Dit was sy ideaal dat die woordeboek deur die breë taalgemeenskap as instrument benut moes word (Gouws 1989:54). Hy skryf die volgende oor sy woordeboek: "gathered for the benefit and helpe of Ladies, Gentlewomen, or any other unskilfull persons" (McArthur 1986:86). Cawdrey se benadering het 'n nuwe era in die leksikografiese ontwikkeling verteenwoordig deurdat hy sy woordeboek as inligtingshouer tot die beskikking gestel het van die breë taalgemeenskap (Gouws 1989:54).

Nog een van die groot mylpale in die moderne leksikografie is die werk van Samuel Johnson. Sy *A DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE* wat in 1755 verskyn het, was die eerste van die groot Engelse verklarende woordeboeke. Die woordeboek is in 1747 voorafgegaan deur *THE PLAN OF A DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE*, 'n dokument waarin 'n uiteensetting gegee is van wat met die projek beoog word (Gouws, R.H. 1989:17; Gouws, L. 2006:34). *A DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE* is algemeen beskou as 'n werk wat die taal normeër het. Volgens Gouws het hierdie woordeboek die

tradisie geskep dat woordeboeke nie net moet normeer nie, maar as 't ware waghonde oor die taal moes wees (1989:17). Volgens Johnson het elke taal "improprieties and absurdities" en dit is die leksikografe se plig "to correct or proscribe" (Johnson 1755). Johnson beskryf die funksie van sy woordeboek as volg: "by which the pronunciation of our language may be fixed and its attainment facilitated; by which its purity may be preserved, its use ascertained, and its duration lengthened" (Johnson 1755). Met hierdie preskriptiewe benadering het Johnson doelbewus probeer om Engels te reguleer en te verbeter en om gebruikers te ontmoedig om gebruik te maak van woorde en betekenisse wat hy as "onbeskaafde taalgebruik" beskou het (Gouws 1989:18; Gouws & Potgieter 2010:235).

Daar word algemeen erken dat Johnson se woordeboek baie bygedra het tot die standaardisering van Engels. Die woordeboek het veral op die gebied van spelling en betekenisbeskrywing 'n gesaghebbende maatstaf vir gebruikers sowel as toekomstige leksikografe geword. Volgens Landau het Johnson sy woordeboek nie net as 'n opvoedkundige onderneming gesien nie, maar ook as 'n morele onderneming (1984:54). Johnson het dit as sy morele plig beskou om ander mense te onderrig in korrekte taalgebruik. Hierdie siening van Johnson het volgens Gouws 'n beduidende invloed gehad op die benadering wat hierna die leksikografiese praktyk gedomineer het en die meeste woordeboeke het ook hierdie preskriptiewe benadering nagevolg (1989:19). Die Engelse leksikografie het dus 'n tradisie gevestig waarvolgens woordeboeke daarop gerig is om taalkundige en taalgebruikskundige data aan die gebruikers oor te dra. Die gesag van die woordeboek is deur die gewone gebruikers bo alle verdenking gestel en woordeboeke het ontwikkel as "belangrike houe van inligting" (Gouws 1992:38).

Tydens die negentiende eeu is die leksikografiese toneel grotendeels oorheers deur die werk van die Amerikaner Noah Webster (Gouws 1989:19). Alhoewel sy leksikografiese werk nie die eerste was wat in Amerika gedoen is nie, het dit die beduidendste vernuwing tot gevolg gehad. Nadat Webster in 1783 'n spellinghandleiding getiteld *THE AMERICAN SPELLING BOOK* uitgegee het, het sy woordeboek *A COMPENDIOUS DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE* in 1806 verskyn. Webster se belangrikste leksikografiese bydrae was egter sy woordeboek getiteld *AN AMERICAN DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE* wat in 1828 verskyn het. Volgens Gouws het Webster Johnson se werk heftig teëgestaan en dit skerp gekritiseer. Webster wou die Amerikaanse taal suiwer van die sterk Britse invloed wat via

Johnson se woordeboek steeds as norm gegeld het (1989:19). In 'n poging om erkenning aan Amerikaanse Engels te gee, het Webster, anders as Johnson, linguistiese verandering as 'n vernuwende invloed verwelkom (Gouws 1989:19).

Webster het gepoog om Amerikaanse Engels uit eie reg te vestig en het veral drastiese spellingveranderinge in sy woordeboek aangebring wat 'n beduidende en blywende invloed gehad het (Hy was die persoon verantwoordelik vir die Amerikaanse spellingvorme soos *favor* in plaas van *favour*, *theater* in plaas van *theatre* en *check* in plaas van *cheque*). Na Webster se dood in 1843 is al sy onverkoopte boeke, alle kopiereg en die reg op die gebruik van die naam "Webster", gekoop deur die broers George en Charles Merriam (Wikipedia 2007).

In reaksie op die vrystelling van Joseph Worcester se magnum opus getiteld A DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE wat in 1860 verskyn het en op daardie stadium beskou is as die beste woordeboek sedert Johnson se woordeboek die lig gesien het, het The C & G Merriam Company, in 1864 die nuwe A DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE gepubliseer. Hierdie woordeboek het talle goeie aspekte van Worcester se woordeboek oorgeneem en Websterwoordeboeke sou voortaan dié preskriptiewe taalkundige inligtingsbron van die Amerikaanse taalgemeenskap wees. WEBSTER'S SECOND NEW INTERNATIONAL DICTIONARY wat in 1934 verskyn het, het hierdie status opnuut bevestig (Gouws 1989:20).

Na 'n dekade van voorbereidings het WEBSTER'S THIRD NEW INTERNATIONAL DICTIONARY (algemeen bekend as WEBSTER'S THIRD) in 1961 die lig gesien (Wikipedia 2007). Die redakteur van die uitgawe was Philip Gove. Tydens die samestelling van die woordeboek het Gove, anders as Johnson, Webster en Worcester, gebruik gemaak van 'n deskriptiewe benadering en hom laat lei deur die werklike taalgebruik. Hy het dus sowel geskrewe as gesproke taalgebruik in ag geneem, want hy het gevoel die woordeboek moet 'n getroue weerspieëling bied van dit wat in die taal werkzaam is (Gouws 1989:20).

Omdat Gove se lemmakeuse berus het op gebruiksfrekwensie eerder as sosiale kriteria, het dit gevolglik baie woorde ingesluit wat ingedruis het teen sy voorgangers se leksikografiese beginsels. Die Amerikaanse woordeboekgebruikers kon hulle aanvanklik nie met hierdie benadering

vereenselwig nie en WEBSTER'S THIRD het gevolglik 'n onvriendelike ontvangs gehad en baie kritiek ontvang (Gouws 1989:21). Na aanleiding van nog 'n negatiewe resensie in LIFE MAGAZINE, het Gove die volgende aan die uitgewer van dié tydskrif geskryf:

The responsibility of the dictionary is to record language, not set its style. For us to attempt to prescribe language would be like *Life* reporting the news as its editors would prefer it to happen (in Gouws 1989:21).

Die verskyning van WEBSTER'S THIRD, sowel as die polemieke rondom die woordeboek wat gevolg het, het 'n belangrike invloed op die algemene houding teenoor woordeboeke gehad. Woordeboekgebruikers sowel as woordeboeksamgestellers is nou gekonfronteer met 'n nuwe benadering, naamlik dat woordeboeke nie in die eerste plek as voorskriftelike taalboek gesien moet word nie, maar eerder as 'n beskrywende werk beskou moet word (Gouws 1989:22).

Na WEBSTER'S THIRD se verskyning het taalkundiges en leksikograwe belangstellend gekyk watter invloed hierdie woordeboek se publikasie op die breë leksikografiese bedryf sou hê. Tot in die laat sestigerjare het teoretiese taalkundiges betreklik min aandag aan die teoretiese aspekte van die leksikografie gegee. Gouws stel dit goed wanneer hy sê dat leksikografie vir baie jare 'n "afsleepkind van die taalkunde was" (1989:15). Die verskyning van Householder en Saporta se boek, PROBLEMS IN LEXICOGRAPHY in 1967, was die begin van die ontwikkeling van die teoretiese leksikografie, maar dit was die verskyning van Ladislav Zgusta se MANUAL OF LEXICOGRAPHY in 1971 wat die eintlike monumentale gebeurtenis binne die teoretiese leksikografie was.

In hierdie publikasie het Zgusta eerstens gewys op die gebrekkige behandeling wat linguïste tot in daardie stadium aan die leksikografie gegee het en daarna het hy gefokus op die "belangrikheid daarvan dat leksikografiese probleme binne 'n linguïstiese teorie gesitueer moet word" (Gouws 1989:23). Sodoende het hy gepoog om die leksikografiese gesprek binne 'n linguïstiese raamwerk te stimuleer.

Reeds kort na die publikasie van MANUAL OF LEXICOGRAPHY, was die invloed van Zgusta se idees reeds merkbaar, en dit het gelei tot vinnige groei binne die teoretiese leksikografie en was veral opmerklik in die artikels wat sedert 1984 gepubliseer is in die LEXICOGRAPHICA-reeks. Verder het dit

ook gelei tot 'n verbetering in die kwaliteit van nuwe woordeboeke en het sodanige woordeboeke nou 'n baie sterker teoretiese basis gehad (Gouws 2004:191; Gouws & Prinsloo 2005:2).

Alhoewel Zgusta daarop klem gelê het dat die leksikograwe steeds aandag moet gee aan die rol wat linguistiese verandering speel, het hy ook genoem dat die leksikograwe hulle moet laat lei deur die werklike taalsituasie. Volgens hom moet die woordeboek 'n weerspieëling wees van werklike taalgebruik (Ponelis [persoonlike mededeling] verwys na die woordeboek as die vertoonvenster van die taal [Sien Gouws 2004:193]) en nie van die taalgebruik van die ideale spreker-hoorder nie (Gouws & Prinsloo 2005:2). Met hierdie uitspraak het hy dus die klem laat val op 'n deskriptiewe benadering in leksikografie, in plaas van die preskriptiewe benadering wat tot op daardie stadium so 'n dominerende rol in die leksikografie gespeel het (Gouws & Prinsloo 2005:2). Hy vervolg dat alhoewel die leksikograwe hulleself besig hou met wetenskaplike werk, dit gepubliseer word vir gebruikers wat dit om praktiese redes naslaan (Zgusta 1971:16). Die breë en inklusiewe veld van leksikografie moet gesien word as iets wat in die eerste plek gerig is op die proses van woordeboeksamestelling. Teoretiese leksikograwe bedink teorieë wat daarop gemik is om die taak van die praktiese leksikograwe in hulle proses van woordeboeksamestelling te vergemaklik en te verbeter (Gouws & Prinsloo 2005:2), en sodoende hopelik ook die woordeboekgebruikers ter wille te wees.

Deur te verwys na die feit dat woordeboeke saamgestel moet word vir gebruikers wat dit om praktiese redes gebruik, bring hy 'n nuwe oogpunt ter sprake wat later die dryfveer agter die leksikografiese navorsing van die jare negentig sou word, naamlik die gebruikersperspektief. Die leksikografieteorie sou bydra tot modelle wat praktiese leksikograwe sou toelaat om woordeboeke saam te stel wat gemik is op 'n geïdentifiseerde gebruikersgroep as teikenmark en wat die gebruikersgroep se spesifieke behoeftes en naslaanvaardighede in ag neem. Weereens funksioneer leksikografie nie op 'n abstrakte vlak nie, maar voorsien dit in die werklike behoeftes van werklike gebruikers.

Tydens die jare sewentig en tagtig is die teoretiese leksikografie grootliks beoefen en bestudeer binne 'n linguistiese konteks. Die meeste publikasies binne die metaleksikografie het gefokus op linguistiese aspekte van woordeboeke, as gevolg van die feit dat baie navorsers wat binne die

metaleksikografie werk, op daardie stadium opgeleide linguïste, of verbonde aan taal- of linguïstiekdepartemente by universiteite was.

Die metaleksikografie van die jare tagtig en negentig is egter oorheers deur die werk van die Duitser Herbert Ernst Wiegand. Reeds in sy vroeë werk het hy aangedui dat dit belangrik is om 'n algemene leksikografieteorie te formuleer. Hy het ook geargumenteer dat leksikografie nie 'n tak van die toegepaste linguïstiek is nie en ook nie 'n tak van die leksikologie is nie en dat dit beslis ook teoreties nie slegs deur die leksikologie bepaal word nie.

Die algemene leksikografieteorie wat deur Wiegand ontwikkel is, bewys dat leksikografie 'n navorsingsveld op sigself is, en nie net 'n onderafdeling van die linguïstiek nie. Die vakgebied van leksikografie is woordeboeke, 'n mensgemaakte produk, terwyl die vakgebied van die linguïstiek taal is – iets wat inherent aan die mens is (Bergenholtz & Tarp 2003:172). Wiegand se leksikografieteorie is 'n teorie wat nie taalspesifiek is nie, en het gehelp dat die teoretiese leksikografie op 'n wetenskaplike basis geplaas word. Buiten dat Wiegand se leksikografieteorie woordeboeknavorsing in vier navorsingsareas verdeel (navorsing oor woordeboekgebruik, kritiese woordeboeknavorsing, historiese woordeboeknavorsing en sistematiese woordeboeknavorsing) (Gouws & Prinsloo 2005:5), is die teorie ook sterk gerig op 'n verskeidenheid woordeboekstrukture. Die Wiegand-era word as 't ware gekarakteriseer deur die identifikasie van verskillende komponente van woordeboekartikels en deur 'n noukeurige beskrywing van hulle spesifieke strukture en funksies (Gouws & Prinsloo 2005:5). Tydens hierdie proses het Wiegand ook verskeie voorstelle gemaak in 'n poging om die kwaliteit van die leksikografiepraktik te verbeter en te verseker dat die werklike doel van 'n betrokke woordeboek bereik word. Die beskrywing van die woordeboekstrukture is ook nie gedoen deur 'n teoretiese model te formuleer en dit dan vir die praktik voor te skryf nie. Wiegand het eerder krities na bestaande woordeboeke gaan kyk om sodoende hulle strukture te identifiseer en te beskryf. Daarna het hy van die praktik na die teorie beweeg sodat die teorie toegepas kan word om die praktik te kan verbeter (Gouws & Prinsloo 2005:5).

Nog een van die belangrike kenmerke van die ontwikkelinge binne die teoretiese leksikografie in die Wiegand-era, is die groot klem wat geplaas is op die behoeftes en vaardighede van woordeboeke se teikengebruikers. Op hierdie gebied het Wiegand se navorsing oor woordeboekstrukture 'n belangrike

rol gespeel. Sy navorsing oor woordeboeke se toegangstrukture (die struktuur wat die roete bepaal wat die woordeboekgebruikers volg om by die data wat hulle nodig uit te kom), sowel as die gedetailleerde bespreking van aspekte soos die dataverspreidingstruktuur (die struktuur wat bepaal watter data waar in die woordeboek aangebied word), die mikro-argitektuur (die struktuur van die woordeboekartikels), die verskillende soekvelde in woordeboekartikels, asook die gebruik van geïntegreerde en niegeïntegreerde buitetekste wat deel van die raamstruktuur van die woordeboek uitmaak, plaas weereens die fokus op die gebruikersperspektief wat so algemeen binne die hedendaagse metaleksikografie is (Gouws & Prinsloo 2005:6).

Wiegand se bydrae tot die ontwikkeling van 'n algemene leksikografieteorie bereik sy toppunt in *WÖRTERBUCHFORSCHUNG* (Wiegand 1998), die eerste volume van 'n breedvoerige verslag oor sommige van die mees treffende aspekte van sy navorsing binne die leksikografie. Die grootste deel van hierdie eerste volume fokus op navorsing in woordeboekgebruik, insluitende 'n uiteensetting van die metodologie van gebruik en verskillende tipes woordeboekgebruiksituasies.

Die fokus op woordeboekstrukture in die Wiegand-era beklemtoon die feit dat in woordeboeke as kennisdraers (McArthur 1986:19), sowel die inhoud as die struktuur van groot belang is. Vanuit 'n suiwer linguistiese oogpunt, is die struktuur van 'n woordeboekartikel, sowel as die gebruik van voor- en agtertekste, nie juis van belang nie. Maar die metaleksikograwe kan nie die belang van hierdie eienskappe van 'n woordeboek ignoreer nie. Dit het al te dikwels in die verlede gebeur dat woordeboeke data nie optimaal aan gebruikers kon oordra nie, weens 'n gebrekkige aanbieding of 'n ontoereikende woordeboekstruktuur.

Volgens Gouws en Prinsloo toon die ontwikkeling van leksikografie ook 'n paar interessante temas wat verskyn, verdwyn en soms weer verskyn (2005:7). Een so 'n tema wat van groot belang binne die moderne leksikografie is, is dié van leksikografiese funksies. Die konsep van funksies is nie nuut nie en is reeds in 1940 deur die Russiese linguïst, Shcherba, te berde gebring (1940:314-350). Volgens leksikograwe moet daar voorsiening gemaak word vir woordeboeke wat gerig is op aktiewe en passiewe gebruik deur brontaal- en doeltaalgebruikers (Kromann et al. 1984:207-215). Die aktiewe/passiewe beginsel fokus op verskeie funksies van woordeboeke by teksresepsie en teksproduksie. Dit was egter eers met die koms van die moderne teorie van leksikografiese funksies

wat sedert die vroeë 1990's deur navorsers van die Centre for Lexicography by die Aarhus School of Business ontwikkel is, dat daar 'n teorie was wat die gebruikers, die gebruikersbehoefte en die gebruikssituasies as vertrekpunt gebruik het vir alle leksikografiese teorie en praktyke (Bergenholtz & Tarp 2003:171-172). In 3.2 word die ontwikkeling van die teorie van leksikografiese funksies in groter besonderhede behandel.

2.2.1 Die ontwikkeling van die vakleksikografie

Wiegand se argument dat die linguistiek net een van die baie dissiplines is wat die leksikografie beïnvloed, word geïllustreer deur die aandag wat binne die teoretiese leksikografie gegee word aan die ontwikkeling van vakleksikografie. Volgens Bergenholtz en Tarp kan daar 'n basiese onderskeid getref word tussen *taal vir algemene doeleindes* (TAD) en *taal vir spesiale doeleindes* (TSD), dit is vaktaal (1995:16). Volgens Svensén kan taal vir algemene doeleindes gelykgestel word aan die taalgebruik van die gemiddelde moedertaalspreker (1993:48). TAD gaan volgens De Foglio en Lubbe nie net oor woorde, uitdrukkings en sintaktiese patrone wat in die aktiewe gebruik van die meeste mense voorkom nie, maar ook oor wat in die passiewe kennis aanwesig is, met ander woorde, die taal wat die meeste gebruikers herken en in bepaalde kommunikasietoestande gebruik (2002:120).

Terwyl algemene woordeboeke meestal aandag gee aan TAD, word daar wel sekere TSD-items in hierdie woordeboeke se lemmalyste ingesluit en vervolgens in dié woordeboeke behandel. Vakwoordeboeke daarenteen behandel die verskeie vakgebiede van die leksikon en gee slegs aandag aan TSD-items. Die samestelling van TSD-woordeboeke voorveronderstel samewerking tussen die leksikograaf en die vakkenner. Die invloed van die relevante vakgebied sal ook 'n invloed hê op die aard van die betrokke woordeboek (Gouws & Prinsloo 2005:6).

Wiegand noem dat omtrent elke vak deesdae sy eie naslaanwerke het (2000:830). Tog sê hy dat die meeste navorsers slegs met 'n helikopter oor die ruie bosagtige gebied genaamd vakleksikografie gevlieg het en net hier en daar, met goeie en minder goeie telefotolense 'n paar lugfoto's geneem het. Enkele navorsers het tussen- of noodlandings uitgevoer omdat hulle, in 'n poging om ander navorsingsdoelwitte – van leksikografiese oorsprong – te bereik, vakwoordeboeke moes bestudeer.

Min van die navorsers het hoegenaamd die helikopter verlaat om langer ekspedisies in die gebied te onderneem en omtrent geen van hulle het probeer om die gebied met behulp van die metaleksikografiese panga te tem nie (2000:831-832).

Dit blyk dus dat ten spyte van die groot aantal vakwoordeboeke wat bestaan, die vakleksikografie op teoretiese vlak 'n stiefkind van die metaleksikografie is. Daar is min inligting beskikbaar oor die ontwikkeling van die vakleksikografie in die algemeen en in Suid-Afrika. Wiegand noem ook dat daar nog relatief min teoreties-georiënteerde ondersoeke na vakleksikografie gedoen is en dat die ondersoeke wat wel gedoen is, gerig is op spesifieke probleme en projekte in besonder en dat daar min fundamentele vrae oor die vakgebied is wat binne bestaande navorsing en ondersoeke beantwoord word (2000:833). Ook met betrekking tot die situasie in Suid-Afrika is daar min inligting beskikbaar en wanneer 'n mens gaan kyk na die bestaande Suid-Afrikaanse vakwoordeboeke, kan 'n mens ook sien dat daar min aandag gegee is aan die leksikografiese bewerking van hierdie tipe woordeboeke (sien hoofstuk 4 en 5).

In die ontwikkeling van woordeboeke vir spesiale doeleindes is leksikograwe gemoeid met die ontwikkeling van modelle vir 'n aantal vakwoordeboeke. In hierdie opsig moet daar spesiale melding gemaak word van die werk deur Henning Bergenholtz en Sven Tarp van die Centre for Lexicography by die Aarhus School of Business aan die Universiteit van Aarhus in Denemarke (in verdere hoofstukke sal daar in groter besonderhede aandag gegee word aan hulle werk). Hulle teoretiese publikasies (waaronder A MANUAL FOR SPECIALISED LEXICOGRAPHY waarskynlik die belangrikste is) het 'n belangrike rol daarin gespeel om leksikograwe bewus te maak van noodsaaklike teoretiese kwessies (Gouws & Prinsloo 2005:6). Hulle teoretiese werk is ook verder aangevul deur 'n verskeidenheid vakwoordeboeke van hoë kwaliteit – in gedrukte formaat sowel as op die internet. Hierdie publikasies het 'n grondige teoretiese basis en lê opnuut klem op die noodsaaklikheid van voortdurende interaktiewe verhoudings tussen die teoretiese leksikografie en die leksikografiese praktyk (Gouws & Prinsloo 2005:7).

In verdere hoofstukke sal daar meer aandag gegee word aan bestaande vakwoordeboeke (ook Suid-Afrikaanse vakwoordeboeke) en navorsing oor die vakleksikografie en daar sal ook gelet word op hoe sodanige woordeboeke verbeter kan word.

2.3 Die ontwikkeling van die vertaalteorie t.o.v. TSD-vertaling

The relationship between dictionaries and dictionary-making on the one hand and translation on the other is a delicate and complex one.

~ Roberts (1996:9)

Die vertaalpraktik is eeue oud en die eerste melding daarvan is reeds gemaak in Egipte rondom 3000 v.C. (Schäffner 2007). Een van die oudste en bekendste bewysstukke van vertaling is die Rosettasteen wat dateer uit 196 v.C. Dit bevat inskripsies in drie tale: Egiptiese hiërogliewe, Egiptiese demotiese skrif en klassieke Grieks (Wikipedia 2008). Reeds in 1964 maak Eugene Nida die opmerking dat daar op geen tyd in die geskiedenis van die wêreld soveel mense was wat soveel tyd en moeite aan vertaling bestee het soos op daardie stadium nie (1964:1). Vandag, amper vyftig jaar later, het die aantal vertalers regoor die wêreld selfs nog meer toegeneem. Volgens Crafford is die ontwikkeling van die vertaalpraktik een van die faktore wat aanleiding gegee het tot die leksikografiese praktik en dit het gelei tot die ontstaan van vertalende woordeboeke ter wille van praktiese steun by tussentalige kommunikasie (2005:6).

Sowel die leksikografie as die vertaalteorie is aanvanklik gesien as onderafdelings van die taalkunde en die teorievorming van die leksikografie sowel as die vertaalkunde is beïnvloed deur ontwikkelinge en verwikkelinge binne die linguistiek as wetenskaplike vakgebied (Gouws, L. 2006:16).

Intertalige vertaling is vir jare deur baie mense beskou as 'n "practical necessity" (Nida 1964:1) en daar was baie negatiewe opinies oor vertaling (Grant Showerman beskryf vertaling as "meddling with inspiration" [1916:100] en Harry de Forest Smith dring daarop aan dat die vertaling van 'n literêre werk so smaakloos is soos "'n gestoofde aarbe" [Brower 1959:173]). Tog, ten spyte van die teenkating wat intertalige vertaling ondervind het, is vertaalstudie in die tweede helfte van die twintigste eeu as akademiese dissipline gevestig. Vertalers het begin nadink oor wat dit is wat hulle doen, naamlik dat hulle 'n oorspronklike teks wat in 'n oorspronklike taal geskryf is, ontvang en dit dan moet herskryf in 'n ander taal (Schäffner 2007; Gouws, L. 2006:17). Tydens hierdie vertaalpogings is hulle gekonfronteer met 'n aantal probleme, byvoorbeeld die verskille in die twee betrokke tale se linguistiese strukture. Vertalers het hierdie probleme probeer oplos deur nuwe terme te skep om nuwe konsepte mee oor te dra, terme te leen uit die brontaal of van nuwe sintaktiese

strukture gebruik te maak. Tydens hierdie proses is vertalers egter gekonfronteer met 'n dilemma, naamlik of hulle tydens die vertaalproses moet voorkeur gee aan die inhoud van die teks of die formaat van die teks, aan die bewoording van die teks of die boodskap van die teks. Vertalers het geworstel met die kwessie of hulle getrou moet bly aan die bronteks en dit moet herskep, en of hulle iets nuuts moet skep wat in die plek van die oorspronklike teks gebruik kan word (Schäffner 2007).

Die feit dat vertalers begin nadink het oor hulle werk, het aanleiding gegee tot die vestiging van vertaalstudie as 'n nuwe akademiese dissipline in die laat jare 60 en vroeë jare 70 en dit het behels dat die fokus verskuif het van die bestudering van vertaling as slegs 'n onderafdeling van tweedetaal- en vreemdetaalonderrig en -leer, na 'n studie van die proses en produk van vertalings (Munday 2001:9). Mense het begin om verskynsels binne vertaling te bestudeer en te beskryf en dit het daartoe aanleiding gegee dat bepaalde teoretiese beginsels geformuleer is ten einde hierdie verskynsels te kon verduidelik en voorspel (Munday 2001:4).

Die drie belangrikste benaderings tot vertaling en veral vertaling van TSD-tekste wat binne die vertaalstudie na vore gekom het, is die linguistiese, die tekslinguistiese en die funksionalistiese benadering¹. Die **linguistiese benadering** is die oudste van die drie benaderings en het gewoonlik 'n baie bronteksgebonde vertaling tot gevolg, dit wil sê 'n vertaling waar die doelteks so na moontlik aan die bronteks moet bly (Crafford 2005:8). Die **tekslinguistiese benadering** fokus weer meer op die teks as geheel en lê klem op die situasie en kultuur waarbinne daar vertaal word. Binne hierdie benadering is dit nie so belangrik dat die afsonderlike woorde of sinne ekwivalent aan dié van die bronteks moet wees nie, maar dis eerder belangrik dat die funksie van die bronteks en die funksie van die doelteks moet ooreenstem. Die **funksionalistiese benadering** verskil van die linguistiese en tekslinguistiese benaderings in dié sin dat beide die linguistiese en tekslinguistiese benadering bronteksgeoriënteerd is terwyl die funksionalistiese benadering eerder gerig is op die doelteksleser. Die funksionalistiese benadering is nie so preskriptief en hoegenaamd nie so retrospektief soos die ander twee benaderings nie, maar kyk eerder vooruit na die funksie van die doelteks binne die doelkultuur. Terwyl die linguistiesgeoriënteerde benadering 'n vertaling slegs as 'n vertaling beskou

---

¹ Alhoewel die DTS-teorie (Descriptive Translation Studies) en die Corpus-based Descriptive Translation Studies die nuutste ontwikkeling op die gebied van vertaalteorie verteenwoordig, word dit nie by hierdie bespreking ingesluit nie omrede dit nie, soos die ander vertaalteorieë wat wel bespreek word, op die beginsel van ekwivalensie gebaseer is nie, en dus vanuit 'n leksikografiese oogpunt nie hier relevant is nie.

wanneer die doelteks ekwivalent is aan die bronteks, word 'n vertaling binne die funksionalistiese benadering beskou as 'n vertaling wanneer dit binne die doelkultuur kan funksioneer as 'n teks. Die doel en funksie van die teks binne die doeltaal bepaal dan ook watter aspekte en elemente in die bronteks na die doelteks oorgedra sal word (Reiss & Vermeer 1984: 95-121).

Selfs wanneer mens net kortliks na hierdie drie benaderings kyk, kan 'n mens sien dat daar met verloop van tyd 'n aantal klemverskuiwings binne die vertaalstudie plaasgevind het. Vervolgens sal hierdie drie benaderings in groter besonderhede bespreek word en gekyk word na die wyse waarop en die rede waarom hierdie klemverskuiwings plaasgevind het.

2.3.1 Die linguistiese benadering

Linguistic translation theories hinge on the concept of equivalence.

~ Nord (1997:43)

Die ontwikkeling van die linguistiese benadering tot vertaling was 'n belangrike eerste stap in die ontwikkeling van die vertaalteorie. Eugene Nida, Peter Newmark en John Catford was drie van die belangrikste rolspelers in die ontwikkeling van die linguistiese benadering. Vervolgens sal daar gekyk word na die bydraes wat hulle elkeen gelewer het tot die ontwikkeling van hierdie benadering binne die vertaalteorie.

2.3.1.1 Eugene Nida

Die generatiewe linguistiek is in die laat jare 50 en vroeë jare 60 deur Noam Chomsky as 'n akademiese dissipline gevestig. Hierdie dissipline het beskik oor spesifieke metodes om dié vakgebied se onderwerp sistematies en met wetenskaplike nougesetheid te bestudeer en veral aandag te gee aan die mees basiese strukture binne taal (Munday 2001:39). Die linguistiese benadering in vertaling met Eugene Nida as voorloper het hieruit voortgespruit. Hierdie benadering tot vertaling is 'n normatiewe en preskriptiewe benadering wat beskryf kan word as 'n operasie wat uitgevoer word op tale, en meer spesifiek, 'n proses van linguistiese transkodering (Schäffner 2007). Met hierdie benadering bied Nida aan die vertaler 'n tegniek om die brontaal te dekodeer en die doeltaal te enkodeer. Vertaling word gesien as 'n spesifieke, dalk unieke, tipe taalgebruik. Dit neem

nie eksterne of ekstralinguistiese faktore in ag nie, maar konsentreer eerder op die sistematiese verhoudings tussen die bron- en doeltale (Neubert & Shreve 1992:19; Schäffner 2007). Die belangrikste konsepte binne die linguistiese benadering is die reproduksie van die bronteks, onveranderlikheid van die boodskap, getrouheid en ekwivalensie. Die volgende definisie van Darbelnet is 'n goeie beskrywing van hierdie benadering:

Translation is the operation which consists in transferring from one language to another all the meaning elements of a text, and nothing but these elements, making sure that in the target language they preserve both their relative importance and also their tonality, and taking account of the differences between the cultures of the source and target languages (in Newmark 1989:133).

Volgens Munday word die oppervlakstruktuur van die brontaal tydens die vertaalproses binne die linguistiese benadering as 't ware opgebreek tot in die basiese elemente van die dieptestruktuur en dit word dan oorgedra na die doeltaal en weer semanties en stilisties binne die oppervlakstruktuur van die doeltaal geherstruktoreer (2001:39). Nida vervolg dat vertaling dus uit drie stadia bestaan: ontleding ("analysis"), oordrag ("transfer") en herstrukturering ("restructuring"). Hierdie benadering tot vertaling behels dus dat die doelteks so getrou moontlik moet wees aan die bronteks. Die bronteks kan daarom ook gesien word as die maatstaf waaraan die sukses van die doelteks gemeet word. Schuler stel dit baie goed wanneer sy sê:

A translator who does not translate literally pretends to be "master of the word" instead of "servant of the word". It is the translator's duty to be faithful to the words, structures and sounds of the original (1999).

Nida was die eerste persoon wat die term **ekwivalensie** gevestig het. Ekwivalensie verwys na die verhouding tussen die bronteks en die doelteks, en is ook toegepas ten opsigte van die kleiner eenhede van die teks (byvoorbeeld morfeme, woorde en frases) (Schäffner 2007).

Volgens Schäffner is die term ekwivalensie waarskynlik een van die mees kontroversiële terme binne die vertaalstudie (2007) omdat dit binne die onderskeie vertaalteorieë op soveel verskillende maniere geïnterpreteer word. Die linguistiese benadering tot vertaling was bekend as 'n "bottom-up"-benadering waar daar eers gekyk is na ekwivalensie tussen die kleiner deeltjies van 'n teks (die morfeme, woorde en frases) en eers daarna aandag gegee is aan ekwivalensie tussen die groter

dele (sinne en paragrawe). Theo Hermans beskryf die vertaalproses binne die linguistiese benadering as volg:

Translating [is] a linguistic operation consisting of the substitution of source-language grammatical and lexical elements with target-language grammatical and lexical elements, together with the simultaneous exchange of source-language phonological and/or graphological elements for target-language phonological and/or graphological elements (1994:11).

Nida het later begin onderskei tussen twee vorme van ekwivalensie, naamlik **formeel ekwivalensie** en **dinamiese ekwivalensie**. Dit het gekom na aanleiding van sommige Bybelvertalings waar daar begripsprobleme ontstaan het as gevolg van kultuurverskille tussen die brontaallesers en die doeltaallesers. Formeel ekwivalensie fokus op beide die vorm en inhoud van die boodskap van die teks (Nida 1964:159). Dit is binne hierdie tipe ekwivalensie belangrik dat die vertaling van woorde en sinne so na moontlik aan die bronteks bly, maar sin vir sin vertaal sal word. Vervolgens sê Nida:

The message in the receptor language should match as closely as possible the different elements in the source language. This means, for example, that the message in the receptor culture is constantly compared with the message in the source culture to determine standards of accuracy and correctness (Nida 1964:159).

Formeel ekwivalensie kan dus gesien word as vertalings wat baie letterlik is en waar vertaling op 'n leksikale en grammatiese vlak plaasvind (Gouws, L. 2006:21). Volgens Nida kan formeel ekwivalensie as volg beskryf word:

... a formal equivalence (or F-E) translation is basically source-oriented; that is, it is designed to reveal as much as possible of the form and content of the original message. In doing so, an F-E translation attempts to reproduce several formal elements, including: (1) grammatical units, (2) consistency in word usage, and (3) meanings in terms of the source context. The reproduction of grammatical units may consist in: (a) translating nouns by nouns, verbs by verbs, etc.; (b) keeping all phrases and sentences intact ...; and (c) preserving all formal indicators, e.g. marks of punctuation ... (in Wilss 1982:92)

Dinamiese ekwivalensie kan weer gesien word as 'n vryer manier van vertaling. Dinamiese ekwivalensie is volgens Nida gebaseer op wat Rieu en Phillips reeds in 1954 noem "the principle of

equivalent effect" (Rieu & Phillips 1954; Nida 1964:159). Nida beskryf vertalings waar daar van dinamiese ekwivalensie gebruik gemaak word, as volg:

In such a translation one is not so concerned with matching the receptor-language message with the source-language message, but with the dynamic relationship, that the relationship between the receptor and message should be substantially the same as that which existed between the original receptors and the message.

A translation of dynamic equivalence aims at complete naturalness of expression, and tries to relate the receptor to modes of behavior relevant within the context of his own culture; it does not insist that he understand the cultural patterns of the source-language context in order to comprehend the message (sic) (Nida 1964:159).

Dit was dus vir Nida belangrik dat daar tydens dinamiese ekwivalensie eerder ekwivalensie op konseptuele vlak bereik word as wat ekwivalensie op leksikale of grammatiese vlak bereik word. Daar moet dus so vertaal word dat dieselfde boodskap aan die doeltaalleser as die brontaalleser oorgedra word en dat dieselfde effek wat die bronteks op sy lesers gehad het ook deur die doeltteks op sy lesers uitgeoefen word. Die konsep dinamiese ekwivalensie is veral belangrik by Bybelvertalings omdat dit nie net inligting aan die lesers oordra nie, maar ook 'n boodskap wat relevant is en 'n reaksie by hulle sal ontlok (Shuttleworth & Cowie 1997:47). Een van die bekendste voorbeelde van dinamiese ekwivalensie is die vertaling van die Bybelse uitdrukking "Lam van God" as "Rob van God" in die Inuit-bybel. Die feit dat die mense in die poolstreke nie lammers ken nie, het aanleiding gegee tot die vervanging van *Lam* met *Rob* aangesien robbe binne hulle kultuur vir hulle bekend is en dié diere binne die konteks sommige van dieselfde relevante eienskappe as lammers het (Shuttleworth & Cowie 1997:47).

Nida se dinamiese ekwivalensie het egter kritiek ontlok, omdat daar onder andere gevoel is "dynamic equivalence ... plays 'fast and loose' with Scripture" (Bierma 2005). Verdere kritiek teen Nida was dat dit vandag onmoontlik sal wees om, in byvoorbeeld die geval van Bybelvertaling, vas te stel wat die verhouding tussen die ontvanger en die boodskap in die bronteks was om sodoende die doeltteks daarop te kan skoei (Hervey et al. 1995:14). Nida, tesame met De Waard het later dinamiese ekwivalensie eerder funksionele ekwivalensie begin noem omdat hulle gevoel het die nuwe term sal nie so maklik misinterpreteer word nie en dat die gebruik daarvan help om die kommunikatiewe

funksies van vertaling uit te lig (Nida & De Waard 1986:viii). Sociolinguistiese modelle vir vertaling, waarvan Nida en De Waard se funksionele ekwivalensie een is, beklemtoon die funksies van linguistiese strukture in die teks, en gevolglik word tekste nie meer geag as onafhanklike linguistiese uitdrukkings nie, maar eerder as deel van die sosiokultuur waartoe hulle behoort. Die fokus verskuif dus na taalgebruik en dit dui op vertaling wat die gebruikssituasie sowel as die konteks in ag neem (Naudé 2000:4). Hierdie veranderinge in Nida se denkwysse met betrekking tot ekwivalensie het ook tot gevolg gehad dat hy later in sy loopbaan eerder meer tuisgehoort het by die sociolinguiste en die tekslinguiste (Vir meer oor die tekslinguiste sien 2.3.2.). Tog, al het Nida later die term "dinamiese ekwivalensie" na "funksionele ekwivalensie" verander, word sy werk steeds as linguisties gesien omdat die bronteks steeds as maatstaf gebruik word en die benadering dus steeds retrospektief is.

Binne die linguistiese benadering kan 'n ideale vertaling gesien word as een waar die bronteks gelyk of ekwivalent is aan die doelteks en waar die teks dus baie presies is. By sodanige vertalings dien die bronteks as maatstok om te bepaal of die doelteks 'n goeie, getroue en korrekte vertaling is. Gevolglik is vertalings binne die linguistiese benadering gesien as óf reg óf verkeerd en het sodanige vertalings bekend geword as "translation proper". Heylen maak die volgende opmerking oor "translation proper":

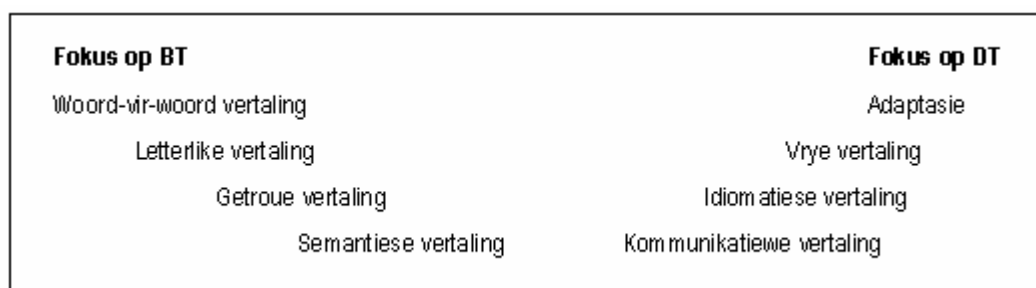
The main objective critics had was to find fault with the translator and to pinpoint "mistakes" in the translation. The assumption was that all translations were in some way destined to fail the original, neatly reducing the critic's task to that of deciding whether or not a translation was faithful to the original text. Such an ideal was and is based on the principle of complete equivalence, which is thought to ensure the accuracy of a translation (1993:2).

Indien dit waar is dat *die bronteks* = *die doelteks*, sal 'n mens vind dat indien vertalers die doelteks sou terugvertaal na die brontaal, die terugvertaalde teks presies sal ooreenstem met die oorspronklike bronteks. Tog gebeur dit baie selde dat die terugvertaalde teks en die oorspronklike teks volledig met mekaar ooreenstem, omdat daar soveel verskillende maniere is waarop dieselfde boodskap vertaal kan word. Die rede hiervoor is omdat vertaling altyd berus op 'n interpretasie deur 'n vertaler. Mense interpreteer brontekste op verskillende maniere en daarom sal twee of meer vertalings van dieselfde teks wat deur verskillende vertalers gedoen is, nooit ooreenstem nie, linguisties benader al dan nie. Dit het daarom kort voor lank geblyk dat hierdie benadering tot

vertaling en ekwivalensie baie eng en beperkend is en dat dit gevolglik feitlik onmoontlik is om so te vertaal omdat vertaling 'n eenrigtingproses en nie 'n tweerigtingproses is nie.

2.3.1.2 Peter Newmark

Tesame met Eugene Nida was Peter Newmark ook een van die belangrike rolspelers ten opsigte van die linguistiese benadering tot vertaling. Volgens Newmark was die sentrale probleem in vertaling altyd die vraag of die teks letterlik of vry vertaal moet word (1988:45). Terwyl daar by letterlike vertalings daarna gestreef word om "as literally accurate as possible" (1991:111) te vertaal, handel dit by die vrye vertalings meer om die boodskap as die vorm, die gevoel eerder as die woorde, die inhoud eerder as die manier waarop dit aangebied word (1988:45). Hy gaan voort om te sê dat alhoewel die konteks van vertalings baie oor die jare verander het, die basiese probleem steeds bestaan. Newmark maak gebruik van die volgende V-diagram om die verskillende tipes vertaalmetodes en die fokus van elk van die metodes uit te beeld en te wys hoe hulle fokus verskil ten opsigte van die brontaal en doeltaal:

Figuur 1: V-diagram met verskillende tipiese vertalings (Newmark 1988:45)

Die vertaalmetodes in die linkerkantste kolom fokus net op die brontaal, maar namate daar na regs beweeg word, skuif die fokus al hoe meer na die doeltaal. Die vertaalmetodes in die regterkantste kolom fokus weer meer op die doeltaal, met kommunikatiewe vertaling wat tog nog meer fokus op die brontaal as adaptasie wat weer baie sterker op die doeltaal gefokus is. Vervolgens sal elk van die vertaalmetodes wat in die figuur genoem word, kortliks bespreek word (Newmark 1988:45-47).

- *Woord-vir-woord-vertaling:* Woord-vir-woord-vertalings word dikwels aangedui as interliniêre vertaling met die DT-teks wat direk onder die BT-teks geskryf kan word. Die BT-volgorde word behou en die woorde word vertaal volgens hulle algemeenste betekenis, en buite

konteks. Kultuurgebonde woorde word letterlik vertaal. Hierdie tipe vertaling word veral by die aanleer van 'n vreemde taal gebruik.

- *Letterlike vertaling*: Die grammatiese konstruksies in die BT word omgeskakel na hulle naaste DT-ekwivalente, maar die leksikale woorde word weereens een vir een, en buite konteks, vertaal.
- *Getroue vertaling*: 'n Getroue vertaling poog om die presiese kontekstuele betekenis van die oorspronklike teks te reproduseer binne die beperkings van die grammatiese strukture van die DT. 'n Getroue vertaling poog om getrou te wees aan die intensies en die teksrealisering van die BT-skrywer.
- *Semantiese vertaling*: 'n Semantiese vertaling verskil van 'n getroue vertaling deurdat dit die estetiese waarde van die bronteks meer in ag neem. 'n Verdere onderskeid is dat getroue vertalings meer onbuigsaam en dogmaties is, terwyl semantiese vertalings meer plooibaar is.
- *Adaptasie*: Adaptasie is die vryste vorm van vertaling. Dit word meestal gebruik vir toneelstukke en poësie. Die temas, karakters en intrige word behou, maar die BT-kultuur word verander na die DT-kultuur en die teks word herskryf.
- *Vrye vertaling*: 'n Vrye vertaling reproduseer die inhoud, maar nie die manier van aanbieding of die vorm van die oorspronklike teks nie ("the matter without the manner" [Newmark 1988:46]). Die teks word dikwels geparafraseer en die doelteks is gewoonlik heelwat langer as die bronteks.
- *Idiomatiese vertaling*: In die geval van idiomatiese vertalings word die boodskap van die oorspronklike teks gereproduseer, maar daar word kollokasies en idiome in die doelteks ingevoeg wat nie in die bronteks voorgekom het nie.
- *Kommunikatiewe vertaling*: 'n Kommunikatiewe vertaling poog om die presiese kontekstuele boodskap van die bronteks so oor te dra dat beide die inhoud en die taal aanvaarbaar en vir die lesers verstaanbaar is.

Newmark verskil van Nida se doeltaallesergeoriënteerde ekwivalente effek omdat hy voel dat dit "bedrieglik" is en dat "the conflict of loyalties, the gap between emphasis on source and target language will always remain as the overriding problem in translation theory and practice" (Newmark 1981:38). Hy stel voor dat die gaping verklein word deur die ou terme te vervang met die terme **semantiese vertaling** en **kommunikatiewe vertaling** (Newmark het gevoel dat uit die bogenoemde

lysie vertaaltipes, slegs semantiese en kommunikatiewe vertalings voldoen aan die twee hoofgoegmerke van vertaling, naamlik akkuraatheid en taalekonomie [1988:47]).

Semantiese vertaling toon ooreenkomste met Nida se formele ekwivalensie en poog om die presiese kontekstuele betekenis van die bronteks na die doelteks oor te dra deur die estetiese waarde en ekspressiewe komponent van die teks, byvoorbeeld woordkeuse, figuurlike taal, metafore, klanke, ensovoorts in ag te neem (Hariyanto s.j.). Newmark beskryf semantiese vertaling as volg:

Semantic translation attempts to render, as closely as the semantic and syntactic structures of the second language allow; the exact contextual meaning of the original (1981:39).

Kommunikatiewe ekwivalensie, daarenteen, kan weer vergelyk word met Nida se dinamiese ekwivalensie (of funksionele ekwivalensie) aangesien Newmark ook daarmee poog om met die doelteks dieselfde effek op die doeltaalleser te hê as wat die bronteks op die brontaalleser het (Newmark 1981:39). Hariyanto beskryf dit as volg:

Communicative translation attempts to render the exact meaning of the original in such a way that the readers may not find difficulties in understanding the message of the translated text (s.j.).

Gevolgtik, in 'n poging om te verseker dat die effek op die doeltaalleser so na moontlik is aan die effek wat die bronteks op die brontaalleser gehad het, kan die vertalers, indien nodig, vreemde (of kultuurgebonde) elemente in die bronteks oordra na die kultuur van die doelteks. In die onderstaande tabel word Newmark se semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie in groter besonderhede met mekaar vergelyk.

Parameter	Semantiese vertaling	Kommunikatiewe vertaling
<i>Sender/Fokus van geadresseerde</i>	Fokus op die gedagteprosesse van die sender as 'n individu; moet DT-leser slegs help met konnotasies indien dit van die uiterste belang vir die boodskap is	Subjektief, gefokus op DT-leser, gerig op 'n spesifieke taal en kultuur
<i>Kultuur</i>	Bly binne die BT-kultuur = veruitheems	Herskryf vreemde elemente oor in die DT-kultuur = verinheems
<i>Tyd en oorsprong</i>	Nie bepaal tot enige tyd of plaaslike omgewing nie; vertaling moet oorgedoen word vir elke generasie	Kortstondig en gewortel in eie kontemporêre konteks
<i>Verhouding tot BTT</i>	Altyd "ondergeskik" aan BT; "verlies" aan betekenis	Kan "beter" wees as BT; "behaal" oortuigingskrag en helderheid selfs met verlies van semantiese inhoud
<i>Gebruik van vorm van BT</i>	Indien BT afwyk van taalnorme, moet dit ook so weergegee word in DT; "lojaal" aan BT-skrywer	Respek vir die vorm van die BT, maar oorheers "lojaliteit" aan DT-norme
<i>Vorm van DT</i>	Meer kompleks, lomp, gedetailleerd, gekonsentreerd; geneig om te oorvertaal	Vloeiender, eenvoudiger, duideliker, meer direk, meer konvensioneel, geneig om te ondervertaal
<i>Gepastheid</i>	Vir ernstige literatuur, outobiografieë, "persoonlike ontboeseming", enige belangrike politieke (of ander) stelling	Vir die oorgrote meerderheid tekste, bv. nieliterêre skryfwerk, tegniese en informatiewe tekste, publisiteit, gestandaardiseerde tipes, populêre fiksie
<i>Kriteria vir evaluasie</i>	Akkuraatheid van reproduksie van die betekenis van BT	Akkuraatheid van kommunikasie van BT-boodskap in DT

Tabel 1: Vergelyking van Newmark se semantiese en kommunikatiewe vertaling (Munday 2001:45)

Volgens Newmark verskil semantiese vertaling van letterlike vertaling aangesien dit die konteks respekteer (1981:63), interpreteer en selfs verduidelik (in die geval van byvoorbeeld metafore). Letterlike vertaling daarenteen, is woord-vir-woord-vertaling wat baie na aan die BT-woordeskat en sintaksis hou. Tog vind Newmark dat letterlike vertaling die beste benadering is vir semantiese sowel as kommunikatiewe vertaling:

In communicative as in semantic translation, provided that equivalent effect is secured, the literal word-for-word translation is not only the best, it is the only valid method of translation (1981:39).

Dit blyk duidelik uit Nida sowel as Newmark se werk dat hulle sterk gesteun het op die idee van binêre eienskappe wat so tipies aan die generatiewe taalkunde was: by beide kan vertalings geklassifiseer word en ingedeel word volgens een van twee kategorieë – Nida: formele vertaling vs. dinamiese/funksionele vertaling; Newmark: semantiese vertaling vs. kommunikatiewe vertaling.

Newmark se terme, *semantiese vertaling* en *kommunikatiewe vertaling*, word dikwels binne literatuur oor die vertaalteorie aangehaal, maar daar word oor die algemeen minder bespreking daaraan gewy as aan Nida se formele en dinamiese ekwivalensie. Een van die redes hiervoor is moontlik die feit dat, ten spyte van Newmark se relevante kritiek oor ekwivalente effek, hierdie vorms van vertaling fokus op dieselfde aspekte, rakende die vertaalproses en die belangrikheid van die doeltaalleser (Munday 2001:46). Nogtans verskaf Newmark se werk heelwat raad en leiding aan mense wat opgelei word in die vertaalkunde en is baie van die vraagstukke wat hy aanraak van praktiese belang vir vertaling.

2.3.1.3 John Catford

Volgens Catford is vertaalteorie gemoeid met 'n sekere tipe verhouding tussen tale (1965:20) en 'n mens moet dus begin met die inagneming van hoe dit verband hou met die menslike sosiale situasies waarbinne dit gebruik word (1965:1). Hy maak gebruik van Firth en Halliday se linguistiese model (Munday 2001:6) wat taal analiseer as kommunikasie wat funksioneel werk binne 'n konteks en op 'n reeks verskillende vlakke (bv. fonologie, grafologie, grammatika en woordeskat) en range (bv. sin, frase, groep, woord, morfeem, ens.).

Verhoudings tussen tale kan oor die algemeen gesien word as tweerigting, alhoewel dit nie altyd simmetries is nie. Maar vertaling, as 'n proses, is altyd eenrigting: dit word uitgevoer in 'n spesifieke rigting – "van" 'n brontaal "na" 'n doeltaal (Catford 1965:20). Catford definieer dus vertaling as volg: "the replacement of textual material in one language (SL) by equivalent textual material in another language (TL)" (1965:20) en voeg by dat een van die hooftake van vertaalteorie is "that of defining the nature and conditions of translation equivalence" (1965:21). Snell-Hornby voel egter hierdie siening "presupposes a degree of symmetry between languages" (1988:16) aangesien dit die vertaalproses reduceer tot 'n blote linguistiese oefening en kulturele, tekstuele en ander situasionele faktore ignoreer (Shuttleworth & Cowie 1997:50).

Catford vervolg deur twee leksikale items wat in bogenoemde definisie voorkom, uit te lig en verder te omskryf. Die gebruik van die term *tekstuele materiaal* ("textual material") benadruk die feit dat onder normale omstandighede dit nie die hele BT-teks is wat vertaal word, met ander woorde vervang word met DT-ekwivalente nie. Op een of meer vlakke van die taal kan daar eenvoudige

verskuiwings plaasvind waar BT-materiaal vervang word met nie-ekwivalente DT-materiaal. Catford maak gebruik van die voorbeeld "What time is it?" wat in Frans vertaal sal word as "Quelle heure est-il?" (Dit kan direk vertaal word as "Which hour is it?"). In hierdie geval word Engelse BT-grammatika en -woordeskat vervang met ekwivalente DT-grammatika en -woordeskat. Dieselfde sal natuurlik ook geld indien die Engelse sin in Afrikaans vertaal word: "What time is it?" sal word "Hoe laat is dit?" en alhoewel die afsonderlike woorde in nie een van die gevalle in die doeltaal met DT-ekwivalente vervang word nie, bly die oorspronklike betekenis van die uitdrukking behoue.

Die ander leksikale item in die definisie waarvoor Catford 'n verdere omskrywing verskaf, is die term *ekwivalent* ("equivalent"). Die sentrale probleem van die vertaalpraktyk is om DT-vertaalekwivalente te vind. Die sentrale taak van die vertaalteorie is dus om die aard en voorwaardes van vertaalekwivalensie te omskryf (1965:21). Voor daar gekyk kan word na Catford se bespreking van vertaalekwivalensie, is dit nuttig om eers te gaan kyk na sy belangrikste bydrae tot die vertaalteorie (volgens Leonardi 2000:6) naamlik die bekendstelling van die tipes en verskuiwings van vertaling in terme van drie kriteria: die omvang van die vertaling, die grammatiese rang waarop die vertaalekwivalensie vasgestel is en die vlakke van taal wat betrokke is by die vertaling.

Wat betref die omvang van die vertaling kan daar onderskei word tussen **volledige** en **gedeeltelike vertaling**. Hierdie onderskeid verwys na die omvang (in 'n sintagmatiese sin) van die BT-teks wat onderwerp word aan die vertaalproses. Met teks word bedoel die stuk taal, hetsy geskrewe of gesproke, wat onder bespreking is. By 'n volledige vertaling word die hele teks onderwerp aan die vertaalproses: met ander woorde, elke deel van die BT-teks word vervang met DT-teksmateriaal. By 'n gedeeltelike vertaling word sommige dele van die BT-teks onvertaal gelaat: hulle word slegs oorgedra en geïnkorporeer in die DT-teks. Veral in die geval van literêre vertalings is dit nie ongewoon as sommige BT-leksikale items onvertaal gelaat word nie, hetsy omdat hulle beskou word as "onvertaalbaar" of met die doel om "plaaslike kleur" aan die DT-teks te gee (Catford 1965:21).

Die volgende onderskeid, naamlik tussen **totale** en **bepaalde vertaling**, verwys na die vlakke van taal wat betrokke is by vertaling. Totale vertaling is wat gewoonlik bedoel word met "vertaling", met ander woorde, 'n vertaling waar alle vlakke van die BT-tekste vervang word met DT-materiaal. Volgens Catford is "totale" vertaling egter misleidend. Alhoewel daar 'n totale vervanging plaasvind,

word die BT-materiaal nie op alle vlakke deur ekwivalente vervang nie (1965:22). By 'n "totale" vertaling word die BT-grammatika en -woordeskat vervang met ekwivalente DT-grammatika en -woordeskat. Catford definieer totale vertaling dus as volg: "replacement of SL grammar and lexis by equivalent TL grammar and lexis with consequential replacement of SL phonology/graphology by (non-equivalent) TL phonology/graphology" (1965:21). Vervolgens definieer hy beperkte vertaling as: "replacement of SL textual material by equivalent TL textual material, at only one level" (1965:21). 'n Beperkte vertaling is dus vertaling wat slegs uitgevoer word op die fonologiese of grafologiese vlak, of op slegs een van die twee vlakke van grammatika en woordeskat.

Die derde tipe onderskeid wat Catford tref ten opsigte van vertaling hou verband met die rang in 'n grammatiese (of fonologiese) hiërargie waarvolgens vertaalekwivalensie bepaal word. In normale totale vertalings kan die grammatiese eenhede waarvoor vertaalekwivalente verkry kan word, van enige rang wees en in 'n lang teks verander die range waarop vertaalekwivalensie plaasvind voortdurend: op een punt is die ekwivalensie sin tot sin, op 'n ander groep tot groep en op 'n ander punt is dit woord tot woord, en dan is daar ook nog voorbeelde van ekwivalensie wat formeel "verskuif" is (Catford 1965:24, 1965:73).

Dit is moontlik om 'n vertaling te skep wat totaal is in die sin dat alle vlakke van die BT-teks verplaas word met DT-materiaal, maar waar die keuse van ekwivalente doelbewus beperk word tot slegs een rang in die hiërargie van grammatiese eenhede. Hierdie tipe vertaling word ranggebonde vertaling genoem. In kontras daarmee is daar totale vertalings waar ekwivalensie vryelik tussen range beweeg. Dit staan bekend as ongebonde vertalings.

In die geval van ranggebonde vertalings word daar altyd gepoog om DT-ekwivalente te kies wat binne dieselfde rang val, maar juis om daardie rede word ranggebonde vertalings dikwels as "swak" vertalings gesien omdat dit die gebruik van DT-ekwivalente behels wat nie geskik is vir die betrokke posisie binne die DT-teks nie.

Wat betref ekwivalensie maak Catford 'n belangrike onderskeid tussen wat hy noem **formele korrespondensie** en **tekstuele ekwivalensie**. Hierdie onderskeid is ook later verder ontwikkel deur Koller (sien 2.5). Catford beskryf formele korrespondensie as volg:

A formal correspondent ... is any TL category (unit, class, structure, element of structure, etc.) which can be said to occupy, as nearly as possible, the "same" place in the "economy" of the TL as the given SL category occupies in the SL (1965:27).

Een van die probleme van formele korrespondensie is dat, ten spyte daarvan dat dit 'n nuttige hulpmiddel is om binne die vergelykende linguistiek te gebruik, dit nie werklik relevant is in terme van die assessering van vertaalekwivalensie tussen die BT en DT nie. 'n Tekstuele vertaalekwivalent daarenteen is enige DT-vorm (teks of gedeelte van 'n teks) wat 'n mens bemerk as ekwivalent aan 'n gegewe BT-vorm (teks of gedeelte van 'n teks).

Wanneer daar van hierdie twee konsepte afgewyk word, vind daar vertaalverskuiwings plaas. Catford beskryf hierdie verskuiwings as "departures from formal correspondence in the process of going from the SL to the TL" (1965:73). Hy onderskei voorts tussen twee tipes verskuiwings, naamlik **verskuiwings tussen vlakke** en **verskuiwings tussen kategorieë** (1965:73).

Met verskuiwings tussen vlakke word bedoel dat 'n BT-item op een linguistiese vlak (bv. grammatika) 'n DT-vertaalekwivalent het wat op 'n ander vlak is (bv. woordeskat) (1965:73). Catford voer aan dat "category shifts are departures from formal correspondence in translation" (1965:76). Hy verdeel dan kategorieverskuiwings in vier tipes (Catford 1965:76-79; Leonardi 2000:8; Munday 2001:61):

1. *Strukturele verskuiwings* is van die algemeenste vorme van verskuiwings en behels meestal 'n verskuiwing in grammatiese struktuur.
2. *Klasverskuiwings* vind plaas wanneer die vertaalekwivalent van die BT-item 'n ander woordsoort is as die oorspronklike item.
3. *Eenheidsverskuiwings* of *rangverskuiwings* is verskuiwings waar die vertaalekwivalent in die doeltaal tot 'n ander rang behoort as die woord in die brontaal. Binne hierdie konteks verwys rang na die hiërargiese linguistiese eenhede van sin, frase, groep, woord en morfeem.
4. *Intra-sisteem verskuiwings* is verskuiwings wat intern plaasvind wanneer die brontaal en die doeltaal oor naastenby ooreenstemmende sisteme beskik, maar waar die vertaling die keuse van 'n nie-ooreenstemmende term in die DT-sisteem behels. 'n Voorbeeld hiervan is wanneer die BT-enkelvoud 'n DT-meervoud word.

Catford se linguistiese teorie vir vertaling het baie kritiek ontvang, veral van Snell-Hornby (1988). Alhoewel die linguïste 'n belangrike bydrae gelewer het tot die ontwikkeling van die vertaalteorie, het die beperkings van hierdie benadering later aanleiding gegee tot die ontwikkeling van die tekslinguistiese benadering.

2.3.2 Die tekslinguistiese benadering

Translation is the semantic and pragmatic reconstruction of the source text.

~ Naudé (2000:3)

Binne die tekslinguistiese benadering word die teks gesien as die basiese eenheid van kommunikasie. Anders as by die linguistiese benadering word vertaling nie meer gedefinieer as die transkodering van linguistiese tekens nie, maar as die hertekstualisering van die brontaaltekste². Die fokus verskuif dus vanaf die herproduksie van betekenisse na die produksie van tekste soos gesien kan word in Neubert, een van die aanhangers van die tekslinguistiese benadering, se definisie van vertaling as "source-text induced target-text production" (1985:18). Waar linguïste hulle bemoei met die taalsisteem, bemoei tekslinguïste hulle met die pragmatiese gebruik van taal. Volgens Naudé kan vertaling binne die tekslinguistiese benadering dus gesien word as 'n semantiese en pragmatiese rekonstruksie van die brontaaltekste (2000:3).

Die basiese aanname ten opsigte van vertaling binne die tekslinguistiese benadering, is dat die brontaaltekste en die doeltaaltekste nie net verskil ten opsigte van sinskonstruksies (wat deur die onderskeie tale se linguistiese stelsels bepaal word) nie, maar dat dit ook verskil ten opsigte van verskeie beperkings buite die grense van die sinne. Die tradisionele vergelykende linguistiese benadering kan nie hierdie tekstuele faktore op suprasinsvlak ("suprasentential textual factors") verduidelik nie (Neubert & Shreve 1992:23).

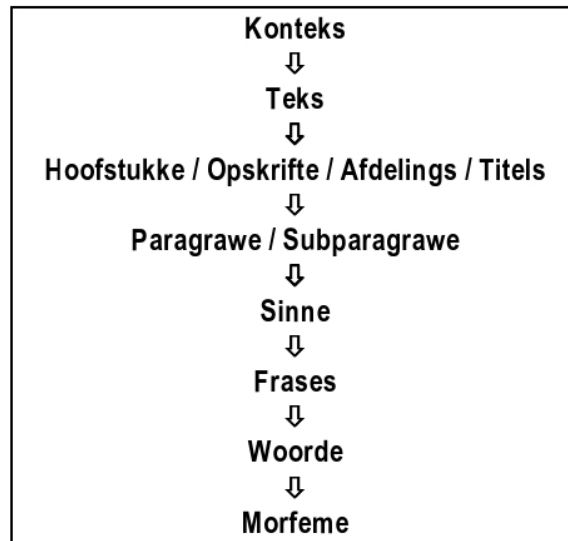
---

² Binne die linguistiese benadering is taal in isolasie bekyk; die taalsisteem is bekyk, met ander woorde hoe word kleiner dele van 'n teks bewerk en nie hoe taal as deel van 'n teks optree nie. Hoe Engels en Afrikaans van mekaar verskil, sou bv. vir die linguïste van belang wees in vertaling en daarom het hulle slegs met die terme "brontaal" en "doeltaal" gewerk. Die tekslinguïste daarenteen het met taal as deel van tekste gewerk; hulle het die verwysing "brontaal"/"doeltaal" verander na "brontaaltekste" en "doeltaaltekste" of later slegs "brontekste" en "doeltekte" gebruik.

Nog 'n rede vir die ontwikkeling van die tekslinguistiese benadering spruit uit die praktiese ervaring van vertalers en onderrig aan vertaalstudente. Wanneer 'n mens gaan kyk na goeie vertalings en dit met suiwer linguistiese vertalings oftewel "translation proper" vergelyk, kom die beperkinge van die linguistiese benadering duidelik na vore. Die leksikale items, sintaktiese strukture en tekstuele eienskappe wat lei tot 'n suksesvolle vertaling is nie noodwendig dié wat deur 'n vergelykende linguistiese model voorgeskryf of voorspel sou word nie. Die linguistiese stelsels van die bron- en doeltaal kan nie die pragmaties-gemotiveerde transformasies en veranderinge verklaar wat aan 'n linguisties-geskikte doeltaalteks aangebring word nie (Neubert & Shreve 1992:23). Binne die pragmatiek word daar volgens Neubert en Shreve verwys na verskeie gebruike van taal deur sprekers en skrywers binne spesifieke kommunikatiewe situasies. Die vertalers moet dus volgens hulle die brontaalteks aanpas met behulp van 'n verskeidenheid metodes (insluitend verduidelikings, weglatings en verbuigings, om sodoende 'n meer bevredigende en pragmaties-korrekte vertaling te verkry) (1992:23).

Binne die tekslinguistiese model word betekenis nie beskou as iets wat sinsgebonde is nie. Die model maak daarvoor voorsiening dat betekenisekwivalensie dwarsdeur die teks versprei kan wees. Eerder as wat betekenis geïsoleer word binne woorde en sinne (soos dit gesien word binne die linguistiese benadering), word betekenis binne die tekslinguistiese benadering oorgedra deur die teks as geheel. Tydens die vertaling van 'n teks word daar dus aandag gegee aan die sintaktiese, semantiese en pragmatiese dimensies van die teks en daar word ook meer aandag gegee aan die feit dat vertalers altyd te doen het met 'n teks binne 'n spesifieke situasie en spesifieke kultuur waarbinne die teks veronderstel is om 'n spesifieke funksie te verrig (Schäffner 2007). Anders as die linguistiese benadering wat glo dat 'n ideale vertaling is waar *bronteks* = *doelteks*, glo die tekslinguiste dus dat 'n ideale vertaling is waar *funksie van brontaalteks* = *funksie van doeltaalteks*. Die tekslinguiste het daarom, anders as die linguiste, nie gebruik gemaak van 'n "bottom-up"-benadering vir vertaling nie, maar eerder van 'n "top-down"-benadering (sien figuur 2). Soos gesien kan word op die skets kyk die benadering eerder na ekwivalensie op makrostrukturele vlak (veral die tekstuele en kommunikatiewe vlak) as op die mikrostrukturele vlak. Binne die tekslinguistiese benadering word daar dus eerstens gestreef na ekwivalensie ten opsigte van konteks en teks en is ekwivalensie op woordvlak nie so belangrik nie. Dit is presies die teenoorgestelde van die linguistiese

benadering tot vertaling waar ekwivalensie op woordvlak en binne frases en sinne weer belangriker is as ekwivalensie op makrostrukturele vlak (met ander woorde ten opsigte van konteks en teks).

Figuur 2: Die "top-down"-benadering tot vertaling

Wanneer daar dus vertaal word, word die samestelling van semantiese waarde en pragmatiese funksie binne die brontaaltek as 't ware na die doeltaaltek oorgedra (Gouws, L. 2006:23). Die teks as geheel is die eenheid wat vertaal moet word (Naudé 2000:3) en dis nie nodig dat daar noodwendig ooreenkomste of ekwivalensie tussen die segmente (morfeme, woorde en sinne) van die brontaaltek en doeltaaltek hoef te wees nie, en dis ook nie belangrik hoe die afsonderlike woorde vertaal word nie. Neubert in Naudé stel dit goed wanneer hy sê: "Words only interest the translator as far as they are elements of text – only text can be translated, never words" (2000:3). Alhoewel die vertaling van afsonderlike woorde en sinne nie belangrik is nie, is dit wel belangrik dat die doeltaaltek se funksie dieselfde sal wees as die brontaaltek se funksie. Vermeer het gevoel dat die ideaal in hierdie geval sou wees om die teks te vertaal met behulp van die "top-down"-benadering, maar dan die resultate te toets deur gebruik te maak van die "bottom-up"-benadering. Volgens hom is die "bottom-up"-benadering nuttig om na te gaan of die korrekte woorde gebruik is en om seker te maak dat dieselfde boodskap en betekenis wat in die brontaaltek voorkom, ook in die doeltaaltek aangetref word (Feinauer 2004).

Daar is reeds verwys na Albrecht Neubert. Tog was hy nie die enigste belangrike rolspeler by die tekslinguistiese benadering nie. Twee ander rolspelers was Basil Hatim en Ian Mason. Ook hulle was van mening dat dit by vertaling binne die tekslinguistiese benadering nie handel oor die oordrag van betekenis nie, maar dat dit die kommunikatiewe waardes van die brontaaltekst is wat oorgedra moet word (Gouws, L. 2006:24).

Een van die eerste persone om die belangrikheid van 'n kategorisering van tekste vir vertaaldoeleindes uit te wys, was Katharina Reiss. Die doel van haar vertaling-geöriënteerde tekstipologie was om streng kriteria daar te stel vir die assessering van die kwaliteit van vertalings. Sy het, gebaseer op Karl Bühler se drie funksies vir taal ("Darstellung" [Uitbeelding], "Ausdruck" [Uitdrukking] en "Appell" [Appèl]), drie ooreenstemmende dimensies vir taal (logies, esteties en dialogies) en drie tekstipes (informatief, ekspressief en appellatief) daaruit afgelei (Schäffner 2007).

Die hoofeienskappe van elke tekstipe word as volg deur Reiss opgesom (1989:108-109):

1. Informatiewe tekstipe: "Blote kommunikasie van feite" – inligting, kennis, opinies, ens. Die taaldimensie wat gebruik word om die inligting oor te dra, is logies en die inhoud of onderwerp is die hooftokus van die kommunikasie.
2. Ekspressiewe tekstipe: "Kreatiewe komposisie". Die skrywer maak gebruik van die estetiese dimensie van taal. Die skrywer (of sender) sowel as die vorm van die boodskap is op die voorgrond.
3. Appellatiewe tekstipe: Gee aanleiding tot gedragsresponse. Die doel van die appellatiewe funksie is om 'n beroep te doen op die lesers (of ontvangers) van die teks om hulle te oorreëde om op 'n sekere wyse op te tree. Die taal is dialogies en die fokus is appellatief.

Vervolgens koppel Reiss die drie tekstipes aan drie verskillende vertaalmetodes. By die informatiewe tekste (byvoorbeeld verslae, handboeke) het die vertalers ten doel om die inhoud onveranderd te hou. Die vertaling is dus suksesvol indien die inligting in die brontaaltekst ten volle oorgedra is na die doeltaaltekst. Die teks moet vertaal word soos "gewone prosa", sonder oortolligheid en met behulp van ekstra verduidelikings waar nodig. In die geval van ekspressiewe tekste (byvoorbeeld romans of gedigte) moet die vertalers die estetiese en artistieke vorm van die brontaaltekst na die doeltaaltekst oordra. Die vertaalmetode wat gebruik word, staan bekend as identifikasie en die vertalers dra die

brontaalteksskrywer se perspektief na die doeltaaltek oor. Vir appellatiewe tekste (byvoorbeeld advertensies of propaganda) is die doel om die gedragsresponse te identifiseer en die teks so te vertaal dat die gewenste reaksie by die doeltaalleser ontlok word. Die vertaalmetode waarvan vervolgens gebruik gemaak word, is adaptasie en het 'n ekwivalente effek by die doeltaallesers tot gevolg (Schäffner 2007; Munday 2001:75). In die volgende tabel word die inligting rakende die verskillende tekstipes uiteengesit.

Tekstipe	Informatief	Ekspressief	Appellatief
Taalfunksie	Informatief (verteenwoordig voorwerpe en feite)	Ekspressief (gee uitdrukking aan die sender se houding)	Appellatief (rig 'n appèl tot die ontvanger)
Taaldimensie	Logies	Esteties	Dialogies
Fokus van teks	Fokus op inhoud	Fokus op vorm	Fokus op appèl
DT moet	Inhoud oordra	Estetiese vorm oordra	Gewenste reaksie ontlok
Vertaalmetode	"Gewone prosa" – verskaf verduidelikings waar nodig	"Identifikasie"-metode – dra BT-skrywer se perspektief oor	"Adaptasie" – ekwivalente effek

Tabel 2: Reiss se tekstipes (Reiss 1971)

Reiss lys ook 'n reeks intralinguistiese en ekstralinguistiese kriteria waarmee die geskiktheid van 'n doeltaaltek geassesseer kan word. Hulle is as volg (1971:54-88):

1. Intralinguistiese kriteria: semantiese, leksikale, grammatiese en stilistiese eienskappe;
2. Ekstralinguistiese kriteria: situasie, vakgebied, tyd, plek, ontvanger, sender en "affektiewe implikasies" (humor, ironie, emosie, ensovoorts).

Alhoewel hulle onderling met mekaar verband hou, wissel die belangrikheid van hierdie kriteria volgens die tekstipe. Die vertaling van 'n teks waar daar op die inhoud gefokus word (met ander woorde 'n informatiewe teks) moet in die eerste plek daarna streef om die semantiese ekwivalensie tussen die bron- en doeltaaltek te behou. So ook is dit in die geval van 'n ekspressiewe teks belangrik dat die metafore in die doeltaaltek behoue bly, terwyl dit in die geval van 'n informatiewe doeltaaltek belangriker is dat die semantiese waarde korrek oorgedra word (Munday 2001:75).

Reiss se werk is volgens Munday veral belangrik omdat dit die vertaalteorie geneem het na 'n vlak bo die oorweging van slegs die laer linguistiese vlakke, met ander woorde die blote woorde op die bladsy, en selfs bo die effek wat deur woorde geskep word. Sy het die vertaalteorie geneem na 'n

vlak waar die kommunikatiewe doel van die teks ook in ag geneem word (Munday 2001:76; Gouws, L. 2006:25).

Hierdie idee van Reiss dat vertalings altyd 'n kommunikatiewe doel het wat in ag geneem moet word, sowel as die feit dat vertalers altyd te doen het met 'n teks binne 'n spesifieke situasie en kultuur, is later verder ontwikkel en daar is vervolgens al hoe meer klem gelê op die doel van die doeltaaltekste. Hierdie benadering waarbinne die funksie van die doeltaaltekste groter belangrikheid verwerf het, het later bekend geword as die funksionalistiese benadering.

2.3.3 Die funksionalistiese benadering³

Translation is the production of a functional target text maintaining a relationship with a given source text that is specified according to the intended or demanded function of the target text (translation skopos).

~ Nord (1991:28)

Die funksionalistiese benadering het hoofsaaklik tot stand gekom weens die behoeftes wat ontstaan het binne sowel praktiese vertaalaktiwiteite as vertaalopleiding. Die meesterbrein agter hierdie benadering was Hans Vermeer en Katharina Reiss. By die funksionalistiese benadering is die basiese uitgangspunt dat alle tekste wat geproduseer en ontvang word, 'n spesifieke doel of funksie het. Die beginpunt van enige vertaling is gevolglik nie die linguistiese oppervlakstruktuur van die brontekste nie, maar die doel of funksie van die doeltaaltekste (Schäffner 2007). Deur hierdie prospektiewe uitkyk ten opsigte van vertaling aan te neem, onderskei hulle hulself van die linguistiese benadering se retrospektiewe uitkyk wat fokus op die reproduksie van die brontekste. Vermeer stel dit goed wanneer hy die funksionalistiese benadering as volg beskryf:

I understand translating roughly as a procedure initiated by a commission consisting of a set of (verbal and non-verbal) instructions (plus additional material) to prepare an (oral or written) "target text" for transcultural interacting on the basis of "source-text" material (1996:6).

---

³ Nie te verwar met die teorie van leksikografiese funksies (sien 3.4) nie.

Die funksionalistiese benadering het in die sewentigerjare ontstaan na aanleiding van Vermeer se skoposteorie (die naam is afgelei van die Griekse woord *skopós* wat doel of objektief beteken) (Nord 1997a:27; Schäffner 2007). In sy proefskrif beskryf Vermeer vertaling as 'n spesifieke tipe kommunikatiewe of sosiale handeling (Hermans 1994:14; Schäffner 2007). Hy voer aan dat elke handeling 'n spesifieke doel (of funksie) het en dat die belangrikste kriteria vir enige vertaling gevolglik die doel (of skopos) van die vertaling is (Schäffner 2007). Hierdie skopos of doel van die vertaling word gewoonlik bepaal deur die instruksies van die kliënt en daarom lê die skoposteorie bowenal klem op die vertaalmetodes en -strategieë wat gebruik word om 'n funksionele produk daar te stel (Munday 2001:79). Binne die skoposteorie is die rede waarom die bronteks vertaal moet word, sowel as die funksie van die doelteks dus van kardinale belang vir die vertaler. Anders as in die geval van die linguistiese en tekslinguistiese benaderings, is die funksionalistiese benadering nie preskriptief en retrospektief nie, maar dit is eerder 'n benadering wat vooruit kyk en fokus op die eindproduk. Volgens Naudé en Hermans het Vermeer die bronteks as norm en die konsep *ekwivalensie* as 't ware onttroon (Naudé 2000:5; Hermans 1994:15). Vermeer beskryf die doel van die skoposteorie as volg:

When you tell someone something, you want to be understood. You try to write or talk in such a way that you believe that your partner can understand best what you want to tell her/him. You try to take into consideration what you (believe to) know your partner already knows about the subject you want to discuss with her/him, how s/he "sees" the subject, the situation in which you are communicating, your partner's actual mood, and many other things. When both of you are professors of linguistics you talk differently about a linguistic problem ... than when you are a professor and your "partner" is a physicist – or your own grandchild ... In most people the process is automatic and unconscious (Vermeer 1998:41-42).

Aangesien Vermeer voel dat die doel van die doelteks (en nie die doel van die bronteks nie) bepalend is in die vertaalmetodes en strategieë wat gebruik word, word die funksionalistiese benadering van die linguistiese benaderings onderskei op grond van die benaderings se uiteenlopende houdings teenoor die bronteks. Soos reeds genoem, ag die linguistiese vertaalteoretici die bronteks as die norm en is 'n vertaling slegs geslaag indien dit ekwivalent is aan die bronteks. Vermeer stel dit as volg:

When people demand a "faithful" or as far as possible literal translation, they mean the imitation of the source-text wording by means of another language or, in somewhat scholarly

linguistic terms, a heterolinguistic imitation of its semantic and formal ... "surface structure" ... A "faithful" translation of a source text can lead to an "unfaithful" target text, that is, one which, "misses the point"; it does not render the source-text meaning (in the translator's interpretation) "faithfully", nor is it adequate to the target-text skopos (Vermeer 1998:44).

Vermeer beskou dus eerder 'n vertaling as geslaag wanneer dit binne die doelkultuur as 'n teks kan funksioneer. Die funksie van die vertaling in die doelteks bepaal watter aspekte van die bronteks tydens die vertaalproses oorgedra sal word en dis waarom die bronteks nie meer binne die funksionalistiese benadering gesien kan word as die maatstok waarmee ekwivalensie gemeet word nie (Naudé 2000:5). Binne die funksionalistiese benadering kan 'n vertaling beskryf word as inligting wat binne 'n doeltaal en -kultuur aangebied word oor inligting wat binne 'n brontaal en bronkultuur aangebied is (Gouws, L. 2006:27).

Alhoewel 'n bronteks en 'n doelteks dieselfde skopos kan hê, kan die skopos ook verskil en gevolglik kan daar nou ook vir een bronteks verskeie doeltekte bestaan. Die geslaagdheid van die doelteks kan dus, soos reeds genoem, nie meer gemeet word aan die bronteks nie, maar word bepaal deur te kyk of die vertaling voldoen aan die vereistes van die "brief" (die vertaalopdrag) en of die teks funksioneel is binne die doel waarvoor dit vertaal is (Nord 1991:164). Volgens Schäffner kom die voortgaande debat oor die geldigheid van letterlike vs. vrye vertalings of vertaling vs. adaptasie dus tot 'n einde aangesien alle vorme van vertaling (hetsy letterlik, kommunikatief of adaptasie) geldig is, afhangende bloot van die funksie van die doelteks (2007). Ook Nord sluit daarby aan wanneer sy skryf:

The [Skopos] rule is intended to solve the eternal dilemmas of free vs faithful translation, dynamic vs formal equivalence, good interpreters vs slavish translators, and so on. It means that the Skopos of a particular translation task may require a "free" or a "faithful" translation, or anything between these two extremes, depending on the purpose for which the translation is needed (Nord 1997a:29).

Een van die belangrike kriteria ten opsigte van die geldigheid is ook nie hoe die teks vertaal is nie, maar dat die doelteks nie sal lees soos 'n vertaalde teks nie, maar soos 'n oorspronklike teks (Gouws, L. 2006:27). Tog geld hierdie kriteria nie in alle gevalle nie, soos in die volgende paragraaf aangetoon word.

Na aanleiding van House se onderskeid tussen *kovert vertaling* ("covert translation") en *overt vertaling* ("overt translation")⁴ (House 1977; Nord 1997:46a) tref Nord 'n onderskeid tussen die funksie van die vertaalproses en die funksie van die doelteks as 'n gevolg van hierdie proses (Nord 1997a:47). Gevolglik onderskei sy tussen twee basiese tipes vertaalprosesse. Die eerste proses, wat bekend staan as **dokumentêre vertaling**, poog om in die doeltaal 'n tipe *dokument* te lewer van (sekere aspekte van) 'n kommunikatiewe interaksie waarbinne die bronkultuursender kommunikeer met 'n bronkultuurgehoor via 'n bronteks onder bronkultuur-omstandighede. Die tweede poog om in die doeltaal 'n *instrument* te lewer vir 'n nuwe kommunikatiewe interaksie tussen die bronkultuursender en die doekultuurgehoor met behulp van (sekere aspekte van) die bronteks as 'n model, en staan bekend as **instrumentele vertaling** (Nord 1997a:47). In die geval van dokumentêre vertalings (en ook House se "overt translation" [1977:189]) geld die kriterium dus nie dat 'n doelteks soos 'n oorspronklike teks moet lees nie.

Tydens die vertaalproses binne die funksionalistiese benadering is dit belangrik dat die vertalers heel eerste die spesifieke vertaalopdrag (die doel of skopos van die vertaling) sal analiseer. Die ideaal is dat die doel van die vertaling uiteengesit sal word in 'n uiteensetting (of "brief") – 'n stel vertaalinstruksies wat deur die kliënt verskaf word. Die vertalers begin dus deur die vertaalopdrag te ondersoek en te bepaal wat die oorsigtelike boodskap ("gist") van die bronteks is en of die opdrag hoegenaamd uitvoerbaar is. Vervolgens word die bronteks geanaliseer met behulp van 'n reeks vrae, soos uiteengesit in tabel 3.

Terwyl die vertalers hierdie vrae oor die bronteks deurwerk, is dit ook nodig om gereeld terug te verwys na die skopos om te bepaal watter aspekte van die bronteks oorgedra sal word na die doelteks en watter nie. Hierdie proses verseker dat die vertalers al die faktore wat die vertaalproses gaan beïnvloed, in ag neem sodat die doelteks uiteindelik sy funksie binne die doekultuur kan vervul.

---

⁴ House beskryf die twee vertaalprosesse as volg:

Covert translation: the source-text function is kept intact or invariant so that it aspires to the status of an original in the target culture (Nord 1997a:46). A covert translation is thus a translation whose ST is not specifically addressed to a target culture audience, i.e. not particularly tied to the source community and culture (House 1977:194).

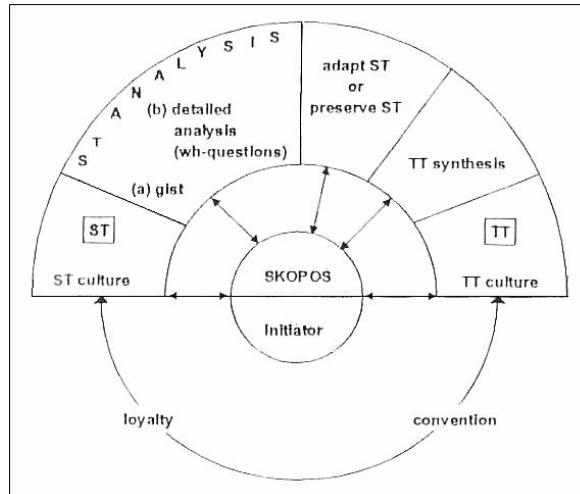
Overt translation (marked translation): has a second-level function in that the target receiver is not addressed directly but is made aware that the text is a translation (Nord 1997a:46). The ST is tied in a specific way to the source language community and culture; the ST is specifically directed at source language addressees but is also pointing beyond the source language community (House 1977:189).

Christiane Nord sien vertaling as iets pragmaties en gaan uit van die veronderstelling dat vertaling nooit binne 'n vakuum plaasvind nie. Volgens haar is daar altyd 'n rede waarom 'n vertaling moet geskied en is die redes vir 'n vertaling gewoonlik onafhanklik van die redes vir die skepping van die bronteks. Anders as in die geval van die bronteksskrywer wat gewoonlik selfgemotiveerd is, word die vertalers gewoonlik deur iemand anders, naamlik die inisieerder (of kliënt), gestimuleer om te begin vertaal (Naudé 2000:7).

Vrae	Wat 'n mens daardeur uitvind
Wie is die sender?	Inligting oor die sender
Aan wie?	Wie is die lesersgroep
Waarvoor?	Sender se voorneme
Deur watter medium?	Bv. geskrewe, gesproke
Waar?	Oorsprong/herkoms van kommunikasie
Wanneer?	Tyd
Waarom?	Doel van kommunikasie
Doel van teks?	Bv. om in te lig, te oorreed, ens.
Oor watter onderwerp?	Bv. handel
Wat sê die teks?	Inhoud van teks
Wat sê die teks nie?	Voorveronderstellings wat deur sender gemaak is
In watter volgorde?	Konstruksie van die teks
Watter nie-verbale elemente word gebruik?	Nie-linguistiese elemente, bv. uitleg, grafika, toneelaanwysings, ens.
Watter bewoording?	Leksikale eienskappe, register
Watter tipe sinne?	Sintaktiese strukture
Watter toon?	Oorredend, sarkasties, ens.
Tot watter effek?	Opsomming van alle vorige vrae

Tabel 3: Vrae oor die bronteks (Naudé 2000:6, gebaseer op Nord 1991:36)

Daar kan enige vertaalskopos aan 'n bronteks gegee word en daar is geen beperkings op hoe ver die vertalers kan wegbeweeg van die bronteks nie. Nord maak egter die punt dat die skoposreël "is a very general rule which does not account for specific conventions prevalent in a particular culture community" (1994:63). Sy pas daarom die algemene skoposteorie aan deur die begrippe *lojaliteit* ("loyalty") en *konvensie* ("convention") by te voeg en sodoende die onbeperkte verskeidenheid funksies of skopoi te beperk. Haar stappe binne die funksionalistiese benadering sien dus as volg daar uit:

Figuur 3: Nord se stappe binne die funksionalistiese benadering (Naudé 2000:7)

Bostaande figuur sluit aan by die vrae in tabel 3 en wys hoe die vertaler, tydens die beantwoording van die verskillende vrae, voortdurend terugverwys na die skopos om te bepaal watter aspekte van die bronteks oorgedra sal word na die doeltteks en watter nie. Die figuur wys ook hoe die begrippe lojaliteit en konvensie toegepas word om die onbeperkte verskeidenheid funksies of skopoi te beperk.

Die doel van lojaliteit is volgens Naudé om te verseker dat die finale verantwoordelikheid nie by die inisieerder rus nie, maar by die vertalers, omdat hulle die enigste persone is wat kan bepaal of die oordragproses voldoende was en ook om die "cultural specificity of translation concepts" te verklaar (Nord 2001:185). Lojaliteit word daarom deur Nord omskryf as "a moral category which permits the integration of culture-specific conventions into the functionalist model of translation" (Naudé 2000:8). Om lojal te wees, impliseer dat die vertalers die konvensies van die spesifieke vertaalsituasie in ag moet neem. Volgens Nord is die konvensies ondergeskik aan die vertaalskopos en is hulle nie bindend nie. Dit beteken dat die vertalers kan besluit om bestaande konvensies te verontagsaam. Volgens Naudé beteken dit dat die vertalers daarna kan streef om 'n funksionele doeltteks te produseer wat konformeer met die vereistes van die inisieerder (kliënt) se "brief" en deur die doelkultuur aanvaar sal word. Sou die vertaling afwyk van sowel die vertaalkonvensies as die inisieerder se vertaalopdrag, sal lojaliteit die vertalers noop om die inisieerder sodanig in te lig deur middel van 'n sogenaamde vertaalnota. Op hierdie gebied staan die funksionalistiese teorie natuurlik skerp in teenstelling met die ekwivalensie-gebaseerde teorieë omdat die noodsaaklikheid van getrouheid of ekwivalensie ondergeskik is aan die skoposreël. Dit beteken met ander woorde dat

indien die vertaalopdrag 'n verandering in funksie vereis, ekwivalensie aan die bronteks nie meer 'n prioriteit is nie. Die vertalers hoef daarom slegs op sekere aspekte van die bronteks te konsentreer, na aanleiding van wat in die vertaalopdrag staan, en kan die ander aspekte van die teks ignoreer (Naudé 2000:8).

Die eindproduk binne die funksionalistiese benadering is 'n teks wat slaag in die oë van die kliënt, sowel as in die oë van die doeltaalleser volgens die oordeel van die skrywer. Die doelteks moet dus geskik wees vir die kommunikatiewe doel, soos uiteengesit in die vertaalopdrag, en nie net moet die kliënt met die eindproduk tevrede wees nie, maar die doeltaalleser moet die teks kan verstaan.

2.4 Die probleem van ekwivalensie binne die vertaalteorie

The comparison of texts in different languages inevitably involves a theory of equivalence.

~ Leonardi (2000:1)

Ekwivalensie kan gesien word as een van die sentrale kwessies binne die vertaalteorie en is 'n term wat deur baie skrywers gebruik word om die aard en omvang van die verhoudings tussen die BT-tekste en DT-tekste of kleiner linguistiese eenhede te beskryf (Shuttleworth & Cowie 1997:49). As gevolg van ekwivalensie se definisie, relevansie en toepaslikheid binne die veld, kan die konsep ekwivalensie ook gesien word as een van die mees kontroversiële twispunte binne die vertaalteorie – Hermans beskryf dit met reg as 'n "troubled notion" (Shuttleworth & Cowie 1997:49). Oor die afgelope vyftig jaar is die term al deur verskeie vertaalteoretici op 'n verskeidenheid maniere gedefinieer (Leonardi 2000:1) met die definisies wat verskil na gelang van watter elemente deur die verskillende vertaalteoretici as belangrik geag word binne die brontaal sowel as die doeltaal. Dit is ook juis omdat daar soveel verskillende definisies vir die term bestaan, dat die presiese betekenis daarvan van skrywer tot skrywer verskil (Gouws, L. 2006:30; Shuttleworth & Cowie 1997:49).

Roman Jakobson was een van die eerste persone wat gepoog het om die aard van ekwivalensie te definieer. Volgens hom is daar gewoonlik geen absolute ekwivalensie tussen kode-eenhede nie (Jakobson 1959; Munday 2001:36). Volgens hom behels vertalings twee ekwivalente boodskappe in twee verskillende kodes (Leonardi 2000:3; Munday 2001:37). Vir die boodskap om "ekwivalent" te

wees in die BT en die DT, sal die kode-eenhede verskil omdat hulle behoort aan twee verskillende kodestelsels ("sign systems") of tale en omdat hierdie onderskeie stelsels (tale) se indelings van die werklikheid verskil. Vanuit 'n linguistiese hoek, het Jakobson dus die probleem van ekwivalensie benader met die volgende bekende definisie: "Equivalence in difference is the cardinal problem of language and the pivotal concern of linguistics" (Munday 2001:37). Jakobson sê verder dat vanuit 'n grammatiese oogpunt tale wel in 'n meerdere of mindere mate kan verskil, maar dat dit nie beteken dat 'n vertaling nie moontlik is nie of dat die vertalers nie 'n vertaalekwivalent kan vind nie. Voorbeelde van sulke verskille is:

- Geslag: in Duits kan naamwoorde manlik, vroulik of neutraal wees, en hierdie geslag word aangedui met behulp van verskillende lidwoorde (*der* = manlik, *die* = vroulik, *das* = neutraal). In Engels en Afrikaans word daar nie aan naamwoorde geslag toegeken nie, en die lidwoorde wat gebruik word, verskil ook nie na gelang van die naamwoord se geslag nie.
- Semantiese velde / leksikale gapings: die Duitse leksikale item "Geschwister" het nie 'n absolute ekwivalent in Afrikaans nie en word vertaal as "broers en/of susters".

Hierdie voorbeelde dui wel verskille tussen tale aan, maar die konsepte kan tog nog vertaal word. Jakobson erken dat "whenever there is deficiency, terminology may be qualified and amplified by loanwords or loan translations, neologisms or semantic shifts, and finally, by circumlocutions" (Jakobson, 1959:234). Volgens Jakobson is dit dus in gevalle waar daar geen letterlike vertaalekwivalent vir 'n betrokke woord in die brontaal bestaan nie, die vertalers se plig om 'n gepaste manier te vind om die woord in die doeltaal weer te gee (Leonardi 2000:4). Jakobson se studie van ekwivalensie het daartoe aanleiding gegee dat verskeie ander vertaalteoretici ook die kwessie van ekwivalensie begin ondersoek het, onder andere een van die belangrikste figure binne die vertaalteorie, Eugene Nida.

Een van die redes vir die kontroversie by ekwivalensie, is die feit dat daar binne die verskillende vertaalteorieë verskillende elemente is wat ekwivalent aan mekaar moet wees sodat die doelteks uiteindelik gesien kan word as 'n geslaagde vertaling. Vir Oettinger is ekwivalensie tussen die "linguistiese elemente" belangrik (1960:110); Catford beskou ekwivalensie tussen "tekstuele materiaal" as belangrik (1965:21) (sien 2.3.1.3), terwyl Nida fokus op die belangrikheid daarvan dat die "boodskap" ekwivalent sal wees (Nida & Taber 1969:12). Daarenteen voel Neubert dat

ekwivalensie daarvan afhang of die "kommunikatiewe waarde" van die bronteks en doelteks ekwivalent aan mekaar is (1985a:138; Nord 1997:43).

Die groot verskeidenheid sienings oor watter elemente ekwivalent moet wees binne 'n geslaagde vertaling, het noodwendig aanleiding gegee tot verskillende tipes en vlakke van ekwivalensie. Soos reeds genoem, het Eugene Nida onderskei tussen twee tipes ekwivalensie, naamlik formele ekwivalensie en dinamiese ekwivalensie (sien ook 2.3.1.1).

Kade se ekwivalensie-raamwerk beskryf leksikale ekwivalensie in terme van die ooreenkomste of gebrek aan ooreenkomste tussen twee tale se leksikale eenhede (Kade 1968; Halverson 1997:213). Hy tref 'n onderskeid tussen die volgende vlakke van ekwivalensie (Károly 2006:13; Shuttleworth & Cowie 1997:50; Trosborg 2000:218):

- *volledige ekwivalensie* ('n een-tot-een-verhouding): 'n BT-eenheid het 'n permanente ekwivalent in die doeltaal (bv. terme of name van instellings).
- *fakultatiewe ekwivalensie* ('n een-tot-meer-as-een-verhouding): 'n gegewe BT-eenheid het verskeie ekwivalente in die doeltaal (bv. "spanning" in Afrikaans en "voltage", "tension", "suspense", "stress", "pressure" in Engels).
- *benaderde ekwivalensie* ('n een-tot-gedeeltelike-verhouding): die betekenis van die BT-eenheid is verdeel tussen twee DT-ekwivalente (bv. Afrikaans: "hemel", Engels: "heaven", "sky").
- *zero ekwivalensie* ('n een-tot-geen-verhouding): die BT-eenheid het nie 'n DT-ekwivalent nie.

Die Duitse vertaalteoretikus Werner Koller onderskei tussen **Äquivalenz** (ekwivalensie) en **Korrespondenz** (korrespondensie) waarmee hy voortgebou het op Catford se formele korrespondensie en tekstuele ekwivalensie (1995). Vir Koller stem die parameters van korrespondensie ooreen met dié van De Saussure se *langue*⁵ en val korrespondensie binne die veld van vergelykende linguïstiek wat twee taalsisteme vergelyk en vergelykende verskille en ooreenkomste beskryf (1995). Ekwivalensie hou verband met ekwivalente items binne spesifieke BT-

---

⁵ Die Switserse taalwetenskaplike Ferdinand de Saussure verdeel taal ("a system of signs that express ideas") in twee komponente, naamlik *langue* en *parole*. Volgens hom verwys *langue* na die "abstract system of language that is internalised by a given speech community", terwyl *parole* verwys na die "individual acts of speech and the 'putting into practice of language'" (De Saussure 1964; Wikipedia 2008a).

DT-pare en -kontekste. Die parameters van ekwivalensie daarenteen stem ooreen met dié van De Saussure se *parole* (Munday 2001:46). Koller beskryf vertaalekwivalensie as volg: "(translational) equivalence merely means that a special relationship – which can be designated as the translation relationship – is apparent between two texts, a source (primary) one and a resultant one" (Shuttleworth & Cowie 1995:197). Koller meen dat "while knowledge of correspondences is indicative of competence in the foreign language, it is knowledge and ability in equivalences that are indicative of competence in translation" (1979:185). Tog voel hy dat die vraag na wat presies ekwivalent moet wees, steeds beantwoord moet word. Hy onderskei gevolglik tussen vyf tipes ekwivalensie (Koller 1995:197; Shuttleworth & Cowie 1997:50; Sorva 2002:3):

- *referensiële of denotatiewe ekwivalensie*, wat betrekking het op die ekstralinguistiese inhoud van 'n teks.
- *konnotatiewe ekwivalensie*, wat betrekking het op leksikale keuses en die sosiale, emotiewe en stilistiese konnotasies beïnvloed wat aan die teks of woord geheg word.
- *teksnormatiewe ekwivalensie*, wat betrekking het op die verskillende tekstipes en die norme waaraan verskillende tipes tekste moet voldoen.
- *pragmatiese ekwivalensie of kommunikatiewe ekwivalensie*, wat gerig is op die ontvanger van die teks of boodskap en waar dit handel oor of die teks die verlangde effek op die lesers het.
- *formele ekwivalensie*, wat te make het met die vormlike en estetika van die teks en stylkenmerke soos sintaksis, metafore en woordspelings insluit.

Die verskeie benaderings verteenwoordig verskillende aspekte van die ekwivalentverhouding wat gelei het tot 'n oorvloed "ekwivalensietipes". Volgens Halverson is daar nie werklik soveel verskillende tipes ekwivalensie as wat daar net wisselende perspektiewe op die komplekse verhouding is nie (1997:214). Kritici van die linguisties-georiënteerde benadering tot vertaling en sy fokus op ekwivalensie bou dikwels op die aanname dat die groot aantal "ekwivalensietipes" op sigself 'n probleem is, of op die aanname dat 'n gebrek aan akkuraatheid in definisie op sigself rede is om die konsep te verwerp. Hulle gaan uit van die standpunt dat die belangrikste vertalingsverskynsels dié is wat nie verklaar word binne 'n streng linguistiese benadering nie. Hulle kies eerder om te fokus op die eienskappe van die doelkultuur en die effek wat hierdie eienskappe op die vertaalproses en/of vertaalproduk het (Halverson 1997:214).

Die konsep *ekwivalensie* het dwarsdeur die sewentigerjare en daarna die septer geswaai as 'n sleutelkwessie binne vertaling. Chesterman merk in 1989 op dat "equivalence is obviously a central concept in translation theory" (1989:99). Ook Mona Baker, in haar invloedryke *IN OTHER WORDS*, 'n handboek vir vertalers, maak die opmerking dat "equivalence is influenced by a variety of linguistic and cultural factors and is therefore always relative" (1992:6).

Soos verwag kan word, is die aanhangers van die nielinguistiese benaderings tot vertaling baie krities oor die konsep *ekwivalensie*. Bassnett som die probleem van ekwivalensie as volg op:

Translation involves far more than replacement of lexical and grammatical items between languages ... Once the translator moves away from close linguistics equivalence, the problems of determining the exact nature of the level of equivalence aimed for begin to emerge (Bassnett 1980:32).

Nord voel ook dat dit geen doel dien om die konsep *ekwivalensie* voortdurend te probeer definieer nie en dat die baie verskillende beskrywings en herdefinisies van die begrip *ekwivalensie* nie die vaagheid en onduidelikheid van die term oplos nie (1997:44). Volgens haar is die volgende die grootste probleme ten opsigte van die algemeen-aanvaarde ekwivalensiemodel soos gebruik deur Nida en die ander linguistiese vertaalteoretici binne die linguistiese model (Nord 1997:44; Gouws, L. 2006:31):

1. Die ekwivalensie-model fokus hoofsaaklik op die strukturele eienskappe van die bronteks en gevolglik gaan die intrinsieke verhouding tussen die ekstratekstuele (bv. die situasionele) en die intratekstuele (bv. die linguistiese) faktore van die kommunikatiewe interaksie verlore.
2. Die kulturele aspekte word nie genoeg in ag geneem nie.
3. Die verskillende uiteenlopende omskrywings van die konsep *ekwivalensie* veroorsaak dat die model inkonsekwent is.
4. Die model is verwarrend omdat die standarde vir die kies van vertaalprosedures vir verskillende genres en tekstipes baie verskillend en dikwels selfs teenstrydig is.
5. Die model laat nie ruimte vir kultuurgebonde verskille in vertaalkonsepte nie, ten spyte daarvan dat vertalers noodwendig gelei gaan word deur kultuurgebonde norme en konvensies.

6. Die ekwivalensiemodel sluit doelt tekste uit as hulle nie voldoen aan kriteria van ekwivalensie nie. Indien 'n teks nie 'n "translation proper" is nie, word dit binne die ekwivalensiemodel geklassifiseer as 'n "non-translation".
7. Laastens word die bronteks, soos vroeër reeds genoem, binne die ekwivalensiemodel gesien as die een en enigste maatstaf. Alle besluite wat die vertalers moet maak, is daarom aan die bronteks onderhorig.

Die klem wat binne die funksionalistiese benadering geplaas word op die situasie en die kultuur waarbinne vertaling plaasvind (Halverson 1997:214) en die feit dat vertaling nooit in 'n vakuum plaasvind nie, het gelei tot 'n groter fokus op die doel of funksie van 'n teks. Vertalers stel gevolglik minder belang in die verhouding tussen die doelt eks en die bronteks, en die eienskappe van die doelt eks sowel as hulle relevansie binne die vertaling is nou van groter belang (Halverson 1997:214-215). Nord het gevind dat funksionalisme 'n aanvaarbare alternatief kan wees vir die ekwivalensiemodel en reken dat Vermeer se skoposteorie die basis daarvoor bied.

Hierdie fokusverskuiwing binne die vertaalteorie waar die klem verskuif vanaf ekwivalensie tussen die bronteks en die doelt eks na die doel van 'n vertaling of teks, sal noodwendig ook 'n invloed hê op die leksikografie en die bewerking van vakterme in vakwoordeboeke wat deur vertalers gebruik word. In die volgende gedeelte sal daar aandag gegee word aan ekwivalensie en die ontwikkeling daarvan binne die leksikografie.

2.5 Ekwivalensie binne die leksikografie

The main requirement is ... the dictionary should offer not explanatory paraphrases or definitions, but real lexical units of the target language which, when inserted into the context, produce a smooth translation. This is a perfectly natural requirement. Lexicographers have followed it since time immemorial, but we also know that they have not succeeded in each and every case.

~ Zgusta (1984:147)

Net soos taalgebruikers op vertalers staatmaak om inligting wat in een taal verwoord is, in 'n ander oor te dra, maak die vertalers op woordeboeke staat om hulle te help om kommunikatiewe ekwivalensie te bereik (Gouws 1992:38). Vertalende woordeboeke se *raison d'être* is om vertaalekwivalente te verskaf en een van die tradisionele beginsels waarop vertalende woordeboeke steun, is dus dié van intertalige ekwivalensie (Gouws 1992:39), maar Snell-Hornby wys daarop dat dié beginsels deesdae al hoe meer bevraagteken word en beskryf die konsep *ekwivalensie* as 'n "highly problematic concept" (1984:274). In 'n ander artikel verwys sy na die "unbridgeable gap between the convictions of lexicologists and bilingual lexicographers on the one hand, and the needs of the translator as dictionary user on the other" (Snell-Hornby 1990:209). Crafford wys ook daarop dat vertalers probleme met vertalende woordeboeke ondervind as gevolg van die gebrekkige hantering van ekwivalensieverhoudinge (2005:27).

Vanuit 'n leksikografiese oogpunt beskryf Hartmann ekwivalensie as volg:

The notion of equivalence is not a fixed, single relation of correspondence, but a shifting, bidirectional process based on a number of code-switching strategies which depend on the characteristics of the discourse in question, the bilingual competence of the translator/lexicographer, and the purposes for which it is sought (1985:130).

Vertaling daarenteen is 'n "unidirectional process" en daarom slaag die linguistiese simbool (=) nie daarin om ekwivalensie aan te toon nie, want BT $\neq$ DT.

Volgens Zgusta is die "primêre doel" van die vertalende woordeboek om die betekenis van een stel leksikale items te koördineer met 'n stel leksikale items van 'n ander taal. Gouws onderskei vervolgens tussen verskillende tipes ekwivalentverhoudinge wat in woordeboeke voorkom (Gouws 1989:163-184; Gouws & Prinsloo 2005:154-163):

- *semantiese ekwivalensie* – waar die totale aantal vertaalekwivalente gesamentlik die volle betekenis lading van die lemma dra. Op semantiese vlak is daar 'n een-tot-een-verhouding tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma selfs al is daar meer as een vertaalekwivalent:

braille, braille(skrif), blindeskrif. (Uit GW)

- *kommunikatiewe ekwivalensie* – waar 'n vertaalekwivalent binne die korrekte konteks aangedui word waarin dit gebruik behoort te word sodat die vertalers die ekwivalent korrek kan gebruik en sodoende vertaalekwivalensie kan bereik:

kern *kerne, kerns* kernel (*of a nut*); *core* (*of fruit*); *heart* (*of a tree*); *pith* (*of wood*) ... (Uit PAEW)

- *absolute ekwivalensie* – waar daar slegs een vertaalekwivalent is en daar 'n een-tot-een-verhouding bestaan op leksikale sowel as semantiese vlak (absolute ekwivalensie word ook kongruensie genoem). Die brontaalitem en die doeltaalitem het presies dieselfde betekenis, dieselfde funksie op dieselfde stilistiese vlak en dieselfde register. Die doeltaalitem kan dus gebruik word as 'n vertaalekwivalent van die brontaalitem sonder enige beperkings: [Leksikale divergensie kan soms ook absolute ekwivalensie bied wanneer die vertaalekwivalente absolute sinonieme is. By absolute ekwivalensie gaan dit dus nie altyd om 'n een-tot-een-verhouding op leksikale vlak nie. Dit geld wel by kongruensie, 'n spesiale tipe absolute ekwivalensie.]

oorryp overripe. (Uit PAEW)

- *divergensie* – waar daar meer as een vertaalekwivalent vir 'n enkele lemma verstrek word. Hierdie tipe ekwivalensieverhouding is waarskynlik die mees problematiese en kan verder onderverdeel word in leksikale divergensie en semantiese divergensie⁶.

- *leksikale divergensie* – waar daar verskillende sinonimiese leksikale items in die doeltaal bestaan vir 'n enkele vorm van die brontaal. Daar bestaan 'n een-tot-meer-as-een-verhouding tussen die bron- en doeltaal. Dié verhouding geld op vormlike vlak en nie op betekenisvlak nie. By hierdie ekwivalensietipe is die vertaalekwivalente veronderstel om semanties gelykwaardig te wees (Gouws 1992:40).

vliegtuig, (...tuie), aeroplane, aircraft ... (Uit GW)

- *semantiese divergensie* – waar een lemma verskillende polisemiese onderskeidings het en elke onderskeiding van 'n eie vertaalekwivalent voorsien moet word (Gouws 1992:39)

knead knie; brei; vorm; kleitrap; masseer ... (Uit PAEW)

⁶ Wiegand verskil egter hier van Gouws omdat hy nie divergensie sien as 'n tipe ekwivalensieverhouding nie, maar dit eerder (na aanleiding van Koller [2001]) as 'n korrespondensietipe klassifiseer (2002:245). Divergensie stem volgens Wiegand ooreen met wat Koller klassifiseer as "een-tot-meer-as-een-korrespondensie" (2002).

- *gedeeltelike ekwivalensie* – waar die brontaalvorm nie 'n betekenisgeheel is wat binne die doeltaalvorm met dieselfde betekenisgeheel gekoördineer kan word nie en daar dus nie 'n een-tot-een-verhouding tussen die brontaal- en doeltaalitem(s) bestaan nie; die doeltaalvorm(e) kan dus nie die brontaalvorm in alle kontekste vervang nie:

slug², (n) naakslak; luiaard ... (Uit GW)

- *skyn ekwivalensie* – waar 'n ekwivalentverhouding geïmpliseer word wat in werklikheid nie bestaan nie (word ook *faux amis* of vals vriende genoem):

brutal, ... brutaal ... (Uit GW)

Die Afrikaanse woord "brutaal" beteken "onbeskof of astringent" en nie "onmenslik of wreedaardig" soos die Engelse "brutal" nie.

- *surrogaatekwivalensie* – waar daar nie 'n vertaalekwivalent in die doeltaal bestaan nie en daar 'n plaasvervanger (byvoorbeeld 'n leenvertaling of neologisme) vir die konvensionele vertaalekwivalent geskep word (hierdie ekwivalentverhouding staan ook bekend as zero-ekwivalensie). Voorbeelde van zero-ekwivalensie word dikwels aangetref in gevalle waar daar kultuurverskille bestaan (Zgusta 1984:149):

è-è *interj.* certainly not; no you don't ... (Uit PAEW)

Dit is belangrik dat die vertaalekwivalente wat in vertalende woordeboeke verskaf word, nie gesien sal word as inskrywings wat die betekenis van die lemma verskaf nie, maar moet gesien word as leksikale items in die doeltaal wat gebruik kan word as vertaalekwivalente vir die brontaalitem binne spesifieke situasies. Die gebruik van hierdie vertaalekwivalente sal ook bepaal word deur die konteks en kontekste van die bronteksitem (Gouws & Prinsloo 2005:153). As gevolg van die feit dat daar verskillende ekwivalentverhoudinge tussen die lemma en die vertaalekwivalente bestaan, is dit nodig dat daar aan die gebruikers konteks- en pragmatiese leiding verskaf sal word (Gouws, L. 2006:38). Verskillende vertaalekwivalente kan wel binne bepaalde kontekste semanties ekwivalent wees, maar indien hierdie kontekste nie aan die gebruikers verskaf word nie, staan die lemma en die vertaalekwivalente nie in 'n verhouding van kommunikatiewe ekwivalensie tot mekaar nie (Gouws 1992:37).

Wiegand lys ook die volgende ondersoekgebiede binne die vertalende leksikografie waar belangrike insigte oor ekwivalensie ingewin is (2002:245):

- evaluering van ekwivalente
- die mikrostrukturele aanbieding van ekwivalente items
- die adressering van ekwivalente items
- onderskeiding tussen ekwivalente deur middel van "items wat tussen ekwivalente onderskei"
- hoe om tussen soorte ekwivalente en tipes ekwivalensie te onderskei
- hoe om op grond van woordeboektype en woordeboekfunksie tussen die verskillende funksies van ekwivalente items te onderskei.

Tog sê Wiegand dit is merkwaardig dat die konsep *ekwivalensie* – anders as in die vergelykende leksikologie en vertaalteorie – beswaarlik in metaleksikografiese publikasies bespreek word (2002:245). Maar hy gee wel erkenning aan die problematiek by die gebruik van die term en onderskei drie dimensies daarvan:

- *Die dimensie van wetenskaplike konsepvorming* – Wiegand meen "a concept of equivalence specifically for dictionary research should not be built counter-intuitively from its use in general language, but should be conceived more precisely and should also be differentiated from the concepts of equivalence from neighbouring disciplines, especially those of contrastive linguistics and translation theory" (2002:241).
- *Die dimensie van vergelykende leksikologie* – Volgens Wiegand speel die konsep *ekwivalensie* 'n belangrike rol in vergelykende leksikologie. Hy sê ook dat die konsep *ekwivalensie* in die vergelykende leksikologie 'n effek op metaleksikografiese publikasies het (2002:242). Vergelykende leksikologie kan gesien word as 'n deeldisipline van die linguistiek wat met *langue* gemoeid is en waarin konsepte van ekwivalensie soos semantiese ekwivalensie, kommunikatiewe ekwivalensie, kongruensie en divergensie, gedeeltelike ekwivalensie en absolute ekwivalensie, op die taalsisteem fokus.
- *Die dimensie van die metaleksikografie* – Wiegand maak die opmerking dat die *langue*-verwante konsep *ekwivalensie* soos dit binne die vergelykende leksikologie gebruik word, onvanpas is vir die vertalende leksikografie omdat vertalende woordeboeke nie bedoel is om as hulpmiddel by 'n vergelykende studie van taalsisteme te dien nie (2002:245). Volgens hom is vertalende woordeboeke eerder bedoel om te help om tekste te verstaan, te skep en in beide rigtings vertalings te produseer. Omdat die sistemiese vlak wel 'n rol speel in woordeboeknavorsing en leksikografie, beveel hy aan dat Koller se term korrespondensie,

eerder as ekwivalensie, gebruik word wanneer taalsisteme ter sprake is. Volgens hom kan die term *ekwivalensie* in die teorie van vertalende woordeboeke vir *parole*-verskynsels gereserveer word (2002:246).

Wiegand lug ook sy besorgdheid oor wat hy beskryf as die "remarkable carelessness when equivalence is dealt with ... in a large portion of the metalexicographical literature" (2002:251) en hoop op "a new consideration of the problem of equivalence within the framework of dictionary research" (2002:252).

2.6 Ten slotte

Daar is twee tendense wat in die voorafgaande gedeeltes sterk na vore kom. Die eerste is die krimpende rol van die linguistiek as intellektuele vertrekpunt in sowel die vertaalteorie en die teoretiese leksikografie (Crafford 2005:34). Die tweede tendens is die feit dat die klem in sowel die leksikografie as die vertaalstudie al hoe meer op die pragmatiek val. Die rol van die teikenleser en die woordeboekgebruikers geniet al hoe meer aandag; binne die vertaalstudie word dit weerspieël in die groter fokus op die funksionalistiese vertaalteorieë en binne die metaleksikografie lei dit tot 'n hernude beklemtoning van die gebruikersperspektief (Crafford 2005:35). Ongelukkig weerspieël die praktyk nie altyd dit wat in die teorie staan nie. Woordeboekgebruikers, waaronder vertalers, ervaar steeds dat woordeboeke (en ook vakwoordeboeke) nie werklik gerig is op gebruikersbehoeftes nie en dat gebruikers dikwels met moeite die korrekte vertaalekwivalent kry (indien dit hoegenaamd in die woordeboek aangedui word). Snell-Hornby noem ook dat dit nie die vertalers se taak is "to hunt for the insertable item, but to use the given information as an aid in his all-important decision-process in recreating the text" (1990:224). In 'n poging om die woordeboeke in die praktyk gebruikersvriendeliker te maak vir veral vertalers, word daar in die volgende hoofstuk aandag gegee aan die behoeftes van die woordeboekgebruiker, sowel as die verskillende leksikografiese funksies.

Hoofstuk 3

Die woordeboekgebruiker en leksikografiese funksies

3.1 Inleidend

In hierdie hoofstuk word daar eerstens aandag gegee aan aspekte van die ontwikkeling van die gebruikersperspektief binne die leksikografie. Daarna word daar gekyk na die onderskeie leksikografiese funksies (die belangrikste kommunikatief-georiënteerde, kognitief-georiënteerde, transtekstuele sowel as ander funksies) en word daar ook gekyk na die vertalers as woordeboekgebruikers. Daarna word daar aandag gegee aan die rol van die woordeboek binne die vertaalproses, strategieë om woordeboekgebruik by vertalers te verbeter en laastens ook na die tipes leksikografiese hulp wat tydens die vertaalproses benodig word.

3.2 Die ontwikkeling van die gebruikersperspektief

According to the functional theory, all theoretical and practical lexicographic work should be based on the dictionary functions which represent the assistance provided by a dictionary – by means of its lexicographic data – to a specific type of user in solving the specific type of problems related to a specific type of user situation.

~ Tarp (2005:8)

Binne die ontwikkeling van die leksikografie is daar verskeie temas wat na vore kom, verdwyn, en soms weer verskyn. Een so 'n tema wat veral baie relevant binne die hedendaagse leksikografie is, is leksikografiese funksies (Gouws & Prinsloo 2005:7). Tog is die konsep van funksies nie iets nuuts nie – dit is reeds in 1940 ter sprake gebring deur die Russiese linguïst, Lev Shcherba (1940). Sy artikel getiteld "Towards a general theory of lexicography" (oorspronklik gepubliseer in Russies onder die titel "Opyt obshchei teorii leksikografii") was een van die eerste uitgebreide pogings om woordeboeke tipologies te kategoriseer (Farina 1995:308).

In 1965 het die Britse leksikograaf Reinhard Hartmann 'n artikel geskryf getiteld "Is lexicography making progress?". In die artikel kom hy tot die volgende gevolgtrekking: "True perfection is still far

away. It is not only the slow progress of dictionary making, but also the heavy demands of dictionary use which make us aware that increased requirements are not sufficiently met" (1965:44). Gevolglik, baie jare later, was hy die inisieerder van wat later in woordeboeknavorsing bekend sou word as die gebruikersperspektief (Hartmann 2004:7).

Oor die laaste paar jaar word daar toenemend versoek dat woordeboeke saamgestel moet word om aan die spesifieke behoeftes van die groepe of gebruikers op wie dit gerig is te voldoen (Kromann et al. 1984:205). Na aanleiding van die voorstelle wat reeds in 1940 deur Shcherba⁷ gemaak is, is daar sommige teoretici binne die leksikografie wat van die veronderstelling uitgaan dat daar vir elke taalpaar ten minste vier, en binne 'n uitvoerige toepassing van woordeboekklassifikasie dalk selfs agt, vertalende woordeboeke saamgestel moet word om te kan voldoen aan die verskeidenheid behoeftes wat gebruikers moontlik binne albei die taalgroepe kan hê. Volgens hierdie leksikograwe moet daar voorsiening gemaak word vir aparte woordeboeke wat gerig is op aktiewe en passiewe gebruik deur doeltaal- en brontaalgebruikers (Kromann et al. 1984:207-215). Die aktiewe/passiewe beginsel fokus op die onderskeie funksies van woordeboeke by teksproduksie en teksresepsie. Sekere toepassings van die aktiewe/passiewe beginsel impliseer dat daar vier verskillende funksies geïdentifiseer kan word vir elke lid van 'n taalpaar en dat elkeen van hierdie funksies in 'n aparte woordeboek behandel behoort te word. Maar selfs die mees gesofistikeerde stelsel kan nie funksioneer met vier tot agt woordeboeke per taalpaar nie en ook vanuit 'n gebruikersperspektief is dit 'n onbereikbare doel (Gouws & Prinsloo 2005:7).

Leksikografieteorie mag egter nie geformuleer word ten koste van 'n suksesvolle leksikografiepraktyk nie. Daarom beklemtoon Wiegand die feit dat die formulering van teorie vir vertalende woordeboeke nooit geïsoleer mag word van die leksikografiese praktyk nie. Gevolglik pleit Wiegand vir die plasing van verskillende funksies binne een woordeboek en selfs binne een woordeboekartikel. Hy argumenteer oortuigend ten gunste van die samestelling van slegs een polifunksionele vertalende woordeboek vir enige gegewe taalpaar (Gouws 2007:329; Gouws & Prinsloo 2005:7; Wiegand 1996). Gevolglik word daar vandag dikwels meerkunksionele woordeboeke saamgestel. So 'n woordeboek hoef nie gelyke aandag te gee aan al die genoemde of ook ander leksikografiese funksies nie, maar

---

⁷ Vir meer oor die werk van Shcherba sien Shcherba 1940:314-350.

volgens Gouws moet die leksikograaf al daardie funksies wat in die woordeboek aan bod kom, op 'n ondubbelsinnige manier vasstel, omskryf en konsekwent en sistematies toepas (2005:59).

Tog sê Bergenholtz en Tarp nie een van hierdie voorafgaande teorieë "has taken the full consequences of their references to the users and user needs" nie (2003:171). Dit was eers met die koms van die moderne teorie van leksikografiese funksies wat sedert die vroeë 1990's deur navorsers van die Centre for Lexicography by die Aarhus School of Business ontwikkel is, dat daar 'n teorie was wat die gebruikers, die gebruikersbehoefte en die gebruikssituasies as vertrekpunt gebruik het vir alle leksikografiese teorieë en praktyke (Bergenholtz & Tarp 2003:171-172). Die teorie is gebaseer op twee hoofveronderstellings. Eerstens beskou dit die leksikografie as 'n onafhanklike wetenskaplike dissipline en nie, soos in die geval van 'n groot aantal leksikograwe, as 'n subdissipline van die linguistiek nie. Tweedens word woordeboeke gesien as gebruiksartikels wat saamgestel word met die doel om in sekere menslike behoeftes te voorsien. Gevolglik moet alle teoretiese en praktiese oorwegings gebaseer word op die bepaling van hierdie behoeftes, met ander woorde, dit wat nodig is om hierdie spesifieke probleme wat ontstaan by 'n spesifieke groep gebruikers met spesifieke eienskappe binne spesifieke gebruikssituasies te bepaal en binne die woordeboek in hierdie behoeftes te voorsien.

Die funksies is die basiese elemente van leksikografieteorie en -praktyk en vorm die hoofbeginsel van alle woordeboeke. Alles in 'n woordeboek, absoluut alles, word in 'n groter of kleiner mate beïnvloed deur die onderskeie funksies. Die inhoud en vorm van die woordeboek kan nie uitgedink word sonder om die funksies in ag te neem nie (Tarp 2000:198). Gebruikers raadpleeg woordeboeke om inligting te bekom wat hulle toelaat om konkrete probleme op te los of die gebruikers se algemene kennisvlak te verhoog. Die woordeboek moet daartoe in staat wees om te voldoen aan die behoeftes wat binne sodanige situasies ontstaan. Dikwels is die behoeftes baie eenvoudig en kan dit opgelos word deur slegs een of enkele leksikografiese data-inskrywings. In ander situasies is die behoeftes baie kompleks en kan daar net aan voldoen word deur 'n kombinasie van verskillende soorte leksikografiese data. Wanneer die leksikografiese funksies en die werklike doel van die woordeboek bepaal is, kan die leksikograwe aanbeweeg na die volgende stap, naamlik om te besluit watter data voorberei en ingesluit moet word om aan die onderskeie funksies te voldoen, of in die geval van hersiening, om vas te stel of die data wat in die woordeboek voorkom wel ooreenkomstig is

met die woordeboek se funksie of funksies. Volgens die moderne teorie van leksikografiese funksies moet geen data ingesluit word as dit nie inpas by die onderskeie funksies nie. Die aanbieding en struktuur van die data moet ook dieselfde beginsels volg (Bergenholtz & Tarp 2003:177).

Net soos enige ander navorsers en vervaardigers van gebruiksartikels, bestudeer leksikograwe menslike aktiwiteite om sodoende moontlike behoeftes te identifiseer wat deur die woordeboek bevredig kan word. Maar menslike behoeftes moenie as iets abstraks beskou word nie. Behoeftes kan altyd gekoppel word aan 'n spesifieke groep mense of 'n spesifieke situasie. Dit is daarom belangrik dat leksikograwe sal begin deur 'n profiel van die beoogde gebruikersgroep en 'n tipologie saam te stel van die gebruiksituasies waarbinne probleme of behoeftes kan ontstaan wat deur middel van die leksikografiese data in die woordeboek opgelos moet word. Dan eers kan die leksikografiese funksies en die werklike doel van die woordeboek bepaal word. Vertalers as gebruikersgroep het vanselfsprekend binne hulle gebruiksituasie baie spesifieke probleme en behoeftes. Vervolgens sal daar eers gekyk word na die gebruikersbehoeftes van die algemene woordeboekgebruikers en daarna sal daar aandag gegee word aan die spesifieke probleme en behoeftes waarmee vertalers te doen kry en in welke gevalle hulle hulle tot woordeboeke wend op soek na oplossings en antwoorde.

3.3 Die woordeboekgebruiker

Dictionaries are tools made for the purpose of fulfilling specific user needs.

~ Bergenholtz & Nielsen (2006:283)

Die hoofmikpunt van die leksikografie as wetenskaplike praktyk is volgens Gouws die totstandbrenging van 'n leksikografiese proses wat gerig is op die produksie van woordeboeke wat die teikengebruikers se behoeftes bevredig. Woordeboeke word saamgestel om as praktiese gebruiksinstrumente te dien en hulle sukses of mislukking word eers bepaal wanneer die werklike gebruikers hierdie woordeboeke binne die werklike gebruiksituasie benut. Om die suksesvolle gebruik van 'n woordeboek te verseker, moet die woordeboek op so 'n manier beplan word dat daar voldoende voorsiening gemaak word vir die eise van die tipiese situasie waarin die woordeboek gebruik gaan word (Gouws 2005:55).

Die gebruikersperspektief noodsaak leksikograwe om woordeboeke saam te stel volgens die behoeftes en naslaanvaardighede van afgebakende teikengebruikersgroepe. Reeds in die middel 1970's verwys Wiegand daarna as 'n "sociology of dictionary use" (Roberts & Martin-Rutledge s.j.:1). Die dominante rol van die gebruikers het volgens Gouws en Prinsloo beslis 'n effek gehad op die samestelling van woordeboeke sowel as die evaluering van die kwaliteit daarvan (2005:39). Goeie woordeboeke is produkte wat deur verskillende teikengebruikersgroepe as taalinstrumente gebruik kan word. Hoe beter hulle gebruik kan word, hoe beter die woordeboek (Gouws & Prinsloo 2005:39). Haas stel dit goed wanneer sy sê:

A good dictionary is one in which you can find the information you are looking for – preferably in the very first place you look (1962:48).

Wanneer mens in ag neem dat woordeboeke gebruiksartikels is en ten doel het om in menslike behoeftes te voorsien, is daar twee konsepte wat van kardinale belang is vir die leksikografie as onafhanklike wetenskap: die **gebruikers** en hulle **behoefte**s. Wanneer leksikograwe 'n woordeboek beplan, saamstel of resenseer, moet hulle altyd bepaal wie die ooreenkomstige of beoogde gebruikersgroep(e) is en wat hulle spesifieke behoeftes is. Die onlangse hernieude belangstelling in die gebruikersperspektief het volgens Roberts en Martin-Rutledge gelei tot 'n aantal gebruikerstudies waartydens daar aan die een kant vasgestel is wat die gebruikers se spesifieke verwagtinge is, en daar aan die ander kant bepaal is hoe gebruikers woordeboeke gebruik. Dit alles is gedoen in 'n poging om woordeboeke beter by gebruikersbehoefte te kan aanpas (Roberts & Martin-Rutledge s.j.:1).

Dit is belangrik dat woordeboeke saamgestel sal word met spesifieke gebruikers wat in gedagte gehou word. Dit beteken verder dat daar reeds tydens die beplanningsfase 'n profiel van die beoogde gebruikers saamgestel sal word. Terselfdertyd moet daar ook bepaal word binne watter situasies die beoogde gebruikers gaan baat vind by die woordeboek en gevolglik ook watter tipe data in die woordeboek verskaf moet word om te voldoen aan die eise wat aan die betrokke situasies gestel word. Volgens Shcherba bepaal die beoogde gebruikers van die woordeboek dus hoe die lemmas in die woordeboek daar sal uitsien en watter lemmas in die woordeboek opgeneem sal word, al dan nie (1940:331). Gevolglik sal die leksikograwe kan bepaal watter tipe probleme met behulp van die woordeboek opgelos kan word, watter items gevolglik in die woordeboek ingesluit moet word en hoe

sodanige items aangebied moet word om in die woordeboekgebruikers se behoeftes te voorsien (Tarp 2004:27).

3.3.1 Gebruikerstipologie

Daar is 'n aantal belangrike eienskappe wat in ag geneem moet word wanneer 'n profiel van 'n spesifieke gebruikersgroep saamgestel word. Hierdie eienskappe geld ten opsigte van hulle bevoegdheid met spesifieke verwysing na taal vir algemene doeleindes, taal vir spesiale doeleindes, kulturele bevoegdheid, bevoegdheid binne die betrokke vakgebied, vertaling en leksikografiese bevoegdheid (Tarp 2004:27). Die volgende vrae word dus gevra ten einde die gebruikersprofiel saam te stel:

1. Watter taal is hulle moedertaal?
2. Op watter vlak het hulle hul moedertaal bemeester?
3. Op watter vlak het hulle 'n vreemde taal bemeester?
4. Wat is hulle ervaring in die vertaling tussen die tale wat ter sprake is?
5. Wat is die vlak van hulle algemene kulturele en ensiklopediese kennis?
6. Op watter vlak het hulle al die betrokke vakgebied bemeester?
7. Op watter vlak het hulle die vakgebied in hulle moedertaal bemeester?
8. Op watter vlak het hulle die vakgebied in die vreemde taal bemeester?
9. Wat is hulle ervaring met betrekking tot woordeboekgebruik? (Tarp 2002:67; Bergenholtz & Tarp 2003:173; Tarp 2004:27-28; Bergenholtz & Nielsen 2006:285)

Nie al die eienskappe is noodwendig relevant vir alle woordeboeke nie. Die bevoegdheid ten opsigte van vakgebiede sal byvoorbeeld net relevant wees in die geval van vakwoordeboeke. In die geval van 'n spesifieke woordeboek kan daar ook ander tipes eienskappe wees buiten die bogenoemde wat belangrik is in die samestelling van 'n profiel van die spesifieke gebruikersgroep. Die vasstel van die gebruikerseienskappe is die eerste stap wat leksikograwe moet neem in die vasstel van gebruikersbehoefte. Hierdie situasies moet dus ondersoek, van mekaar onderskei en geanaliseer word om sodoende vas te stel watter behoeftes spesifieke gebruikers in elk van hierdie situasies sal hê.

Die spil waarom enige gebruikersprofiel draai, is die gebruikers se moedertaal. Dit beïnvloed nie net die keuse van taal waarin die verklarings in die woordeboek aangebied word nie, maar ook die linguistiese data wat in die woordeboek bewerk moet word. Vervolgens moet ook in ag geneem word op watter vlak die gebruikers reeds hulle moedertaal bemeester het. En in gevalle van vertalende woordeboeke is dit ook belangrik om te weet op watter vlak die gebruikers die vreemde taal bemeester het (Bergenholtz & Tarp 1995:20; Tarp 2000:194). Nog 'n faktor wat in ag geneem moet word, is die beoogde gebruikers se vlak van algemene kulturele en ensiklopediese kennis.

Indien die bogenoemde faktore in ag geneem word, kan daar tussen vier hoofgebruikers onderskei word (sien figuur 4).

Figuur 4: Hooftipes in die gebruikersprofiel (Bergenholtz & Tarp 1995:21)

Dit is belangrik dat die leksikograwe reeds van die begin af sal weet of die voorgestelde gebruikersgroep vir die betrokke woordeboek bestaan uit een, meer as een, of al vier hierdie hoofgebruikerstipes.

Met behulp van hierdie kontrolelys en tabel kan 'n konkrete en akkurate gebruikerstipologie saamgestel word vir 'n betrokke woordeboek wat dit dus moontlik maak om die leksikografiese werk op 'n wetenskaplike basis te plaas (Tarp 2000:68).

3.3.2 Tipologie van gebruikssituasies

Die funksionele teorie vir leksikografie onderskei tussen twee hoofgroepe gebruikssituasies. Die eerste tipe gebruikssituasie is waar die gebruikers die woordeboek raadpleeg met die oog op die fasilitering van bestaande of toekomstige kommunikasie (byvoorbeeld teksproduksie, teksresepsie en vertaling) en word **kommunikatiewe gebruikssituasies** genoem.

Die tweede tipe gebruikssituasie is gevalle waar die gebruikers om een of ander rede addisionele inligting oor 'n onderwerp benodig, byvoorbeeld algemene kulturele en ensiklopediese inligting, gespesialiseerde inligting ten opsigte van 'n wetenskaplike dissipline (byvoorbeeld biologie of geologie) of inligting oor 'n spesifieke taal wat verband hou met die taalleerproses (byvoorbeeld die aanleer van 'n vreemde taal). Hierdie gebruikssituasie staan bekend as die **kognitiewe gebruikssituasie** (Tarp 2002:68). Beide hierdie gebruikssituasies sowel as die gepaardgaande leksikografiese funksies word in groter besonderhede in 3.4 behandel.

3.3.3 Tipologie van gebruikersbehoefte

Sodra die leksikograwe die eienskappe van die gebruikersgroep bepaal het en weet wat die belangrikste gebruikssituasie vir die beoogde woordeboek gaan wees, kan hulle voortgaan met die karakterisering van die gebruikers se behoeftes. Op 'n algemene vlak sal hierdie behoeftes bestaan uit die volgende hoofdatakategorieë:

- Inligting oor die moedertaal
- Inligting oor 'n vreemde taal
- Vergelyking tussen die moedertaal en vreemde taal
- Inligting oor die kultuur en die wêreld in die algemeen
- Inligting oor die spesifieke vakgebied
- Vergelyking tussen die vakgebied in die moedertaal en vreemde taal
- Inligting oor die eie TSD
- Inligting oor die vreemde TSD
- Vergelyking tussen die eie en die vreemde TSD (Tarp 2002:69; Bergenholtz & Tarp 2003:175).

Bogenoemde lys bestaan uit die primêre gebruikersbehoefte wat aanleiding gee tot die raadpleeg van woordeboeke. Daar is egter nog ander tipes leksikografiese gebruikersbehoefte wat sekondêre gebruikersbehoefte genoem kan word. Hierdie behoeftes is dié wat ontstaan tydens die gebruik van woordeboeke en sluit in:

- Algemene inligting oor leksikografie en woordeboekgebruik
- Inligting oor die betrokke woordeboek en hoe om dit te gebruik (Tarp 2002:69).

Met behulp van hierdie lys met behoeftes kan die leksikograwe dus vasstel watter tipe data voorberei moet word en in die woordeboek geïnkorporeer moet word om sodoende elke spesifieke gebruikersgroep in elke tipe gebruikssituasie by te staan. Sodra die leksikograwe die gebruikersgroep en die groep se spesifieke eienskappe, die tipes gebruikssituasies en die spesifieke gebruikersbehoefte wat met hierdie situasies verband hou ken, kan hulle voortgaan met die vasstel van die leksikografiese funksies (Bergenholtz & Tarp 2003:175-176). Nadat die woordeboek se leksikografiese funksies bepaal is, kan die woordeboekstrukture gekies word waardeur hierdie funksies ten beste verwerklik kan word. Ten slotte word die data gekies om as makro- en mikrostrukturele inskrywings in die betrokke woordeboek te verskyn asook die data wat in die verskillende buitetekste van die betrokke woordeboek aangebied word.

3.4 Algemene leksikografiese funksies

A lexicographic function represents the assistance that a dictionary provides to a particular type of user in order to cover the complex of needs that arise in these particular users in a particular user situation.

~ Tarp (2004:29)

Nadat daar vasgestel is wie die beoogde gebruikers van die beplande woordeboek gaan wees, moet daar aandag gegee word aan die leksikografiese funksies van die woordeboek. Die verhouding tussen die behoeftes van elke tipe gebruiker binne elke tipe gebruikerssituasie en die data wat in die woordeboek ingesluit word met die doel om aan die betrokke behoeftes te voldoen, vorm die basis van die moderne teorie vir leksikografiese funksies (Tarp 2004:29). 'n Leksikografiese funksie verteenwoordig die hulp wat 'n woordeboek bied aan 'n spesifieke gebruikersgroep met spesifieke

eienskappe met die doel om in die betrokke gebruikers se behoeftes binne 'n spesifieke gebruikersituasie te voorsien (Bergenholtz & Tarp 2003:176; Tarp 2004:29). 'n Leksikografiese funksie kan dus gedefinieer word as "the endeavour and ability to cover the complex of needs that arise in the user in a particular user situation" (Tarp 2000:196). 'n Woordeboek kan een of meer funksies hê, met ander woorde, dit kan mono- of multifunksioneel wees. Soos enige ander gebruiksartikel het woordeboeke ook 'n werklike doel. Die leksikografiese funksies moet egter nie verwar word met die werklike doel van die woordeboek nie. Die werklike doel van die woordeboek omvat die verskillende funksies van die woordeboek, sowel as die vakgebied waaroor dit handel (Bergenholtz & Tarp 2003:176).

Die gebruiksituasie is die bepalende element van die woordeboekfunksie. Daar bestaan byvoorbeeld 'n groter verskil tussen 'n woordeboek wat saamgestel is met die oog op teksproduksie in die moedertaal en een wat saamgestel is vir vertaling in die vreemde taal as tussen byvoorbeeld 'n teksproduksiewoordeboek vir volwasse moedertaalsprekers en een vir leerders. Om daardie rede word die leksikografiese funksies dikwels vernoem na die ooreenkomstige tipes gebruiksituasies. Die leksikografiese funksies kan dus onderverdeel word in **kommunikatief-georiënteerde funksies** en **kognitief-georiënteerde funksies** ooreenkomstig die verskillende hooftipes gebruiksituasies.

Die kommunikatief-georiënteerde funksies hou verband met kommunikatiewe situasies soos T1- en T2-teksproduksie, T1- en T2-teksresepsie, en T1-T2- en T2-T1-vertaling. Die kognitief-georiënteerde funksies hou weer verband met niekommunikatiewe situasies waar die gebruikers om een of ander rede kennis van 'n sekere aard soek of nodig, byvoorbeeld linguistiese, algemene ensiklopediese of gespesialiseerde kennis. In die eerste geval stel die gebruikers – uit die staanspoor – belang in die oplos van probleme wat kan ontstaan tydens die kommunikasieproses met die doel om dinge so glad moontlik te laat verloop. In die tweede geval stel die gebruikers daarin belang om kennis te voeg by hulle reeds bestaande kennis (Bergenholtz & Tarp 2003:173-174; Tarp 2005:8-9). Dit is voorts die leksikografiese plig om die spesifieke behoeftes ten opsigte van elke tipe gebruikers en binne elke tipe leksikografiese funksie te ondersoek sodat hulle kan besluit hoe daar met behulp van die woordeboek aan hierdie behoeftes voldoen en die funksies vervul kan word en watter data vervolgens in die woordeboek ingesluit moet word. In die volgende gedeeltes sal die twee hooftipes funksies in groter besonderhede behandel word.

3.4.1 Kommunikatief-georiënteerde funksies

Binne die kommunikatief-georiënteerde gebruikersituasie (wat aanleiding gee tot die kommunikatief-georiënteerde funksie) vind daar bestaande – of beplande – geskrewe of mondelinge kommunikasie tussen twee of meer persone plaas en tree die leksikograwe indirek tussenbeide (deur middel van die woordeboek) in gevalle waar daar een of ander kommunikasieprobleem opduik wat opgelos moet word deur die woordeboek te raadpleeg. Die verskeie kommunikatief-georiënteerde situasies kan van mekaar onderskei word met behulp van 'n eenvoudige kommunikasiemodel (Bergenholtz & Tarp 2003:174).

Volgens hierdie model bestaan kommunikasie tussen twee mense uit die produksie en resepsie van tekste (sommige skrywers verwys daarna as enkodering en dekodeering), en in sommige gevalle ook die vertaling van bestaande tekste wat gedoen word deur 'n vertaler. Deur die taal van die teks wat geproduseer word (die doelteks), sowel as die moedertaal (of eerste taal) van die teksontvangers en vertalers af te wissel, vind mens dat daar 'n totaal van vyf verskillende situasies is waarbinne kommunikasie kan plaasvind (Bergenholtz & Tarp 2003:174). Hierdie verskillende situasies word aangedui in die kommunikasiemodel in figuur 5.

Figuur 5: Kommunikasiemodel (Bergenholtz & Tarp 2003:174)

Probleme in die kommunikasieproses wat deur woordeboeke opgelos kan word, kan ontstaan tydens die produksie-, resepsie- en vertaalfases. Soos gesien kan word in die model, kan produksie en resepsie van tekste plaasvind in die moedertaal, en in sommige gevalle, in 'n vreemde taal; terwyl vertaling kan plaasvind in en uit die moedertaal. Dit gee 'n totaal van ses basiese tipes kommunikatief-georiënteerde gebruikssituasies waar woordeboeke van hulp kan wees. Hierdie gebruikssituasies is as volg:

1. Produksie van tekste in die moedertaal (of eerste taal)
2. Resepsie van tekste in die moedertaal (of eerste taal)

3. Produksie van tekste in die vreemde taal (of tweede, derde taal, ens.)
4. Resepsie van tekste in die vreemde taal (of tweede, derde taal, ens.)
5. Vertaling van tekste uit die moedertaal (of eerste taal) in 'n vreemde taal (of tweede, derde taal, ens.)
6. Vertaling van tekste uit die vreemde taal (of tweede, derde taal ens.) in die moedertaal (eerste taal) (Bergenholtz & Tarp 2003:175).

Bogenoemde is die basiese tipes kommunikatief-georiënteerde gebruikssituasies. Daar is egter ook ander tipes wat relevant kan wees vir sekere woordeboeke, byvoorbeeld die vertaling van tekste tussen twee vreemde tale. Daar is ook variasies van hierdie tipes gebruikssituasies, byvoorbeeld die redigering van tekste, wat dikwels deur onderwysers, tweetalige sekretaresses en vertalers gedoen word, en as 'n variasie van teksproduksie gesien moet word (Bergenholtz & Tarp 2003:175).

Na aanleiding van die basiese tipes kommunikatief-georiënteerde gebruikssituasies, kan die volgende gesien word as die belangrikste tipes kommunikatief-georiënteerde leksikografiese funksies:

- om gebruikers by te staan in die oplos van probleme wat verband hou met teksproduksie in die moedertaal
- om gebruikers by te staan in die oplos van probleme wat verband hou met teksresepsie in die moedertaal
- om gebruikers by te staan in die oplos van probleme wat verband hou met teksproduksie in die vreemde taal
- om gebruikers by te staan in die oplos van probleme wat verband hou met teksresepsie in die vreemde taal
- om gebruikers by te staan in die oplos van probleme wat verband hou met vertaling van tekste uit die moedertaal in die vreemde taal
- om gebruikers by te staan in die oplos van probleme wat verband hou met vertaling uit die vreemde taal in die moedertaal (Bergenholtz & Tarp 2003:176).

Al hierdie funksies bestaan ook ten opsigte van 'n verskeidenheid tekste, onder meer taal vir algemene doeleindes (TAD) en taal vir spesiale doeleindes (TSD). Vervolgens sal hierdie onderskeie funksies in groter besonderhede bespreek word.

Die eerste funksie wat in ag geneem moet word, is die bystand ten opsigte van mondelinge en geskrewe **teksproduksie in die moedertaal**. Vir 'n woordeboek om 'n nuttige gebruiksartikel te wees by teksproduksie in die moedertaal, hetsy deur kenners of leke, word daar 'n aantal data-items in die woordeboek vereis, veral ten opsigte van ortografie, geslag, uitspraak, verbuigings, tipiese woordkombinasies (kollokasies) sowel as die gebruik van die woord in 'n wyer sin, byvoorbeeld styl en frekwensie. Nie al hierdie data hoef noodwendig eksplisiet by al die lemmas hanteer te word nie. Uitspraakdata hoef byvoorbeeld slegs verskaf te word in gevalle waar daar moontlike onduidelikheid kan wees, terwyl data oor verbuigings slegs in gevalle van ongewone verbuigings verskaf hoef te word. Vir die woordeboek om in bogenoemde funksie te slaag, is dit dalk ook nodig om kort verduidelikende aantekeninge of etikette te verskaf sodat die gebruikers seker kan wees dat hulle na die korrekte lemma verwys (Bergenholtz & Tarp 1995:22).

Die volgende belangrike funksie is bystand ten opsigte van **teksresepsie in die moedertaal**. Semantiese en ensiklopediese data ten opsigte van die individuele lemmas is belangrik om te help om hierdie funksie te vervul, maar grammatiese data oor woordsoort, geslag, uitspraak, ensovoorts kan ook nodig wees om die gebruikers te help om die korrekte lemma op te spoor (Bergenholtz & Tarp 1995:22). Ook is dit belangrik dat daar nie so 'n groot onderskeid gemaak sal word tussen die aanbod van ensiklopediese en semantiese data nie, maar dat daar eerder daarop gelet sal word dat die data wat in woordeboekartikels vervat word, gerig sal wees op die tipiese behoeftes van die tipiese gebruikers van die betrokke woordeboek binne die tipiese gebruikssituasie (Bergenholtz & Gouws 2007:570-572).

Nog 'n woordeboekfunksie is bystand ten opsigte van **teksproduksie in die vreemde taal**. In beginsel word dieselfde tipe data vereis as in die geval van teksproduksie in die moedertaal, naamlik etikette sowel as ortografie, geslag, uitspraak, verbuigings, kollokasies en gebruiksdata. Veral in 'n poging om gebruikers te help wie se bevoegdheid in die vreemde taal redelik beperk is, is dit nodig dat hierdie data meer gedetailleerd sal wees as in die geval van teksproduksie in die moedertaal (Bergenholtz & Tarp 1995:23).

Bystand ten opsigte van **teksresepsie in die vreemde taal** is nog 'n belangrike leksikografiese funksie. Wat betref grammatiese data, stem dit baie ooreen met teksresepsie in die moedertaal

behalwe dat daar addisionele ensiklopediese data in die moedertaal bygevoeg moet word om die gebruikers te help om die teks te verstaan (Bergenholtz & Tarp 1995:23).

Die volgende belangrike funksie is bystand ten opsigte van **vertaling uit die moedertaal in die vreemde taal**. Vir hierdie funksie is twee kategorieë data van besondere belang (benewens die vertaalekwivalente self). Die eerste datakategorie vereis dat daar grammatiese data oor die moedertaal moet wees om te verseker dat die gebruikers die korrekte lemma opspoor. Verder word daar ook vereis dat data ingesluit word om die gebruikers te help om die korrekte vertaalekwivalent te vind deur byvoorbeeld ensiklopediese notas of etikette in te voeg. Laastens moet daar 'n onderskeid getref word tussen absolute ekwivalensie en gedeeltelike ekwivalensie, en in die geval van zero-ekwivalensie, moet daar bygevoeg word of 'n parafrase of omskrywing nodig is of nie. Die ander datakategorie sluit data in wat bedoel is om te dien as hulp in teksproduksie in die vreemde taal, met ander woorde dieselfde tipe data as in die geval van teksproduksie in die vreemde taal hierbo (Bergenholtz & Tarp 1995:24).

Die laaste funksie op hierdie gebied is bystand ten opsigte van **vertaling uit die vreemde taal in die moedertaal**. Net soos in die geval van vertaling uit die moedertaal na die vreemde taal, is daar twee hoofipes data wat benodig word, naamlik:

- 1) Data wat:
  - die gebruikers help om die regte lemma te vind
  - die gebruikers help om die regte vertaalekwivalent te vind
  - die graad van ekwivalensie aandui
- 2) Data wat, soos in die geval van teksproduksie in die moedertaal, korrekte vertaling in die moedertaal tot gevolg het, insluitend die vertaling van kollokasies (Bergenholtz & Tarp 1995:24).

Indien die data wat nodig is by die onderskeie funksies in 'n tabel geplaas word, lyk dit soos in tabel 4.

Teksproduksie in moedertaal	a) ortografie, geslag, uitspraak, verbuigings, kollokasies, gebruiksdata b) etiket of kort verduidelikende aantekening
Teksresepsie in moedertaal	a) woordsoort, geslag, uitspraak, verbuigings b) etiket of kort verduidelikende aantekening
Teksproduksie in vreemde taal	a) ortografie, geslag, uitspraak, verbuigings, kollokasies, gebruiksdata b) etiket of kort verduidelikende aantekening
Teksresepsie in vreemde taal	a) woordsoort, geslag, uitspraak, verbuigings b) etiket of kort verduidelikende aantekening
Vertaling in vreemde taal uit moedertaal	a) oor die moedertaal: woordsoort, geslag, uitspraak, verbuigings b) oor die vreemde taal: ortografie, geslag, uitspraak, verbuigings, kollokasies, gebruiksdata c) vertaalekwivalent d) graad van ekwivalensie e) etiket of kort verduidelikende aantekening
Vertaling uit vreemde taal in moedertaal	a) oor die vreemde taal: woordsoort, geslag, uitspraak, kollokasies, verbuigings b) oor die moedertaal: ortografie, geslag, uitspraak, verbuigings, kollokasies, gebruiksdata c) vertaalekwivalent d) graad van ekwivalensie e) etiket of kort verduidelikende aantekening

Tabel 4: Data benodig by die onderskeie leksikografiese funksies

Dit blyk uit die opsomming dat alhoewel die vereistes van die individuele woordeboekfunksies verskil ten opsigte van graad of besonderhede wat nodig is vir verskillende tipes gebruikers ten opsigte van verskillende funksies, is dit nogtans nodig om hierdie funksies in dieselfde woordeboek te kombineer en te inkorporeer, mits die voornemende gebruikers se moedertaal ooreenstem (Bergenholtz & Tarp 1995:25-26).

'n Verklarende woordeboek kan dus relatief maklik sowel die produksie- as resepsiefunksie in die moedertaal vervul, aangesien produksie slegs 'n bietjie meer gedetailleerde grammatiese data vereis, asook kollokasies en gebruiksvoorbeelde, terwyl in die geval van resepsie, daar ook ensiklopediese data verskaf moet word. Op soortgelyke wyse kan oorweeg word om vertalende (*moedertaal* ⇒ *vreemde taal*) woordeboeke saam te stel wat gerig is op die vervulling van hierdie twee funksies en wat terselfdertyd ook gerig is op vertaling in die vreemde taal en, in 'n sekere mate, ook teksproduksie in die vreemde taal. 'n Vertalende woordeboek gerig op *vreemde taal* ⇒ *moedertaal* kan in die res van laasgenoemde funksie voorsien, sowel as in teksresepsie in die vreemde taal en vertaling uit die vreemde taal. Die enigste nadeel van sodanige woordeboeke is dat sommige gebruikers die groot verskeidenheid funksies kan sien as 'n oorlading van data. Maar weens die

finansiële implikasies by die uitgee van verskillende woordeboeke vir elke individuele funksie sowel as vir elke gebruikerstipe, sal so 'n uitvoerige verskeidenheid woordeboeke waarskynlik nie kommersieel moontlik wees nie, veral nie in die geval van kleiner tale nie. Terselfdertyd kan die verskillende individuele funksies geprioritiseer word sodat die belangrikste funksies binne die betrokke woordeboek vervul kan word (Bergenholtz & Tarp 1995:25). Dit is belangrik om daarop te let dat daar in hierdie proefskrif slegs aan gedrukte woordeboeke aandag gegee sal word. In die geval van elektroniese of internetwoordeboeke word daar baie minder beperkings aan die leksikograwe gestel met betrekking tot die vervulling van woordeboekfunksies en daar kan boonop met behulp van 'n skermkeuse voorsiening gemaak word vir 'n verskeidenheid verskillende gebruikers en dus ook 'n verskeidenheid verskillende woordeboekfunksies.

Nog 'n belangrike faktor wat volgens Bergenholtz en Tarp in ag geneem moet word, is die taal waarin die verklarings aangebied word, aangesien begripsprobleme kan ontstaan indien die verklarings nie in die gebruikers se moedertaal aangebied word nie. Hierdie probleem kan gedeeltelik opgelos word deur gebruik te maak van gestandaardiseerde internasionale benamings, dikwels aangebied as afkortings in die grammatika-notas sowel as in die ensiklopediese notas en ander etikette. In die geval van langer teksgedeeltes, soos die gebruikersgids, die sistematiese inleiding en die ensiklopediese notas of vertaalkomplemente, kan dit in albei tale aangebied word soos in die voorbeeld hiernaas in STERREKUNDEWOORDEBOEK:

<p>yaw {<i>rotation of moving body around vertical axis</i>} : gier (<i>rotasie van bewegende liggaam om vertikale as</i>)</p>

Artikel 1: "yaw" uit SKW

In woordeboeke waar vertaling in die vreemde taal of teksproduksie in die vreemde taal hoëprioriteitfunksies is, kan ensiklopediese data slegs in die vreemde taal aangegee word. Sodoende dien die ensiklopediese data 'n dubbele doel deur nie net voorbeelde van gebruik in die vreemde taal te verskaf nie, maar ook deur gebruiklike kollokasies te verskaf.

3.4.2 Kognitief-georiënteerde funksies

Die belangrikste kognitief-georiënteerde funksies is:

- om algemene kulturele en ensiklopediese data aan gebruikers te verskaf
- om spesiale data oor die vakgebied aan gebruikers te verskaf
- om data oor die taal aan die gebruikers te verskaf (Bergenholtz & Tarp 2003:176).

Bogenoemde tipes gebruiksituasies word kognitief-georiënteerde situasies genoem en die enigste tipe kommunikasie wat plaasvind, is tussen die leksikograaf – as outeur van die woordeboek – en die gebruikers van die woordeboek. Die lesers soek kennis en die leksikograaf verskaf dit, en meestal niks meer nie.

In die geval van die kognitief-georiënteerde gebruikerssituasie waar die gebruikers inligting aan die woordeboek wil onttrek wat gevestig kan word as kennis, word 'n nuwe tipe passiewe kommunikasie (vertraagde teksresepsie) gevestig tussen die gebruikers en die oorspronklike samesteller van die woordeboek, wat impliseer dat kommunikatiewe probleme opgelos kan word met behulp van een of ander woordeboek. En indien wel, in die geval van die kommunikatief-georiënteerde gebruikerssituasie, kan die inligting wat vanuit die leksikografiese data in die woordeboek onttrek word, wat ingeprent kan word in die gebruikers se gedagtes of geheue, omvorm word tot kennis wat gebruik kan word in toekomstige kommunikasie. Dieselfde kan gebeur indien die woordeboekkonsultasie wat met 'n kommunikatiewe probleem verband hou, gebruikers se belangstelling in 'n onderwerp wat binne die leksikografiese data aangebied word, prikkel en dit lei tot 'n kognitief-georiënteerde konsultasie en ondersoek van die data. Dit vervorm die oorspronklike doel van die konsultasie en vervang dit met 'n ander een (Tarp 2005:9).

Dit is dus die leksikograaf se plig om die spesiale behoeftes aan inligting in elke geval en in terme van elke tipe gebruiker te bestudeer sodat hulle kan besluit watter van hierdie behoeftes bevredig kan word deur 'n woordeboek te raadpleeg en watter data gevolglik in die woordeboek ingesluit moet word (Bergenholtz & Tarp 2003:173-174).

Daar kan ook ander tipes kognitiewe leksikografiese funksies wees. Indien die woordeboek byvoorbeeld handel oor 'n vakgebied wat verskillend ontwikkel het binne verskillende kulture, of verskil van land tot land, kan die woordeboek moontlik ook die funksie hê om aan die gebruikers data te verskaf oor die vakgebied in hulle eie land of kultuur en in die vreemde land of kultuur. 'n Voorbeeld hiervan kan aangetref word in die Deense musiekwoordeboek, MUSIKORDBOGEN, waar die term **mbira** verklaar word as 'n musiekinstrument uit Afrika en daar, ter wille van die kognitiewe funksie, 'n bykomende verklaring verskaf word wat gerig is op die spesifieke kultuurgebondenheid van die saak waarna die term verwys.

3.4.3 'n Transtekstuele benadering tot leksikografiese funksies

Die posisionering van tekste in 'n woordeboek, kan in twee hoofdele verdeel word, naamlik die sentrale teks en die buitetekste (wat onderverdeel kan word in die voortekste en agtertekste). Tot dusver was die fokus in die gesprek oor leksikografiese funksies veral op die sentrale teks van die woordeboek. Gouws bepleit egter 'n benadering waar die buitetekste ook gekies en saamgestel moet word om aktief by te dra tot die bereiking van 'n bepaalde woordeboek se leksikografiese funksies (2007a:77) en waar leksikografiese funksies transtekstueel benader word. 'n Onderskeid word gemaak tussen **funksienakomende** en **niefunksienakomende buitetekste**. Die funksienakomende buitetekste kan op hulle beurt weer verdeel word in **geïntegreerde** en **niegeïntegreerde funksienakomende tekste**. Na aanleiding van die dataverspreidingsprogram van woordeboeke word voorgestel dat daar in die beplanning van elke woordeboek ook voorsiening gemaak word vir 'n funksietoekennende program. Dit sal verseker dat al die geïdentifiseerde funksies van 'n bepaalde woordeboek in die woordeboek aangetref word en dat sodanige funksies in sowel die sentrale teks as die buitetekste verwesenlik word (Gouws 2007a:78, 85).

Volgens Gouws behoort leksikografiese funksies baie aggressiewer in die buitetekste van woordeboeke toegepas te word (2007a:79) en moet leksikograwe hulle nie net by die sentrale teks bepaal wanneer daar met leksikografiese funksies gewerk word nie. Dit is veral belangrik in die lig van die volgende woorde van Tarp:

The functions are the very essence of lexicography. The functions constitute the leading principle of all dictionaries. *Everything* in a dictionary is to a greater or lesser extent influenced

by its respective functions. Neither the contents nor the form of a dictionary can be conceived without taking the functions into account. It is possible to outline an integrated model of a lexicographic reference on the basis of the functions (2000:198). (eie klem)

Wanneer daar van buitetekste gepraat word, sal metaleksikograwe dikwels die belangrikheid daarvan beklemtoon terwyl praktiese leksikograwe dikwels volhou dat hierdie tekste, en veral die gebruikersgidse wat dikwels as deel van woordeboeke se voortekste aangetref word, selde deur woordeboekgebruikers geraadpleeg word (Gouws 2007a:80).

Wiegand argumenteer dat woordeboeke gebruiksprodukte is en dat hulle 'n werklike doel het (1988). Bergenholtz, Tarp en Wiegand neem die konsep van 'n woordeboek se werklike doel selfs verder wanneer hulle sê dat die werklike doel van 'n woordeboek is om inligting oor die vakgebied wat in 'n woordeboek aan bod kom vanuit die leksikografiese data te onttrek (1999:1776). Die buitetekste van 'n woordeboek word ook geklassifiseer in terme van die werklike doel, en daar kan onderskei word tussen geïntegreerde en niegeïntegreerde buitetekste. Hierdie onderskeid word getref op grond van die buitetekste se rol ten opsigte van die verwesenliking van die werklike doel van die woordeboek. Buitetekste waaruit inligting onttrek kan word wat bydra tot die bereiking van die werklike doel van 'n woordeboek, word geïntegreerde buitetekste genoem. Tog, in die lig van Tarp se uitspraak dat alles in 'n woordeboek tot 'n meerdere of mindere mate deur woordeboeke se funksies beïnvloed word, is dit volgens Gouws ietwat verontrustend dat die teoretiese bespreking van leksikografiese funksies nog nie voldoende erkenning gegee het aan die mate van die aard en omvang van die implikasies van leksikografiese funksies vir ander tekste in die woordeboek buiten die sentrale lys nie. Dit is belangrik dat buitetekste ook gekies en saamgestel sal word met die oog op die bereiking van die funksie(s) van die gegewe woordeboek (Gouws 2007a:82). Volgens Gouws en Steyn moet daar ook 'n verdere belangrike onderskeid getref word tussen nog 'n ander vorm van geïntegreerde en niegeïntegreerde buitetekste, naamlik buitetekste wat geïntegreer is in die funksies van die woordeboek of nie geïntegreer is in die funksies van die woordeboek nie (2005:129). Gouws en Steyn definieer die twee tipes buitetekste as volg (2005:129):

Unintegrated outer texts complement the central list and do not add to the treatment of the subject matter of the dictionary. Integrated outer texts function in co-ordination with the central list and on account of their being aids in presenting a treatment of the subject matter of the dictionary they are integrated into the genuine purpose of the dictionary.

Wanneer daar na buitetekste gekyk word, moet daar onderskei word tussen tekste wat bydra en tekste wat nie bydra tot die bevordering van die data-oordrag van die woordeboek nie. In hierdie geval verwys data-oordrag na tekste wat deur die gebruikers geraadpleeg word as deel van die totale woordeboekraadplegingsproses en dié tekste wat, selfs al is hulle relevant, data bevat wat nie deel vorm van die doel van 'n tipiese woordeboekraadplegingsproses nie, byvoorbeeld die impressumbladsy en die bedankings (Gouws 2007a:82).

Wiegand onderskei tussen funksionele en niefunksionele tekssegmente en wys daarop dat die verskil lê in die segment se werklike doel (1989b:425). 'n Funksionele⁸ tekssegment⁹ is 'n deel van 'n woordeboekartikel en bestaan uit 'n vorm en ten minste een werklike doel. Hausmann en Wiegand verwys na die voor- en agtertekste van woordeboeke as funksionele teksdele (1989:330). Volgens hulle is voortekste soos die titelbladsy, inhoudsopgawe en impressumbladsy alles funksionele teksdele: 'n teksdeel met 'n vorm en ten minste een werklike doel. Volgens Wiegand se definisie van funksionele teksdele (1989b:425) hoef die werklike doel van hierdie tekste ook nie noodwendig ooreen te stem met die werklike doel van die woordeboek as geheel nie (Gouws 2007a:82).

Binne die leksikografiese funksie-benadering moet daar 'n onderskeid getref word tussen Wiegand se **funksionele buitetekste** (met ander woorde tekste wat 'n werklike doel het) en **funksienakomende buitetekste** (met ander woorde tekste waarmee 'n gegewe leksikografiese funksie bereik kan word). Binne enige gegewe woordeboek moet die **funksienakomende buitetekste** onderskei word van die **niefunksienakomende buitetekste** (byvoorbeeld die impressumbladsy, lys redaksielede en mense wat bydraes gelewer het, ensovoorts). Funksienakomende buitetekste kan ook verder verdeel word in **geïntegreerde funksienakomende buitetekste** en **niegeïntegreerde funksienakomende buitetekste**. Die geïntegreerde funksienakomende buitetekste is geïntegreer binne die leksikografiese funksies van die sentrale lys van die betrokke woordeboek, wat impliseer dat die funksies wat geïdentifiseer is vir die betrokke woordeboek nie net tot die sentrale lys beperk is nie, maar die grense van hierdie teks verbysteek en 'n transtekstuele funksiebenadering moontlik maak. Hierdie onderskeid tussen geïntegreerde en niegeïntegreerde funksienakomende buitetekste maak dit vir

---

⁸ Die woord "funksioneel" moenie binne hierdie konteks met "leksikografiese funksies" verwar word nie.

⁹ Dit is belangrik om nie "tekssegment" en "teksdeel" met mekaar te verwar nie. 'n Tekssegment is elke afsonderlike funksionele deel van 'n woordeboekartikel. 'n Teksdeel kan meerdere tekssegmente of 'n niefunksionele stuk van 'n artikel wees.

leksikograwe moontlik om gebruikers daarin by te staan om 'n geïdentifiseerde leksikografiese funksie na te kom, selfs al is die funksie nie geïdentifiseer as een van die funksies waaraan daar in die sentrale lys aandag gegee word nie. Hierdie benadering voeg 'n nuwe dimensie by die idee van polifunksionele woordeboeke, naamlik dat al die funksies nie in die sentrale lys bereik hoef te word nie en dat die sentrale lys nie die enigste plek is waar daar aan funksies aandag gegee hoef te word nie.

Tydens die samestelling van vertalende vakwoordeboeke wat gerig is op vertalers as hoofgebruikers, kan die transtekstuele funksiebenadering dus 'n waardevolle rol speel in die samestelling van funksionele en gebruikersvriendelike woordeboeke.

3.5 Die vertaler as woordeboekgebruiker

The importance of dictionaries to translators and interpreters is self-evident. These language professionals transmit in words in a target language a message communicated through words in the source language. And dictionaries are the repository of a linguistic community's knowledge of words. Thus, dictionary consultation is a major component of the research phase of translation.

~ Roberts (1997:1)

Dit spreek vanself dat die raadpleeg van woordeboeke 'n belangrike deel van die vertaalproses vorm. Woordeboeke verskaf waardevolle inligting aan vertalers en word deur Roberts beskryf as "indispensable working tools for translators and translation trainees" (1992:49). Tog bestaan daar by vertalers heelwat ontevredenheid oor woordeboeke. Hierdie liefde-haat-verhouding tussen vertalers en vertalende woordeboeke is volgens Roberts gebaseer op die veronderstelling dat daar 'n ideale algemene vertalende woordeboek, of dan ten minste 'n ideale algemene vertalende woordeboek vir vertalers bestaan (1992:49). Daar bestaan dus die houding onder vertalers dat indien die vertalende woordeboek nie die perfekte hulpmiddel vir die vertalers is nie, dit die leksikograwe se skuld is (Roberts 1992:49). Juis daarom is daar die afgelope paar jaar baie aandag daaraan geskenk om vertalende woordeboeke, en ook vakwoordeboeke, aan te pas om aan die vertalers se behoeftes te voldoen.

Tydens die 1987 Euralex-byeenkoms, met die tema "Translation and Lexicography" het dit geblyk dat verskillende tipes vertalers verskillende behoeftes het en dat dit dus moeilik gaan wees, indien nie onmoontlik nie, om 'n algemene vertalende woordeboek daar te stel wat almal tevrede stel. Dieselfde geld natuurlik ook vir vakwoordeboeke. Alhoewel ons dus volgens Roberts met reg leksikografiese verbeterings te wagte kan wees, is dit egter ook belangrik dat daar daarop gelet sal word om vertalers en veral vertaalstudente se woordeboekgebruiksvaardighede te verbeter (1992:49-50).

Maar wat presies is die vertalers se woordeboekbehoefte binne die verskillende fases van die vertaalproses en watter strategieë kan toegepas word om woordeboekgebruik by vertalers te verbeter? Vervolgens sal daar aandag gegee word aan hierdie twee belangrike kwessies.

3.5.1 Die profiel van 'n vertaler

Neubert (2000:6) identifiseer die volgende vyf vermoëns as die parameters van vertaalvermoë of vertaalbevoegdheid ("translation competence") waarvoor professionele vertalers beskik: taalvermoë, teksvermoë, vakvermoë, kultuurvermoë en oordragvermoë. Hierby voeg Schäffner (2000:146; 2002:6) 'n sesde vermoë, naamlik "(re)search competence" – 'n algemene strategiese vermoë "to resolve problems specific to cross-cultural transfer of texts". Aangesien die Afrikaanse begrip "navorsingsvermoë" nie vir Crafford die gedagte van kreatiewe probleemoplossing na wense uitdruk nie, gebruik sy eerder die term "probleemoplossing" as sesde vermoë waarvoor professionele vertalers beskik (2005:39). Die verskillende vermoëns is nou met mekaar verweef en alhoewel hulle hieronder onderskei word vir besprekingsdoeleindes is, kan hulle nie werklik van mekaar geskei word nie.

3.5.1.1 Taalvermoë

Volgens Neubert het professionele vertalers naastenby volmaakte beheer oor die grammatika (grammatikale stelsels) en woordeskat (leksikale stelsels) van sowel die brontaal as die doeltaal en vorm dit die basiese bestanddele van vertaalbevoegdheid (2000:7). Hoewel dit volgens Crafford nie

op sigself waarborg dat iemand ook 'n bedrewe vertaler sal wees nie, is volkome tweetaligheid¹⁰ 'n voorvereiste vir vertaalbevoegdheid. Dit bied die basis vir die vertalers se vertaalvermoë en het direk betrekking op die vertalers as potensiële woordeboekgebruikers (2005:39). Neubert noem ook dat 'n bewustheid van die voortdurende veranderinge in die twee betrokke tale deel moet vorm van vertalers se taalvermoë aangesien sodanige veranderinge dikwels slegs gedeeltelik (of glad nie) in woordeboeke voorkom (2000:7).

In haar ondersoek na die verband tussen tweetaligheid en vertaalvermoë, konsentreer Presas op twee sake: (1) Watter vaardighede die tweetalige persone in elk van hulle twee tale bemeester en (2) wat die kognitiewe effek van hierdie leerproses is (2000:21).

Eerstens word algemeen aanvaar dat tweetalige taalgebruikers twee tale verstaan en hulle in twee tale kan uitdruk. Dit beteken dat sowel resepsie as produksie ter sprake is – by vertaling spesifiek teksresepsie en teksproduksie (Crafford & Feinauer 2007:24). Tweedens ondersoek Presas die kognitiewe meganismes onderliggend aan vertaling. Beskik die tweetalige persone oor 'n onafhanklike taalgeheue vir elk van hulle twee tale, of beskik hulle oor 'n interafhanklike taalgeheue? "That is to say, we are interested in the relationship between the linguistic signs of each one of the languages and the mental representations which the speaker associates with these signs" (Presas 2000:22).

Volgens Presas toon psigologiese navorsing dat die aktivering van gedagtebeelde ("mental images") en taalgeheue 'n wesenlike komponent van die resepsie en produksie van taal is (2000:22). Hieruit volg dit dan dat die tipe tweetalige taalgeheue wat die vertalers openbaar, noodwendig tydens vertaling 'n bepalende invloed op die proses van teksresepsie en teksproduksie sal hê (Crafford 2005:40). Presas vervolg en brei uit op Weinreich (1968:9-10) se tipologie van tweetaligheid by gewone taalgebruikers¹¹ om vertalers in vier tipes te verdeel na gelang van hulle tweetalige

---

¹⁰ Volgens Crafford is die konsep van *volkome tweetaligheid* relatief. "Tweetaligheid is nie 'n punt waarby iemand finaal arriveer nie, maar 'n kontinuum. Dis nie moontlik om 'n vlak van tweedetaalvaardigheid te identifiseer as die vlak van beheer waarop iemand as ten volle tweetalige gereken kan word nie" (Crafford 2005:39).

¹¹ Weinreich (1968:9-10; Presas 2000:22) onderskei tussen *gekoördineerde tweetaligheid* (waar die taalgebruiker die verbale tekens van elke taal met aparte gedagtebeelde assosieer), *gemengde tweetaligheid* (waar die taalgebruiker dieselfde gedagtebeelde vir die tekens van beide tale het) en *ondergeskikte tweetaligheid* (waar die taalgebruiker 'n verbale teken van een taal met die verbale teken van die ander taal assosieer en dit dan weer met 'n gedagtebeeld assosieer).

taalgeheue en die resepsie-produksie-proses wat hulle op grond daarvan volg (Presas 2000:22-25; Crafford & Feinauer 2007:24):

- Vertalers met 'n *assosiatiewe werkswyse* verbind die leksikale elemente of tekseienskappe van een taal met leksikale elemente of tekseienskappe van die ander taal.
- Vertalers met 'n *bykomstige of ondergeskikte werkswyse* heg gedagte-inhoud aan net een van die twee tale.
- Vertalers met 'n *gemengde werkswyse* assosieer leksikale elemente van een taal met 'n enkele repertorium van gedagte-inhoud, waaruit hulle ook assosiasies met leksikale elemente van die ander taal haal.
- Vertalers met 'n *gekoördineerde werkswyse* assosieer die leksikale elemente van hulle eerste taal met 'n eie repertorium van gedagtebeelde en assosieer die spesifieke gedagte-inhoud van 'n tweede repertorium, wat dan weer met leksikale items van die tweede taal in verband gebring word.

Volgens Presas is dit moontlik dat sommige vertalers die eienskappe van meer as een van die vier tipes vertoon, of dat vertalers in verskillende stadiums van opleiding die dominante kenmerke van 'n bepaalde tipe sal vertoon. Tog reken sy dat 'n *gekoördineerde werkswyse* die ideale vertaalbevoegdheid verteenwoordig (2000:25).

Presas reken dat die verwerwing van vertaalbevoegdheid op 'n heroriëntasie van taalvermoë berus: van tweetalige bedrewenheid vorder die bekwame en ervare vertalers na tussentalige bedrewenheid. Tweetalige bedrewenheid op sigself is volgens haar nie genoeg om van iemand 'n bekwame vertaler te maak nie: "[T]he abundance of bad translations ... and [various] studies ... have shown that bilingual competence, while a necessary condition, is not in itself sufficient to guarantee translation competence, at least not in the academic sense of the term" (Presas 2000:19).

3.5.1.2 Teksvermoë

Die linguistiese besluite wat deur professionele vertalers geneem word, is ten nouste verweef met die kommunikatiewe funksie van 'n teks. Schäffner beskryf tekstuele vermoë as kennis van die reëlmatigheid en konvensies van tekste, genres en tekstipes (2000:146). Naas die linguistiese eise

van 'n vertaalopdrag moet vertalers dus ook let op die eise wat die tekstuele eienskappe stel. Volgens Schäffner is die hoofdoel binne die ontwikkeling van 'n vertaalstudent se teksvermoë om die student bewus te maak daarvan dat tekste kommunikatiewe verskynsels ("communicative occurrences") is, dat hulle spesifieke funksies binne kommunikatiewe situasies het en dat hulle kommunikatiewe sukses afhang van die geskiktheid van hulle tekstuele samestelling ("textual make-up") (2000:147).

Professionele vertalers wat vir die eerste keer met 'n spesifieke tekstipe of genre te doen kry, sal soortgelyke of parallelle tekste ("L2 and L1 texts of equal informativity which have been produced in more or less identical communicative situations" [Neubert 1985:75]) raadpleeg om sodoende reëlmatige eienskappe en konvensies te identifiseer en na te volg. Leksikograwe wat woordeboeke vir vertalers wil opstel, behoort dus korpusse van verskillende soorte tekste en genres te ontleed ten einde te bepaal of reëlmatighede en konvensies van so 'n aard is dat dit leksikografies bewerk en in die beoogde woordeboeke opgeneem kan word (Crafford 2005:44).

3.5.1.3 Vakvermoë

Professionele vertalers speel daaglik die rol van vakspesialiste en beheer vaktaal asof hulle self in die praktyk staan (Crafford 2005:44). Vertalers verdien hulle brood deur voor te gee dat (of ten minste deur te skryf asof) hulle spesialiste is binne beroepe wat hulle nog nooit beoefen het nie. Hulle moet derde partye kan oortuig dat alhoewel hulle nie werklik dokters, prokureurs of tegnisiërs is nie, hulle wel oor genoegsame kennis van die betrokke vakgebied beskik (Robinson 1997:148). Sommige vertalers spesialiseer in een of meer bepaalde rigtings en gevolglik is hulle vakkennis en beheer oor vakterme naderhand baie na aan dié van werklike vakkundiges op daardie terrein. Tog hoef hulle nie alles self te weet om steeds 'n goeie vertaling te kan produseer nie, solank hulle net weet waar om daarna te soek (Neubert 2000:9). Vertalers se vakvermoë gaan dus volgens Neubert hand aan hand met die vertalers se onuitputlike nuuskierigheid om hulle kennis oor die betrokke vakgebied te verdiep (2000:9).

Volgens Crafford handel die navrae wat praktiserende vertalers daaglik aan kollegas rig deur middel van ZaLang, die elektroniese gespreksgroep vir taalpraktisyns in Suid-Afrika, merendeels oor terminologie (2005:44). Ook Robinson beaam dat die hantering van gespesialiseerde woordeskat

een van die belangrikste aspekte van vertalers se dagtaak is. Hy noem dat een van die algemeenste vrae in internetbesprekingsgroepe vir vertalers is: "How do you say X, Y and Z in language B?" (1997:146). Tog neem kennis op alle terreine so vinnig toe dat wanneer 'n gedrukte woordeboek bekendgestel word, die data daarin reeds onvolledig of verouderd is. Professionele vertalers bou egter hulle eie woordelyste van spesialissterme op, maak kontakbesonderhede bymekaar van vakkundiges en organisasies waar hulle om hulp kan aanklop, en weet hoe om parallelle tekste te raadpleeg ten einde styl, register en terminologiegebruik te kontroleer (Crafford 2005:44). Dus kan die moontlikheid van ekstra leksikografiese steun in hierdie verband beslis oorweeg word en volgens Crafford kan woordeboeke (veral vakwoordeboeke wat spesifiek op vertalers gerig is) moontlik die name van vakkundige verenigings en belangrike adresse of inligting oor elektroniese hulpbronne in een van die buitetekste insluit (2005:45).

3.5.1.4 Kultuurvermoë

Engelse brontekste kan hulle oorsprong in verskeie Engelssprekende lande hê en dit moet by die gebruik van korpusse vir die samestelling van lemmalyste in ag geneem word. Dit is dus belangrik dat nie slegs Suid-Afrikaanse Engelse tekste nie, maar veral ook Britse en Amerikaanse tekste gebruik sal word. Waar nodig kan die sfeer van gebruik en moontlike betekenisverskille met behulp van etikette aangedui word (Crafford 2005:45). Crafford stel ook voor dat die verskil tussen Britse, Amerikaanse en metrieke mate en gewigte, sowel as tussen grade Fahrenheit en Celsius, in die buitetekste aangedui word met behulp van omrekeningstabellen (2005:45) (Hierdie tabelle sal veral van groot waarde wees in vakwoordeboeke waar daar binne die betrokke vakgebied gereeld na mate, gewigte en/of temperature verwys word).

3.5.1.5 Probleemoplossingsvermoë

Vertalers maak van bepaalde strategieë gebruik ten einde vertaalprobleme op te los (vgl. Crafford 2005:49-54). Probleemoplossing en kreatiewe denke loop hand aan hand. Kreatiewe denke behels onder meer die vermoë om vrylik soveel potensiële oplossings moontlik te genereer, dit daarna te evalueer en uiteindelik die beste oplossing te kies. Tydens die samestelling van woordeboeke wat op vertalers gerig is, is dit dus belangrik dat die woordeboek die vertalers se kreatiwiteit sal stimuleer en nie aan bande lê nie (Crafford 2005:45).

3.5.1.6 Oordragvermoë

Vertalers se oordragvermoë sluit al die tegnieke, vaardighede en strategieë in wat hulle aanwend om 'n brontaaltekst (T1) so vinnig en doeltreffend moontlik om te skakel in 'n funksionele doeltaaltekst (T2) wat aan die vereistes van die vertaalopdrag sal voldoen (Neubert 2000:10). Dit betrek en integreer al hulle ander vermoëns om tot 'n keuse tussen alternatiewe segswyses te lei (Crafford 2005:46). Neubert en Shreve beskryf die vermoë om te vertaal as 'n vermoë wat stelselmatig en doelgerig opgebou word deur middel van gerigte ervaring en bewuste besinning (1992:43).

Vervolgens sal gekyk word na die verskillende fases van die vertaalproses en hoe woordeboeke daartoe kan bydra om hierdie proses te vergemaklik.

3.5.2 Die woordeboek en die vertaalproses

Vertalers as woordeboekgebruikers is om twee redes anders as ander gebruikers: eerstens as gevolg van hulle agtergrond en tweedens as gevolg van die redes waarom hulle woordeboeke raadpleeg. Anders as die algemene publiek of aanleerders van 'n vreemde taal (twee ander belangrike gebruikersgroepe wat van vertalende woordeboeke gebruik maak), beskik vertalers reeds oor 'n goeie kennis van die twee betrokke tale. Hulle behoeftes ten opsigte van vertalende woordeboeke wat hulle betrokke taalpare behandel, sal dus noodwendig verskil van dié van ander gebruikers. Bowendien, terwyl ander gebruikersgroepe vertalende woordeboeke raadpleeg, hetsy om hulle te help met die "dekodering" (resepsie) van teks of die "enkodering" (produksie) van teks, raadpleeg vertalers, wat teks in 'n brontaal moet reproduseer in 'n doeltaal, 'n woordeboek dikwels tegelykertyd vir enkoderings- sowel as dekoderingsdoeleindes (Roberts & Martin-Rutledge s.j.:2).

Soos reeds gesien in hoofstuk 2 bestaan daar verskeie vertaalmodelle en verskeie denkwyses ten opsigte van vertaling. Alhoewel dit binne die vertaalteorie belangrik is om die verskille tussen hierdie modelle te ken en verstaan, is die gebruik van 'n eenvoudige driefase-model vir vertaling voldoende vir hierdie betrokke gedeelte (Tarp 2002:71). Die drie fases tydens vertaling is as volg:

1. Resepsie van 'n brontaaltekst
2. Oordrag van 'n tekst uit die brontaal na die doeltaal
3. Produksie van 'n doeltaaltekst

Hierdie eenvoudige model omvat die drie belangrike fases van die vertaalproses waar die leksikografie die vertalers kan bystaan, met ander woorde, die fases waarbinne die tipe probleme wat ontstaan met behulp van woordeboeke opgelos kan word. Soos reeds gesien in die bespreking van die onderskeie vertaalteorieë en -modelle bestaan daar egter ook probleme wat nie met behulp van woordeboeke opgelos kan word nie.

In die bogenoemde model is daar twee fases (fase 1 en fase 3) wat skynbaar ooreenstem met twee gebruikssituasies wat reeds vantevore genoem is, naamlik teksresepsie in die moeder- of vreemde taal en teksproduksie in die moeder- of vreemde taal. 'n Diepte-analise sal egter wys dat daar wel verskille bestaan wat dit nodig maak om twee nuwe kategorieë bekend te stel (Tarp 2002:72).

In die geval van teksresepsie is daar 'n basiese verskil tussen die persoon wat slegs 'n tekst moet verstaan en 'n persoon wat eerstens 'n tekst moet verstaan en tweedens dit in 'n ander taal moet kan oordra. Dit is boonop belangrik dat vertalers wat as deeglike vertalers bekend wil staan, nie slegs een dimensie/vlak van 'n tekst (veral in die geval van poësie) sal vertaal nie, en daarom 'n deeglike studie van die tekst sal maak voor hulle dit vertaal. Die teenoorgestelde geld egter by die vertaling van tegniese tekste. Terwyl die vakkenner presies sal weet wat met die term bedoel word, hoe dit waarna verwys word lyk, optree, ens., moet die vertalers volgens Tarp slegs te weet wat die korrekte vertaalekwivalent vir die term is sodat hulle die korrekte term en kollokerende adjektief of werkwoord in die doeltaal kan gebruik (Tarp 2002:72)¹². Daar is egter ook diene wat op hierdie punt van Tarp verskil. Volgens Jakobsen is dit belangrik dat die vertalers van TSD-tekste heelwat kennis oor die vakgebied sal hê, aangesien vaktekste gewoonlik ekonomies te werk gaan met die manier waarop data oorgedra word (1994:9). Die vertalers het dus nodig om oor kennis van die vakgebied te beskik sodat hulle die brontekst kan verstaan en die boodskap korrek in die doeltaal kan weergee. Ook

---

¹² Tarp sien die vertaalproses hier baie simplisties en vanuit 'n suiwer linguistiese perspektief. Hierdie benadering sou slegs werk indien albei lesersgroepe op dieselfde kennisvlak is. Sodra die vertaler vir die meer oningeligte leser vertaal, moet daar ekspliserende strategieë toegepas word. Om te kan ekspliseer, moet die vertaler wel heelwat meer vakkennis hê as bloot die vertaalekwivalent (Sien 2.3.3 oor die funksionalistiese benadering tot vertaling).

Sørensen voel dat hoe beter die vertalers die teks en die vakgebied ken, hoe beter kan hulle die teks vertaal sodat dit aan die doeltaalvereistes kan voldoen (1994:13). Hy voeg by dat die vertalers van TSD-tekste gewoonlik addisionele kennis, naamlik "vakkennis" benodig en dat slegs linguistiese kennis en 'n gepaste metodologie vir vertaling nie voldoende is nie. Volgens hom is dit noodsaaklik dat die vertaler kennis oor die vakgebied sal hê (1994:16). Hy stel dit as volg:

It is my hypothesis that a translator with no or limited knowledge of the subject field of the text which he is going to translate will be more faithful to the text than the translator who knows the subject field well, in particular the translator who is aware of discrepancies between knowledge structures and other pragmatic factors of the subject field in the SL country and in the TL country. A translator with limited knowledge will tend to copy the text surface without any certainty that it will match the TL world. I assume that in the latter case, i.e. when the translator operates more freely as a result of his knowledge of discrepancies, he will be able to optimise the translated text so that it fulfils its objectives more efficiently (Sørensen 1994:14).

Min of meer dieselfde vereistes as wat Tarp genoem het by teksresepsie, is ook van toepassing in die geval van teksproduksie in die doeltaal. Daar is 'n fundamentele verskil tussen vrye teksproduksie en die produksie van 'n teks wat gekoppel is aan 'n doelteks in 'n ander taal. In laasgenoemde geval is daar min ruimte vir variasie in terme van styl, komposisie, teksstruktuur en woordeskat. Dit geld veral vir tegniese en ander gespesialiseerde tekste wat vir dieselfde lesersgroep bestem is.

Wanneer hierdie verskille in ag geneem word, moet daar gevolglik twee nuwe kategorieë bekendgestel word, naamlik "vertaal-verwante teksresepsie" en "vertaal-verwante teksproduksie", wat tot 'n mate afwyk van die bogenoemde gebruikssituasies genaamd "teksresepsie" en "teksproduksie". Die driefase-model sal vervolgens ook effens aangepas moet word en sien nou as volg daar uit:

1. Vertaalverwante resepsie van 'n brontaaltekst;
2. Oordrag van 'n teks uit die brontaal na die doeltaal;
3. Vertaalverwante produksie van 'n doeltaaltekst.

3.5.3 Strategieë om woordeboekgebruik by vertalers te verbeter

Uit die vorige gedeelte het dit duidelik geblyk dat vertalers 'n verskeidenheid probleme kan ondervind tydens die verskillende fases van die vertaalproses. Die redes hiervoor is te wyte aan sowel die onderliggende vertaalpedagogie as die gebreke wat in woordeboeke waargeneem word. Delisle spreek hom ook uit oor hierdie twee redes (1988:46-48):

- a) Vertaling in die ware sin van die woord is nie transkodering nie. Transkodering vestig ekwivalensie van taal as sisteem deur woorde by mekaar te pas (sien 2.4.1 oor die linguistiese benadering). Vertaling daarenteen vestig ekwivalensie van uitdrukkings binne kontekste of situasies. Vertaalekwivalensie ontstaan dan uit die gebruik van taal binne 'n gegewe situasie (sien 2.4.2 oor die tekslinguistiese benadering).
- b) Vertalende woordeboeke verskaf getranskodeerde ekwivalente en nie kontekstuele ekwivalente nie, en word dus verkeerdlik "vertaalwoordeboeke" genoem. Buitendien verskaf vertalende sowel as verklarende woordeboeke slegs die algemeenste betekenis van woorde en word al die semantiese moontlikhede van die woorde in konteks nie ondersoek nie. Gevolglik is die bruikbaarheid van die woordeboeke dus beperk vir vertalers.

Alhoewel daar nie ontken kan word dat vertaling is wat Delisle noem "an exercise in interpretation, an intelligent analysis of the text" (1988:48) en nie net 'n geval van een woord wat met 'n ander vervang word nie, bestaan daar ook geen twyfel nie dat onlangse ontwikkelinge in die leksikografie sommige van die tradisionele kritiek van woordeboeke te niet doen (Roberts 1992:51). Aangesien daar tydens die samestelling van woordeboeke toenemend van korpusse gebruik gemaak word, is woordeboekbewerkings, anders as wat Delisle in 1988 aanvoer, nie meer net beperk tot die algemeenste betekenis nie. Die korpusbenadering impliseer voorts ook dat leksikografie, net soos vertaling, werk met woorde in konteks, of meer spesifiek, met die betekenis van leksikale items in tekste (Hartmann 1989:12). Die hedendaagse vertalende woordeboeke doen veel meer as om slegs 'n enkele ekwivalent per inskrywing te verskaf en verskaf toenemend ook woorde sowel as hulle vertaalekwivalente in konteks (Roberts 1992:51). Kontekstuele data word op 'n verskeidenheid maniere in moderne woordeboeke aangebied, byvoorbeeld met behulp van voorbeelde (waarvan

baie vanuit die gerekenariseerde korpusse verkry word), konteksleiding¹³ en etikette. Daarmee saam verskaf moderne woordeboeke dikwels ook gedeeltelike definisies of sinonieme om die gebruikers te help om die korrekte ekwivalent op te spoor (Roberts 1992:52). Binne die moderne leksikografie word daar ook deesdae gebruik gemaak van 'n tipologiese hibridisering, met ander woorde, kenmerke vanuit verskillende tipes woordeboeke kan byeengebring word om in verskillende gebruikersbehoefte te voldoen en gebruikers te help om die korrekte ekwivalent op te spoor. So byvoorbeeld kan daar by vertalende vakwoordeboeke van definisies (wat tipies aan verklarende woordeboeke is) gebruik gemaak word om aan die gebruikers meer konteksleiding te verskaf.

Volgens Claude Tatilon is daar vier moontlike tipes leksikale data wat belangrik is vir vertaling: referensiële data, pragmatiese data, stilistiese data en dialektiese data (1986:7-12; 49-53). Tog, hoe meer data daar in die woordeboeke verskaf word, hoe groter is die vertalers en vertaalstudente se dilemma, aangesien hulle nie dit waarna hulle soek tussen die massas data kan opspoor nie. Volgens Roberts is dit ook glad nie verrassend nie aangesien woordeboekgebruik, soos vertaling, op sigself ook 'n "exercise in interpretation" (1992:52) is. Gevolglik lei dit tot 'n paradoksale situasie met, aan die een kant, woordeboeke wat al hoe meer geskik raak vir vertaaldoeleindes, en vertalers/vertaalstudente aan die ander kant, wat nie daartoe in staat is om hierdie leksikografiese verbetering ten volle te ontsluit nie. Ook Vrbinc voel dat alhoewel daar in die afgelope paar jaar heelwat aandag gegee is aan tekortkominge in woordeboeke en woordeboeke inderdaad verbeter het, daar nie baie moeite gedoen is met die verbetering van woordeboekgebruikers se woordeboekgebruiksvaardighede nie (2008:373). Roberts stel dus voor dat dit tyd geword het om aan vertaalstudente opleiding te verskaf in woordeboekgebruik met die oog op vertaling (1992:53).

Volgens Roberts kan die strategieë vir die verbetering van woordeboekgebruik in vier hoofkategorieë verdeel word, na aanleiding van die volgende vier mikpunte (Roberts 1992:53):

- a) Vertroudmaak met verskillende tipes leksikale items;
- b) Vertroudmaak met verskillende tipes woordeboeke;
- c) Vertroudmaak met woordeboekinskrywingsformate; en

---

¹³ Dit is belangrik om nie *konteksleiding* en *koteksleiding* met mekaar te verwar nie. *Konteksleiding* is inligting oor die pragmatiese omgewing waarbinne 'n lemma funksioneer en word aangedui met behulp van etikette of glosse. *Koteksleiding* daarenteen is inligting oor die sintaktiese omgewing waarbinne 'n lemma funksioneer en word aangedui met behulp van voorbeeldsinne en kollokasies.

- d) Uitbeeld van wyses om teksanalise, vertaling en die raadpleeg van woordeboeke te kombineer.

Hierdie vier kategorieë verteenwoordig die vier grootste probleme wat vertalers¹⁴ in die gesig staar, naamlik (Roberts 1992:53):

- 1) om te weet wat om in die woordeboek op te soek;
- 2) om te weet waar om na leksikale data te soek;
- 3) om te weet hoe om die leksikale data wat verskaf word te interpreteer; en
- 4) om te weet wanneer en hoe om woordeboeke tydens die vertaalproses te raadpleeg.

Vervolgens sal die vier kategorieë kortliks bespreek word. Vir 'n dieptebespreking van die onderskeie kategorieë, sien Roberts 1992:53-61.

3.5.3.1 Vertroudmaak met verskillende tipes leksikale items

Vertalers sukkel dikwels om komplekse leksikale items in die brontaaltekste te identifiseer, veral indien die brontaal die vertalers se tweede taal is. Dit is dus belangrik dat vertalers en voornemende vertalers geleer word om te onderskei tussen meerwoordige leksikale items (samestellings en idiome) en woordkombinasies (kollokasies)¹⁵ en attent gemaak word op die wyse waarop hierdie onderskeie kategorieë aangebied word in verskillende tipes woordeboeke.

3.5.3.2 Vertroudmaak met verskillende tipes woordeboeke

Die algemene vertalende woordeboek waarop vertalers so sterk steun, is net een van 'n hele aantal verskillende tipes woordeboeke wat tydens vertaling kan en behoort gebruik te word. Deur vertalers bewus te maak van die verskeidenheid woordeboeke en ander naslaanbronne wat tydens die vertaling van tekste gebruik kan word, kan daartoe bygedra word dat vertalers makliker en beter kan vertaal. Dit is ook belangrik dat vertalers aangemoedig sal word om eerder gebruik te maak van meer omvattende vertalende woordeboeke in plaas van beknopte woordeboeke of skoolwoordeboeke.

---

¹⁴ Alhoewel daar in hierdie studie slegs op professionele vertalers gefokus word, is al hierdie probleme ook op vertaalstudente van toepassing.

¹⁵ In hoofstuk 4 en 6 sal daar in meer besonderhede aandag gegee word aan die bewerking van meerwoordige leksikale items versus woordkombinasies aangesien woordkombinasies in sommige vakwoordeboeke al amper termstatus gekry het en afsonderlike bewerkingseenhede geword het. Daar sal dus gelet word op die vraag of hierdie woordkombinasies gevolglik as primêre of sekondêre bewerkingseenhede bewerk moet word.

Die volgende is slegs enkele voorbeelde van verskillende woordeboeke en naslaanbronne wat tot beskikking is van vertalers wat tussen Afrikaans en Engels vertaal:

- Algemene vertalende woordeboeke: GROOT WOORDEBOEK, PHAROS AFRIKAANS-ENGELS WOORDEBOEK
- Vertalende vakwoordeboeke: KUBERWOORDEBOEK, STERREKUNDEWOORDEBOEK, SAKEWORDEBOEK
- Woordeboeke beperk tot een aspek van taal (bv. sleng, kollokasies of idiome): SLENG: WOORDE, UITDRUKKINGS EN HUL HERKOMS, SPREEKWOORDE EN WAAR HULLE VANDAAN KOM
- Sinoniemwoordeboeke: GROOT AFRIKAANSE SINONIEMWOORDEBOEK

3.5.3.3 Vertroudmaak met woordeboekinskrywingsformate

Nie net verskil die inskrywingsformate van een tipe woordeboek van dié van 'n ander tipe nie, maar daar bestaan ook verskille tussen verskillende woordeboeke van dieselfde tipe. Alhoewel baie vertalende vakwoordeboeke buiten die inskrywing en die doeltaalekwivalent ook definisies, kruisverwysings na kwasi-sinonieme en/of verwante woorde verskaf, is daar ook heelwat woordeboeke wat dit nie verskaf nie. Dit is dus belangrik dat vertalers tyd daaraan sal afstaan om die inskrywings in woordeboeke wat hulle gereeld gebruik, te bestudeer en die strukture in dié woordeboeke te leer ken sodat hulle in die toekoms die verlangde data vinniger en makliker kan opspoor.

3.5.3.4 Uitbeeld van wyses om teksanalise, vertaling en raadpleeg van woordeboeke te kombineer

Effektiewe woordeboekgebruik beteken onder andere dat die gebruikers sal weet wanneer om 'n woordeboek te raadpleeg, watter woordeboek om binne 'n gegewe situasie te raadpleeg en hoe om die woordeboekdata met die tekstuele data te integreer.

Soos reeds genoem, bestaan die vertaalproses uit verskillende stadia: analise van die bronteks (vertaalverwante resepsie van 'n bronteks), vertaling (oordrag van teks uit 'n brontaal in 'n doeltaal) en herbewerking van 'n vertaling (vertaalverwante produksie van 'n doelteks). Dit is belangrik dat vertalers sal weet hoe om die woordeboek korrek binne elk van hierdie stadia te gebruik. Vervolgens sal gekyk word na tipiese probleme binne elk van die onderskeie stadia van vertaling en daar sal ook

aandag gegee word aan die wyse waarop die woordeboek gebruik kan word om te help om die verskillende tipes probleme in elk van die stadia op te los.

3.5.4 Leksikografiese hulp tydens vertaling

Woordeboeke verskaf nie vertalings nie, maar dit verskaf hulp aan persone wat vertalings moet doen. Die metaleksikografie analiseer die probleme wat tydens die vertaalproses na vore kom en bepaal watter van hierdie probleme met behulp van woordeboeke opgelos kan word. Die vertaalmodel waarna in 3.5.2 verwys word, impliseer dat probleme kan opduik binne drie verskillende stadia van vertaling, naamlik tydens teksresepsie, teksoordrag en teksproduksie of teksreproduksie (Tarp 2002:73). Dit is ook voor die hand liggend dat die probleme wat met elke stadium verband hou, baie van mekaar kan verskil en dat die hulp wat deur die leksikografie verskaf word, sowel as die wyse waarop dit verskaf word, baie kan verskil vir elk van die fases.

Dit is nie moontlik om 'n volledige tipologie uit te werk vir alle taalprobleme wat taal- en gebruikerafhanklik is nie, maar dit beteken nie dat dit onmoontlik is om 'n paar algemene riglyne te verskaf vir die tipes probleme wat die vertalers te wagte kan wees en wat met behulp van woordeboeke opgelos kan word nie. In die volgende paragrawe sal daar aandag gegee word aan tipiese probleme en oplossings (Tarp 2002:74-79).

3.5.4.1 Vertaalverwante resepsie van 'n bronteks in die moedertaal

In die geval van vertaalverwante resepsie van 'n bronteks in die moedertaal is dit belangrik om die teks, frases, woorde, kollokasies, idiome, spreekwoorde, ensovoorts te verstaan. 'n Woordeboek kan geraadpleeg word in gevalle waar daar probleme is met begrip in hierdie verband. 'n Goed saamgestelde woordeboek kan die vertalers moontlik bystaan in die oplos van begripsprobleme. Hierdie hulp word oorgedra deur middel van sogenaamde leksikografiese definisies met sinonieme, hiponieme, parafraserings, verklarings asook konkrete teksvoorbeelde.

Nadat die gebruikers besluit het om 'n gedrukte woordeboek te raadpleeg, kan 'n tweede soort probleem opduik, naamlik die identifisering van die korrekte lemma wat die gidselement is van die

artikel waarin die nodige antwoorde opgespoor kan word. In 'n poging om die gebruikers te help met die identifisering van die korrekte lemma, moet die woordeboeke die nodige data verskaf oor woordklas, geslag, ongewone verbuigings en ortografiese variasies (Tarp 2002:74).

3.5.4.2 Oordrag van 'n teks uit die moedertaal in 'n vreemde taal

Moontlike probleme wat hier kan ontstaan, hou verband met die oordrag van teks uit een taal in 'n ander. Dit is duidelik dat 'n woordeboek nie hulp kan bied in die oordrag van 'n teks as geheel nie, maar dit kan wel ekwivalente verskaf ten opsigte van woorde, kollokasies, idiome, spreekwoorde, en in 'n baie beperkte mate, ook frases (Dit stem ooreen met die "bottom-up"-proses van die linguistiese benadering tot vertaling. Vir meer hieroor, sien 2.3.1.1). In die geval van gedeeltelike ekwivalensie word daar ook van die woordeboek verwag om data te verskaf oor die verskille in betekenis tussen woorde, kollokasies, ensovoorts in die brontaal en hulle ekwivalente in die doeltaal in 'n poging om die vertalers in staat te stel om die korrekte of beste ekwivalente te vind en, indien nodig, die ontbrekende betekenis in te voeg met behulp van linguistiese "toertjies".

Indien die gebruikers nog nie reeds tydens die resepsiefase na 'n ekwivalent begin soek het nie, maar die probleem eers in die oordragfase na vore gekom het, kan die gebruikers moontlik leksikografiese items nodig hê om hulle te help om die korrekte lemma te identifiseer waar die nodige vertaalekwivalent aangetref kan word. Die korrekte lemma kan uitgeken word met behulp van leksikografiese definisies soortgelyk aan dié wat bespreek is in 3.5.4.1. Tog is daar een groot en belangrike verskil: waar die funksie van leksikografiese definisies in 3.5.4.1 bedoel was om te help met teksresepsie, het dit hier ten doel om die korrekte lemma en betekenis te identifiseer. Dit beteken dat dié betrokke leksikografiese item ten minste twee funksies het (Tarp 2002:74-75).

3.5.4.3 Vertaalverwante produksie van 'n doelteks in 'n vreemde taal

Tydens hierdie fase moet daar 'n korrekte en geskikte teks in 'n vreemde taal geproduseer of reproduseer word wat semanties ooreenstem met die teks in die brontaal. 'n Woordeboek kan die vertalers slegs help indien die ortografiese, grammatiese of pragmatiese probleem op 'n woord-, kollokasie-, idioom-, spreekwoord- of (soms en met groot beperkings) op frasevlak lê. Hierdie hulp word verskaf met behulp van leksikografiese items in terme van ortografie, geslag, ongewone

verbuigings, sintaktiese eienskappe, pragmatiek, kollokasies, idiome, spreekwoorde, sinonieme, antonieme, ensovoorts. Hierdie items is in 'n mate van die taal en/of vakgebied afhanklik.

Indien die soektog na hulp by teksproduksie die tweede of derde stap in die soektog is, is die gebruikers veronderstel om reeds die korrekte brontaallemma en die ooreenstemmende doeltaalekwivalent te geïdentifiseer het. Maar indien dit die eerste stap in die soektog is, kan die gebruikers moontlik leksikografiese items benodig om die korrekte lemma te identifiseer. Die gebruikers is reeds veronderstel om die lemma en die korrekte betekenis te ken en hoef dus slegs seker te maak dat die betekenis wat by die lemma bewerk word, die korrekte een is. Hierdie identifikasieprobleem is soortgelyk aan die een wat beskryf word in 3.5.4.1, afgesien van een belangrike verskil: die lemma waar die nodige data geplaas word, moet 'n doeltaallemma wees, want daar kan nie van die gebruikers verwag word om via die brontaal en met behulp van 'n onnodig lang soekroete tot by die doeltaal te werk nie (Tarp 2002:75-76).

3.5.4.4 Vertaalverwante resepsie van 'n bronteks in 'n vreemde taal

Die eerste fase van vertaling uit 'n vreemde taal in die moedertaal toon 'n ooreenkoms met vertaling in die ander rigting, maar daar is ook een groot verskil. Aangesien die brontaal 'n vreemde taal is, sal die vertalers oor die algemeen meer resepsie-probleme hê, veral semantiese probleme. Hierdie probleme kan opgelos word met dieselfde tipes items as in die gedeelte oor vertaling-verwante resepsie van 'n moedertaaltekst, maar in die meeste gevalle is moedertaalekwivalente voldoende en bied die beste oplossings. Gevolglik sal 'n tradisionele verklaring slegs nodig wees in die geval van spesifieke vakterme wat relatief onbekend sal wees aan die vertalers of indien die term buite die kulturele en ensiklopediese kennis van 'n tipiese opgeleide persoon sal val. Die beste manier om sodanige probleme op te los, is met behulp van moedertaalekwivalente en omskrywings waar nodig.

In 'n poging om die vertalers te help om die lemma te identifiseer waar die resepsieprobleme behandel word, word dieselfde leksikografiese items benodig as in die geval van vertaalverwante resepsie van 'n moedertaaltekst, behalwe dat daar in hierdie geval dalk 'n bietjie meer inligting oor die vreemde taal sal nodig wees as in die geval van die moedertaal (Tarp 2002:76-77).

3.5.4.5 Oordrag van 'n teks uit 'n vreemde taal in die moedertaal

Die probleme wat in hierdie fase na vore kom, is soortgelyk aan dié wat voorkom by die oordrag van 'n teks uit die moedertaal in 'n vreemde taal. En dieselfde leksikografiese items sal ook nodig wees om in hierdie geval die probleme op te los. Die enigste groot verskil is dat aangesien die vertaalekwivalente in die moedertaal is, dit vir die gebruikers makliker behoort te wees om die korrekte ekwivalent te vind.

Indien die soektog voorafgegaan is deur 'n navraag tydens die resepsiefase, kan daar aangeneem word dat die gebruikers reeds die korrekte lemma geïdentifiseer het. Indien die probleem eers in die oordragfase na vore kom, moet daar buiten identifikasie-items vir die resepsiefase en die vertaalekwivalente ook kort omskrywings verskaf word om die gebruikers te help om die lemma te identifiseer waar die korrekte ekwivalente aangetref kan word (Tarp 2002:78).

3.5.4.6 Vertaalverwante produksie van 'n doelteks in die moedertaal

Teksproduksie in die moedertaal verskil nie veel van teksproduksie in 'n vreemde taal nie (Tarp 2002:77). In beide gevalle benodig die vertalers kennis om 'n korrekte en geskikte teks te produseer. Tog is probleme wat in hierdie fase na vore kom, veronderstel om minder te wees as tydens teksproduksie van 'n vreemdetaalteks, bloot omdat persone se kennis van hulle moedertaal meestal beter is as hulle kennis van 'n vreemde taal.

In die geval van woordeskat wat dikwels gebruik word, benodig vertalers slegs wenke wat betref kollokasies, idiome, spreekwoorde, sinonieme, antonieme, ensovoorts, terwyl in gevalle van minder gebruiklike woordeskat hulle dalk ook inligting benodig oor byvoorbeeld ongewone of vreemde verbuigings. Aangesien dit egter baie moeilik is om te onderskei tussen "algemene" en "minder gebruiklike" woordeskat, word daar aanbeveel dat die data in alle gevalle ewe volledig aangebied word.

Indien dit reeds die tweede of derde fase van die soektog is, is die gebruikers veronderstel om reeds die korrekte brontaalitem te geïdentifiseer het, sowel as die ooreenstemmende moedertaalekwivalent. Indien daar tot op hierdie stadium geen probleme was nie, het die gebruikers dalk leksikografiese items nodig om hulle te help om die korrekte lemma te identifiseer waar die nodige hulp aangetref kan word. Hierdie leksikografiese items is dieselfde items as waarna daar

reeds vantevore verwys is. Weereens, soos in die geval van 3.5.2.3 moet die lemma in hierdie geval ook 'n moedertaallemma wees om te verseker dat die vertalers vinniger en makliker by die korrekte data uitkom.

3.6 Ten slotte

In hierdie hoofstuk is daar aandag gegee aan die woordeboekgebruikers en woordeboekgebruiksituasies en is daar spesifiek gefokus op sowel die verskillende leksikografiese funksies vir vertalers as woordeboekgebruikers asook maniere waarop woordeboeke die vertalers tydens die vertaalproses kan help ten einde hulle taak te vergemaklik. In die volgende hoofstuk word daar aandag gegee aan die hantering van ekwivalensie en verskillende tipes ekwivalentverhoudinge in die woordeboekartikels, sowel as woordeboekinhoud met spesifieke verwysing na taalkundige data, ensiklopediese data, sowel as die onderskeie komponente wat in woordeboeke aangetref word en hoe dit die vertalers tydens die vertaalproses kan bystaan om 'n teks vinniger en makliker suksesvol en korrek te vertaal.

Hoofstuk 4

Ekwivalensie en woordeboekinhoud in bestaande vertalende¹⁶ vakwoordeboeke

4.1 Inleiding

The relationship between dictionaries and dictionary-making on the one hand and translation on the other is a delicate and complex one.

~ Roberts (1996:9)

Dit is niks vreemds om te hoor hoe vertalers oor woordeboeke, en veral vertalende woordeboeke kla nie. Tydens die Euralex-kollokwium in Innsbruck in 1987 was daar selfs vertalers wat genoem het dat hulle so gefrustreerd is met bestaande woordeboeke dat hulle slegs van enkeles gebruik maak tydens die vertaalproses (Snell-Hornby & Pöhl 1989:229). Vandag, meer as twintig jaar later, bestaan daar steeds 'n liefde-haat-verhouding tussen vertalers en woordeboeke en alhoewel daar ten opsigte van algemene vertalende woordeboeke reeds aansienlike verbetering plaasgevind het, trek vertalende vakwoordeboeke steeds aan die kortste ent en is hulle steeds menige vertaler se grootste nagmerrie. Die meeste vertalende vakwoordeboeke wat deesdae die lig sien (eenrigting- sowel as tweerigtingvertalendevakwoordeboeke), is ontwerp om linguistiese data te verskaf, meestal as vertaalekwivalente met die doel om die gebruikers te help met vertaling in of uit die moedertaal (Bergenholtz & Tarp 1995:49). Tog het baie van hierdie woordeboeke heelwat tekortkominge wat tot gevolg het dat hulle nie altyd van nut is nie. Alhoewel dit onmoontlik sal wees om vertalende vakwoordeboeke saam te stel wat aan al vertalers se behoeftes voldoen en help om al hulle vertaalprobleme op te los (Roberts & Martin-Rutledge s.j.), is dit belangrik dat leksikograwe wel tydens die beplanning en samestelling van vertalende vakwoordeboeke bewus sal wees van en aandag sal gee aan die probleme wat tans deur vertalers as woordeboekgebruikers ondervind word. In hierdie hoofstuk sal daar gekyk word na 'n aantal vertalende vakwoordeboeke, maar ook na enkele verklarende vakwoordeboeke, na die struktuur en inhoud van vakwoordeboeke en sal die leemtes en

---

¹⁶ In die res van hierdie proefskrif sal daar deurgaans van die term "vertalende woordeboeke" gebruik gemaak aangesien daar oor woordeboeke geskryf word wat vir vertalers bedoel is en dus vertaling as funksie het. Die term "vertalende woordeboeke" sal tweetalige woordeboeke en meertalige woordeboeke met een of meer woordelyste insluit.

tekortkominge uitgewys word sodat daar in hoofstuk 6 aandag gegee kan word aan hoe hierdie probleme en tekortkominge verbeter of reggestel kan word.

4.2 Ekwivalente

The general bilingual dictionary is, in principle at least, the translator's best friend and primary working tool since it provides him with translation equivalents.

~ Roberts (1990:74)

Die vertalende woordeboek, en so ook die vertalende vakwoordeboek, is soos Roberts (1990:74) sê die vertalers se basiese hulpmiddel. Apley stel dit baie positief wanneer hy sê: "The nearest and most lovingly consulted books on my shelves are dictionaries" (1976). Tog is vertalende woordeboeke ook vir baie vertalers 'n groot bron van frustrasie. Volgens Hartmann is daar al gewys op die feit dat twee derdes van vertaalprobleme uit die raadpleeg van woordeboeke spruit, wat 'n belangrike rol speel in die soeke na vertaalekwivalente (1989:16).

Wanneer woordeboekgebruikers vertalende woordeboeke (TAD-woordeboeke sowel as TSD-woordeboeke) raadpleeg, gaan hulle dikwels van die veronderstelling uit dat hierdie tipe woordeboeke aan hulle data verskaf wat beskou kan word as die betekenis van die brontaalitem wat deur die lemma verteenwoordig word (Gouws & Prinsloo 2005:152). Woordeboekgebruikers beskou dikwels die vertaalekwivalent as "die betekenis van die brontaalitem in die ander taal" (Gouws & Prinsloo 2005:152), met ander woorde die vertaalekwivalente verteenwoordig vir hulle die aanduiding van die betekenis van die brontaalvorm (die lemma) in die doeltaal met behulp van 'n kort parafrase van die betekenis. Hulle besef selde dat die data wat aangebied word nie 'n parafrase van die betekenis of selfs 'n stelling oor die betekenis is nie, maar eerder 'n lys vertaalekwivalente (Gouws & Prinsloo 2005:152; Louw 1985:53, 54).

4.2.1 Ekwivalentverhoudinge

In die artikels in vertalende woordeboeke bestaan daar een of meer ekwivalentverhoudings tussen 'n lemma en die vertaalekwivalentparadigma (die versameling vertaalekwivalente wat in 'n artikel aangebied word). Vertaalekwivalensie, wat die eerste doel behoort te wees van die

leksikograaf/samesteller van 'n vertalende woordeboek, impliseer wel 'n semantiese verband tussen die lemma en die lemma se vertaalekwivalentparadigma (Gouws 1996:16).

In die bewerking van 'n gegewe lemma sal die leksikograaf vertaalekwivalente verskaf vir al die lemma se verskillende betekenisonderseidings. Die funksie(s) van die betrokke woordeboeke, byvoorbeeld 'n teksresepsie- of teksproduksiefunksie (sien 3.4), behoort 'n invloed te hê op die aard en omvang van die addisionele inskrywings wat verskaf word om die vertaalekwivalente te komplementeer en as ondersteunende materiaal te dien (Gouws & Prinsloo 2005:161). Die meerderheid vertalende woordeboeke word saamgestel as bifunksionele produkte binne die breër kommunikatiewe funksies, met ander woorde om hulle gebruikers by te staan in die funksies van teksresepsie en teksproduksie.

Alhoewel die meeste Suid-Afrikaanse vertalende vakwoordeboeke daarin slaag om die gebruikers te help om semantiese ekwivalensie (waar daar een of meer vertaalekwivalente vir 'n betrokke lemma verskaf word) te bereik, met ander woorde, om die gebruikers te help om een of meer vertaalekwivalente te vind vir die betrokke woord of term waarna hulle soek, is daar min Suid-Afrikaanse vertalende vakwoordeboeke wat gebruikers voldoende help om ook kommunikatiewe ekwivalensie (waar 'n vertaalekwivalent binne die korrekte konteks aangedui word waarbinne dit gebruik behoort te word) te bereik (Gouws, L. 2006:61).

Ongelukkig beperk leksikograwe dikwels hulle pogings slegs tot die lys van 'n aantal doeltaalitems. Alhoewel hierdie items die semantiese waarde van die lemma verteenwoordig en 'n verhouding van semantiese ekwivalensie skep, word daar aan die woordeboekgebruikers geen hulp verskaf sodat hulle die korrekte ekwivalent binne die spesifieke konteks kan kies nie. Alhoewel hierdie items ekwivalente is wat gesamentlik die volle semantiese waarde van die lemma in die doeltaal verteenwoordig, en alhoewel die verhouding tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma 'n verhouding van semantiese ekwivalensie is, word daar aan die woordeboekgebruikers geen leiding verskaf om hulle te help in hulle keuse van ekwivalente of die korrekte gebruik van die doeltaalitems nie (Gouws & Prinsloo 2005:161). Alhoewel hierdie gebrekkige aanbieding voldoende kan wees vanuit 'n teksresepsie-oogpunt, is dit vanuit 'n teksproduksie-oogpunt en die oogpunt van die

vertaalfunksie beslis nie voldoende nie, soos gesien kan word in die voorbeelde hieronder geneem uit KUBERWOORDEBOEK (KW) en REKENAARWOORDEBOEK (RW).

begrip (*konsep*) concept, notion; grasp; comprehension

Artikel 2: "begrip" uit KW

operation number: opdragnommer; operasienommer, bewerkingsnommer

Artikel 3: "operation number" uit RW

In albei hierdie artikels word daar verskillende ekwivalentverhoudinge aangetref, maar word daar aan die gebruikers geen addisionele data verskaf wat aandui in watter konteks en situasie om die betrokke vertaalekwivalente te gebruik nie, en dit is dus vir die gebruikers baie moeilik om kommunikatiewe ekwivalensie te bereik. Martin sê met reg:

Sometimes the uncritical heaping up of near-synonyms is simply an evasion of responsibility on the part of the dictionary-maker: unable (or too little informed) to make up his own mind, he shifts the burden of choice to the user of the dictionary (1962:156).

Net soos in gevalle waar vertalers van vertalende woordeboeke gebruik maak op soek na 'n vertaalekwivalent vir 'n spesifieke woord, is kommunikatiewe ekwivalensie ook hulle hoofdoel wanneer hulle soek na 'n vertaalekwivalent vir 'n betrokke vakterm in 'n vertalende vakwoordeboek. Dit is daarom belangrik dat leksikograwe aandag sal gee aan die vertaalekwivalentparadigma in vertalende vakwoordeboeke en dat vertaalekwivalente aangevul behoort te word met voorbeeldmateriaal en addisionele data om die gebruikers te help om vinnig en maklik die korrekte vertaalekwivalent op te spoor. Deur gebruik te maak van aanvullende data soos konteks- en koteksleiding (deur middel van prosedures van nielemmatiese adressering), kan daar verseker word dat die lemma en die vertaalekwivalent in 'n verhouding van kommunikatiewe ekwivalensie tot mekaar staan (Gouws, L. 2006:62). Semantiese en kommunikatiewe ekwivalensie in woordeboeke lei in die praktyk dikwels ook tot dit waarna Newmark verwys as semantiese vertalings en kommunikatiewe vertalings (sien bespreking by 2.3.1.2). Hy beskryf hierdie twee tipes vertalings as volg:

Communicative translation attempts to produce on its readers an effect as close as possible to that obtained on the readers of the original. Semantic translation attempts to render, as closely

as the semantic and syntactic structures of the second language allow, the exact contextual meaning of the original ... (Newmark 1981:39).

Dit is wenslik dat vertalers eerder van kommunikatiewe as van semantiese vertaling gebruik sal maak en juis daarom is dit belangrik dat leksikograwe die lemma en die onderskeie vertaalekwivalente in 'n verhouding van kommunikatiewe ekwivalensie met mekaar sal laat staan om vertalers te help om 'n kommunikatiewe vertaling as eindproduk te kry (Gouws, L. 2006:62).

Soos reeds genoem in 2.5 bestaan daar verskillende tipes ekwivalensie binne die leksikografie. Gevolglik is dit ook belangrik dat leksikograwe nie alle vertaalekwivalente eenders sal bewerk nie, maar die woordeboekgebruikers attent sal maak op die verskillende tipes ekwivalensie en ook aan hulle sal uitwys watter tipe ekwivalentverhoudinge in watter gevalle geld. Sodoende kan die leksikograwe die woordeboekgebruikers help om die korrekte vertaalekwivalent vir 'n betrokke vakterm binne 'n spesifieke teks en konteks te vind.

Die belangrikste tipes ekwivalensie wat aangetref word, is absolute ekwivalensie, gedeeltelike ekwivalensie (wat divergensie insluit) en zero-ekwivalensie (wat lei tot die gebruik van surrogaatekwivalente). Vervolgens sal elk van hierdie tipes ekwivalensie bespreek word ten opsigte van die bewerking van vakterme in vakwoordeboeke.

4.2.1.1 Absolute ekwivalensie en kongruensie

Absolute ekwivalensie kom voor wanneer die vertaalekwivalent(e) wat in die doeltaal verskaf word, die woord of frase binne alle kontekste en omstandighede kan vervang. Die brontaalitem en die doeltaalitem(s) het dus presies dieselfde betekenis, dieselfde funksie op dieselfde stilistiese vlak en dieselfde register (Gouws & Prinsloo 2005:154). Die vertaalekwivalent dra dus dieselfde semantiese lading as die lemma (Gouws 1989:164). Dit impliseer dat die doeltaalitem(s) as vertaalekwivalent vir die brontaalitem gebruik kan word sonder enige beperkings. Die volgende artikels is voorbeelde waar daar absolute ekwivalensie voorkom:

image frequency: beeldfrekwensie

Artikel 4: "image frequency" uit RW

isokline isocline

Artikel 5: "isokline" uit KW

Artikel 4 en 5 is ook voorbeelde van waar daar 'n een-tot-een-verhouding tussen die bron- en die doeltaal bestaan (dit wat in 2.4 deur Kade beskryf word as volledige ekwivalensie). In gevalle waar daar 'n verhouding van absolute ekwivalensie tussen die brontaalvorm en die doeltaalvorm bestaan en waar nóg die brontaalvorm nóg die doeltaalvorm enige sinonieme het, word 'n verhouding van kongruensie aangetref (sien die voorbeelde in artikel 6 en 7).

televisie: beeldsend

Artikel 6: "televisie" uit RW

interne struktuur internal structure

Artikel 7: "interne struktuur" uit KW

Kongruensie vereis volgens Gouws 'n werklike een-tot-een-verhouding op semantiese sowel as leksikale vlak (1989:165). Waar 'n leksikograaf in 'n vertalende woordeboek slegs een vertaalekwivalent verstrek, is die implikasie dat die lemma en die vertaalekwivalent in kongruensie tot mekaar staan. Waar dit die geval is, speel konteks geen rol nie en verteenwoordig die vertaalekwivalent wel die betekenis van die lemma in die doeltaal.

Daar bestaan egter 'n groot aantal terme waar daar nie 'n een-tot-een-verhouding tussen die bron- en die doeltaal bestaan nie¹⁷. Dit is dikwels juis hierdie gevalle waar daar 'n een-tot-meer-as-een-verhouding tussen die brontaal en die doeltaal bestaan en vertalers te make het met gedeeltelike ekwivalensie en divergensie en waar die woordeboekbewerkings weens 'n gebrek aan konteks- en koteksleiding van min of geen hulp is nie, dat die leksikograaf die vertalers in die steek laat en die vertalers werklik sukkel om die korrekte vertaalekwivalent vir 'n betrokke konteks te vind.

---

¹⁷ Omdat terme 'n gespesialiseerde gebruik het, is hulle meestal monosemies terwyl algemene woorde in die algemene gebruikstaal makliker polisemiese verruiming ondergaan. Monosemiese leksikale items staan dikwels in 'n verhouding van kongruensie tot die doeltaalvorm terwyl polisemiese items in 'n verhouding van divergensie staan. By kongruensie speel konteks aanduiding 'n minder belangrike rol as by divergensie.

4.2.1.2 Gedeeltelike ekwivalensie en divergensie

Gedeeltelike ekwivalensie ontstaan wanneer daar nie 'n een-tot-een-verhouding tussen die brontaalitem en die doeltaalitems bestaan nie. Hierdie tipe ekwivalensie kan in verskillende vorme aangetref word en konfronteer leksikograwe met 'n uitdaging in hulle poging om woordeboekgebruikers by te staan en te help om 'n ondubbelsinnige interpretasie van die verhouding tussen die relevante brontaal- en doeltaalitems te verkry (Gouws & Prinsloo 2005:155).

Vakterme het dikwels meer as een vertaalekwivalent, maar tog word daar selde aan woordeboekgebruikers enige leiding verskaf ten opsigte van watter ekwivalent om binne 'n bepaalde konteks te kies. Volgens Gouws is die leksikograaf van 'n vertalende woordeboek se belangrikste semantiese funksie om die lemmas van geskikte vertaalekwivalente te voorsien (Gouws 1989:166). Omdat die vertaalekwivalente die gebruikers in staat stel om doeltaalvorme vir al die optredes van 'n bepaalde brontaalvorm te kry, moet die leksikograaf daarop ingestel wees om so 'n volledig moontlike vertaalekwivalentparadigma te verstrek (Gouws 1989:166).

Divergensie is 'n een-tot-meer-as-een-ekwivalentverhouding. Dit impliseer dus dat daar vir 'n bepaalde lemma meer as een vertaalekwivalent bestaan, maar dit is volgens Gouws ongelukkig ook die tipe ekwivalentverhouding wat vir die vertalers die mees problematiese is (1992:39). In gevalle van divergensie kan daar boonop ook verder onderskei word tussen **leksikale divergensie** en **semantiese divergensie** (sien 2.5).

Leksikale divergensie geld in gevalle waar 'n lemma meer as een vertaalekwivalent het, maar waar die vertaalekwivalente absolute of gedeeltelike sinonieme is¹⁸ (Gouws & Prinsloo 2005:156) soos gesien kan word in artikels 8 en 9.

arithmetical instruction rekenkundige instruksie, rekenkundige opdrag
--

Artikel 8: "arithmetical instruction" uit KW

---

¹⁸ Wanneer hierdie ekwivalente gedeeltelike sinonieme is, bestaan daar 'n verhouding van gedeeltelike ekwivalensie. In gevalle waar die ekwivalente absolute sinonieme is, bestaan daar 'n verhouding van absolute ekwivalensie.

space character: spasiekarakter, blanko karakter

Artikel 9: "space character" uit RW

In die meeste vertalende woordeboeke word die onderskeie vertaalekwivalente van mekaar geskei met behulp van 'n komma (,) in gevalle waar daar leksikale divergensie voorkom. Dit is egter belangrik dat die leksikograaf sal aandui of die vertaalekwivalente absolute sinonieme of slegs gedeeltelike sinonieme is. (In gevalle van absolute sinonimie kan die vertalers die vertaalekwivalente op dieselfde manier hanteer as wat kongruensie in die woordeboek hanteer word). Indien daar geen konteks- of koteksleiding aan die gebruikers verskaf word nie, kan hulle van die veronderstelling uitgaan dat die onderskeie vertaalekwivalente almal dieselfde semantiese waarde het mits die gebruikersgids hierdie konvensie verduidelik. In gevalle van gedeeltelike sinonimie is dit belangrik om die gebruikers daarop attent te maak dat die gedeeltelike sinonieme as vertaalekwivalente van die brontaalvorm dien, maar dat hulle nie in die doeltaal mekaar in alle kontekste kan vervang nie. Daarom is dit nodig en belangrik dat die leksikograaf konteks- en koteksleiding by die onderskeie vertaalekwivalente sal voeg sodat die gebruikers kan weet wat die tipiese omgewing of konteks is waarbinne die vertaalekwivalent normaalweg voorkom en waar die algemene semantiese waarde van die vertaalekwivalent geaktiveer word (Gouws & Prinsloo 2005:157). Indien dit reg hanteer word, behoort leksikale divergensie nie vir die vertalers probleme op te lewer nie.

Semantiese divergensie is wanneer 'n lemma meer as een vertaalekwivalent het omdat die betrokke lemma 'n polisemiese leksikale item is (sien die voorbeelde in artikel 10 en 11). Hierdie ekwivalentverhouding word dus volgens Gouws deur die semantiese aard van die lemma bepaal (1989:168).

terminated line: afgeslote lyn; gestaakte verbinding

Artikel 10: "terminated line" uit RW

skryf write; record

Artikel 11: "skryf" uit KW

Die probleem, soos in bogenoemde artikels gesien kan word, is dat daar nie vir die gebruikers aangedui word wat die semantiese verskille tussen die verskillende vertaalekwivalente is nie. Indien die vertalers nie bewus is van die semantiese verskille tussen die onderskeie vertaalekwivalente nie, kan dit maklik gebeur dat hulle die verkeerde ekwivalent vir die betrokke doelteks en -konteks kies. Dit is belangrik dat leksikograwe nooit sal aanneem dat woordeboekgebruikers intuïtief sal weet watter vertaalekwivalente om binne watter konteks te kies nie. Die beste manier waarop 'n leksikograaf kommunikatiewe ekwivalensie kan waarborg, is deur addisionele inskrywings in te voeg om die gebruikers te help sodat hulle kan aflei watter vertaalekwivalent die korrekte een is om te gebruik (Gouws, L. 2006:67). In artikel 12 kan gesien word hoe konteksleiding deur middel van glosse dit vir die vakwoordeboekgebruikers baie makliker maak om die korrekte vertaalekwivalente te identifiseer:

<p>merker marker (<i>an identifier in computer graphics</i>); sentinal (<i>flag</i>); tag (<i>an identifier embedded in a document</i>)</p>
--

Artikel 12: "merker" uit KW

Dit gebeur ook dikwels dat daar binne een woordeboekartikel leksikale divergensie sowel as semantiese divergensie voorkom (hierdie verskynsel word polidivergensie genoem). In sodanige gevalle is dit baie belangrik dat die leksikograaf duidelik sal onderskei tussen die sinonieme, gedeeltelike sinonieme en poliseme sodat die gebruikers steeds sal weet watter vertaalekwivalent binne watter konteks gebruik moet word om kommunikatiewe ekwivalensie te bewerkstellig.

Artikel 13 en 14 is voorbeelde van gevalle van polidivergensie waar daar vir die gebruikers geen leiding verskaf word nie, en daar geen manier is waarop hulle kan weet watter vertaalekwivalent om binne watter konteks te kies nie. By die voorkoms van vertaalekwivalente waar daar 'n verhouding van divergensie bestaan (hetsy leksikale divergensie, semantiese divergensie of polidivergensie) is dit uiters belangrik dat leksikograwe van aanvullende notas en glosse gebruik sal maak om aan die gebruikers die nodige konteksleiding te verskaf (Gouws, L. 2006:68). Vertalers werk dikwels onder geweldige tyddruk en aanvullende notas en glosse sal hulle help om die gepaste vertaalekwivalent makliker en vinniger op te spoor. Dit sal ook help om die soektog na die korrekte ekwivalent te verkort en sodoende help om die tyddruk effens te verlig.

middelpunt center, midpoint; hub

Artikel 13: "middelpunt" uit KW

output table: afvoertabel; stiptafel, stippertafel

Artikel 14: "output table" uit RW

4.2.1.3 Zero-ekwivalensie en surrogaatekwivalensie

In gevalle waar daar in die doeltaal geen vertaalekwivalent vir die brontaalitem bestaan nie, het 'n mens te make met zero-ekwivalensie. Die rede hiervoor is dat die leksikon van die brontaal nie noodwendig parallel ontwikkel aan die leksikon van die doeltaal nie. Wanneer een taal 'n woord vir 'n gegewe konsep kry, beteken dit nie dat die ander taal ook 'n woord vir daardie konsep gaan kry nie. Taal weerspieël die kommunikasiebehoefte van die spekers van daardie taal en vind woorde om die gebruikers te help om hulle uit te druk. Tog, wanneer 'n mens enige twee tale met mekaar vergelyk, word 'n mens bewus van die afwesigheid van sekere woorde in enige gegewe taal. Binne die linguistiek staan hierdie verskynsel bekend as leksikale gapings (Gouws & Prinsloo 2005:158).

'n Leksikale gaping kan gedefinieer word as die afwesigheid van 'n leksikale item in die woordeskat van 'n spesifieke taal op 'n plek in die patroon van daardie taal waar gebruikers wel die aanwesigheid van so 'n leksikale item sou kon verwag (Gouws 1989:175). Dagut onderskei tussen twee tipes leksikale gapings, naamlik **linguistiese gapings** en **referensiële gapings** (1981). 'n Linguistiese gaping is waar die sprekers van albei tale die konsep ken waarna verwys word, maar die een taal nie 'n woord het daarvoor nie ('n voorbeeld hiervan is **padkos** in Afrikaans wat geen vertaalekwivalent in Engels het nie). 'n Referensiële gaping is waar 'n leksikale item in Taal A nie 'n vertaalekwivalent in Taal B het nie, omdat die sprekers van Taal B nie die referent ken waarna die leksikale item in Taal A verwys nie ('n voorbeeld hiervan is **lobola** in die Nguni-tale waarvoor daar geen vertaalekwivalent in Afrikaans of Engels bestaan nie) (Gouws & Prinsloo 2005:159).

Dit is belangrik dat die leksikograaf dit nie aan die vertalers se intuïsie sal oorlaat om af te lei dat aangesien die brontaalitem nie 'n geskikte doeltaalitem het nie, die brontaalitem daarom nie in die woordeboek aangetref word nie. Die leksikograaf behoort juis in sodanige gevalle die vertalers daarop attent te maak dat daar nie 'n geskikte doeltaalvorm vir die brontaalitem bestaan nie en voorts

ook die alternatiewe maniere waarop die vakterm in die doeltaal oorgedra kan word aan die vertalers uitwys.

By algemene vertalende woordeboeke is die beste en maklikste manier om sodanige woorde te bewerk, deur gebruik te maak van surrogaatekwivalensie. Surrogaatekwivalensie behels dat daar vir die brontaalitem 'n surrogaatekwivalent verskaf word. In die geval van zero-ekwivalensie by vakterme bring dit egter die vraag ter sprake of die woordeboek 'n surrogaatekwivalent moet verskaf.

Hier kom die beplande woordeboekfunksies ter sprake. In die geval van kultuurgebonde TSD-woordeboeke¹⁹ is ensiklopediese data veral belangrik. Indien daar nie 'n absolute ekwivalent vir die brontaalitem is nie, is die verskaf van slegs ensiklopediese data net voldoende indien die woordeboek primêr op teksresepsie gerig is. Maar in gevalle waar 'n woordeboek ook op teksproduksie en veral vertaling gerig is, is dit belangrik dat leksikograwe reeds tydens die woordeboekbeplanningsfase die vertaal- en teksproduksiefunksies in ag sal neem en 'n woordeboek sal saamstel wat die gebruikers sal help deur 'n moontlike ekwivalent te verskaf. Die gebruikers moet egter in kennis gestel word of die ekwivalente 'n omskrywende of gekonstrueerde vertalekwivalent is deur byvoorbeeld gebruik te maak van merkers soos asteriske of ander leksikografiese simbole (Bergenholtz & Tarp 1995:110).

In die geval van kultuuronafhanklike TSD-woordeboeke is dit noodsaaklik dat absolute ekwivalente verskaf sal word, veral wat betref gevestigde vakgebiede in die industriële wêreld. Indien dit 'n nuwe vakgebied is, of 'n vakgebied wat vinnig besig is om te ontwikkel, kan die leksikograaf moontlik vind dat wanneer die woordeboek saamgestel word, daar nog nie 'n ekwivalent in die doeltaal bestaan nie. Die leksikograaf het in sulke gevalle een van twee opsies, om óf die bestaande brontaaluitdrukking/brontaalterm aan te neem, óf kenners te raadpleeg en 'n nuwe doeltaaluitdrukking/doeltaalterm te skep (Bergenholtz & Tarp 1995:110). In gevalle waar nuwe terme geskep word wat leksikograwe meen inslag sal vind, is dit belangrik om die nuutskappings se

---

¹⁹ In die geval van kultuurgebonde kennis (wat in kultuurgebonde TSD-woordeboeke aangetref word) is die kennis gebonde aan 'n betrokke kultuur aangesien dit histories en kultureel binne 'n spesifieke geografiese area ontwikkel het. In sodanige gevalle verskil die vakinhoud dikwels van een land tot 'n ander of van een taalgemeenskap tot 'n ander. In die geval van kultuuronafhanklike kennis (wat in kultuuronafhanklike TSD-woordeboeke aangetref word) verander die vakinhoud nie in verskillende lande of taalgemeenskappe nie en bly dit deurgaans dieselfde (Bergenholtz & Tarp 1995:60-61).

rakleef tyd in ag te neem. Gaan dit werklik deur die woordeboekgebruikers gebruik word, of gaan gebruikers kies om eerder die brontaalterm te gebruik?

google [v] soekswarf

Artikel 15: "google" uit KW

Artikel 15 is 'n goeie voorbeeld van 'n geval waar die samestellers 'n nuwe term in die doeltaal geskep het. 'n Mens kan egter net wonder of die term **soekswarf** werklik inslag sal vind in die taal en of gebruikers nie eerder gaan verkies om die bestaande Engelse term **google** ook in Afrikaans te gebruik nie²⁰.

4.2.2 Die omkeerbaarheidsbeginsel

'n Eenrigtingvertalendewoordeboek (soos REKENAARWOORDEBOEK) hoef slegs 'n aanduiding te gee van die ekwivalentverhouding van een taal se leksikale items tot dié van 'n ander taal. 'n Tweerigtingvertalendewoordeboek (soos KUBERWOORDEBOEK), aan die ander kant, moet 'n aanduiding gee van die wedersydse ekwivalentverhouding tussen die twee tale se leksikale items (Gouws 1989:162). Volgens Gouws voorvereis die suksesvolle toepassing hiervan dat al die leksikale items wat in die X-Y-afdeling van die woordeboek verskyn, ook in die Y-X-afdeling as onderskeidelike lemmas en vertaalekwivalente moet verskyn (1989:162). Hierdie voorvereiste dien as motivering vir die sogenaamde omkeerbaarheidsbeginsel wat in vertalende woordeboeke geld. Die beginsel lui as volg:

'n Leksikale item A wat aan die X-kant van 'n vertalende woordeboek as vertaalekwivalent verskyn in die artikel van 'n leksikale item B as lemma, moet aan die Y-kant van daardie woordeboek 'n lemma wees met minstens leksikale item B (die lemma aan die X-kant) as vertaalekwivalent. 'n Leksikale item B wat aan die X-kant van 'n vertalende woordeboek as lemma verskyn met 'n leksikale item A as vertaalekwivalent moet aan die Y-kant van daardie

²⁰ 'n Vinnige Google-soektog op 17 Januarie 2011 het aangedui dat **gegoogle** se gebruiksfrekwensie baie hoër is as **soekswarf** of **gesoekswarf** met **gegoogle** wat omtrent 7070 trefslae gekry het. **Soekswarf** het 1 trefslag opgelewer en **gesoekswarf** het geen trefslae opgelewer nie.

woordeboek as vertaalekwivalent verskyn in die artikel waarin leksikale item A (die vertaalekwivalent aan die X-kant) die lemma is (Gouws 1989:162)²¹.

pariteit parity

Artikel 16: "pariteit" in KW

parity pariteit

Artikel 17: "parity" in KW

Artikel 16 en 17 dien as illustrasie van die omkeerbaarheidsbeginsel. Die leksikale item **pariteit** is aan die Engels-Afrikaanse kant 'n vertaalekwivalent van **parity** en aan die Afrikaans-Engelse kant is dit 'n lemma met **parity** as vertaalekwivalent. Die leksikale item **parity** is 'n lemma aan die Engels-Afrikaanse kant met **pariteit** as vertaalekwivalent en in die Afrikaans-Engelse kant is **parity** 'n vertaalekwivalent in die artikel van die lemma **pariteit**.

Een van die probleme in baie vertalende vakwoordeboeke is dat die omkeerbaarheidsbeginsel nie nagekom word nie. Die beginsel word op twee maniere verontagsaam. Enersyds gebeur dit dikwels dat die vertaalekwivalent aan kant Y nie lemmastatus aan kant X kry nie. Andersyds gebeur dit dat die vertaalekwivalent aan kant Y wel lemmastatus aan kant X kry, maar dat die leksikale item wat as lemma aan kant Y aangebied is, nie as vertaalekwivalent in kant X verstrek word nie. Hierdie maniere waarop dié beginsel verontagsaam word, kan gesien word in die onderstaande artikels:

teksverwerker text processor, word processor

Artikel 18: "teksverwerker" uit KW

word processor woordverwerker

Artikel 19: "word processor" uit KW

woordverwerker word processor

Artikel 20: "woordverwerker" uit KW

---

²¹ Hierdie beginsel geld egter nie in die geval van surrogaatekwivalente nie en daar word dus nie van die leksikograaf verwag om surrogaatekwivalente as lemmas op te neem nie.

Soos gesien kan word in die artikels hierbo, word **text processor** en **word processor** gelys as vertaalekwivalente vir **teksverwerker** in die Afrikaans-Engelse kant. Tog, wanneer 'n mens na die Engels-Afrikaans kant gaan kyk, is **text processor** nie as 'n lemma opgeneem nie. By **word processor** word **teksverwerker** nie as vertaalekwivalent gelys nie, maar wel **woordverwerker**. En wanneer **woordverwerker** in die Afrikaans-Engels kant opgesoek word, word slegs **word processor** as vertaalekwivalent gelys. Dit blyk dus duidelik dat KUBERWOORDEBOEK die omkeerbaarheidsbeginsel verontagsaam en dit lei tot 'n ongebalanseerde aanbieding van ekwivalentverhoudinge tussen die bron- en doeltaal.

4.3 Woordeboekinhoud

Je weniger ein Wörterbuch nur Wörterbuch ist, desto hilfreicher ist es für den Translator²².

~ Vermeer (1989:171)

Dit is ook belangrik om te kyk na die tipe data wat in vertalende vakwoordeboeke aangebied word. In die volgende gedeelte sal daar aandag gegee word aan taalkundige data, ensiklopediese data sowel as die onderskeie komponente wat in woordeboeke aangetref word.

4.3.1 Taalkundige data

Tradisioneel het die meeste vertalende vakwoordeboeke nie ten doel om ensiklopediese data te verskaf nie, maar verskaf eerder die nodige taalkundige data aan hulle gebruikers. Maar in die praktyk word die lemmas sowel as die vertaalekwivalente selde vergesel van enige taalkundige data. Terwyl taalkundige data dalk as ontbeerlik beskou kan word in woordeboeke wat op teksresepsie gerig is, is dit uiters belangrik dat sodanige data ingesluit sal word in 'n woordeboek wat op teksproduksie gerig is. Aangesien die meeste vertalende vakwoordeboeke hoofsaaklik gebruik word vir teksproduksie (insluitend vertaling), kan 'n vertalende vakwoordeboek sonder enige taalkundige data slegs tot 'n baie beperkte mate vir sy bestemde doel gebruik word. Dit is dus nodig dat TSD-

---

²² Hoe minder 'n woordeboek net 'n woordeboek is, hoe meer is dit vir die vertaler van hulp.

leksikograwe gebruikersbehoefte ten opsigte van teksproduksie tot 'n baie hoër mate in ag sal neem as wat tot dusver die geval was.

4.3.1.1 Ortografiese data

Die eerste belangrike tipe taalkundige data wat in die woordeboek bewerk moet word, is ortografiese data – met ander woorde spelling, wisselvorme en die gebruik van hoof- en kleinletters. Die bewerking van ortografiese data en ordening van artikels ten opsigte van spelling, wisselvorme en hoof- en kleinletters, is iets waaraan leksikograwe selde veel aandag skenk en daar is ook tot op hede min oor die hantering van sodanige taalkundige data geskryf. Dit speel egter 'n belangrike rol in die ordening van data in die woordeboek en vervolgens sal hierdie tipe datavorm in besonderhede en aan die hand van voorbeelde en voorstelle in 6.3.1.1 bespreek word.

4.3.1.2 Grammatiese data

Volgens Sealfield is daar nie TSD-woordeboeke beskikbaar wat, soos die beste TAD-woordeboeke, uitgebreide grammatiese data verskaf nie (1980:101). Alhoewel hy dit reeds in 1980 gesê het, is sy waarneming dertig jaar later steeds geldig, aangesien selfs 'n relatief beperkte hoeveelheid grammatiese data, soos die aanduiding van woordsoorte en verbuigings van werkwoorde steeds die uitsondering eerder as die reël is en die oorgrote meerderheid vakwoordeboeke hoegenaamd geen grammatiese data bevat nie (Bergenholtz & Pedersen 1994:351).

Daar kan verskeie redes hiervoor wees, naamlik dat die leksikograwe nie taalkundig ingestel is nie en moontlik voel dat die potensiële gebruikers slegs vertaalekwivalente nodig het en niks meer nie. Dit kan ook wees dat die woordeboek saamgestel is deur kenners in die vakgebied wat geen taalkundige agtergrond het nie en ook nie in taalkunde belangstel nie. Nog 'n rede daarvoor kan wees dat die uitgewer gevoel het dat dit onnodig is om grammatiese data in die woordeboek te verskaf of dat die grammatiese data weggelaat is in 'n poging om ruimte en dus ook koste te bespaar (Bergenholtz & Pedersen 1994:351, Bergenholtz & Tarp 1995:111-112). Al hierdie redes verander egter nie die feit dat vakwoordeboeke waarin grammatiese data nie verskaf word nie, swak hulpmiddels is, veral vir gebruikers wat sukkel met teksproduksie en vertaling. Dat gebruikers oor algemene taalbevoegdheid beskik, beteken ook nie dat hulle dieselfde graad van bevoegdheid het wanneer daar met vaktaal gewerk word nie (Bergenholtz & Tarp 1995:112).

Vertalers van TSD-tekste sal saamstem dat daar beslis 'n behoefte aan meer grammatiese data in vakwoordeboeke bestaan. Soos genoem, is die invoeg van grammatiese data in vakwoordeboeke tot op hede die uitsondering eerder as die reël en in gevalle waar daar wel grammatiese data verskaf word, word dit lukraak en baie inkonsekwent toegepas. Gevolglik is dit dikwels vir woordeboekgebruikers nodig om naas die vakwoordeboek ook ander woordeboeke te raadpleeg op soek na grammatiese data wat nie in die vakwoordeboek aangedui word nie. Meer grammatiese data in vakwoordeboeke sal dus beslis die gebruikswaarde van dié woordeboeke aansienlik verbeter.

Bergenholtz en Pedersen beveel aan dat die volgende grammatiese data in vertalende woordeboeke behoort voor te kom (1994:357):

- woordsoorte
- morfologiese data

Vervolgens sal gekyk word na die huidige bewerking (of gebrek aan bewerking) van hierdie data in KUBERWOORDEBOEK en REKENAARWOORDEBOEK.

Bergenholtz en Pedersen beveel aan dat **woordsoorte** by alle lemmas sowel as hulle vertaalekwivalente aangedui behoort te word (1994:357). Volgens KUBERWOORDEBOEK word woordsoorte as volg aangedui: "Waar 'n trefwoord dieselfde vorm in verskillende woordsoorte het, word die verskillende vorms aangedui deur 'n woordsoortmerker tussen hakies op afsonderlike nuwe reëls te plaas". Sodanige lemmas sien dus as volg daaruit:

bewys

[n] proof (*e.g. of a theorem*)

[v] prove (*e.g. of a theorem*)

Artikel 21: "bewys" uit KW

Hierdie metode word egter nie konsekwent toegepas nie en in sekere gevalle word verskillende woordsoorte sonder enige logiese rede as aparte lemmas gelys, eerder as wat die verskillende woordsoorte binne dieselfde lemma aangedui word soos gesien kan word in artikel 22:

index [n] indeks (*bv. van rekords in 'n lêer*)
index [v] indekseer

Artikel 22: "indeks" uit KW

Hierdie tipe aanduiding sou sin gemaak het indien **indeks** as naamwoord en **indeks** as werkwoord homonieme was, maar in hierdie geval is dit slegs betekenisonderskeidings van dieselfde polisemiese woord wat in meer as een woordsoortlike funksie optree en behoort die lemma dus na regte ook op dieselfde wyse bewerk te word as in die geval by artikel 21 (**bewys**).

Daar word ook gevalle in KUBERWOORDEBOEK aangetref waar die woordsoort van die lemma nie aangedui word nie, maar wel die woordsoorte van die vertaalekwivalente (sien artikel 23 en 24). Dit wys net weereens hoe inkonsekwent daar te werk gegaan is met die aanduiding van woordsoorte.

ontstaan origin [n], originate [v]

Artikel 23: "ontstaan" uit KW

oninstalleer uninstall [v]

Artikel 24: "oninstalleer" uit KW

Daar is egter 'n ander aspek betreffende woordsoortaanduiding in KUBERWOORDEBOEK wat selfs nog meer verwarrend is. In die verduidelikende aantekeninge voor in die woordeboek word die volgende genoem: "Wanneer dit nodig is om die woordsoort van die trefwoord aan te dui, staan die woordsoortmerker tussen die trefwoord en sy sinonieme" (sic). Tog word daar glad nie genoem onder watter omstandighede dit nodig sou wees om die woordsoort van die trefwoord aan te dui nie en selfs as 'n mens na die voorbeelde gaan kyk waar dit wel aangedui word (sien artikel 25 en 26), is dit moeilik om te begryp hoekom hierdie gevalle anders bewerk word as die talle lemmas waar die trefwoord se woordsoort nie aangedui word nie (sien artikel 27 en 28).

invoegsel [n] insertion, add-in

Artikel 25: "invoegsel" uit KW

hack [v] kap

Artikel 26: "hack" uit KW

invoeging insertion (*eg. of a text, as in word processing*)

Artikel 27: "invoeging" uit KW

hacking kappery, indringing

Artikel 28: "hacking" uit KW

En soos gesien kan word in artikel 23, 24 en 29 is daar ook gevalle waar die woordsoort van die trefwoord nie aangedui word soos dit in die verduidelikende aantekening beskryf word nie, maar waar die woordsoortaanduiding na die vertaalekwivalent geplaas word.

skyn shine [v]

Artikel 29: "skyn" uit KW

Ook in REKENAARWOORDEBOEK word die woordsoort selde verskaf en in gevalle van lemmas wat in meer as een woordsoortlike funksie optree, word die verskillende woordsoortlike funksies ook as aparte lemmas gelys (sien artikel 30). Tog word daar nie naastenby soveel inkonsekwensie aangetref soos in KUBERWOORDEBOEK nie.

access *n.*: toegang

access *v.*: toegang maak, aksesseer

Artikel 30: "access" uit RW

Nog iets wat in KUBERWOORDEBOEK problematies is, is gevalle waar die selfstandige naamwoord en die afgeleide byvoeglike naamwoord dieselfde is, maar daar nie vir die gebruikers aangedui word of die woord wat gelys word die selfstandige naamwoord of die byvoeglike naamwoord is nie (sien artikel 31). Dit is belangrik dat die leksikograaf in sulke gevalle nooit sal aanvaar dat die gebruikers intuïtief weet wat die betrokke woord se woordsoort is nie, maar dat dit eerder aangedui sal word. In

die geval van albei hierdie woordeboeke, sou hulle beslis daarby gebaat het indien die woordsoort deurgaans aangedui is, sodat die gebruikers nie die woordsoort hoef te raai nie.

afgeleide derivative

Artikel 31: "afgeleide" uit KW

Wat **morfologie** betref, is dit belangrik dat ten minste meervoudsvorme, verbuigings van werkwoorde sowel as verbuigings van byvoeglike naamwoorde aangedui sal word. Vanuit 'n vertalersoogpunt is dit belangrik dat morfologiese data by die bewerking van lemmas ingesluit sal word ten einde die vertalers te help om die regte verbuiging of tydsvorm van die betrokke lemma in hulle vertaling te gebruik. Ongelukkig word daar geen morfologiese bewerking in REKENAARWOORDEBOEK aangetref nie en is die morfologiese bewerking in KUBERWOORDEBOEK ook baie lukraak en onvoldoende.

In die geval van die bewerking van naamwoorde, staan daar die volgende in KUBERWOORDEBOEK se verduidelikende aantekeninge: "Net die enkelvoudsvorme van trefwoorde en hulle ekwivalente in die doeltaal word opgeneem. Waar 'n meervoudsvorm onreëlmatig is, word dit ... aangedui". In gevalle waar die meervoudsvorm dan wel aangedui word, word dit as gidselement van 'n aparte woordeboekartikel aangedui. Indien die gebruikers dus nie weet dat die betrokke lemma se meervoudsvorm onreëlmatig is nie, gaan hulle nie weet dat dit in die woordeboek opgeneem is nie. Dit sou baie meer sin gemaak het as die meervoudsvorme in dieselfde artikel as die enkelvoudsvorm aangetref word, of indien daar ten minste 'n kruisverwysing na die artikel van die meervoudsvorm aangedui word. Dikwels, soos in die geval van **skema** en **skemas** (artikel 32) volg die artikels van die meervoudsvorm nie direk op dié van die enkelvoudsvorm nie en as gevolg van 'n gebrek aan kruisverwysings tussen die twee artikels, gaan gebruikers nie noodwendig weet dat die meervoudsvorm in 'n aparte artikel bewerk is nie.

skema schema (*a logical description of a data base*); scheme (*e.g. of routines in an algorithmic language*), outline

skemaparameter ...

skemas schemata (*plural of schema*)

Artikel 32: "skema" – "skemas" uit KW

Alhoewel daar in KUBERWOORDEBOEK se verduidelikende aantekeninge geen melding gemaak word van die morfologiese bewerking van werkwoorde nie, word daar wel enkele gevalle aangetref waar die verledetydsvorm aangedui word soos gesien kan word in artikel 33. Dit sou egter vir die vertalers as woordeboekgebruikers van veel groter waarde wees indien al die vertaalekwivalente se verledetydsvorme aangedui sou word.

import [v] importeer, in(ge)voer, in(ge)vleg

Artikel 33: "import" uit KW

Wat betref die morfologiese bewerking van byvoeglike naamwoorde, staan daar in KUBERWOORDEBOEK se verduidelikende aantekeninge die volgende: "Verboë vorms word selde aangegee. Waar sulke vorms wel opgeneem is, is dit gedoen omdat die verboë vorm onreëlmatig is en dus probleme kan oplewer". Ongelukkig wil dit voorkom asof hierdie verduidelikende aantekening net 'n manier is om die leksikograaf daarvan te verontskuldig dat verboë vorms lukraak en inkonsekwent aangedui word, aangesien daar gevalle is waar dit wel aangedui word (sien artikel 34 en 35), maar die verboë vorm nie onreëlmatig is nie, terwyl daar ander gevalle is waar die verboë vorm wel onreëlmatig is en probleme kan oplewer, maar dit nie aangedui word nie (sien artikel 36 en 37). Vanuit 'n vertaler se oogpunt wat die woordeboek raadpleeg vir leiding in teksproduksie, sou dit baie beter wees indien alle verboë vorms aangedui word en daar dus geen verwarring of probleme kan ontstaan rakende die gebruik van byvoeglike naamwoorde nie.

formatted geformateer(de)

Artikel 34: "formatted" uit KW

qualitative kwalitatief, kwalitatiewe

Artikel 35: "qualitative" uit KW

reversible omkeerbaar

Artikel 36: "reversible" uit KW

reflexive refleksief

Artikel 37: "reflexive" uit KW

Die feit dat alle verboë vorms nie op dieselfde wyse bewerk word nie – sommige word binne dieselfde artikel aangetref (sien artikel 38 en 39), terwyl in ander gevalle (artikel 40 en 41) die verbuiging glad nie eens gelys word nie – skep ook verwarring en dit word dus aanbeveel dat die bewerking van verboë vorms deurgaans konsekwent aangebied moet word en dat alle byvoeglike naamwoorde en hulle verbuigings eerder in dieselfde artikel aangebied moet word. Dit is ook nie nodig dat alle verboë vorms in die brontaal aangedui hoef te word nie, maar daar word wel aanbeveel dat woordeboekgebruikers attent gemaak sal word op verbuigings in die doeltaal. Metodes waarop dit aangedui word, word in 6.3.1.2 bespreek.

gelyktydig(e) simultaneous ...

Artikel 38: "gelyktydig(e)" uit KW

volkskaal, volskaalse full scale

Artikel 39: "volkskaal, volskaalse" uit KW

relatief relative

Artikel 40: "relatief" uit KW

gesentraliseer centralised

Artikel 41: "gesentraliseer" uit KW

'n Konsekwente bewerking van byvoeglike naamwoorde word dus voorgestel in 'n poging om onnodige verwarring uit te skakel en die vertalers soveel moontlik tydens die teksproduksieproses by te staan.

Dit is dus nodig dat die samestellers van vertalende vakwoordeboeke woordsoorte op konsekwente wyse sal aandui en bewerk en die herkenning van woordsoorte sowel as hulle verbuigings nie aan die gebruikers (in hierdie geval die vertalers) se intuïsie sal oorlaat nie.

4.3.1.3 Woordkombinasies

Alhoewel 'n sin perfek geformuleer kan word volgens al die grammatiese reëls, kan dit steeds gebeur dat die sin nie sin maak nie, moeilik is om te verstaan of vreemd klink, soos in gevalle waar kinders vier of vyf woorde saamvoeg wat nie normaalweg saam gebruik word nie. Dieselfde gebeur ook in die geval van taalaanleerders waar die aanleerder nog nie heeltemal bekend is met die taalnorme wat sekere moontlike kombinasies bepaal of verbied nie. In baie gevalle bevind TSD-gebruikers met min of onvoldoende linguistiese of ensiklopediese kennis hulle in presies dieselfde situasie as kinders of taalaanleerders (Bergenholtz & Tarp 1995:117).

Alhoewel woordeboekgebruikers dalk 'n vakterm ken, kan dit gebeur dat hulle nie honderd persent seker is in watter woordkombinasies die term gebruik kan of moet word nie. Sodanige probleme ontstaan meestal wanneer vertalers of teksproduseerders net 'n beperkte ensiklopediese kennis of onvoldoende TSD-kennis het. 'n Mens tref dikwels vertalings of artikels in koerante en tydskrifte aan waarin daar woordkombinasies aangetref word wat, alhoewel die skrywers die taalreëls nakom, nie ooreenstem met standaard TSD-gebruik nie (Bergenholtz & Tarp 1995:117).

Ongelukkig word die meeste vertalende woordeboeke (TAD-woordeboeke sowel as TSD-woordeboeke) gekenmerk deur 'n algehele gebrek aan of onvoldoende eksplisiete data oor die moontlikhede vir woordkombinasies. TSD-woordeboeke wat egter ensiklopediese data of voorbeeldsinne verskaf, verskaf terselfdertyd ook implisiete data aangesien woordeboekgebruikers kan aanvaar dat hulle die woordkombinasies kan gebruik wat in hierdie datakategorieë aangetref word.

In algemene taal word daar dikwels 'n onderskeid getref tussen drie basiese tipes woordkombinasies: spreekwoorde, idiome en kollokasies (Bergenholtz & Tarp 1995:117). 'n Spreekwoord is 'n frase wat sowel in terme van betekenis as gebruik 'n geheel vorm waarvan die onderskeie woorde nie met ander woorde vervang kan word nie. 'n Idioom is 'n relatief vaste frase met slegs beperkte moontlikhede vir sintaktiese variasie en waarvan die betekenis meer is as slegs die samevoeging van die onderskeie betekenis van die woorde waaruit dit saamgestel is (Complete Translation 2005, Gouws, L. 2006:40). Die derde kategorie – kollokasies – is woordkombinasies waar twee of meer woorde 'n sintaktiese betekeniseenheid vorm wat beskou kan word as 'n kombinasie van die

betekenis van die individuele woorde (Bergenholtz & Tarp 1995:118). In die geval van vaktaal moet die leksikograaf ook in gedagte hou dat daar in vaktaal dikwels meerwoordige terminologiese frases bestaan (Bergenholtz & Tarp 1995:119). Wat lemmaseleksie betref, is dit dus belangrik om te bepaal of meerwoordterme op soortgelyke wyse bewerk moet word as enkelwoorditems. Volgens Bergenholtz en Tarp bestaan daar verskeie moontlikhede vir die aanduiding van woordkombinasies in vakwoordeboeke (1995:119):

1. Meerwoordterme word gelys en nieterminologiese woordkombinasies (byvoorbeeld kollokasies) word in die woordeboekartikels verskaf.
2. Sowel meerwoordterme as kollokasies word gelemmatiseer en geen data oor woordkombinasies word in die artikels verskaf nie.
3. Woordkombinasies word nie gelemmatiseer nie en data oor sowel meerwoordterme as kollokasies word in die artikels aangebied.
4. Sowel meerwoordterme as kollokasies word as lemmas gelys en in die artikels bewerk.
5. Implisiete data oor woordkombinasies word in die artikels verskaf, hetsy as deel van die ensiklopediese notas of in voorbeeldsinne.

Aangesien die data in model 5 nie eksplisiet aangedui word nie, is dit belangrik dat die leksikograaf die gebruikers in die gebruiksnote daarop sal attent maak dat die data wel implisiet aangebied word. Hierdie model word egter nie aanbeveel nie aangesien baie gebruikers die data maklik kan miskyk en die implisiete data dan nie van veel hulp is nie.

Volgens Bergenholtz en Tarp moet model 4 beskou word as die mins gepaste van die vier moontlikhede wat eksplisiete data oor woordkombinasies bevat. Die rede hiervoor is omdat die gebruikers dikwels na verskeie plekke in die woordeboek moet verwys in 'n poging om die gewenste data te bekom sowel as die feit dat daar geen onderskeid getref word tussen meerwoordterme en kollokasies nie (1995:119).

Model 3 daarenteen is ondubbelsinnig aangesien die gebruikers alle data op een plek kan aantref. Indien die soekwoord wel as lemma opgeneem is, sal alle data oor meerwoordterme sowel as kollokasies op dieselfde plek aangetref word.

Alhoewel model 2 ook die soektog na meerwoordterme en kollokasies vir die gebruikers vergemaklik deur in beide gevalle die items as lemmas te lys, word daar weereens geen onderskeid getref tussen meerwoordterme en kollokasies nie en is dit dus vir die gebruikers onmoontlik om te weet in watter gevalle hulle met 'n meerwoordterm te doen het en in watter gevalle die lemma 'n kollokasie is.

Model 1 is beslis die beste vanuit 'n gebruikersoogpunt, maar nie soseer vanuit die leksikograaf se oogpunt nie aangesien dit meer werk behels as model 2 en 3. Eerstens moet alle terme, insluitend meerwoordterme, opgeneem en bewerk word as lemmas en daarna moet alle relevante kollokasies by die betrokke lemmas gevoeg en bewerk word.

Die identifisering van leksikografies relevante woordkombinasies moet gebaseer word op die veronderstelling van 'n sintaktiese verhouding tussen die onderskeie woorde. Binne die TSD-leksikografie kan die benadering verder beperk word tot woordkombinasies en kollokasies wat relevant is tot die betrokke vakgebied. Dit beteken dat nie alle kollokasies wat in vaktekste aangetref word noodwendig in vakwoordeboeke opgeneem behoort te word nie. Kollokasies wat tot taal vir algemene doeleindes behoort, sal dus eerder in 'n TAD-woordeboek aangetref word en hoef nie in 'n TSD-woordeboek opgeneem te word nie (Bergenholtz & Tarp 1995:121). In die praktyk sal die voorbereiding van 'n vakwoordeboek gebaseer word op 'n analise van TSD-tekste aangesien nie die informante of die leksikograaf waarskynlik meer as net 'n lukrake seleksie van moontlike relevante kollokasies sal lewer nie. In hierdie geval is bestaande vakwoordeboeke ook nie van veel hulp nie, aangesien die teenwoordigheid van hierdie tipe data die uitsondering eerder as die reël is. Volgens Bergenholtz en Tarp kan 'n konkordansieprogram gebruik word om die basiese materiaal wat vir die seleksie van kollokasies benodig word te verskaf en daar kan dan op een van drie maniere te werk gegaan word om die kollokasies te bewerk (1995:121-122):

1. Kollokasies vir die T1-T2-kant van die woordeboek kan geselekteer word uit T1-tekste en in T2 vertaal word. Op soortgelyke wyse kan kollokasies vir die T2-T1-kant van die woordeboek geselekteer word uit T2-tekste en in T1 vertaal word.
2. Seleksie word beperk tot 'n enkele proses. Kollokasies word slegs geselekteer uit T1-tekste, in T2 vertaal en in die T1-T2-kant van die woordeboek opgeneem. Hierdie kollokasies word dan "omgekeer" in die T2-T1-kant van die woordeboek, met ander woorde die T1-T2-

kollokasies word dus hergebruik in vertaling in die ander kant van die tweerigtingwoordeboek.

3. Kollokasies word slegs geselekteer uit T2-tekste, in T1 vertaal en in die T2-T1-kant van die woordeboek opgeneem. Hierdie kollokasies word dan "omgekeer" in die T1-T2-kant van die woordeboek, met ander woorde die T2-T1-kollokasies word dus hergebruik in vertaling in die ander kant van die tweerigtingwoordeboek.

Alhoewel opsie 1 die omvattendste en deeglikste opsie is, het seleksie waar daar net van een proses gebruik gemaak word (met ander woorde opsie 2 of 3) die voordeel dat hulle minder tydrowend is as opsie 1. Die besluit of die seleksie gebaseer moet word op T1 of T2 hang van die verhouding tussen die twee tale af. In sommige vakgebiede (ook wat betref rekenaarterminologie) is Engels die lingua franca en dus behoort Engelse tekste in hierdie gevalle die basis te vorm waarvolgens die seleksie van kollokasies plaasvind. Die kollokasies in die twee dele van die woordeboek is dan identies, wat nie outomaties die geval sal wees indien daar van opsie 1 gebruik gemaak word nie. Sodanige gelykheid is egter nie sonder probleme nie, aangesien daar dalk 'n kollokasie in T1 kan voorkom wat, alhoewel dit in T2 vertaal kan word, glad nie of selde in T2 gebruik word en dus nooit in outentieke T2-tekste aangetref gaan word nie. Deur die kollokasies in albei kante van die woordeboek te beperk tot dié wat werklik in die korpus voorkom, kan die woordeboek aan die gebruikers wys watter tipe kollokasies gereeld in T1 en T2 aangetref word. Opsie 1 impliseer dus dat daar verskillende kollokasies in die twee dele van die woordeboek aangetref word. Opsie 2 bly egter die vanselfsprekendste keuse waar die seleksie van kollokasies plaasvind aan die hand van 'n aantal tekste uit een van die tale (hetsy T1 of T2) en dan in die ander taal vertaal word.

Die aantal kollokasies wat in die woordeboek ingesluit moet word, hang van twee faktore af: die beoogde woordeboekfunksies sowel as die gebruikers se bevoegdheid (Bergenholtz & Tarp 1995:142). Oor die algemeen sal die behoefte aan kollokasies die grootste wees in die geval van vertalers wat in die meeste gevalle goeie kennis van die taal het, maar nie noodwendig goeie TSD-kennis of ensiklopediese kennis oor die vakgebied het nie.

Soos gesien kan word in die onderstaande artikels word meerwoordterme (artikel 42 en 43) en kollokasies (artikel 44 en 45) in sowel KUBERWOORDEBOEK en REKENAARWOORDEBOEK gelemmatiseer,

maar daar word nie 'n onderskeid getref tussen die bewerking van enkelwoordterme, meerwoordterme en kollokasies nie. Daar word ook geen verdere data oor woordkombinasies in ander artikels aangetref nie.

optional stop instruction: opsionele staakopdrag

Artikel 42: "optional stop instruction" uit RW

optional parameter opsionele parameter

Artikel 43: "optional parameter" uit KW

out of order: uit volgorde; buite werking

Artikel 44: "out of order" uit RW

out of order buite werking

Artikel 45: "out of order" uit KW

Vanuit 'n vertalersoogpunt is dit egter nodig dat daar nie net genoegsame kollokasies verskaf en bewerk sal word nie, maar dat daar ook vir die vertalers aangedui sal word in watter gevalle hulle te doen het met meerwoordterme en in watter gevalle dit kollokasies is, om die vertalers sodoende te help om die beste moontlike vertaling te produseer. Die *ENCYCLOPEDIA OF GENETICS* is 'n goeie voorbeeld van 'n woordeboek wat 'n duidelike onderskeid tref tussen die bewerking van meerwoordterme en dié van kollokasies. Meerwoordterme word as volledige lemmas gelys (sien artikel 46) terwyl kollokasies in die onderskeie woordeboekartikels bewerk word, maar duidelik gemerk word met 'n leksikografiese simbool (in hierdie geval 'n driehoekie [▲]) soos gesien kan word in artikel 47. In hoofstuk 6 sal daar in groter besonderhede aandag gegee word aan maniere waarop kollokasies vanuit 'n vertalersoogpunt ten beste aangebied en bewerk behoort te word.

backcross breeding *reproducción f por retrocruzamiento*

Artikel 46: "backcross breeding" uit EDGT

Bacillus *bacilo* m

▲ cultures of the tetanus ~ *cultivos del ~ del tétanos*; increase the yield of alpha-amylase from ~ *subtilis incrementar el rendimiento de alfa-amilasa del ~ subtilis*; insecticidal proteins from ~ *thuringiensis proteínas insecticidas del ~ thuringiensis*

Artikel 47: "Bacillus" uit EDGT

4.3.1.4 Sinonieme en antonieme

Elke taalkundige weet dat 'n mens nie twee heeltemal sinonieme TAD-woorde kry nie en dat nie alle sinonieme vry binne alle kontekste verwissel kan word nie. Buiten klein stilistiese verskille kan daar ook grammatiese verskille tussen die sinonieme bestaan, sowel as verskeie kollokatiewe beperkings, met ander woorde dat die moontlikhede vir woordkombinasies verskil. Algehele sinonimie kan baie makliker gevestig word in die geval van normatief geklassifiseerde TSD's. Maar ook in hierdie geval bestaan daar feitlik altyd grammatiese of kollokatiewe verskille wat beteken dat twee sinonieme TSD-terme ook nie altyd vry binne 'n betrokke konteks gewissel kan word nie (Bergenholtz & Tarp 1995:127). Anders as in algemene taal varieer skrywers egter nie so baie tussen sinonieme nie. Trouens, in suiwer TSD-tekste behoort leksikale variasie juis vermy te word aangesien die lesers andersins nie noodwendig gaan besef dat daar heeltyd na dieselfde verskynsel verwys word nie en dit dus verwarrend kan wees. Dit is in elk geval ook die doel van terme in TSD, naamlik om eenduidige betekenisoordrag te verseker.

Die afwesigheid van leksikale variasie in TSD-tekste kan dalk verklaar waarom daar so min vakwoordeboeke is wat sinonieme en antonieme lys, maar dit beteken egter nie dat data oor sinonimie en antonimie nie in vakwoordeboeke aangebied hoef te word nie. Die data kan volgens Bergenholtz en Tarp op enige van die volgende maniere aangebied word (1995:128):

1. Eksplisiet, as deel van die ensiklopediese notas

output-bound SYN. **output-limited** *cannot function at normal speed because of slower peripheral*: afvoerbeperk, uittreebeperk
ANT. input-bound, input-limited

Voorbeeld 1

2. Implisiet in die ensiklopediese notas

output-bound *also known as* **output-limited** *cannot function at normal speed because of slower peripheral:* afvoerbeperk, uittreebeperk

Voorbeeld 2

3. As kruisverwysings na ander lemmas

output-bound >output-limited: afvoerbeperk, uittreebeperk

Voorbeeld 3

4. As dubbele lemmas

output-bound also output-limited: afvoerbeperk, uittreebeperk

Voorbeeld 4

5. Na leksikografiese simbole

output-bound: afvoerbeperk, uittreebeperk
= output-limited
≠ input-bound, input-limited

Voorbeeld 5

6. As twee of meer ekwivalente sonder onderskeidende etikettering

afvoerbeperk output-bound, output-limited

Voorbeeld 6

Wanneer daar na die onderskeie opsies in die praktyk gekyk word, blyk dit dat opsie 1 baie plek opneem en nie soveel beter is as opsie 4 dat dit die ekstra spasie regverdig nie. Opsie 3 is nie baie gebruikersvriendelik nie omdat die woordeboekgebruikers meer as een woordeboekartikel moet raadpleeg omdat daar nie pertinent aangedui word dat die lemma waarna verwys word 'n sinoniem is

nie. Vanuit 'n vertalersoogpunt sowel as die leksikograaf se oogpunt is opsie 5 beslis die beste opsie. Nie net neem die leksikografiese tekens baie minder plek op as byvoorbeeld die afkortings SYN. of ANT. (sien voorbeeld 1) nie, maar is ook maklik verstaanbaar. Dit is egter wel belangrik dat die sinoniem wat die meeste gebruik word of verkies word op een of ander wyse aan die gebruikers uitgewys sal word. In 6.3.1.4 sal daar voorstelle gemaak word vir die bewerking van sinonieme en antonieme in Suid-Afrikaanse vertalende vakwoordeboeke met vertalers as teikengebruikers.

4.3.1.5 Voorbeeldmateriaal

Wanneer 'n mens gaan kyk na Suid-Afrikaanse vertalende vakwoordeboeke is daar feitlik geen boeke wat voorbeeldsinne bevat nie. Een van die redes hiervoor kan moontlik wees dat die invoeg van voorbeeldsinne sou veroorsaak dat die omvang van die woordeboeke geweldig groot raak en dit die koste van publikasie verhoog. Die kans is dus baie beter dat die gebruikers ensiklopediese data eerder as voorbeeldsinne in die woordeboekartikels sal aantref. En alhoewel ensiklopediese data ook as 'n lang lys voorbeeldmateriaal beskou kan word, aangesien dit aan gebruikers voorbeelde verskaf van hoe die terme in konteks gebruik word, verskaf ensiklopediese data gewoonlik nie werklik voorbeelde van die gebruik van die soekterm nie.

Wanneer daar na voorbeelde verwys word, kan daar onderskei word tussen verskillende tipes voorbeelde. Sommige voorbeelde is in die vorm van volsinne en dan is daar leksikografiese voorbeelde waaronder normaalweg verstaan word dat daar verwys word na onafhanklike mikrostrukturele komponente wat die gebruik van die woord in konteks illustreer (Bergenholtz & Tarp 1995:137). Bergenholtz en Tarp noem ook dat daar onderskei moet word tussen voorbeelde wat implisiete data verskaf en ensiklopediese notas, grammatiese notas en kollokasies wat eksplisiete data verskaf (1995:138).

Volgens Bergenholtz en Tarp kan daar tussen drie tipes voorbeeldsinne onderskei word: **sitate**, **sitaatvoorbeelde** en **gebruiksvoorbeelde** (1995:139). Sitate is voorbeeldsinne wat direk uit ander bronne aangehaal word sonder dat die sinne enigsins deur die leksikograaf aangepas of gewysig is (sien artikel 48 en 49). Na gelang van die woordeboekfunksies kan die bron van die sitate óf aangedui word óf weggelaat word. Aangesien die sitate egter uit TSD-tekste kom, het sitate die

voordeel dat die woordeboekgebruikers altyd met sekerheid kan weet dat die voorbeeld die werklikheid weerspieël in terme van onderwerp sowel as TSD-gebruik.

protocol *noun* pre-agreed signals, codes and rules to be used for data exchange between systems ...

QUOTE there is a very simple protocol that would exclude hackers from computer networks using the telephone system

Practical Computing

Artikel 48: voorbeeld van 'n sitaat – "protocol" uit DOC

adenine *adenina f*

Adenine belongs chemically to the purines and is a component of energy-rich compounds such as adenosine 5'-triphosphate. It is also a building block of nucleic acids (DNA and RNA).

- The tail, consisting of about 200 adenine nucleotides, is added to the mRNA transcript as it is processed in the nucleus before being transported to the cytoplasm ...

Artikel 49: voorbeeld van 'n sitaat – "adenine" uit EDGT

Maar sitate kan soms effense afwykings met betrekking tot woordgebruik behou (byvoorbeeld wat betref puntuasie en koppeltekens). Boonop is dit dikwels moeilik om in 'n groot korpus voorbeeldsinne te vind waarvan die lengte korrek is en sal lang voorbeeldsinne heeltemal te veel spasie in die woordeboek opneem. In sulke gevalle word daar gebruik gemaak van sitaatvoorbeelde. Sitaatvoorbeelde is vereenvoudigde of verkorte sitate waar data wat as nie ter sake nie of oortollig beskou word, weggelaat word. Hierdie tipe data sluit in name, niksseggende bywoordelike frases, data tussen hakies, ensovoorts. Dit beteken dat die ensiklopediese en linguisties-relevante data uitgesonder word vir opname in die woordeboek, terwyl die onnodige dele van die voorbeeldsinne weggelaat word. Alhoewel die bewerking van sitaatvoorbeelde heelwat tyd verg, is die sitaatvoorbeelde baie toegankliker en gebruikersvriendeliker en spaar dit boonop heelwat plek in die woordeboek wat dan vir ander data gebruik kan word.

Die laaste tipe voorbeelde is gebruiksvoorbeelde (in die algemene leksikografie bekend as poëme). Dit is voorbeelde wat deur die leksikograaf uitgedink word en gebaseer word op die leksikograaf se eie bevoegdheid binne die vakgebied. Dit kan leksikograwe soms tot 'n halfuur neem om 'n gepaste

voorbeeld uit 'n korpus te kies, maar dit sal hulle net 'n paar minute neem om 'n gebruiksvoorbeeld uit te dink – mits hulle die betrokke TSD-variëteit onder die knie het. Gebruiksvoorbeelde is baie algemeen in TAD-woordeboeke en alhoewel hulle die leksikograaf baie tyd spaar, is hulle dikwels stereotiep en kan hulle soms die leksikograaf se persoonlike mening of houding weerspieël. Dit is nie die geval by alle gebruiksvoorbeelde nie, maar leksikograwe word nogtans teen hierdie gebruik gewaarsku aangesien sulke voorbeelde dikwels op taalkundige vlak onnatuurlik is. Sodanige gebruiksvoorbeelde is dus nie noodwendig verkeerd nie, maar kort die implisiete data wat dikwels in sitate voorkom.

Selfs al kon die leksikograaf daarin slaag om kort sitate te vind, of sitaatvoorbeelde saam te stel, sal dit steeds heelwat plek in die woordeboek opneem en dit is waarom voorbeeldsinne volgens Bergenholtz en Tarp slegs om funksionele redes ingesluit moet word (1995:140). Goeie voorbeelde kan aan die gebruikers implisiete ensiklopediese en taalkundige data verskaf, insluitend data oor kollokasies en taalkonstruksies. Alhoewel illustratiewe voorbeelde nie werklik ensiklopediese notas kan vervang nie, kan hulle wel tot 'n sekere mate help om data van 'n ensiklopediese aard te verskaf. Die ensiklopediese data in die voorbeeld moet egter nie net 'n blote herhaling wees van die data wat in die ensiklopediese nota vervat is nie, maar moet die gebruikers inlig oor verdere aspekte bykomende tot die eksplisiete data wat in die ensiklopediese nota aangebied word.

Indien 'n T1-T2-woordeboek se primêre funksie vertaling is, word dit aanbeveel dat die voorbeeldsinne in T2 aangebied word. Vertaling in T2 is volgens Bergenholtz en Tarp afhanklik van die vertalers se begrip van die T1-bronteks (1995:141). Die woordeboek kan hierdie begrip aanhelp deur T1-voorbeelde te inkorporeer. Die een moontlike oplossing hiervoor is dus deur voorbeeldsinne in sowel T1 as T2 te verskaf of andersins kan die samesteller van die woordeboek dalk verkies om in die een deel van die woordeboek voorbeeldsinne in T1 te verskaf en in die ander deel van die woordeboek voorbeeldsinne in T2 te verskaf. Bergenholtz en Tarp beveel dus aan dat wanneer daar vertalende vakwoordeboeke saamgestel word wat vertaling as primêre of een van die primêre funksies het, voorbeeldsinne in die T1-T2-gedeelte van die woordeboek in T2 verskaf word, terwyl die voorbeeldsinne in die T2-T1-gedeelte van die woordeboek in T1 verskaf word. Die voorbeeldsinne word telkens dus in die doeltaal aangebied.

Dit is egter waar dat hoe meer eksplisiet die data in 'n woordeboek is, hoe minder implisiete data in die vorm van voorbeeldsinne benodig word. Omgekeerd is dit ook waar dat die insluiting van een of meer voorbeelde ten minste tot 'n sekere mate opmaak vir die lae waarde van die data in 'n andersins gebrekkige woordeboek. Alhoewel die gebruik van voorbeeldsinne dus blyk nie die ideale manier te wees om data oor te dra nie en die invoeging van kollokasies en ensiklopediese data van veel groter waarde sal wees, verseker voorbeeldsinne ten minste dat daar aan die gebruikers 'n minimum bykomende ensiklopediese en taalkundige data verskaf word. In die volgende gedeelte sal daar gekyk word na verskillende aanbiedings van ensiklopediese data en hoe die insluiting van ensiklopediese data kan help om 'n woordeboek gebruikersvriendeliker te maak.

4.3.2 Ensiklopediese data

Binne al die verskillende woordeboekfunksies bestaan daar 'n behoefte aan ensiklopediese data. Nie net kan dit gebruikers help met teksresepsie nie, maar ook met teksproduksie en die vertaal uit een taal in 'n ander. Daarbenewens kan ensiklopediese data ook die gebruikers help om die korrekte lemma op te spoor (in gevalle van homonimie) sowel as die korrekte vertaalekwivalent (in gevalle van polisemiese lemmas).

Ongelukkig is die algemeenste praktyk in vertalende woordeboeke 'n eenvoudige een-tot-een-verhouding tussen die BT-lemmas en DT-vertaalekwivalente en word daar selde enige ensiklopediese data verskaf. Gevolglik word woordeboekgebruikers dikwels mislei eerder as gehelp. Vakwoordeboeke wat nie voldoende "verduidelikings" van die lemmas bevat nie, is dus nie voldoende om as die enigste hulpmiddel in teksresepsie, teksproduksie of vertaling te gebruik nie (Pilegaard 1994:218). Volgens Pilegaard sal 'n vorm van ensiklopediese data (hy gebruik die term *verduideliking*) wat saamgestel is in samewerking tussen 'n kenner in die betrokke vakgebied en 'n leksikograaf die gebruikers in staat stel om die presiese betekenis van die woord maklik na te gaan en sodoende die kans om 'n woord verkeerd te gebruik in teksproduksie of vertaling tot 'n groot mate uit te skakel (1994:218).

Ensiklopediese data kan aangebied word as ensiklopediese notas in die onderskeie woordeboekartikels (of in 'n aparte artikelgleuf binne die woordeboekartikels soos in die geval by

DICTIONARY OF LEXICOGRAPHY AND DICTIONARY RESEARCH), semantiese glosse of ensiklopediese etikette by individuele lemmas of ekwivalente, of 'n aparte sistematiese inleiding in die woordeboek, en die tipe ensiklopediese data wat aangebied word, sal wissel na gelang van die woordeboekfunksies. Die verskillende moontlikhede vir die aanbieding van ensiklopediese data word vervolgens in groter besonderhede bespreek.

4.3.2.1 Ensiklopediese notas (vertaalkomplemente)

Ensiklopediese data word volgens Bergenholtz en Tarp tradisioneel aangetref as ensiklopediese notas in individuele woordeboekartikels (sien artikel 50) (1995:143). Ensiklopediese notas (ook bekend as vertaalkomplemente) kan so uitgewerk word dat dit al die verskillende funksies in 'n polifunksionele woordeboek vervul. Die gebruikersbehoefte ten opsigte van die diepte en omvang van die notas is egter nie vir alle woordeboekfunksies dieselfde nie en moet in ag geneem word in gevalle waar die woordeboek op slegs een of 'n paar van die moontlike funksies gerig is of waar daar meer aandag aan sekere van die funksies gegee word.

ion pair *par m iónico*

When an uncharged chemical compound forms two oppositely charged ions in solution these two ions are called an ion pair.

When HCl is dissolved it will for example form the ion pair Cl^- and H^+ .

Artikel 50: ensiklopediese nota in individuele woordeboekartikel – "ion pair" uit EDGT

In gevalle waar die vakwoordeboek se funksie byvoorbeeld is om die gebruikers oor die betrokke vakgebied in te lig, is die behoefte aan gedetailleerde ensiklopediese data baie hoër as in gevalle waar die woordeboek primêr op die vervulling van taalkundige funksies gerig is. Die hoeveelheid ensiklopediese data wat nodig word in gevalle waar die woordeboek op teksproduksie gerig is, sal ook verskil aangesien daar slegs van gebruikers wat reeds 'n redelike hoë vlak van ensiklopediese kennis ten opsigte van die vakgebied het, verwag kan word om TSD-tekste oor die betrokke vakgebied te produseer. In sodanige gevalle sal die woordeboek hoofsaaklik geraadpleeg word indien die gebruikers onseker is oor 'n spesifieke woord of die korrekte gebruik daarvan wil nagaan.

Vertalers sal dikwels baat vind by en soms selfs 'n behoefte hê aan ensiklopediese data. Tog het die vertalers wel 'n sekere minimum hoeveelheid ensiklopediese kennis nodig om 'n suksesvolle vertaling te verseker. Dit is daarom moeilik om presiese riglyne neer te lê aangaande die behoefte aan ensiklopediese data in teksproduksie en vertaling aangesien dit ook van die gebruikers se bevoegdheid sal afhang (Bergenholtz & Tarp 1995:144). Wat egter wel voor die hand liggend is, is dat 'n sekere minimum ensiklopediese kennis 'n voorvereiste vir 'n suksesvolle vertaling is.

Dit is nie nodig dat alle terme wat in 'n TSD-woordeboek opgeneem word, gepaard hoef te gaan met 'n vertaalkomplement of ensiklopediese nota nie. Veral in die geval van woorde wat binne die vaktaal sowel as die algemene taal voorkom, is dit nie nodig dat sodanige woorde van ensiklopediese notas vergesel word nie. In die geval van woorde wat tot die vaktaal beperk is, voel Bergenholtz en Tarp egter dat dit wel nodig is dat sodanige woorde verklaar moet word (1995:144). In 'n poging om plek in die woordeboek te bespaar, hoef elke vakterm nie noodwendig van 'n volledige ensiklopediese nota voorsien te word nie, maar daar kan gebruik gemaak word van kruisverwysings na ander lemmas of sogenaamde geraamde inskrywings²³ (artikels wat voorsien is van 'n ensiklopediese nota of waarin daar addisionele verklarende data verskaf word), byvoorbeeld in die geval van sinonimie, antonimie, homonimie of verskillende woordsoorte. Deur gebruik te maak van kruisverwysings en sodanige geraamde inskrywings is dit moontlik om die hoeveelheid ensiklopediese data in die individuele artikels te verminder en word die herhaling van dieselfde data in 'n aantal artikels vermy (Bergenholtz & Tarp 1995:145).

Die beoogde gebruikers moet altyd in gedagte gehou word wanneer 'n woordeboek se ensiklopediese notas voorberei word en die gebruikers moet ook in ag geneem word wanneer daar besluit word oor die inhoud, omvang en styl van die notas. Die kenner sal waarskynlik 'n behoefte hê aan ensiklopediese notas wat wetenskaplik eksak is, terwyl die leek (en waarskynlik ook die vertaler) 'n behoefte sal hê aan ensiklopediese notas wat dalk vir die kenner oppervlakkig en selfs oortollig kan lyk. In gevalle waar die woordeboek op albei hierdie gebruikersgroepe gerig is, moet die beplanning en samestelling van ensiklopediese notas met baie sorg gedoen word aangesien daar voorsiening gemaak moet word vir die kenner se wetenskaplike eksaktheid sonder dat die nota te moeilik of ingewikkeld raak vir die leek om te verstaan (Bergenholtz & Tarp 1995:146).

---

²³ Geraamde inskrywings word dikwels ook tekskassies of teksboksies genoem.

Die taal wat in die ensiklopediese notas gebruik word, moet so na moontlik aan die algemene taal gehou word en die gebruik van vaktaal in die ensiklopediese notas moet tot 'n minimum beperk word. Indien daar wel vakterme in die notas voorkom, is dit noodsaaklik dat sodanige terme elders in die woordeboek opgeneem en bewerk sal word. Die gebruik van gereelde kruisverwysings²⁴ na ander lemmas en/of na die sistematiese inleiding van die woordeboek (sien artikel 51 en 52) kan vir die leek van groot waarde wees, maar dit is ook noodsaaklik dat die ensiklopediese notas nie te veel kruisverwysings bevat en op die ou end die gebruikers meer verwar as help nie (Bergenholtz & Tarp 1995:146).

DNA cloning vector *vector m de clonaje del ADN*

→ DNA cloning

Artikel 51: Kruisverwysing na 'n ander lemma – "DNA cloning vector" uit EDGT

Discoverer <vide Appendix 1.5>: Discoverer <vide Bylae 1.5>

Artikel 52: Kruisverwysing na sistematiese inleiding – "Discoverer" uit SKW

Dit is vanselfsprekend dat die ensiklopediese notas in verskillende vakwoordeboeke baie kan verskil in terme van struktuur en inhoud. Sommige woordeboeke verskaf slegs kort definisies, terwyl ander weer meer omskrywende verduidelikings bevat. Sommige vakwoordeboeke beperk hulleself tot kort ensiklopediese notas of vertaalkomplemente, terwyl ander weer meer addisionele data kan bevat wat die samestellers gevoel het relevant is vir die betrokke woordeboek se gebruikers. Die tipe data wat aangebied word, hang tot 'n groot mate af van wie die betrokke woordeboek se beoogde gebruikers is.

Ook die styl van die ensiklopediese notas kan baie van woordeboek tot woordeboek verskil. Sommige woordeboeke maak gebruik van 'n kompakte ensiklopediese styl bestaande slegs uit sindele of frases, terwyl ander woordeboeke se ensiklopediese notas weer uit volsinne bestaan. Weereens is daar nie 'n korrekte of verkeerde metode nie – indien 'n kort verklarende nota as voldoende beskou word, hou 'n kompakte styl geen stilistiese of praktiese probleme in nie. In die geval van ensiklopediese notas bestaande uit langer sinne, kan 'n verkorting van die teks veroorsaak

²⁴ Sien 5.2.6 vir meer oor kruisverwysings.

dat die nota baie toegankliker en gebruikersvriendeliker word. Wanneer daar twyfel oor die lengte van die ensiklopediese notas bestaan, beveel Bergenholz en Tarp aan dat die leksikograaf die woorde van Diderot in sy inleiding tot 'n omvattende Franse ensiklopedie in gedagte moet hou: "Laconic style is insuitable for use in a dictionary; the average user will be asked more riddles than necessary" (1995:149). Hierdie uitspraak is veral waar wat betref die lekegebruikers van 'n vakwoordeboek.

Dit is ook belangrik dat daar met betrekking tot die ensiklopediese notas 'n onderskeid getref sal word tussen kultuurgebonde en kultuur-onafhanklike vakgebiede. In gevalle waar daar interkulturele verskille tussen die betrokke tale bestaan, is dit nodig dat daar vergelykende data in die ensiklopediese notas verskaf sal word. Sodanige vergelykende data sal ook onontbeerlik wees in die geval van lemmas met 'n verskeidenheid moontlike betekenisonderskeidings en vertaalekwivalente, nie net om die gebruikers te help met resepsie nie, maar ook om te help met die kies van die korrekte vertaalekwivalent.

'n Laaste belangrike vraag rakende ensiklopediese notas is die kwessie van die taal waarin die nota aangebied word. Vanuit 'n begripsoogpunt is dit belangrik dat die ensiklopediese nota in die gebruikers se moedertaal aangebied sal word. Slegs in gevalle waar die woordeboek spesifiek gerig is op vertaling uit die moedertaal in die vreemde taal behoort die ensiklopediese nota in die vreemde taal aangebied te word (sodat die vertalers kan sien hoe die term in die doeltaal waarin daar vertaal moet word, optree en gebruik word), andersins is dit verkieslik dat die ensiklopediese nota in die gebruikers se moedertaal aangebied word.

Binne die Suid-Afrikaanse vakleksikografie is daar nie veel voorbeelde van vertalende vakwoordeboeke wat ensiklopediese data in die woordeboekartikels verskaf nie. Die *ENCYCLOPEDIA OF GENETIC TECHNOLOGY* (EDGT), 'n Engelse woordeboek wat ook Spaanse vertaalekwivalente verskaf, is 'n goeie voorbeeld van 'n vakwoordeboek wat van ensiklopediese notas/vertaalkomplemente gebruik maak (sien artikel 53) en plaaslik is *WOORDEBOEK VAN REGS- EN HANDELSTERME* (WRHT) ook 'n goeie voorbeeld van 'n vakwoordeboek wat ensiklopediese notas/vertaalkomplemente sowel as vertaalekwivalente verskaf (sien artikel 54).

antibiotic sensibility *sensibilidad f a los antibióticos*

Organisms that are inhibited or killed by a particular antibiotic are sensitive to, or shows sensitivity to, that antibiotic

→ antibiotic

Artikel 53: "antibiotic sensibility" uit EDGT

belofte (promise, commitment) Verzekering aan 'n persoon gegee dat iets gedoen, gegee of verkry sal word of nie gedoen sal word nie ...

Artikel 54: "belofte" uit WRHT

4.3.2.2 Semantiese glosse

Semantiese glosse is kort ensiklopediese opmerkings oor lemmas of vertaalekwivalente. Hulle primêre doel is om die gebruikers te help om 'n spesifieke lemma te vind (in die geval van homonimie – sien artikel 55) of die korrekte vertaalekwivalent te kies (in die geval van polisemie – sien artikel 56), maar hulle kan ook tot 'n beperkte mate help om ensiklopediese data oor die lemma of vertaalekwivalent te verskaf (sien artikel 57).

line (*circuit*) lyn (*in datakommunikasie*)

line [n] reël (*spasie vir karakters, bv. 'n oop reël*) ...

Artikel 55: "line" uit KW

generator generator (*bv. van 'n program*); opwekker, ontwikkelaar (*bv. van elektriese krag*)

Artikel 56: "generator" uit KW

functor afbeeldingsfunksie (*wat 'n kategorie op 'n ander afbeeld*)

Artikel 57: "functor" uit KW

Semantiese glosse (wanneer 'n semantiese glos slegs 'n enkelwoord is, word dit 'n etiket genoem) kan gebruik word om 'n lemma se standaard aan te dui, met ander woorde, of die term gestandaardiseer is en, indien wel, volgens watter standaard (byvoorbeeld DIN, DS of ISO standaarde). Indien die gebruikers reeds met die betrokke standaard bekend is, sal hulle onmiddellik weet of hulle die korrekte lemma of vertaalekwivalent opgespoor het (Bergenholtz & Tarp 1995:151).

Alhoewel die aanduiding van standaard tot dusver nog nie juis in Suid-Afrikaanse vakwoordeboeke gebruik is nie, is daar vakwoordeboeke in die buiteland (veral binne die Deense leksikografie) wat van hierdie tipe glosse of etikette gebruik maak.

Semantiese glosse kan 'n hele aantal funksies in die woordeboek vervul. Dit kan byvoorbeeld die ensiklopediese notas aanvul, of dit selfs vervang, hetsy om plek te bespaar of omdat, met inagneming van die woordeboek se funksies, 'n langer ensiklopediese nota as onnodig beskou word.

Oor die algemeen kan semantiese glosse baie nuttige data in 'n vakwoordeboek verskaf, maar die gebruik van sodanige glosse verg baie voorbereiding en dinkwerk aangesien die woordeboek se funksies en gebruikers altyd in ag geneem behoort te word. Wat betref vertaling, kan 'n semantiese glos soms voldoende wees vir 'n leek, maar in gevalle waar 'n minimum ensiklopediese kennis benodig word om 'n korrekte vertaling te verseker, sal 'n vakwoordeboek wat net ensiklopediese data in glosse verskaf slegs as hulpmiddel voldoende wees indien dit saam met 'n verklarende woordeboek gebruik word. Dit geld veral ook in die geval van kultuurgebonde vaktale waar semantiese glosse nie voldoende is om interkulturele verskille tussen die onderskeie tale uit te lig en te verduidelik nie.

'n Belangrike vraag wat betref gebruikersvriendelikheid is die gebruik van afkortings in die semantiese glosse. In 'n poging om leesbaarheid en begrip te verseker, moet die gebruik van verkorte vorms liefers vermy word, maar aangesien hulle baie plek bespaar, word die gebruik van afkortings dikwels as nodig beskou en maak talle vakwoordeboeke van afkortings gebruik (Bergenholtz & Tarp 1995:153). Indien daar wel van afkortings gebruik gemaak word, is dit belangrik dat die afkortings voor die hand liggend sal wees en dat die gebruikers sal weet waarvoor die afkortings staan sonder om heeltyd tussen die alfabetiese lys en die gebruikersgids heen en weer te hoef te blaai.

Die laaste kwessie wat in gedagte gehou moet word wanneer daar in vertalende vakwoordeboeke van semantiese glosse gebruik gemaak word, is die taal waarin dit aangebied word. Dieselfde oorwegings as wat in die geval van ensiklopediese notas bespreek is, geld ook hier en dit word

aanbeveel dat die semantiese glosse sover moontlik in die beoogde gebruikers se moedertaal verskaf sal word (Bergenholtz & Tarp 1995:154).

4.3.2.3 Sistematiese inleiding

Die sistematiese inleiding is 'n aparte komponent wat 'n inleiding tot of 'n gedetailleerde uiteensetting is van die vakgebied waaroor die woordeboek handel en in samewerking met 'n vakkundige saamgestel word. Deur data te verskaf wat nie in die individuele artikels voorkom nie, bied die sistematiese inleiding 'n uitstekende geleentheid om die gebruikers bekend te stel aan die vakgebied wat in die woordeboek behandel word. Veral die lekegebruikers of vertalers wat op soek is na vinnige toegang tot die betrokke vakgebied en nie nog ander bronne (hetsy Google, ander vaktekste of -kenners) wil raadpleeg nie, kan baie baat vind by die insluiting van 'n sistematiese inleiding in die woordeboek (Bergenholtz & Tarp 1995:154).

Tot dusver bestaan daar nie baie vakwoordeboeke wat van sistematiese inleidings gebruik maak nie, maar die sistematiese inleidings wat wel in bestaande vakwoordeboeke aangetref word, verskil baie ten opsigte van lengte, aard en struktuur. Volgens Bergenholtz en Tarp kan sistematiese inleidings in drie tipes verdeel word (1995:155):

1. 'n kort inleiding tot die vakgebied
2. 'n meer sistematiese uiteensetting van die vak
3. 'n vergelykende beskrywing

Sistematiese inleidings kan eksplisiet of implisiet in die woordelys geïntegreer word, afhangende van of daar in die individuele artikels kruisverwysings na die sistematiese inleiding aangetref word en of die gebruikers die kruisverwysings verstaan. Aangesien eksplisiete kruisverwysings die voordeel het dat dit verseker dat die gebruikers nie vergeefs iets in die sistematiese inleiding gaan opsoek wat nie daarin opgeneem is nie, word sodanige integrasie as gebruikersvriendeliker beskou as implisiete integrasie (Bergenholtz & Tarp 1995:156). Om verder vinnige toegang tot die sistematiese inleiding te verseker, behoort die kruisverwysings gebaseer te wees op 'n maklike en toeganklike toegangstruktuur. Dit kan behels dat die sistematiese inleiding verdeel word in genummerde hoofstukke of paragrawe waarna daar in die woordeboekartikels verwys kan word. Om toegang verder te verbeter, kan die belangrikste terme wat bespreek word in die sistematiese inleiding in

vetdruk gedruk word of onderaan die betrokke hoofstuk of paragraaf gelys word. As toevoegsel tot die sistematiese inleiding kan daar ook 'n bronnelys voorberei word waarin relevante bronne wat oor die vakgebied handel, gelys kan word vir ingeval die gebruikers nog meer navorsing oor die vakgebied wil doen.

Weereens kom die kwessie van taal van aanbieding ter sprake. In die geval van vertalende woordeboeke word daar aanbeveel dat die sistematiese inleiding in albei tale aangebied word omdat dit nie net vir die gebruikers gebruiksvoorbeelde in beide tale sal verskaf sodat hulle vergelykende taalkundige waarnemings kan maak nie, maar dit veral nuttig sal wees indien die woordeboek vir vertaaldoeleindes gebruik word.

Soos reeds genoem, is daar min vakwoordeboeke wat van sistematiese inleidings gebruik maak en STERREKUNDEWOORDEBOEK (SKW) is waarskynlik een van die enigste Suid-Afrikaanse vertalende vakwoordeboeke met 'n sistematiese inleiding. Die sistematiese inleiding het 'n inhoudsopgawe (sien uittreksel 1), strek oor 60 bladsye, dek 'n wye verskeidenheid onderwerpe en is verdeel in hoofstukke wat verder onderverdeel is in genummerde paragrawe (sien uittreksel 2). In die sentrale teks van die woordeboek word die gebruikers na die verskeie onderafdelings van die woordeboek verwys waar hulle meer data oor die betrokke onderwerp kan vind (sien artikel 58 en 59).

tropical month <vide Appendix 2.2>: tropiese maand <vide Bylae 2.2>
--

Artikel 58: "tropical month" uit SKW

skrikkeljaar <vide Bylae 2.3>: intercalary year, leap year <vide Appendix 2.3>

Artikel 59: "skrikkeljaar" uit SKW

APPENDICES

BYLAES

General Information	1	Algemene Inligting
Decimal notation	1.1	Desimale notasie
Greek alphabet	1.2	Griekse alfabet
Some astronomical catalogues	1.3	Enkele sterrekundige katalogusse
Some famous astronomers	1.4	Enkele beroemde sterrekundiges
Spacecraft and missions	1.5	Ruimtetuie en -sendings
Laws and relations	1.6	Wette en verbande
South African observatories	1.7	Suid-Afrikaanse sterrewagte
Some historic and proposed optical and radio observatories	1.8	Enkele geskiedkundige en voorgestelde optiese en radiosterrewagte
Calendars and Time	2	Kalenders en Tyd
Calendars	2.1	Kalenders
Month	2.2	Maand
Year	2.3	Jaar
Time	2.4	Tyd
Celestial Sphere and Co-ordinate Systems	3	Hemelbol en Koördinaatstelsels
Celestial sphere	3.1	Hemelbol
Co-ordinate systems	3.2	Koördinaatstelsels
Celestial Orbits	4	Hemelbane
Conic sections	4.1	Kegelsnede
Orbital elements	4.2	Baanelemente
Anomalies	4.3	Anomalieë
Configurations	4.4	Konfigurasies
Lagrange points	4.5	Lagrange-punte
Solar System	5	Sonnestelsel
Properties of planets and some minor planets	5.1	Eienskappe van planete en enkele planetoïede
Properties of planetary satellites	5.2	Eienskappe van planetêre mane
Properties of planetary rings	5.3	Eienskappe van planetêre ringe
Classification Systems	6	Klassifikasieselsels
Spectral types	6.1	Spektraaltipes
Important spectral lines	6.2	Belangrike spektraallyne
Hydrogen spectral lines	6.3	Waterstofspektraallyne
Hubble classification	6.4	Hubble-klassifikasie
Stars	7	Sterre
Constellations	7.1	Sterrebeelde
General star names	7.2	Algemene stername
Bright stars (visual)	7.3	Helder sterre (visueel)
Nearby stars	7.4	Nabygeleë sterre
Telescopes	8	Teleskope
Telescope types	8.1	Teleskooptipes
Lenses	8.2	Lense
Eyepieces	8.3	Oogstukke

Uittreksel 1: Inhoudsopgawe van sistematiese inleiding van STERREKUNDEWOORDEBOEK

Appendix 2 Bylae 2

Calendars & Time

2.1 Calendars

A **calendar** is a system for the reckoning of time over an extended interval. All civilised people have their own calendars and it is often an indication of the standard of a bygone civilisation. All calendars are based on the motion of (a) the Sun (**solar calendar**), (b) the Moon (**lunar calendar**) or (c) both the Sun and Moon (**lunisolar calendar**). In case (a) the length of the year (the so-called **civil year** of 365 or 366 days) corresponds approximately to the **tropical year** (also called an **equinox year** or **solar year**) of length 365,2422 days. In case (b) the length of the year (taken as 12 months with alternately 29 or 30 days, that is, 354 days) corresponds approximately to the **moon year** or **lunar year** of length 354,3672 days. In case (c) both (a) and (b) are included in one way or another. Because the tropical year does not consist of an integral number of days, years of varying length have to be taken into account in any calendar. For this purpose a system of **leap days** and/or **leap months** is used.

Even in the time of the Romans a calendar was introduced which still forms the basis of our calendar. The **Julian calendar** (which is not related to the Julian year or Julian date) was established in 45 BC and was in general use until 1582. In the Julian calendar an "ordinary" year had 365 days with a leap year of 366 days every fourth year. This gave a civil year of 365,25 days which was 11,232 minutes longer than the tropical year. After every 128 years the calendar gained one day on the tropical year and by the 16th century this discrepancy had accumulated to 10 days.

In the **Gregorian calendar** provision is made for a civil year which more closely approximates the tropical year. This became effective on 15 October 1582, and in order to rectify the above-mentioned error of 10 days, 15 October 1582 followed directly on 4 October 1582. (England accepted this calendar only in 1752 and Russia as late as 1918.)

Kalenders & Tyd

2.1 Kalenders

'n **Kalender** is 'n stelsel waarvolgens tyd oor 'n lang tydperk bereken word. Alle beskaafde volke het hul eie kalenders, en dikwels is dit 'n aanduiding van die beskawingspeil van 'n vervloë beskawing. Alle kalenders is gegrond op die beweging van (a) die Son (**sonkalender**), (b) die Maan (**maankalender**) of (c) beide die Son en die Maan (**maan-sonkalender**). In geval (a) stem die lengte van die jaar (die sogenaamde **burgerlike jaar** van 365 of 366 dae) dan ongeveer ooreen met die **tropiese jaar** (ook genoem 'n **eweningsjaar** of **sonnejaar**) met 'n lengte van 365,2422 dae. In geval (b) stem die lengte van die jaar (geneem as 12 maande met afwisselend 29 of 30 dae, dit is, 354 dae) ongeveer ooreen met die **maanjaar** van 354,3672 dae. In geval (c) word sowel (a) as (b) op een of ander wyse ingesluit. Aangesien die tropiese jaar nie uit 'n heeltallige getal dae bestaan nie, moet daar in enige kalender voorsiening gemaak word vir jare met 'n wisselende aantal dae. Hiervoor word 'n stelsel van **skrikkeldae** en/of **skrikkelmaande** gebruik.

Reeds in die tyd van die Romeine is 'n kalender in gebruik geneem wat nou nog die basis van ons kalender vorm. Die **Juliaanse kalender** (wat nie verband hou met die Juliaanse jaar of die Juliaanse datum nie) is in 45 vC in gebruik geneem en was tot 1582 in algemene gebruik. In die Juliaanse kalender was 'n "gewone" jaar 365 dae met 'n skrikkeljaar van 366 dae elke vier jaar. Dit het 'n burgerlike jaar van 365,25 dae gelever wat 11,232 minute langer is as die tropiese jaar. Na elke 128 jaar het die kalender een dag gewen op die tropiese jaar en teen die 16de eeu het hierdie fout alreeds tot 10 dae opgeloopt.

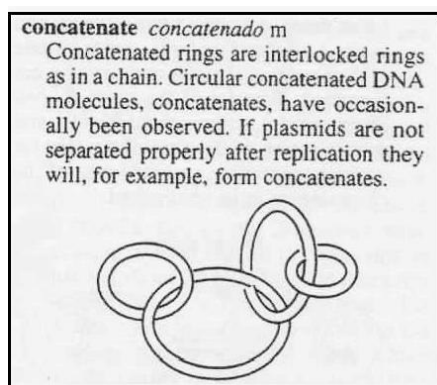
In die **Gregoriaanse kalender** word voorsiening gemaak vir 'n burgerlike jaar wat nouer ooreenstem met die tropiese jaar. Dit het op 15 Oktober 1582 in werking getree, en om die bogenoemde fout van 10 dae reg te stel, het 15 Oktober 1582 direk op 4 Oktober 1582 gevolg. (Engeland het hierdie kalender eers in 1752 aanvaar, en Rusland so laat as 1918.)

Uittreksel 2: Inhoud van sistematiese inleiding van STERREKUNDEWOORDEBOEK met belangrikste terme wat ook lemmas is, in vetdruk

Dit is dus duidelik dat die invoeging van 'n sistematiese inleiding in 'n vakwoordeboek vir die gebruikers van groot waarde kan wees en veral die vertalers nie net kan help om 'n beter begrip van die vakgebied te kry nie, maar ook gebruiksvoorbeelde kan verskaf van die vakterme wat in konteks gebruik word (sien 4.3.3.5).

4.3.2.4 Illustrasies

Illustrasies in vakwoordeboeke kan verskaf word as toevoeging tot of in plaas van ensiklopediese data en kan óf in die individuele artikels (sien artikel 60) óf in die sistematiese inleiding van die woordeboek (sien uittreksel 3) aangetref word. Aangesien illustrasies volgens Bergenholtz en Tarp daarop gerig is om dieselfde ensiklopediese en taalkundige funksies as die ensiklopediese data te vervul, kan hulle dus ook help om sodanige data te ondersteun of te staaf (1995:159).

Artikel 60: "concatenate" uit EDGT

Illustrasies het boonop 'n addisionele estetiese funksie in 'n woordeboek. Indien hulle korrek ingespan word, help hulle om die teks minder dig te laat vertoon en sodoende die woordeboek nie net aantrekliker te maak nie, maar dit ook meer bemerkbaar te maak.

8.3 Eyepieces

An eyepiece or ocular is a system of lenses that is used in a telescope for examining the image that is formed by the objective lens or mirror of the telescope. An eyepiece consists basically of two lenses called an eye lens or ocular lens and a field lens. Many different kinds of eyepieces have been designed over the years. The following diagrammatical representations show some of the better known eyepieces (in all cases the direction of sight is from the right with the eye lens nearest to the eye and the field lens furthest from the eye).

8.3 Oogstukke

'n Oogstuk of okulêr is 'n stelsel lense wat in 'n teleskoop gebruik word vir die ondersoek van die beeld wat deur die objektief of spieël in die teleskoop gevorm word. 'n Oogstuk bestaan basies uit twee lense wat 'n ooglens of okulêre lens en 'n veldlens genoem word. Baie verskillende oogstukke is oor die jare ontwikkel. Die volgende diagrammatiese voorstellings toon van die meer bekende oogstukke (in al die gevalle word daar van regs af in die oogstuk ingekyk met die ooglens naaste aan die oog en die veldlens verste van die oog).

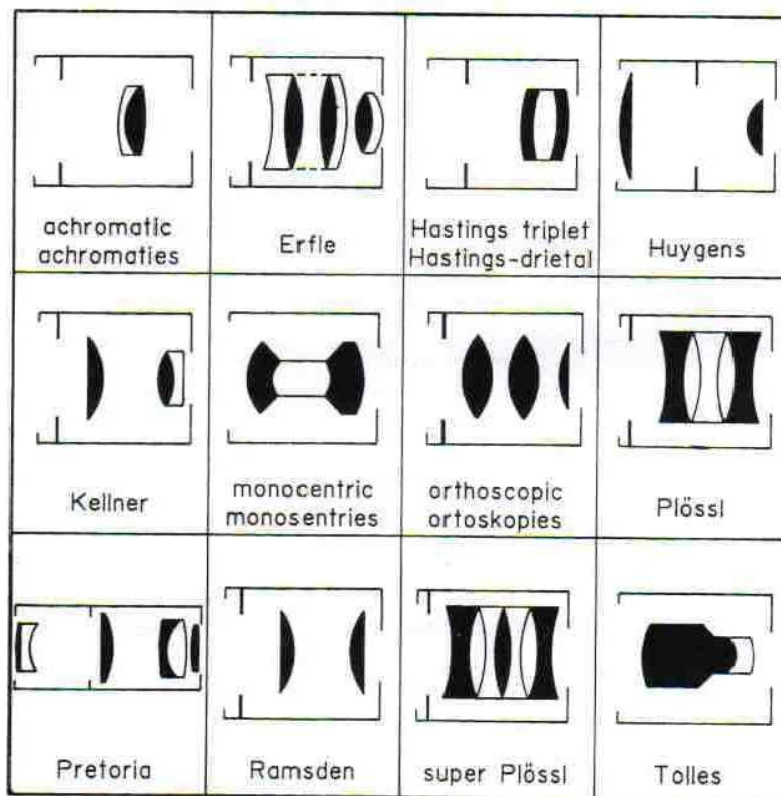

Fig 16 Eyepieces Oogstukke

Uittreksel 3: Sistematiese inleiding met illustrasies uit STERREKUNDEWOORDEBOEK

Buiten dit wat reeds in die voorafgaande twee paragrawe genoem is, is dit nie werklik moontlik om algemene riglyne neer te lê vir wanneer, waar en tot watter mate illustrasies in vakwoordeboeke ingesluit behoort te word nie. Die besluit hang af van die betrokke vakgebied, sowel as die aard van die TSD-terminologie. Dit is daarom dat daar in sommige vakwoordeboeke heelwat illustrasies aangetref word terwyl daar in ander weer weinig of geen illustrasies voorkom nie. Illustrasies is wel 'n

baie nuttige ensiklopediese hulpmiddel en dit is aan te beveel dat indien die betrokke vakgebied dit daartoe leen en daar in die woordeboek daarvoor ruimte is, illustrasies wel in die teks (hetsy in die artikels of die sistematiese inleiding of in albei) ingesluit sal word.

4.3.3 Woordeboekkomponente²⁵

Woordeboeke is komplekse eenhede wat saamgestel is uit 'n aantal onafhanklike komponente wat saam 'n geheel vorm. Die verskeidenheid onafhanklike komponente wat in 'n woordeboek ingesluit word, hang van 'n aantal faktore af. Die leksikograaf moet byvoorbeeld die woordeboek se doel en die gebruikers se behoeftes in ag neem, sowel as die fisiese grootte van die woordeboek. In vakwoordeboeke speel die vakinhoud ook 'n belangrike rol aangesien verskillende vakgebiede verskillende benaderings tot woordeboekstrukturering en -inhoud vereis. Vervolgens sal daar gekyk word na 'n aantal komponente wat altyd in woordeboeke, insluitend vakwoordeboeke, moet of behoort voor te kom. In hoofstuk 6 sal aanbevelings gemaak word rakende die aanbieding van die onderskeie woordeboekkomponente wat in hierdie hoofstuk bespreek word in vertalende vakwoordeboeke gerig op vertalers.

4.3.3.1 Inhoudsopgawe

Die eerste belangrike woordeboekkomponent is die inhoudsopgawe. Dit is 'n lys van die inhoud wat die gebruikers inlig oor die woordeboek se inhoud en waar om die onderskeie komponente aan te tref.

Alhoewel dit onnodig lyk om die insluiting van 'n inhoudsopgawe te beklemtoon, tref 'n mens dikwels vakwoordeboeke aan wat nie 'n inhoudsopgawe het nie, alhoewel die woordeboek uit 'n hele aantal verskillende komponente bestaan. Volgens Bergenholtz en Tarp neem die behoefte aan 'n inhoudsopgawe toe hoe meer komponente daar in die woordeboek is (1995:168).

In 'n vinnige ondersoek na die vyf vertalende vakwoordeboeke (KUBERWOORDEBOEK, REKENAARWOORDEBOEK, STERREKUNDEWOORDEBOEK, SAKEWORDEBOEK en ENCYCLOPEDIA DICTIONARY

---

²⁵ Alhoewel woordeboeke beskou word as draers van tekssoorte, word daar vervolgens na die onderskeie tekssoorte as komponente verwys.

OF GENE TECHNOLOGY) het slegs een van die woordeboeke 'n inhoudsopgawe gehad, alhoewel al die woordeboeke uit 'n verskeidenheid struktuurkomponente bestaan het soos in tabel 5 gesien kan word.

Woordeboek	Inhoudsopgawe?	Aantal struktuurkomponente	Onderskeie struktuurkomponente
KUBERWOORDEBOEK	Nee	6	<ul style="list-style-type: none"> • Voorwoord • Preface • Verduidelikende aantekeninge • Explanatory notes • Afrikaans-Engels woordelys • Engels-Afrikaans woordelys
REKENAARWOORDEBOEK	Nee	2	<ul style="list-style-type: none"> • Voorwoord • Engels-Afrikaans woordelys
STERREKUNDEWOORDEBOEK	Nee	10	<ul style="list-style-type: none"> • Voorwoord • Foreword • Opmerkings en verduidelikings • Comments and explanations • Metodiek • Methodology • Geraadpleegde werke – Reference works • English-Afrikaans woordelys • Appendices – Bylaes²⁶ • Afrikaans-Engels woordelys
SAKEWOORDEBOEK	Nee	8	<ul style="list-style-type: none"> • Foreword • Woord vooraf • Preface • Voorwoord • Sources • Bronne • Afrikaans-Engels woordelys • Engels-Afrikaans woordelys
ENCYCLOPEDIA OF GENE TECHNOLOGY	Ja	7	<ul style="list-style-type: none"> • Contents • Preface • Information about the structure and background of the dictionary • Literature consulted in the preparation of the dictionary • Guide to the use of the dictionary • Introduction to molecular biology • English-Spanish A to Z

Tabel 5: Die verskillende struktuurkomponente in die geraadpleegde woordeboeke

²⁶ Die komponent getiteld "Appendices – Bylaes" sluit die sistematiese inleiding in.

Vanuit 'n gebruikersoogpunt is dit belangrik dat woordeboeke inhoudsopgawes sal hê aangesien 'n inhoudsopgawe waarskynlik die enigste komponent is wat verwysings na al die ander komponente in die woordeboek bevat en die gebruikers dus die geleentheid bied om vinnig vas te stel watter komponente alles in die woordeboek (of die buitetekst of buitetekstgroepeerings waarop die inhoudsopgawe gerig is) aangetref word.

4.3.3.2 Voorwoord

Die volgende belangrike woordeboekkomponent is die voorwoord. Dit word gewoonlik direk na die inhoudsopgawe aangetref en is die komponent waarin die leksikograaf agtergronddata verskaf oor die funksie, doel, omvang en toepassing van die woordeboek. Die voorwoord behoort ook die gebruikers in te lig indien daar enige beperkings is wat die gebruik van die woordeboek kan beïnvloed, byvoorbeeld indien die gebruikers 'n sekere vlak van vooraf-kennis benodig om die woordeboek ten beste te kan benut. Die voorwoord in vertalende woordeboeke kan ook data bevat oor die betrokke tale in die woordeboek en, in gevalle waar Engels een van die tale in die woordeboek is, kan daar aangedui word of Britse Engels, Amerikaanse Engels, Australiese Engels of Suid-Afrikaanse Engels gebruik word. Volgens Møller is dit belangrik dat die voorwoord 'n maklik-verstaanbare oorsig oor die basiese feite en konteks van die woordeboek sal wees, alhoewel die voorwoord van te veel woordeboeke deesdae 'n moeilik-verstaanbare, subjektiewe en dikwels misleidende massa feite oor die woordeboek en die woordeboek se konteks is (1994:334).

Die voorwoord word gewoonlik deur die leksikograaf geskryf en kan ook dien as 'n bron van inligting wat aan die leser 'n opsomming verskaf van die data wat in die woordeboek aangebied word, sowel as data oor die teikengroep, die potensiële waarde van die woordeboek vir sy beoogde gebruikers en die doel van die woordeboek.

Die besonderhede in die voorwoord sal van woordeboek tot woordeboek verskil, maar die volgende punte behoort in die voorwoord gedek te word (Bergenholtz & Tarp 1995:169):

1. Woordeboekfunksie, byvoorbeeld teksresepsie, teksproduksie of vertaling
2. Vakgebied(e) wat in woordeboek behandel word
3. Teikengroep – die spesifikasies van die beoogde gebruiker
4. Empiriese basis – die doel van en seleksiekriteria vir die lemmas

5. Omvang van vakgebied wat gedek word
6. Agtergronddata, insluitend erkennings en data oor die leksikograwe en ander persone wat betrokke was by die voorbereiding van die woordeboek.

In die onderstaande tabel word aangedui watter van die volgende punte gedek word in die voorwoord van elk van die vyf vakwoordeboeke waarna daar in die vorige tabel verwys is. Die punte wat eksplisiet en/of in besonderhede gedek word, word aangedui met 'n 1, die punte wat slegs implisiet of kortliks gedek word, word aangedui met 'n ½ en die punte wat glad nie gedek word nie, word aangedui met 'n 0.

Woordeboek	Funksie	Vakgebied	Teikengroep	Emp. basis	Dekking	Ander data
KUBERWOORDEBOEK	0	1	0	½	0	1
REKENAARWOORDEBOEK	0	1	0	0	½	1
STERREKUNDEWOORDEBOEK	0	1	0	0	0	1
SAKEWOORDEBOEK	½	½	½	0	½	1
ENCYCLOPEDIA OF GENE TECHNOLOGY	1	1	1	1	1	1

Tabel 6: Punte gedek in voorwoord van die geraadpleegde woordeboeke

Møller voel weer dat dit belangrik is dat die volgende vrae (wat baie ooreenstem met Bergenholtz en Tarp se lysie) in die voorwoord beantwoord sal word (1994:334-335):

1. Vakgebied (byvoorbeeld rekenaarterminologie, sterrekunde, regte)
2. Gebruikers (graad van ensiklopediese en taalkundige kennis benodig)
3. Gebruik van die woordeboek (met ander woorde, die funksies van die woordeboek)
4. Woordelyste wat in die woordeboek aangetref word
5. Ander komponente wat in die woordeboek aangetref word (byvoorbeeld die gebruikersgids, sistematiese inleiding, bronnelys, ensovoorts)
6. Aantal inskrywings in die woordeboek
7. Dataitems wat in die woordeboek aangetref word (byvoorbeeld definisies, grammatiese data, kollokasies, illustrasies, sinonieme, antonieme, ensovoorts)
8. Uitgawe van die woordeboek (met ander woorde eerste, tweede of derde uitgawe sowel as die lys van vorige uitgawes)

Dit blyk dus duidelik uit hierdie twee lyste kriteria dat daar nog heelwat data is wat in die voorwoord behoort voor te kom, maar nie daar aangetref word nie en dat daar nog heelwat ruimte vir verbetering is wat betref die voorwoorde van Suid-Afrikaanse vertalende vakwoordeboeke.

4.3.3.3 Inleiding

Die inleiding word gewoonlik gebruik om die empiriese basis van die woordeboek in groter besonderhede te beskryf en kan ook vir die gebruikers 'n kort inleiding rakende die vakgebied verskaf indien dit nie in besonderhede in die sistematiese inleiding bespreek word nie. Aangesien die inleiding daarop gerig behoort te wees om die leksikografiese oorwegings en besluite oor die woordeboek weer te gee, kan dit ook die metaleksikografiese inleiding genoem word (Bergenholtz & Tarp 1995:169). Die belangrikste verskil tussen die metaleksikografiese inleiding en die gebruikersgids is dat die metaleksikografiese inleiding in die eerste plek gerig is op metaleksikograwe en taalkundiges terwyl die gebruikersgids daargestel word vir die leksikografies onbevoegde gebruiker. Daarmee saam kan die inleiding ook 'n bronnelys met relevante (meta)leksikografiese literatuur insluit.

Wanneer daar gekyk word na die vyf vakwoordeboeke wat as voorbeelde gebruik word, is dit duidelik dat alhoewel min van die woordeboeke leksikografiese inleidings het, daar ten minste wel bronnelyste aan die gebruikers verskaf word. In die tabel hieronder word aangedui watter van die woordeboeke wel 'n inleiding en bronnelys het.

Woordeboek	Metaleksikografiese inleiding	Bronnelys
KUBERWOORDEBOEK	X	X
REKENAARWOORDEBOEK	X	X
STERREKUNDEWOORDEBOEK	✓ [Opmerkings en verduidelikings]	✓ [Geraadpleegde werke – Reference works]
SAKEWOORDEBOEK	X	✓ [Bronne / Sources]
ENCYCLOPEDIA OF GENE TECHNOLOGY	✓ [Information about the structure and background of the dictionary]	✓ [Literature consulted in the preparation of the dictionary]

Tabel 7: Inleidings en bronnelyste in die geraadpleegde woordeboeke

Dit blyk dus duidelik uit die tabel dat daar nog ruimte vir verbetering is by die woordeboeke vir rekenaarterminologie ten opsigte van die invoeging van metaleksikografiese inleidings en bronnelyste.

4.3.3.4 Gebruikersgids

Die doel van die gebruikersgids is om aan die gebruikers 'n hulpmiddel te verskaf wat hulle toegang gee tot die data wat in die woordeboek aangetref word. Volgens Nielsen is die doel van die gebruikersgids om die gebruikers te wys hoe om die data in die woordeboek optimaal te kan benut (1994:94). Nie net wys die gebruikersgids die gebruikers hoe om die data waarna hulle soek in die woordeboek op te spoor nie, maar op indirekte wyse wys dit die gebruikers ook hoe die data in die woordeboek nie geïnterpreteer moet word nie (Nielsen 1994:94). Dikwels word die data oor die gebruik van die woordeboek nie in 'n aparte gids aangebied nie, maar dit vorm deel van 'n ander woordeboekkomponent (gewoonlik die voorwoord). Dikwels is dit ook net 'n enkelparagraaf of 'n paar sinne lank, maar aangesien dit as deel van 'n ander komponent aangebied word, word die gebruikers gedwing om deur 'n klomp irrelevante data te lees op soek na die instruksies oor die gebruik van die woordeboek (Møller 1994:336). Die gebruikersgids is volgens Bergenholtz en Tarp so 'n belangrike komponent van die woordeboek dat dit onder geen omstandighede in die voorwoord weggesteek moet word nie, maar as 'n aparte komponent aangebied moet word (1995:170). Hausmann en Wiegand noem ook dat 'n woordeboek twee verpligte tekste het, naamlik die gebruikersgids en die sentrale lys (1989).

Die data in die gebruikersgids kan in drie hoofkategorieë onderverdeel word. Eerstens behoort die gids te beskryf watter tipe data in die individuele woordeboekkomponente aangetref kan word. Tweedens behoort die gebruikersgids aan die gebruikers te verduidelik hoe die verskillende tipes data gesistematiseer en georganiseer is en die gebruikers ook in te lig hoe om die data op te spoor en die relevante inligting te onttrek. Tipiese voorbeelde van teks wat in hierdie gedeelte aangetref word, is die rangskikking van die lemmas in die woordelys sowel as die strukturering van die individuele artikels en die data wat in hulle vervat is. In 'n vertalende woordeboek behoort die rangskikking van ekwivalente, kollokasies en kruisverwysings (sowel kruisverwysingsitems as struktuurmerkers) ook in hierdie gedeelte bespreek en verklaar te word. Derdens behoort die gebruikersgids die woordeboekgebruikers in te lig oor hoe die verskillende komponente in die

woordeboek met mekaar skakel. Dit is vanselfsprekend dat hoe kompleks die woordeboek se struktuur is, hoe belangriker is dit om die gebruikers in te lig oor die interverhoudings tussen die onderskeie komponente en die verskillende toegangsroetes (met behulp van die toegangstruktuur) om by die onderskeie komponente uit te kom.

Alhoewel die individuele tipes data wat in die gebruikersgids ingevoeg word van woordeboek tot woordeboek kan verskil, behoort 'n gebruikersgids volgens Bergenholtz en Tarp ten minste die volgende vrae te kan beantwoord (1995:170):

1. Watter data kan in die komponente aangetref word?
2. Hoe is hierdie data gesistematiseer, georganiseer of gerangskik?
3. Hoe hou die data in die individuele komponente met mekaar verband?
4. Wat is die vinnigste en maklikste manier om toegang tot die data te kry wat nodig word?

Møller voel weer dat dit belangrik is dat daar in die gebruikersgids aan die volgende data aandag gegee moet word (1994:338):

1. 'n Volledige gids ten opsigte van die mikro-, makro- en mediostruktuur²⁷ (indien van toepassing), met ander woorde 'n sistematiese beskrywing gevolg deur voorbeelde uit die woordelys, sowel as voorbeeldartikels met al die nodige data-items wat in besonderhede bespreek word;
2. 'n Lys van al die afkortings en simbole wat in die woordeboekartikels gebruik word;
3. 'n Oorsig oor die verskillende komponente van die woordeboek met 'n gids wat wys hoe hulle bymekaar inskakel tydens die gebruik van die woordeboek;
4. 'n Eksplisiete beskrywing van voorbeelde van die tipes hulpmiddels wat saam met die woordeboek gebruik behoort te word.

Die volgende kwessie waarop die leksikograaf moet let, is die aanbieding van data in die gebruikersgids. Volgens Møller is gebruikersgidse dikwels lang, uitgerekte tekste wat boonop moeilik is om vinnig deur te lees en waardeur die gebruikers moet worstel op soek na die data wat hulle nodig het (1994:337). Møller voel dus dat dit baie makliker sal wees om die gewenste data in 'n gebruikersgids te vind indien die leksikograaf in die gebruikersgids van onderafdelings en opskrifte

---

²⁷ Vir meer oor woordeboekstrukture, sien hoofstuk 5.

sou gebruik maak (1994:337). Die gebruikersvriendelikste benadering is volgens Bergenholtz en Tarp 'n kombinasie van verduidelikende teks en 'n aantal voorbeelde ter illustrasie (sien uittreksel 4) aangesien sodanige benadering baie meer instruktief is as abstrakte omskrywings sonder enige voorbeeldmateriaal (1995:170-173). Die abstrakte omskrywings hou ook die nadeel in dat die gebruikers heen en weer moet blaai tussen die gebruikersgids en die woordelys om 'n voorbeeld in die woordelys te sien van dit waarna daar in die gebruikersgids verwys word. Nog 'n nadeel van abstrakte omskrywings is dat dit dikwels moeilik is om die struktuur van die woordeboekartikel in woorde te omskryf, terwyl dit maklik is om dit met behulp van 'n voorbeeld te illustreer. Nog 'n manier waarop die gebruikersgids aangebied kan word, is met 'n konkrete skematiese uitbeelding wat vergesel word van verduidelikende teks. Sodanige konkrete skematiese uitbeeldings het die voordeel dat dit baie eksplisiet is en die gebruikers dus nie na die woordelys hoef te verwys om uit te vind hoe die woordeboekartikels lyk nie. Daarmee saam kan grafiese elemente in sodanige uitbeelding geïllustreer word, eerder as wat dit verduidelik moet word. Hierdie vorm van uitbeelding is volgens Bergenholtz en Tarp handig omdat dit nie net plek bespaar nie, maar ook dikwels daarin slaag om komplekse strukturele verhoudings op 'n eenvoudige wyse uit te beeld (1995:173).

8. Synonyms

A synonym is introduced by an equation mark (=) as its symbol. A semicolon separates more than one synonym, eg:

catabolite activator protein *proteína f*
activadora de catabolito
 = CAP; cAMP receptor protein; CRP

The synonyms listed can be used in a molecular biology context in the same sense as the entry word, but is, however, considered to be used rarely or to be less recommendable.

9. Antonyms

An antonym is introduced by an unequation mark (≠) as its symbol. A semicolon separates more than one antonym, eg:

catabolism *catabolismo m*
 ≠ anabolism

The sign (≠) is used where two or more terms are systematically related, in such a way that each of them excludes the other term(s), and together they constitute a mini-system of molecular biology terminology, eg. *prokaryot* and *eukaryot*.

10. Cross-references

Cross-references are introduced by an arrow (→) as its symbol, and they are separated by means of a semicolon, eg

chromosome pair *par m de cromosomas*
 → homologous chromosomes

Uittreksel 4: Verduidelikende teks met voorbeelde ter illustrasie uit ENCYCLOPEDIA OF GENETIC TECHNOLOGY se gebruikersgids

Nog 'n aspek wat in die gebruikersgids aan die gebruikers verduidelik moet word, is die gebruik van afkortings in die woordeboek en daar moet nooit aanvaar word dat die gebruikers intuïtief sal weet waarvoor die afkortings staan waarvan die leksikograaf gebruik maak nie. Volgens Bergenholtz en Tarp kan daar tussen vier tipes afkortings onderskei word: standaardafkortings (bv. *s.nw.* of *n* vir naamwoord, *ww.* of *v* vir werkwoord en *mv.* of *pl.* vir meervoud), vaketikette (wat die gebruikers inlig dat die lemma tot 'n spesifieke vakgebied behoort), bibliografie-afkortings (wat die gebruikers na spesifieke bronne of relevante literatuur verwys) en nasionale of streeksetikette (wat onderskei tussen lemmas wat in verskillende streke/lande gebruik word, bv. *Br.* vir Britse Engels of *SAE* vir Suid-Afrikaanse Engels) (1995:174-175). Ongeag watter van hierdie tipes afkortings in die betrokke vakwoordeboek aangetref word, is dit belangrik dat die woordeboek altyd 'n alfabetiese lys sal verskaf van al die afkortings wat die woordeboek gebruik met hulle verklarings of volledige vorms.

Verder is dit ook belangrik dat die leksikograaf al die leksikografiese tekens en struktuurmerkers wat in die woordeboek aangetref word, in die gebruikersgids sal verklaar. Weereens kan daar nie van die gebruikers verwag word om intuïtief te weet wat al die tekens beteken nie en dit moet eksplisiet verduidelik word. Ook in gevalle waar spesifieke leestekens in die woordeboekartikels 'n spesifieke betekenis het (soos in die geval waar kommapunte [;] gebruik word om vertaalekwivalente wat verskillende betekenisonderskeidings van die lemma aandui van mekaar te skei en kommas [,] gebruik word om sinonieme van mekaar te skei) moet die doel en betekenis van die leestekens in die gebruikersgids verklaar word.

Soos uit hierdie gedeelte blyk, kan 'n goed gestruktureerde gebruikersgids die bruikbaarheid van die woordeboek baie verbeter. Dit is daarom belangrik dat enige potensiële vrae wat die gebruikers oor die uitleg of struktuur van die woordeboek kan hê volledig in die gebruikersgids beantwoord sal word.

In die onderstaande tabel word aangedui watter van die vyf vakwoordeboeke waarna verwys word, 'n gebruikersgids bevat. Dié boeke wat 'n aparte gebruikersgids bevat, word aangedui met 'n 1, indien die gebruikersgids slegs 'n paragraaf of twee in die voorwoord of inleiding is, word dit aangedui met 'n ½, en die boeke wat geen gebruikersgids of enige gebruikershulp bevat nie, word aangedui met 'n 0. In die kolom getiteld "Taal van gebruikersgids" word daar aangedui in watter taal/tale die gebruikersgids aangebied word. In gevalle waar dit in albei die behandelde tale in die woordeboek

aangebied word, word 'n 2 gebruik, in gevalle waar dit slegs in een taal aangebied word, word 'n 1 gebruik en word die taal tussen hakies aangedui.

Woordeboek	Gebruikersgids	Aanbieding van gebruikersgids	Taal van gebruikersgids
KUBERWOORDEBOEK	1	Onder die opskrif "Verduidelikende aantekeninge" / "Explanatory notes"	2
REKENAARWOORDEBOEK	½	Ingesluit in "Voorwoord"	1 [Afrikaans]
STERREKUNDEWOORDEBOEK	1	Onder die opskrif "Metodiek" / "Methodology"	2
SAKEWOORDEBOEK	½	Slegs 'n lys afkortings wat in woordeboek gebruik word ('n selfstandige buiteteks gerig op die optimale ontsluiting van die woordeboek), word verskaf.	2
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY	1	Onder die opskrif "Guide to the use of the dictionary"	1 [Engels]

Tabel 8: Gebruikersgidse in die geraadpleegde woordeboeke

Alhoewel daar in die meeste geraadpleegde woordeboeke wel 'n gebruikersgids (of 'n mate van gebruikershulp) aangetref word, is nie almal ewe volledig of van ewe veel nut nie. Daar kan beslis nog aandag geskenk word aan die inhoud van sodanige gebruikersgidse om te verseker dat dit wel die gebruikers ten beste sal help in hulle gebruik van die woordeboek.

4.3.3.5 Sistematiese inleiding

Soos reeds in 4.3.2.3 bespreek is, kan 'n goeie sistematiese inleiding in 'n vakwoordeboek vir die gebruikers en vertalers van groot waarde wees. Die sistematiese inleiding van die woordeboek kan op een van 'n paar plekke in die buitetekste van die woordeboeke geplaas word. Dit kan deel vorm van die voortekste-afdeling (met ander woorde dit word voor die woordelys geplaas), die agtertekste-afdeling (met ander woorde dit word na die woordelys geplaas) of dit kan deel vorm van die middeltekste (met ander woorde dit word in die geval van 'n tweerigtingvertalendewoordeboek in die middel van die woordeboek tussen die twee tale se woordelyste geplaas).

Verder is dit belangrik, veral vir leke en semi-deskundiges, dat die afdelings van die sistematiese inleiding volgens 'n goed gestruktureerde ontwerp rangskik moet word sodat die gebruikers die data

waarna hulle op soek is, maklik kan vind. Die uitleg van die sistematiese inleiding sowel as die plasing van sodanige gedeelte in die woordeboek is dus twee aspekte waaraan leksikograwe bewus moet aandag gee tydens die beplanning van vertalende vakwoordeboeke.

In die onderstaande tabel word aangedui watter van die geraadpleegde woordeboeke 'n sistematiese inleiding bevat.

Woordeboek	Sistematiese inleiding	Aanbieding van sistematiese inleiding	Taal van sistematiese inleiding
KUBERWOORDEBOEK	0	~	~
REKENAARWOORDEBOEK	0	~	~
STERREKUNDEWOORDEBOEK	1	Onder die opskrif "Appendices" / "Bylaes"	2 [Afrikaans en Engels]
SAKEWOORDEBOEK	0	~	~
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY	1	Onder die opskrif "Introduction to molecular biology"	1 [Engels]

Tabel 9: Sistematiese inleidings in die geraadpleegde woordeboeke

4.3.3.6 Woordeboekgrammatika

'n Woordeboekgrammatika is 'n onafhanklike woordeboekkomponent wat taalkundige data verskaf wat verband hou met grammatiese aspekte van die lemmas en/of ekwivalente in die woordeboek. Soos reeds genoem in 4.3.1 behoort vakwoordeboeke nie net vakkundige data nie, maar ook taalkundige data te verskaf en dus die gebruikers se leksikografiese behoeftes sowel as die woordeboek se funksies in ag te neem. Taalkundige data is veral belangrik in woordeboeke wat gerig is op vertaling en teksproduksie (Bergenholtz & Tarp 1995:178).

Die woordeboekgrammatika kan hetsy die taalkundige reëlmatighede of die taalkundige onreëlmatighede bespreek en die data in die woordeboekgrammatika kan op een van twee maniere aangebied word. Dit kan alfabeties rangskik word en die verskillende inskrywings kan dan genommer word, of andersins kan die data sistematies gestruktureer word (byvoorbeeld volgens woordsoorte) en dit word aanbeveel dat sodanige gedeeltes ook genommer word sodat gebruikers maklik na die betrokke gedeeltes verwys kan word.

Bergenholtz en Pedersen stel die volgende drie modelle voor vir die aanbieding van taalkundige data in vakwoordeboeke (1994:381):

- Model A: Dieselfde hoeveelheid taalkundige data wat in TAD-woordeboeke aangetref word, is ook nodig in TSD-woordeboeke. Dit is dus nodig dat daar baie meer taalkundige data in TSD-woordeboeke moet voorkom as wat tot dusver in vakwoordeboeke aangebied is.
- Model B: Omvangryke taalkundige data word in TSD-woordeboeke benodig, nie net in taalgedeeltes nie, maar ook wat betref grammatiese etikette soos daar in algemene vertalende woordeboeke aangetref word.
- Model C: Dit kan aangeneem word dat dieselfde taalreëls wat vir algemene taal geld ook vir vaktaal geld, maar daar bestaan ook verskille. Binne sekere vakgebiede geld daar spesifieke taalreëls (byvoorbeeld in regstaal in Duits). Daar behoort dus in vakwoordeboeke melding gemaak te word van sodanige spesifieke taalreëls en lemmas waarop sodanige taalreëls van toepassing is, behoort ook geëtiketteer te word.

Tydens die samestelling van 'n vertalende vakwoordeboek moet die leksikograaf bewus wees van die betrokke taal se taalreëls, sowel as die beoogde gebruikers se veronderstelde taalkennis, en daar behoort daarvolgens besluit te word op 'n model waarvolgens die taalkundige data in die taalgedeelte in die woordeboek aangebied word. Alhoewel dit nie altyd nodig sal wees om 'n volledige aparte grammatika in die woordeboek in te sluit nie (sien 6.3.3.6), is dit wel nodig dat onderskeie woordeboekartikels van grammatiese data voorsien sal word.

Vervolgens word 'n tabel verskaf met data oor die onderskeie geraadpleegde woordeboeke se grammatikas. Die sleutel tot die verstaan van die tabel is as volg: In die kolom getiteld "Grammatika" is 1 = volledige aparte grammatika/woordsoortaanduiding in woordeboekartikels, $\frac{1}{2}$ = beperkte grammatika/woordsoortaanduiding, 0 = geen grammatiese data verskaf nie. Wat betref die taal, beteken die getalle wat gebruik word die volgende: 2 = aanduiding in twee tale, 1 = aanduiding in een taal, 0 = aanduiding verstaanbaar in albei tale.

Woordeboek	Grammatika	Aanbieding	Taal
KUBERWOORDEBOEK	$\frac{1}{2}$	Inkonsekwente woordsoortaanduiding	0
REKENAARWOORDEBOEK	$\frac{1}{2}$	Inkonsekwente woordsoortaanduiding	0
STERREKUNDEWOORDEBOEK	$\frac{1}{2}$	Inkonsekwente woordsoortaanduiding	0
SAKEWOORDEBOEK	$\frac{1}{2}$	Inkonsekwente woordsoortaanduiding	0
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY	1	Elke inskrywing vergesel van grammatiese nota	1 [Engels]

Tabel 10: Woordeboekgrammatikas in die geraadpleegde woordeboeke

Dit blyk duidelik uit die tabel dat daar 'n gebrek aan behoorlike grammatiese data in die meeste van die geraadpleegde vakwoordeboeke bestaan en vanuit 'n gebruikersoogpunt sou dit dus beslis van waarde wees indien die leksikograwe meer en vollediger grammatiese data in die woordeboek verskaf het.

4.3.3.7 Woordelys

Die woordelys is sonder twyfel die belangrikste deel van die woordeboek en dus ook die gedeelte waaraan daar die meeste aandag geskenk moet word. In die geval van vertalende vakwoordeboeke is daar normaalweg twee woordelyste. Die funksies van die woordeboek sal bepaal of daar aan albei hierdie lyste ewe veel tyd en moeite gewy word (met ander woorde dat die inhoud van die twee lyste ooreenstem) en of die twee lyste se inhoud van mekaar gaan verskil en die een lys 'n vollediger lys met meer data as die ander lys gaan wees. Die woordeboek se funksies bepaal dus of daar twee primêre woordelyste of 'n primêre woordelys en 'n aanvullende woordelys gaan wees, al dan nie.

In die geval van 'n primêre woordelys en 'n aanvullende woordelys, word die lemmas in die hoofwoordelys gewoonlik volledig bewerk met al die nodige data wat die betrokke gebruikersgroep en woordeboekfunksies vereis terwyl die aanvullende woordelys dikwels slegs 'n omgekeerde weergawe van die hoofwoordelys is met net die lemmas en hulle vertaalekwivalente sonder enige ander bewerkings.

'n Verdere besluit rakende die woordelys wat die leksikograaf nodig het om te neem, is of daar van 'n aaneenlopende of 'n onderbroke woordelys gebruik gemaak gaan word. 'n Aaneenlopende woordelys

is 'n woordelys wat nie onderbreek word deur ingevoegde binnetekste²⁸ nie. Daarteenoor is 'n onderbroke woordelys een wat wel deur ingevoegde binnetekste onderbreek word. 'n Voorbeeld hiervan is die OXFORD SOUTH AFRICAN CONCISE DICTIONARY waar die sentrale woordelys deur ingevoegde binnetekste getiteld "Supplementary pages" tussen L en M se artikeltrajekte onderbreek word.

Volgens Bergenholtz en Tarp sal die aard van die data wat in die woordeboek opgeneem moet word, bepaal of die woordelyste aaneenlopend of onderbroke gaan wees. Die reël is dat data as ingevoegde binnetekste in die woordelys geplaas kan word, indien die data direk aan 'n spesifieke lemma gekoppel kan word en die data nêrens anders in die woordeboek geplaas kan word nie.

Die tabel hieronder dui woordelyste en gebruik van binnetekste aan soos aangetref in die vyf geraadpleegde vakwoordeboeke.

Woordeboek	Aantal woordelyste	Taal	Binnetekste
KUBERWOORDEBOEK	2	Afrikaans-Engels Engels-Afrikaans	X
REKENAARWOORDEBOEK	1	Engels-Afrikaans	X
STERREKUNDEWOORDEBOEK	2	Engels-Afrikaans Afrikaans-Engels	X
SAKEWOORDEBOEK	2	Engels-Afrikaans Afrikaans-Engels	X
ENCYCLOPEDIA OF GENE TECHNOLOGY	1	Engels-Spaans	X

Tabel 11: Woordelyste en binnetekste in die geraadpleegde woordeboeke

4.3.3.8 Register

'n Register lig die gebruikers in oor die verskillende data-items waarna daar in die woordeboek verwys word. In gevalle waar die register uit verwysings na woordeboekartikels bestaan, word daar gewoonlik trefwoorde met bladsyverwysings in die register gelys.

Indien 'n vakwoordeboek nie 'n alfabetiese woordelys het nie, maar wel 'n sistematiese woordelys, moet die woordeboek altyd van 'n alfabetiese register voorsien word – anders moet die gebruikers

²⁸ Ingevoegde binnetekste is data wat in die woordelys ingevoeg word wat binne die betrokke woordeboekartikel aangetref kan word (artikelinterne binnetekste) of wat nie deel vorm van een van die woordeboekartikels nie (artikeleksterne binnetekste), soos kaarte of enige ander teks wat die aaneenlopendheid van die woordelys onderbreek.

reg van die begin van die woordelys lees totdat hulle die lemma opspoor waarna hulle op soek is. Nie net verskaf die registers die gebruikers sodoende toegang tot die woordelys nie, maar dikwels ook tot die ander woordeboekkomponente (byvoorbeeld die sistematiese inleidings).

In vertalende vakwoordeboeke waar die woordeboek 'n primêre woordelys het waarin die lemmas ten volle bewerk word, is die aanvullende woordelys dikwels slegs 'n register van die vertaalekwivalente met bladsyverwysings na die primêre woordelys waar die gebruikers ensiklopediese en/of taalkundige data oor die lemma kan vind.

Volgens Bergenholtz en Tarp behoort die register direk na die woordeboekkomponent geplaas te word waarna die register verwys, of in gevalle waar die register na meer as een komponent verwys, moet dit na die laaste komponent geplaas word (1995:183). 'n Register bestaan normaalweg uit 'n aantal trefwoorde vergesel van een of meer verwysings. Indien daar meer as een verwysing na die trefwoord is, behoort die verwysings in numeriese volgorde (of waar van toepassing in alfabetiese volgorde) rangskik te word. Verder is dit ook belangrik dat daar in die gebruikersgids, sowel as die inleiding tot die register, gemeld sal word of die verwysings na die trefwoord verwys na bladsynommers, afdelingnommers of lemmas om te verseker dat die register werklik die woordeboekgebruikers sal help om die lemma/woordeboekartikel/data op te spoor waarna hulle op soek is.

Soos gesien kan word in tabel 12 word daar in nie een van die geraadpleegde vakwoordeboeke 'n register aangetref nie. Dit is veral verrassend om te sien dat die ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY (wat saamgestel is deur onder andere Bergenholtz), wat slegs 'n primêre woordelys het, nie 'n register het nie. Alhoewel 'n register na my mening nie nodig is vir 'n vertalende vakwoordeboek met twee woordelyste nie, is dit belangrik dat 'n vertalende vakwoordeboek met slegs een woordelys, bv. die ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY en REKENAARWOORDEBOEK wel 'n register sal hê om aan gebruikers bladsyverwysings te verskaf na die primêre woordelys waar die gebruikers ensiklopediese en/of taalkundige data oor die lemma kan vind. Ook vanuit 'n vertalersoogpunt sal dit waarde tot die woordeboek toevoeg.

Woordeboek	Register
KUBERWOORDEBOEK	X
REKENAARWOORDEBOEK	X
STERREKUNDEWOORDEBOEK	X
SAKEWOORDEBOEK	X
ENCYCLOPEDIA OF GENETICS	X

Tabel 12: Registers in die geraadpleegde woordeboeke

4.3.3.9 Bylaes

'n Leksikografiese bylae kan beskryf word as 'n woordeboekkomponent wat gewoonlik in die agtertekste-afdeling geplaas word en aanvullende data oor die vakgebied bevat (Bergenholtz & Tarp 1995:184) soos gesien kan word in uittreksel 5. Dit is egter belangrik om te besef dat die aanvullende materiaal sal afhang van die onderwerp of vakgebied, sowel as die beoogde gebruikers.

Die bylaes van vakwoordeboeke bestaan gewoonlik uit illustrasies, tabelle of lyste. Sodanige data word gewoonlik in die bylaes eerder as die woordelys opgeneem aangesien die data nie net op 'n enkele lemma van toepassing is nie, maar op verskeie lemmas of op die vakgebied as geheel. Net soos met enige van die ander woordeboekkomponente is dit in die geval van bylaes ook belangrik dat die bylaes genommer en gemerk sal word met genoegsame verwysings sodat die woordeboekgebruikers die data waarna hulle op soek is vinnig en maklik kan opspoor.

Wanneer daar gekyk word na die vyf geraadpleegde woordeboeke, sien 'n mens dat slegs STERREKUNDEWOORDEBOEK 'n bylae (wat ook die sistematiese inleiding insluit) bevat. Dit is egter jammer dat nie meer van die woordeboeke van 'n bylae voorsien is nie (veral dié wat ook nie 'n sistematiese inleiding bevat nie). Die ander woordeboeke sou beslis vanuit 'n vertalersoogpunt baie gebruikersvriendeliker gewees het indien hulle van óf 'n bylae óf 'n sistematiese inleiding voorsien was.

Woordeboek	Bylae
KUBERWOORDEBOEK	X
REKENAARWOORDEBOEK	X
STERREKUNDEWOORDEBOEK	✓
SAKEWOORDEBOEK	X
ENCYCLOPEDIA OF GENETICS	X

Tabel 13: Bylaes in die geraadpleegde woordeboeke

ASCII IN DECIMAL, HEXADECIMAL

dec.	HEX	CHAR	dec.	HEX	CHAR	dec.	HEX	CHAR	dec.	HEX	CHAR
0	00	NUL	32	20	SP	64	40	@	96	60	
1	01	SOH	33	21	!	65	41	A	97	61	a
2	02	STX	34	22	"	66	42	B	98	62	b
3	03	ETX	35	23	=	67	43	C	99	63	c
4	04	EOT	36	24	\$	68	44	D	100	64	d
5	05	ENQ	37	25	%	69	45	E	101	65	e
6	06	ACK	38	26	&	70	46	F	102	66	f
7	07	BEL	39	27	'	71	47	G	103	67	g
8	08	BS	40	28	(	72	48	H	104	68	h
9	09	HT	41	29	)	73	49	I	105	69	i
10	0A	LF	42	2A	*	74	4A	J	106	6A	j
11	0B	VT	43	2B	+	75	4B	K	107	6B	k
12	0C	FF	44	2C	,	76	4C	L	108	6C	l
13	0D	CR	45	2D	-	77	4D	M	109	6D	m
14	0E	SO	46	2E	.	78	4E	N	110	6E	n
15	0F	SI	47	2F	/	79	4F	O	111	6F	o
16	10	DLE	48	30	0	80	50	P	112	70	p
17	11	DC1	49	31	1	81	51	Q	113	71	q
18	12	DC2	50	32	2	82	52	R	114	72	r
19	13	DC3	51	33	3	83	53	S	115	73	s
20	14	DC4	52	34	4	84	54	T	116	74	t
21	15	NAK	53	35	5	85	55	U	117	75	u
22	16	SYN	54	36	6	86	56	V	118	76	v
23	17	ETB	55	37	7	87	57	W	119	77	w
24	18	CAN	56	38	8	88	58	X	120	78	x
25	19	EM	57	39	9	89	59	Y	121	79	y
26	1A	SUB	58	3A	:	90	5A	Z	122	7A	z
27	1B	ESC	59	3B	;	91	5B	[	123	7B	{
28	1C	FS	60	3C	<	92	5C	\	124	7C	
29	1D	GS	61	3D	=	93	5D	]	125	7D	}
30	1E	RS	62	3E	>	94	5E	^	126	7E	~
31	1F	US	63	3F	?	95	5F	_	127	7F	DEL

THE ASCII SYMBOLS

NUL	<i>Null</i>	DLE	<i>Data Link Escape</i>
SOH	<i>Start of Heading</i>	DC	<i>Device Control</i>
STX	<i>Start of Text</i>	NAK	<i>Negative Acknowledge</i>
ETX	<i>End of Text</i>	SYN	<i>Synchronous Idle</i>
EOT	<i>End of Transmission</i>	ETB	<i>End of Transmission Block</i>
ENQ	<i>Enquiry</i>	CAN	<i>Cancel</i>
ACK	<i>Acknowledge</i>	EM	<i>End of Medium</i>
BEL	<i>Bell</i>	SUB	<i>Substitute</i>
BS	<i>Backspace</i>	ESC	<i>Escape</i>
HT	<i>Horizontal Tabulation</i>	FS	<i>File Separator</i>
LF	<i>Line Feed</i>	GS	<i>Group Separator</i>
VT	<i>Vertical Tabulation</i>	RS	<i>Record Separator</i>
FF	<i>Form Feed</i>	US	<i>Unit Separator</i>
CR	<i>Carriage Return</i>	SP	<i>Space (Blank)</i>
SO	<i>Shift Out</i>	DEL	<i>Delete</i>
SI	<i>Shift In</i>		

Uittreksel 5: Voorbeeld van bylae uit DOC

4.4 Ten slotte

In hierdie hoofstuk is daar aandag gegee aan die inhoud van bestaande vertalende vakwoordeboeke met spesifieke verwysing na rekenaarwoordeboeke. Daar is eerstens gekyk na die hantering van ekwivalensie en die verskillende tipes ekwivalentverhoudinge in vertalende woordeboeke en daarna is daar aandag gegee aan taalkundige data, ensiklopediese data sowel as die onderskeie komponente wat in woordeboeke aangetref word. In die volgende hoofstuk sal daar gekyk word na die verskillende woordeboekstrukture en hoe woordeboekinhoud tans in bestaande vertalende vakwoordeboeke aangebied word.

Hoofstuk 5

Woordeboekstrukture in bestaande vertalende vakwoordeboeke

5.1 Inleidend

Vakwoordeboeke kan 'n groot aantal verskillende data-items bevat en om te verseker dat al hierdie data in woordeboekvorm beskikbaar is, moet dit gestruktureer word volgens 'n goed beplande ontwerp. Binne hierdie konteks verwys woordeboekstrukture na die interverhoudings van woordeboekkomponente (Bergenholtz & Tarp 1995:188). In hierdie hoofstuk sal daar aandag gegee word aan die verskillende tipes woordeboekstrukture sowel as die data wat in elk van sodanige strukture vervat word.

5.2 Verskillende woordeboekstrukture

Dictionary structures constitute the package that ensures the successful access to and preservation of data.

~ Gouws (s.j.)

Die verskillende tipes strukture in 'n woordeboek kan in sewe hoofkategorieë verdeel word. Die eerste struktuur, die **raamstruktuur**, is die gesamentlike struktuur van al die komponente wat saam die woordeboek vorm. Die **dataverspreidingstruktuur** is die struktuur waarvolgens alle data op verskillende plekke in die woordeboek geplaas word. Die **makrostruktuur** verwys na die ordening van die lemmas, terwyl die **mikrostruktuur** verwys na die aanbieding van data in die woordeboekartikels. Die **artikelstruktuur** beskryf die struktuur en ordening van datatipes binne die woordeboekartikels. Die **mediostruktuur** (ook bekend as die **kruisverwysingstruktuur**) sluit in die strukturering van die eksplisiete en implisiete aanduiders wat die gebruikers van een plek in die woordeboek na 'n ander lei. Laastens is daar die **toegangstruktuur** wat verwys na die struktuur van die aanduiders wat die gebruikers na die betrokke woordeboek en na die data wat benodig word, lei (Bergenholtz & Tarp 1995:188). Volgens Bergenholtz en Tarp kan 'n woordeboek nie 'n woordeboek wees sonder hierdie sentrale strukture nie (1995:188).

5.2.1 Raamstruktuur

Onlangse navorsing binne die metaleksikografie het voorgestel dat woordeboeke beskou moet word as draers van tekstipes (Wiegand 1996a). Elke woordeboek bevat 'n verskeidenheid tekste wat optree as funksionele komponente van die "groot" teks (Gouws & Prinsloo 2005:57). In die voorafgaande hoofstuk is daar gekyk na die verskillende woordeboekkomponente en vervolgens sal daar gekyk word na die posisionering van sodanige tekste binne die woordeboek.

Volgens Bergenholtz en Tarp kan die posisionering van tekste in 'n woordeboek in vier groot areas verdeel word, naamlik die **voortekste** (enige tekste wat die sentrale lys voorafgaan), die **sentrale lys** (ook bekend as die woordelys), die **middeltekste** (tekste wat in die geval van vertalende woordeboeke tussen die twee woordelyste aangetref word)²⁹ en die **agtertekste** (wat alle tekste insluit wat na die sentrale lys geplaas word) (1995:212). Gesamentlik staan die voortekste, middeltekste en agtertekste bekend as die **buitetekste**. Hierdie onderskeid tussen die vier groot areas lei volgens Gouws en Prinsloo tot twee verskillende benaderings tot woordeboekstrukture, naamlik die **woordeboekstruktuur** en die **woordelysstruktuur** (2005:57). Die woordelysstruktuur fokus slegs op die woordeboek se sentrale lys. Die sentrale lys word dikwels beskryf as "die woordeboek" en is 'n verpligte komponent in enige woordeboek. In algemene verklarende en vertalende woordeboeke, sowel as in vakwoordeboeke, bestaan die sentrale lys uit 'n reeks artikeltrajekte; dit is al die artikels wat onder 'n betrokke letter van die alfabet gelys word volgens die eerste letter van die lemma wat optree as gidselement vir hierdie artikels. Die sentrale lys bevat normaalweg al die artikeltrajekte wat saam die alfabet vorm, maar kan volgens Gouws en Prinsloo ook artikeltrajekte insluit wat letters of letterkombinasies bevat wat nie in die gewone alfabet voorkom nie, maar deel vorm van die alfabet van 'n spesifieke taal (byvoorbeeld die letters æ, ø en å in die Deense alfabet) (2005:57).

Binne die woordeboekstruktuurbenadering, 'n benadering wat algemeen gebruik word in die meerderheid hedendaagse woordeboeke en sterk deur woordeboeknavorsing aanbeveel word, word die sentrale lys nie meer beskou as die enigste plek waar leksikografiese data aangebied kan word

---

²⁹ Dit is wel belangrik om in gedagte te hou dat 'n mens verskillende tipes middeltekste kan kry. Sommige middeltekste is tekste wat as onmiddellike stuk van die raamstruktuur dien en middeltekste in die ware sin van die woord is. Dan kry 'n mens ook sekondêre voor- en agtertekste wat op dieselfde plek as gewone middeltekste aangetref word, maar eintlik agtertekste van die eerste alfabetiese komponent of voortekste van die tweede alfabetiese komponent is.

nie (Gouws 2002a:55). Alhoewel die sentrale lys steeds 'n belangrike verpligte teks is, kan data ook in addisionele tekste aangebied word, met ander woorde in tekste wat voor of na die sentrale lys in die woordeboek geplaas word. Hierdie addisionele tekste sluit alle buitetekste in wat saam met die sentrale lys in die woordeboek aangetref word. Soos reeds genoem, kan daar onderskei word tussen voortekste, middeltekste en agtertekste en dit is die voorkoms van sodanige buitetekste en die plasing daarvan binne die woordeboek wat lei tot die vestiging van die woordeboekstruktuur bekend as die woordeboek se **raamstruktuur** (die sentrale lys word as 't ware deur ander tekste geraam)³⁰. Alhoewel die idee van voor- en agtertekste nie nuut is nie, het die klem op die funksionele waarde van die raamstruktuur gelei tot hernude belangstelling in die insluiting van tekstipes wat nie tradisioneel as deel van die woordeboek beskou is nie (Gouws 2002a:55).

Wanneer die gebruik van die raamstruktuur beplan word, is dit belangrik om 'n onderskeid te tref tussen **geïntegreerde** en **niegeïntegreerde buitetekste**. Niegeïntegreerde buitetekste funksioneer naas die sentrale lys en bevat nie data wat relevant daartoe is om die woordeboek se ware doel te bereik nie.

Geïntegreerde buitetekste daarenteen, funksioneer in koördinasie met die sentrale lys en word benodig om optimale en volle onttrekking van die data wat in die woordeboek versprei is ten opsigte van die vakgebied van die betrokke woordeboek te verseker om sodoende die woordeboek se ware doel te bereik.

Normaalweg is die inhoudsopgawe een van die eerste komponente wat in die woordeboek as deel van die voortekste aangetref word aangesien dit ten doel het om die gebruikers in te lig oor al die komponente wat in die woordeboek aangetref word en waar die onderskeie komponente gevind kan word. Dit word gewoonlik deur die voorwoord en inleiding gevolg.

Die volgende baie belangrike komponent (volgens Gouws en Prinsloo die tweede belangrikste komponent naas die sentrale lys [2005:57]) is die gebruikersgids. Terwyl die inhoudsopgawe, voorwoord en inleiding die leksikografiese produk vir die gebruikers aanbied en bekend stel, verskaf

---

³⁰ Hier kan daar onderskei word tussen primêre en sekondêre rame. Die primêre raam is die raam van die buitetekste as geheel, terwyl die sekondêre raam/rame die raam is van die onderskeie komponente se buitetekste (met ander woorde die sekondêre buitetekste). Vir meer oor primêre en sekondêre rame, sien Gouws 2004a.

die gebruikersgids aan die gebruikers instruksies oor hoe om gebruik te maak van die data wat in die woordeboek aangebied word. Dit beskryf die wisselwerking wat tussen al die woordeboekkomponente aangetref word en berei die weg vir die groot woordeboekkomponente, naamlik die sistematiese inleiding en die woordelys(te). Indien die verklaring van die afkortings wat in die woordeboek aangetref word, nie as deel van die gebruikersgids aangebied word nie, is dit aan te beveel dat dit direk na die gebruikersgids geplaas word (Bergenholtz & Tarp 1995:213).

Volgens Bergenholtz en Tarp behoort die sistematiese inleiding direk na die gebruikersgids geplaas te word aangesien die gebruikersgids onder andere die gebruik van die sistematiese inleiding verduidelik (1995:213). Indien die woordeboek 'n goeie mediostruktuur (sien 5.2.6) het, sal daar gereeld in die sentrale teks na die sistematiese inleiding verwys word en alhoewel die sistematiese inleiding dikwels 'n langerige teks is en nie moeilik sal wees om op te spoor nie, is dit steeds belangrik dat dit nie weggesteek sal word tussen die ander komponente in die voortekste nie. Indien die voortekste reeds baie lank is en heelwat plek opneem, is dit aan te beveel dat die sistematiese inleiding dan eerder as deel van die middel- of agtertekste geplaas word.

Die beste plek vir die plasing van die woordeboekgrammatika is so na moontlik aan die woordelys, aangesien die grammatika verwys na die korrekte gebruik van woorde of terme in die woordelys. Indien die sistematiese inleiding in die voortekste aangetref word, beveel Bergenholtz en Tarp aan dat die woordeboekgrammatika dan direk na die sistematiese inleiding geplaas word (1995:214).

Die sentrale lys(te) word aangetref tussen die voortekste en die agtertekste. Indien daar meer as een woordelys is, word dit normaalweg direk na mekaar geplaas (behalwe in gevalle waar daar middeltekste tussen die twee woordelyste aangetref word)³¹. In gevalle waar daar 'n hoofwoordelys en aanvullende woordelyste in die woordeboek voorkom, behoort die hoofwoordelys eerste geplaas te word, gevolg deur die aanvullende woordelys(te) wat daarna geplaas word, georden volgens lengte (met die langste woordelys eerste en die kortste laaste) of, in die geval van veeltalige woordeboeke, alfabeties volgens die woordelys se taal, met ander woorde Duits kom voor Frans en

---

³¹ Voorbeelde van addisionele of aanvullende woordelyste sluit byvoorbeeld in: afkortings, plekname, name van elemente, ensovoorts.

Frans kom voor Spaans, of andersins kan die lyste orden word volgens die volgorde waarin die verskillende ekwivalente in die hoofwoordelys aangetref word (Bergenholtz & Tarp 1995:214).

Indien die woordeboek 'n indeks bevat en die indeks slegs na een woordeboekkomponent verwys, behoort dit direk na sodanige komponent geplaas te word. Indien die indeks na verskillende komponente verwys, met ander woorde 'n indeks binne een van die sekondêre rame is, behoort dit na die laaste komponent waarna dit verwys geplaas te word.

Bylaes vul die data aan wat in die woordeboek aangebied word en word gewoonlik aangetref as deel van die agtertekste, maar kan ook deel vorm van die voortekste. Normaalweg behoort die bylaes gevoeg te word by die kortste buitetekste, wat in die meeste gevalle die agtertekste sal wees (Bergenholtz & Tarp 1995:214).

In die onderstaande tabel kan gesien word van watter tipes tekste die vyf geraadpleegde woordeboeke binne die raamstruktuur gebruik gemaak het. In gevalle waar die buitetekste uit verskeie dele bestaan en die leksikograaf van sekondêre rame gebruik maak, is dit met 'n S aangedui.

Woordeboek	Voortekste	Sentrale lys	Middeltekste	Agtertekste
KUBERWOORDEBOEK	✓	✓	X	X
REKENAARWOORDEBOEK	✓	✓	X	X
STERREKUNDEWOORDEBOEK	✓	✓	✓S	X
SAKEWOORDEBOEK	✓	✓	X	X
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY	✓S	✓	X	X

Tabel 14: Tekste in die raamstruktuur van die geraadpleegde woordeboeke

Tydens die beplanning van 'n woordeboek, is dit belangrik dat die onderskeie komponente nie net lukraak georden sal word nie, maar dat die leksikograaf sal nadink oor die plasing van komponente om te verseker dat die komponente so geplaas word dat hulle funksionaliteit gemaksimaliseer sal word.

5.2.2 Dataverspreidingstruktuur

Wanneer 'n woordeboek beplan word, moet leksikograwe besef dat die funksionaliteit van die finale produk verder strek as net die sentrale lys. Woordeboekdata kan in 'n verskeidenheid plekke aangebied word: die individuele woordeboekartikels, in verskillende tipes komplekse en/of geraamde artikels (sien die voorbeeld van 'n komplekse artikel in artikel 61 uit DICTIONARY OF COMPUTING waar daar naas die woordeboekartikel ook ekstra data in 'n "Comment"-blokkie aangebied word), in die buitetekste (die voor- en/of agtertekste), ook in 'n aparte sistematiese inleiding (Bergenholtz & Tarp 1995:188).

green phosphor *noun* most commonly used phosphor for monochrome screen coating, which displays green characters on a black background

COMMENT: a new popular screen type is paper-white, using a white phosphor to display black characters on a white background

Artikel 61: "green phosphor" uit DOC

Daar kan vervolgens tussen twee hoofipes dataverspreidingstrukture onderskei word, naamlik 'n **eenvoudige dataverspreidingstruktuur** en 'n **uitgebreide dataverspreidingstruktuur** (Gouws & Prinsloo 2005:58). 'n Eenvoudige dataverspreidingstruktuur geld in gevalle waar die woordeboek se sentrale lys die enigste plek is waar data aangebied word (met ander woorde as data slegs in die individuele woordeboekartikels aangebied word). In gevalle waar data ook in buitetekste aangebied word, kan daar van 'n uitgebreide dataverspreidingstruktuur gepraat word.

In die volgende tabel word aangedui van watter tipe datastrukture die vyf geraadpleegde vakwoordeboeke gebruik gemaak het.

Woordeboek	Eenvoudige struktuur	Uitgebreide struktuur
KUBERWOORDEBOEK	✓	
REKENAARWOORDEBOEK	✓	
STERREKUNDEWOORDEBOEK		✓
SAKEWOORDEBOEK	✓	
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY		✓

Tabel 15: Tipes datastrukture in die geraadpleegde woordeboeke

Dit is belangrik dat leksikograwe reeds tydens die konseptualiseringsfase van 'n vakwoordeboek sal besluit binne watter dele van die woordeboek verskillende afdelings leksikografiese data wat geakkommodeer moet word, aangebied gaan word, en dat vakleksikograwe daarvan bewus sal wees dat woordeboekdata nie slegs tot die sentrale lys beperk hoef te word nie, maar dat buitetekste baie suksesvol aangewend kan word in die oordrag van data aan gebruikers.

5.2.3 Makrostruktuur

Die makrostruktuur kan beskryf word as die versameling en ordening van die leksikale items wat as lemmatekens in die woordeboek ingesluit gaan word. Hierdie leksikale eenhede word dan volgens Gouws en Prinsloo die primêre bewerkingsenhede in die leksikografiese proses (2005:63). Bergenholtz en Tarp beskryf die makrostruktuur as die ordening van lemmas in die woordelys (1995:190), terwyl Wiegand die makrostruktuur as 'n ordeningstruktuur beskryf (1989a:372).

'n Mens kry twee tipes makrostrukture: **alfabetiese makrostrukture** en **sistematiese makrostrukture**. Vervolgens sal albei hierdie tipes strukture bespreek word.

5.2.3.1 Alfabetiese makrostrukture

By die alfabetiese makrostruktuur word woordeboekartikels volgens die alfabet van 'n taal georden. Hier moet die gebruikers egter daarvan bewus gemaak word dat die alfabet waarna daar in hierdie konteks verwys word, nie noodwendig 100% ooreenstem met die Afrikaanse of Engelse alfabet nie, maar eerder 'n toegangsalfabet is, met ander woorde die beginsel van alfabetiese ordening wat in die betrokke woordeboek gebruik word, maar nie noodwendig identies is aan die alfabet in die algemene sin van die woord nie. Die toegangsalfabet kan dus onder andere addisionele letters uit ander alfabette, koppeltekens en getalle bevat – al die grafeme wat gebruik word in die skryf van die potensiële lemmatekens, soos die volgende drie lemmatekens uit KUBERWOORDEBOEK:

A-aandrywer

b/s (*bisse per sekonde*)

V&A (*vrae en antwoorde*)

Binne 'n vakwoordeboek is die insluiting van addisionele letters en simbole in die toegangsalfabet veral belangrik aangesien daar by vakterme dikwels sprake is van terme wat met simbole begin, byvoorbeeld:

5'bromodeoxyuridine (uit EDGT)

β Andromedae (uit SKW)

Die leksikograaf moet dus die bewerking van koppeltekens, skuinsstreepe, kommas, ensovoorts in gedagte hou tydens alfabetisering. Hulle het die keuse om dit óf buite rekening te laat óf dit voor die eerste letter of na die laaste letter van die alfabet plaas, maar dit is belangrik dat daar in die gebruikersgids aan die gebruikers verduidelik sal word watter leksikografiese besluite daar in hierdie opsig geneem is, veral indien die toegangsalfabet afwyk van die alfabet in die lemmataal. So ook moet die gebruik van hoof- en kleinletters in gedagte gehou en in ag geneem word tydens die bewerking van lemmas aangesien die gebruik van 'n hoof- en/of kleinletters die betekenis van 'n lemma kan verander³². Die toegangsalfabet moet so vroeg moontlik in die woordeboekvoorbereidingsfase gefinaliseer word sodat dit nie vir die leksikograaf nodig is om later in die woordeboekvoorbereidingsfase tyd daaraan hoef af te staan om veranderinge aan die ordening van lemmas aan te bring nie.

Daar is twee benaderings tot alfabetisering wat gebruik kan word in die geval van alfabetiese makrostrukture, naamlik **letter-vir-letter-ordening** en **woord-vir-woord-ordening**. In die geval van letter-vir-letter-ordening is dit net letters of grafeme wat in ag geneem word. Oop spasies tussen lemmas wat uit meer as een woord bestaan, word geïgnoreer, soos in die voorbeeld uit RW hieronder:

benchmark

benchmarking

benchmark problem

benchmark test

---

³² 'n Voorbeeld hiervan is **CP** in hoofletters wat staan vir **central processor** en **c.p.** in kleinletters wat staan vir **cyclic permuted** (uit RW).

By woord-vir-woord-ordening (ook bekend as "niks voor iets"), word oop spasies as tipografiese simbole bewerk wat voor die eerste letter in die toegangsalfabet kom. Wanneer daar van woord-vir-woord-ordening gebruik gemaak word, word die bogenoemde lemmas as volg georden (soos dit aangetref word in KW):

benchmark
 benchmark problem
 benchmark test
 benchmarking

Soos gesien kan word uit bostaande voorbeelde van die twee vorme van alfabetiese ordening, word multiwoordlemmas met identiese aanvangsmorfeme saam gegroepeer indien die lemmas woord vir woord georden word. Dit bring mee dat die volgorde van verwante lemmas nie onderbreek word deur een of meer semanties verskillende lemmas nie, terwyl dit dikwels by letter-vir-letter-ordening gebeur dat multiwoordlemmas met identiese aanvangsmorfeme in die woordelys van mekaar geskei word. Juis om daardie rede word die gebruik van woord-vir-woord-ordening aanbeveel (Bergenholtz & Tarp 1995:192).

In die onderstaande tabel kan gesien word van watter tipe benadering tot alfabetisering die geraadpleegde woordeboeke gebruik gemaak het.

Woordeboek	Woord-vir-woord	Letter-vir-letter
KUBERWOORDEBOEK	✓	
REKENAARWOORDEBOEK		✓
STERREKUNDEWOORDEBOEK		✓
SAKEWOORDEBOEK		✓
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY	✓	

Tabel 16: Tipe benadering tot alfabetisering in geraadpleegde woordeboeke

Nog 'n kwessie waaroor die leksikograaf moet besluit, is of die woordelys alfabeties gaan wees in ooreenstemming met die ordening van die grafeme in die toegangsalfabet en of die streng alfabetiese ordening onderbreek gaan word. Die leksikograwe kan hier kies of hulle van 'n strak alfabetiese woordelys gebruik gaan maak en of hulle eerder van nis- of neslemmatisering gebruik gaan maak.

Wanneer leksikograwe van 'n strak alfabetiese woordelys gebruik maak, word elke lemma as 'n vertikale ordening aangebied en geen lemma word aan die artikel van 'n voorafgaande lemma geheg nie. Daar is dus geen horisontaal-geordende lemmas nie en die aantal artikels in die woordeboek is gelyk aan die aantal lemmas in die woordeboek (Bergenholtz & Tarp 1995:192). Hierdie tipe woordelys hou die voordeel in dat die lemmas maklik opgespoor kan word omdat hulle altyd aan die begin van die artikel aangetref word. In elke artikel word daar slegs een onderwerp bewerk en alle data in die artikel handel oor die lemma. Voorbeeld 7 is 'n voorbeeld van 'n strak alfabetiese woordelys.

<p>papier paper</p> <p>papierband (ponsband) paper tape, punch tape</p> <p>papierbandkode paper tape code</p> <p>papierbandleser paper tape reader</p> <p>papierbandontvanger tape bin</p> <p>papierbandponsmasjien paper tape punch</p> <p>papierknoop paper jam</p> <p>papierlose kantoor paperless office</p> <p>papierponsband (geponste papierband) perforated paper tape, punched paper tape</p> <p>papiervervoer (vormvoer) form feed, paper feed, paperskip, paper slew, paper throw, slew, throw (<i>at a higher speed than normal</i>)</p> <p>papiervervoerkarakter (vormvoerkarakter) form feed character</p>

Voorbeeld 7: 'n Strak alfabetiese woordelys (uit KW)

In die geval van nis- en neslemmatisering word daar nie net gebruik gemaak van die vertikale ordening van lemmas soos in die geval van 'n strak alfabetiese woordelys nie, maar van die horisontale ordening van lemmas. By nislemmatisering word die lemmas saamgegroepeer in sogenaamde nisse. Elke nis bevat 'n aantal nisartikels wat slegs opgespoor kan word via die nisinganglemma – die lemma aan die begin van die nis of die lemma van die artikel wat die nis voorafgaan. Die een groot verskil tussen strak alfabetiese woordelyste en nislemmatisering is dat nislemmatisering van horisontaal-geordende lemmas gebruik maak. Die voorbeeld van nislemmatisering wat in voorbeeld 8 aangetref word, is dieselfde lemmas as wat in voorbeeld 7 gebruik is, maar wat hier volgens nislemmatisering georden is. Nislemmatisering kan ook aangebied

word in lysvorm (voorbeeld 9), maar aangesien nis- sowel as neslemmatisering gewoonlik gebruik word in 'n poging om plek te spaar, word nislemmatisering gewoonlik in kluster- eerder as in lysvorm³³ aangetref.

papier paper
papierband (*ponsband*) paper tape, punch tape; **papierbandkode** paper tape code;
papierbandleser paper tape reader; **papierbandontvanger** tape bin;
papierbandponsmasjien paper tape punch
papierknoop paper jam
papierlose kantoor paperless office
papierponsband (*geponste papierband*) perforated paper tape, punched paper tape
papiervervoer (*vormvoer*) form feed, paper feed, paperskip, paper slew, paper throw, slew, throw (*at a higher speed than normal*); **papiervervoerkarakter** (*vormvoerkarakter*) form feed character

Voorbeeld 8: Nislemmatisering in klustervorm (aangepas uit KW)

papier paper
papierband (*ponsband*) paper tape, punch tape
papierbandkode paper tape code
papierbandleser paper tape reader
papierbandontvanger tape bin
papierbandponsmasjien paper tape punch
papierknoop paper jam
papierlose kantoor paperless office
papierponsband (*geponste papierband*) perforated paper tape, punched paper tape
papiervervoer (*vormvoer*) form feed, paper feed, paperskip, paper slew, paper throw, slew, throw (*at a higher speed than normal*)
papiervervoerkarakter (*vormvoerkarakter*) form feed character

Voorbeeld 9: Nislemmatisering in lysvorm

In die voorafgaande voorbeelde is die sublemmas volledig uitgeskryf, maar nog 'n manier wat gebruik word om by nislemmatisering (sowel as neslemmatisering) plek te spaar, is deur gebruik te maak van

³³ Vir meer oor nislemmatisering, sien Bergenholtz, Tarp en Wiegand 1999:1815-1818.

teksverdigting, met ander woorde deur die lemma aan te bied as lemmadele deur gebruik te maak van aanbiedingsimbole (byvoorbeeld ~ of –) tesame met die ander dele/grafeme wat die lemma vorm, soos gesien kan word in voorbeeld 10. Teksverdigting maak dit egter vir die vertalers en ander woordeboekgebruikers baie moeiliker om die korrekte vertaalekwivalent vinnig en maklik op te spoor, dus word daar aanbeveel dat leksikograwe indien enigsins moontlik, nie van teksverdigting gebruik maak nie.

<p>papier paper</p> <p>papierband (ponsband) paper tape, punch tape; ~kode paper tape code; ~leser paper tape reader; ~ontvanger tape bin; ~ponsmasjien paper tape punch</p> <p>papierknoop paper jam</p> <p>papierlose kantoor paperless office</p> <p>papierponsband (geponste papierband) perforated paper tape, punched paper tape</p> <p>papiervervoer (vormvoer) form feed, paper feed, paperskip, paper slew, paper throw, slew, throw (<i>at a higher speed than normal</i>); ~karakter (vormvoerkarakter) form feed character</p>

Voorbeeld 10: Nislemmatisering met teksverdigting (aangepas uit KW)

Net soos in die geval van nisting word lemmas by neslemmatisering ook in groepe (bekend as neste) georden. Maar anders as in die geval van nislemmatisering word daar by neslemmatisering afgewyk van die grafeme se streng alfabetiese ordening binne die toegangsalfabet. Die rede hiervoor is sodat al die lemmas met dieselfde stam of dieselfde betekenisonderskeiding van die betrokke stam saam in dieselfde nes aangebied kan word. Elke nes bestaan uit 'n aantal sublemmas wat bewerk word binne een nes en die gebruikers kan slegs by die sublemmas uitkom via die neslemma. Indien die artikels in die voorafgaande voorbeelde volgens neslemmatisering georden word, sal dit as volg daar uitsien.

papier paper; **papierknoop** paper jam
papierband (ponsband) paper tape, punch tape; **papierbandkode** paper tape code;
papierbandleser paper tape reader; **papierbandontvanger** tape bin;
papierbandponsmasjien paper tape punch
papierlose kantoor paperless office
papierponsband (geponste papierband) perforated paper tape, punched paper tape
papiervervoer (vormvoer) form feed, paper feed, paperskip, paper slew, paper throw, slew,
 throw (*at a higher speed than normal*); **papiervervoer karakter (vormvoerkarakter)** form
 feed character

Voorbeeld 11: Neslemmatisering (aangepas uit KW)

Net soos in die geval van nislemmatisering kan daar by neslemmatisering ook van lyste, simbole en lemmadele gebruik gemaak word. Wanneer dit met strak alfabetiese woordelyste vergelyk word, spaar nesting in klustervorm beslis ruimte, maar indien die neste baie lank en kompleks raak, kan dit vir woordeboekgebruikers baie moeilik raak om die korrekte lemma op te spoor. Indien daar verder ook nog van eerste- en tweedevlaknesting gebruik gemaak word (met ander woorde waar die alfabetiese ordening nie gehandhaaf word nie), kan nesting die gebruikers se soektog baie ingewikkeld maak.

Die onderstaande tabel toon van watter tipe alfabetiese ordening die geraadpleegde woordeboeke gebruik maak.

Woordeboek	Strak alfabeties	Nis-/neslemmatisering
KUBERWOORDEBOEK	✓	
REKENAARWOORDEBOEK	✓	
STERREKUNDEWOORDEBOEK	✓	
SAKEWOORDEBOEK	✓	
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY	✓	

Tabel 17: Tipe alfabetiese ordening in geraadpleegde woordeboeke se woordelyste

Soos daar ook vroeër gewys is (sien hoofstuk 4), behoort 'n goeie vertalende TSD-woordeboek baie meer as net vertaalekwivalente te verskaf en indien hierdie ekstra data (grammatiese data, kollokasies, sinonieme, antonieme, ensiklopediese etikette, glosse sowel as voorbeeldmateriaal) in die neste ingesluit word, kan die neste geweldig groot raak. Daar word dus aanbeveel dat in die

geval van vertalende vakwoordeboeke gerig op vertalers as teikengebruikers die leksikograwe verkieslik van strak alfabetiese strukture gebruik sal maak.

5.2.3.2 Sistematiese makrostrukture

Die alfabetiese ordening van lemmas in die geval van alfabetiese makrostrukture is gebaseer op die uitdrukkingsaspek van die linguistiese teken terwyl dit by sistematiese ordening (in die geval van sistematiese makrostrukture) op die inhoudsaspek gebaseer is. In die geval van sistematiese makrostrukture vind die ordening van lemmas plaas volgens die konseptuele stelsels wat gebaseer is op definisies en wat onder andere help om die konsepte wat met mekaar verband hou, af te baken sowel as om hulle onderlinge verhoudings te bepaal. Hiërargiese verhoudings kan superordinasie, subordinasie sowel as koördinasie illustreer. Die plek van die individuele konsepte in 'n konseptuele stelsel sal die ordening van die lemmas in die woordeboek se woordelys bepaal (Bergenholtz & Tarp 1995:195).

Die samestelling van 'n vakwoordeboek behels 'n aantal besluite en een van die belangrikste besluite wat leksikograwe moet neem, is die keuse van 'n tipe makrostruktuur. Voordat hulle 'n besluit neem, moet die leksikograaf die voor- en nadele van die verskeie opsies in oënskou neem, sowel in terme van die leksikografiese werk daaraan verbonde as gesien vanuit die oogpunt van die beoogde gebruikers.

Die voordele van alfabetiese makrostrukture is voor die hand liggend: dit is prakties, dit is vinnig, die gebruikers is daarmee bekend en 'n enkele soektog behoort genoeg te wees indien die gebruikers weet waarna hulle soek.

Die een groot nadeel van alfabetiese makrostrukture is dat dit die sistematiek van die vakgebied omvergooi aangesien konsepte buite hulle konteks aangetref word en konseptuele verhoudings dus nie aangedui kan word nie (Bergenholtz & Tarp 1995:199). Vanuit die gebruikers se oogpunt kan dit as ongelukkig beskou word, aangesien hulle nie 'n oorsig kry oor die betrokke vakgebied nie en dit handig kon gewees het vir begrips- en vertaaldoeleindes. Hierdie nadeel kan egter teengewerk word deur die invoeging van 'n sistematiese inleiding of ensiklopediese notas by die artikels (sien 4.3.2.1 en 4.3.2.3).

Daarteenoor bied sistematiese makrostrukture 'n aantal interessante voordele aan die gebruikers. Die makrostruktuur verskaf aan hulle 'n oorsig van die vakgebied aangesien verwante terme op mekaar volg en die verhouding tussen die terme duidelik aangedui kan word. Die makrostruktuur stel dus die vertalers wat leke is betreffende die vakgebied in staat om 'n mate van ensiklopediese kennis (wat as 'n voorvereiste beskou kan word vir die vertaling van TSD-tekste) oor die vakgebied te verwerf. By 'n sistematiese woordelys sal die gebruikers die term wat hulle opgesoek het, vind binne die alfabetiese indeks in sy sistematies-ensiklopediese konteks. Hulle kan selfs, met slegs een soektog, oplossings vind vir meer as een vertaalprobleem, aangesien daar in die omliggende konteks 'n aantal terme aangetref kan word wat relevant is tot die konteks waarbinne die vertalers werk.

Die sistematiese beginsel word meestal gebruik in die geval van kultuuronafhanklike vakgebiede, vernameelik die natuurwetenskappe. Dit is waarskynlik te danke aan die feit dat die eerste pogings tot sistematiese ordening van terminologie plaasgevind het binne die vakgebiede van botanie, soölogie, chemie, elektriese ingenieurswese, die mediese wetenskap, ensovoorts (Bergenholtz & Tarp 1995:199). In kultuurgebonde vakgebiede soos ekonomie, regte en politieke wetenskap waar konseptuele verhoudings dikwels kompleks en verspreid is, is daar nie soos in die geval van die natuurwetenskappe van die sistematiese benadering gebruik gemaak nie.

In 6.4.3 sal daar gekyk word na watter tipe makrostruktuur vanuit die vertalers se oogpunt die beste sou wees in die geval van vakwoordeboeke vir rekenaarterminologie en of 'n kombinasie van die onderskeie tipes nie dalk die beste oplossing sou wees nie.

5.2.4 Mikrostruktuur

Die mikrostruktuur van 'n woordeboek is die struktuur waarbinne die data wat met die lemma verband hou, vervat word. Dit kan ook beskryf word as 'n leksikografiese ordeningstruktuur wat naamlik 'n geordende versameling verhoudings bied waarin die woordeboekinskrywings tot mekaar staan (Gouws 1989:40). Wanneer leksikograwe 'n nuwe woordeboek beplan, is die beplanning van die mikrostruktuur een van die aspekte waaraan aandag gegee moet word en daar moet gekies word tussen verskillende tipes strukture, waarvan die algemeenstes 'n geïntegreerde mikrostruktuur of 'n niegeïntegreerde mikrostruktuur is (Gouws & Prinsloo 2005:138). Volgens Gouws hang die

onderskeid tussen 'n **geïntegreerde** en 'n **niegeïntegreerde mikrostruktuur** in die geval van 'n vertalende woordeboek onder meer saam met die nabyheid en regstreeksheid van die verhouding tussen elke inskrywing wat in 'n vertalende woordeboek 'n vertaalekwivalent verteenwoordig en die ondersteunende koteksinskrywings wat voorbeeldmateriaal verteenwoordig (2003:95).

Binne 'n woordeboekartikel in 'n vertalende woordeboek word die betrokke semantiese subkommentaar waarin die betrokke polisemiese waarde van vertaalekwivalente voorsien word die integraat genoem (Gouws 2003:96). In gevalle waar die vertaalekwivalent en die betrokke koteksinskrywings binne dieselfde integraat aangetref word, het die woordeboek 'n geïntegreerde mikrostruktuur (Gouws & Prinsloo 2005:139) soos in artikel 62 hieronder.

<p>byeenroep 1. (convene) Belê, saamroep, reël. <i>'n Vergadering</i> ~ (convene a meeting). 2. (summon) Ontbied om te vergader; oproep. <i>Die Parlement</i> ~ (summon Parliament).</p>

Artikel 62: "byeenroep" uit WRHT

Die voordeel van hierdie tipe mikrostruktuur is dat daar volgens Gouws 'n regstreekse en onmiddellike aanduiding is van die gerigtheid van elke aangawe (2003:96). Die feit dat daar in die geval van 'n geïntegreerde mikrostruktuur geen ander vertaalekwivalente tussen 'n betrokke vertaalekwivalent en die koteksinsligting wat daarmee saam gaan, voorkom nie, lei tot minder teksverdigting en maak dit gevolglik vir die gebruikers makliker om die woordeboekinhoud korrek te interpreteer (Gouws & Prinsloo 2005:139).

Woordeboeke met 'n niegeïntegreerde mikrostruktuur verskil sigbaar van woordeboeke met 'n geïntegreerde mikrostruktuur. In 'n woordeboek met 'n niegeïntegreerde mikrostruktuur word die koteks- of koteksinskrywings nie in dieselfde integraat as die onderskeie vertaalekwivalente waarop dit van toepassing is, aangetref nie (Gouws & Prinsloo 2005:139). In sodanige woordeboeke word al die verskillende vertaalekwivalente gewoonlik in een teksblok (genoem 'n semantiese subkommentaar) aangetref terwyl al die koteksinskrywings in 'n aparte semantiese subkommentaar (genoem die semantiese subkommentaar vir die koteks) aangetref word (Gouws 2003:96). Alhoewel die koteksinskrywings en vertaalekwivalente nie in dieselfde integraat aangebied word nie, word die aanbieding en ordening van die koteksinskrywings in die relevante teksblok op so 'n wyse gedoen dat

die verhouding tussen 'n gegewe koteksinskrywing en die item wat dit adresseer duidelik gemerk is sodat die gebruikers maklik die koteksinskrywing by die korrekte vertaalekwivalent kan pas (Gouws & Prinsloo 2005:140), soos gesien kan word in artikel 63 hieronder.

<p>byeenroep 1. (convene) Belê, saamroep, reël. 2. (summon) Ontbied om te vergader; oproep. [1] 'n <i>Vergadering</i> ~ (convene a meeting). [2] <i>Die Parlement</i> ~ (summon Parliament).</p>

Artikel 63: "byeenroep" aangepas uit WRHT

Binne geïntegreerde sowel as niegeïntegreerde mikrostrukture kan daar verder onderskei word tussen **verpligte mikrostrukture** en **uitgebreide verpligte mikrostrukture**. Hierdie onderskeid word gemaak op grond van die dataverspreidingstruktuur en die omvang van die datakategorieë wat in die woordeboekartikel ingesluit moet word (Gouws & Prinsloo 2005:141). Tydens die beplanning van 'n woordeboek moet die leksikograaf besluit wat die minimum data is wat elke artikel moet bevat en hierdie besluit bepaal dan die mikrostrukturele inhoud van die verstekartikel. Die verpligte mikrostruktuur verwys dus na die mikrostrukturele items wat in al die artikels aangetref word.

Die dataverspreidingstruktuur behoort voorsiening te maak vir addisionele items en datakategorieë en in gevalle waar die mikrostrukturele aanbieding van 'n artikel meer insluit as net die verstekkategorieë, het die artikels 'n uitgebreide verpligte mikrostruktuur (Gouws & Prinsloo 2005:142).

Alhoewel die verpligte mikrostruktuur identies is in alle artikels, sal die uitgebreide verpligte mikrostruktuur, in die gevalle waar dit wel voorkom, nie in alle artikels dieselfde wees nie. Die aard en omvang van 'n uitgebreide verpligte mikrostruktuur hang af van die aard van die leksikale items wat aangebied word as primêre bewerkingsseenheid in die artikel. Verder impliseer 'n uitgebreide verpligte mikrostruktuur ook nie noodwendig 'n komplekse artikel nie, maar het komplekse artikels wel 'n uitgebreide verpligte mikrostruktuur, want sodanige mikrostruktuur maak voorsiening vir die insluiting van addisionele datakategorieë, data-items of meer omvattende bewerkings binne 'n gegewe soekveld wat 'n komplekse artikel van 'n enkelartikel onderskei (Gouws & Prinsloo 2005:142).

5.2.5 Artikelstruktuur

'n Woordeboekartikel bestaan gewoonlik uit 'n makrostrukturele element wat as lemma sowel as gidselement vir die artikel optree en 'n onbeperkte aantal mikrostrukturele inskrywings wat primêr aangebied word as die bewerking van die lemma. 'n Gebruikersvriendelike woordeboek vereis volgens Gouws en Prinsloo dat die mikrostrukturele inskrywings nie op 'n arbitrêre wyse aangebied word nie, maar eerder in 'n sistematiese volgorde. Kundige gebruikers wat die woordeboek se stelsel, tesame met die dataverspreidingstruktuur en die wyse waarop die mikrostrukturele inskrywings aangebied word, ken, behoort te kan voorspel watter datatipes in die gegewe artikel aangetref kan word sowel as waar om die spesifieke datatipe op te spoor (2005:115).

Die beplanning van 'n gebruikersvriendelike vakwoordeboek noop die leksikograaf om tydens die beplanningsfase van 'n woordeboek genoegsame aandag aan die woordeboek se artikelstruktuur te skenk. Die artikelstruktuur kan beskryf word as die struktuur en ordening van die onderskeie datatipes binne 'n woordeboekartikel en sodanige struktuur kan in twee belangrike artikelkomponente verdeel word, naamlik die **vormkommentaar** en die **semantiese kommentaar** (Gouws & Prinsloo 2005:119).

5.2.5.1 Vormkommentaar

Die vormkommentaar is die soekveld wat die datatipes akkommodeer wat die vorm van die lemmateken weergee, met ander woorde die morfologiese, fonetiese en ortografiese data ten opsigte van die lemma. Die lemmateken is ook deel van die vormkommentaar omdat dit data bevat oor die spelling van die bewerkingseenheid. Woardeboekgebruikers benodig dikwels ortografiese leiding en hulle raadpleging van die woordeboek strek dikwels slegs sover as om die lemma op te soek en die nodige spelling uit die lemmateken af te lei. Die vormkommentaar kan egter ook addisionele ortografiese data akkommodeer indien die leksikale item wat as lemma gegee word enige ander variasies in spelling het, soos gesien kan word in artikel 64.

Bogoeslawski (Boguslawsky) { <i>krater op Maan</i> } : Boguslawsky (<i>crater on Moon</i>)

Artikel 64: "Bogoeslawski" uit SKW met spelvariant aangedui

Die vormkommentaar sluit ook uitspraakdata in aangesien fonetiese data verband hou met die klankvorm van leksikale items. Aangesien sodanige data nie werklik ter sake of nodig is in 'n vertalende vakwoordeboek vir vertalers nie, sal daar nie verder hieraan aandag geskenk word nie.

Die mees tipiese ander inskrywings wat in die vormkommentaar aangetref word, is data oor die morfologie van die lemma sowel as die grammatiese eienskappe van die lemma. Dit sluit in data soos meervoudsvorme (in die geval van selfstandige naamwoorde), verledetydsvorme (in die geval van werkwoorde) en verbuiging (in die geval van byvoeglike naamwoorde). Hierdie data moet aangebied word op so 'n wyse dat die teikengebruikers maklik en probleemloos die relevante data kan opspoor en onttrek. In gevalle waar die data op verdigte wyse aangebied word (byvoorbeeld "~te" of "~s" as aanduiding van die meervoudsvorme vir "rat" of "rekenaar" in plaas van "ratte" of "rekenaars") moet die leksikograaf baie seker maak dat die teksverdigting nie die gebruikers gaan verwar nie en dat hulle steeds die korrekte inligting sal kan onttrek.

Die aanduiding van woordsoorte (sien artikel 65 en 66) vorm ook deel van die vormkommentaar en die tipe woordeboek, die dataverspreidingsstruktuur, die woordeboekfunksies, die gebruikers en die tipiese gebruikssituasie sal alles 'n rol speel in die leksikograwe se besluit oor of en indien wel hoe die woordsoortdata in die woordeboek aangebied moet word, met ander woorde of slegs die hoofwoordsoortgroepe aangedui gaan word en of die woordsoortdata in groter besonderhede aangedui gaan word³⁴. In die geval van 'n woordeboek met vertaling of teksproduksie as funksie(s), is dit egter belangrik dat die woordsoorte aangedui sal word om die gebruikers te help om die korrekte vertaalekwivalent/term binne die korrekte konteks te gebruik.

catabolize <v> *catabolizar* <v>

Artikel 65: "catabolize" uit EDGT met woordsoortaanduiding

meet [v] *measure*

Artikel 66: "meet" uit KW met woordsoortaanduiding

³⁴ Vir meer oor woordsoortaanduidings, sien 4.3.1.2.

Om die sistematiese onttrekking van inligting aan die data wat in die vormkommentaar aangebied word te verseker, moet die woordeboekplan 'n vaste ordening van die datatipes en subtypes voorskryf. Hierdie inskrywings moet op so 'n wyse aangebied word dat gebruikers wat met die stelsel bekend is presies sal weet wat die status en funksie van elk van die inskrywings is en die korrekte data waarna hulle op soek is, maklik en probleemloos sal kan opspoor.

5.2.5.2 *Semantiese kommentaar*

Die semantiese kommentaar is die soekveld wat die datatipes akkommodeer wat die semantiese en pragmatiese eienskappe van die leksikale item wat deur die lemma verteenwoordig word, weergee. Hierdie komponent bevat gewoonlik 'n verskeidenheid datatipes. Die aard en omvang van die semantiese kommentaar word ook bepaal deur die tipe woordeboek, die woordeboekgebruikers en die gebruikssituasies (Gouws & Prinsloo 2005:125).

Vertalende woordeboeke word gewoonlik geraadpleeg op soek na spesifieke semantiese leiding naamlik vertaalekwivalente wat aangebied word as doeltaalitems vir 'n gegewe brontaalitem. Dit is belangrik dat die leksikograaf by die aanbieding van vertaalekwivalente in die vertalende woordeboek sal seker maak dat die aanbieding die volledige spektrum van semantiese waardes wat vir die spesifieke woordeboek relevant is, sal weergee.

In gevalle waar 'n gegewe lemmateken 'n monosemiese woord verteenwoordig, moet die semantiese kommentaar die bewerking van daardie enkele betekenis van die woord insluit – met ander woorde die hoofinskrywing van die onderskeie semantiese kommentare sal bestaan uit een definisie (in die geval van 'n verklarende woordeboek – sien artikel 67) of een vertaalekwivalent met moontlike sinoniemekwivalente waar van toepassing (in die geval van 'n vertalende woordeboek – sien artikel 68) (Gouws & Prinsloo 2005:126).

debit <i>noun</i> bit transmission rate that is twice the baud rate
--

Artikel 67: "debit" uit DOC

gemiddelde toegangstyd average access time, mean access time

Artikel 68: "gemiddelde toegangstyd" uit KW

In gevalle waar daar meer as een vertaalekwivalent vir die betrokke inskrywing is, kan die ekwivalente alfabeties georden word (sien artikel 69), maar aangesien sodanige ordening nie vir die lekegebruikers 'n aanduiding gee van moontlike stilistiese verskille tussen die onderskeie ekwivalente of die ekwivalent wat die hoogste gebruiksfrekwensie het, uitlig nie, word dit eerder aanbeveel dat die ekwivalente volgens gebruiksfrekwensie georden word (sien artikel 70), of dat daar een ekwivalent aanbeveel word terwyl die res van die ekwivalente as moontlike sinonieme gelys word (sien artikel 71).

hutstotaal ... gibberish total, hash total, scramble total

Artikel 69: "hutstotaal" uit KW

hutstotaal ... hash total, gibberish total, scramble total

Artikel 70: "hutstotaal" aangepas uit KW en georden volgens gebruiksfrekwensie³⁵

hutstotaal ... hash total (SIN. gibberish total, scramble total)

Artikel 71: "hutstotaal" aangepas uit KW

In gevalle waar die lemmateken egter 'n polisemiese woord verteenwoordig, behoort al die polisemiese onderskeidings³⁶ binne die bewerking aangebied te word. Die bewerking van die onderskeie polisemiese onderskeidings moet op so 'n wyse aangebied word dat die gebruikers 'n duidelike aanduiding het van die woord se verskillende betekenisonderskeidings. Gevolglik moet die semantiese kommentaar volgens Gouws en Prinsloo in genoeg semantiese subkommentare opgedeel word sodat elke polisemiese waarde 'n eie aparte semantiese subkommentaar het soos gesien kan word in artikel 72 en 73 (2005:126).

hopper: voerbak; stapelaar

Artikel 72: "hopper" uit RW met aparte semantiese subkommentaar vir elke betekenisonderskeiding

³⁵ 'n Vinnige soektog op Google op 11 September 2009 het aangedui dat **hash total** se gebruiksfrekwensie baie hoër is as die van **gibberish total** en **scramble total** met **hash total** wat omtrent 70 200 trefslae gekry het, terwyl **gibberish total** 471 trefslae gekry het en **scramble total** slegs 209 trefslae gekry het.

³⁶ Vir meer oor die ekwivalentverhoudinge tussen polisemiese betekenisonderskeidings, sien 4.2.1.2.

kapasitansie capacitance (*as in electricity*); capacity (*of a capacitor*)

Artikel 73: "kapasitansie" uit KW met aparte semantiese subkommentaar vir elke betekenisonderskeiding

Net soos in die geval van sinonieme by monosemiese lemmas kan die ordening van sodanige semantiese subkommentare by polisemiese lemmas egter nie op arbitrêre wyse gedoen word nie (sien artikel 74) en die leksikograaf moet dus duidelike kriteria daarstel waarvolgens die betekenisonderskeidings georden word. In die meeste woordeboeke (hetsy verklarend of vertalend) word die ordening van die betekenisonderskeidings bepaal volgens die gebruiksfrekwensie van die betekenisonderskeidings en word die betekenisonderskeiding met die hoogste gebruiksfrekwensie as die eerste betekenisonderskeiding aangegee (sien artikel 75). Dit gebeur egter ook dat vertaalekwivalente soms alfabeties georden word (sien artikel 76) of dat een vertaalekwivalent aanbeveel word (sien artikel 77), terwyl die res van die ekwivalente alfabeties georden word. Hoe dit ook al georden word, dit is baie belangrik dat die leksikograaf die gebruikers in die gebruikersgids sal attent maak op die ordeningsmetode wat gebruik is sodat die gebruikers die korrekte vertaalekwivalent vinnig en maklik kan opspoor.

internet connection internetaansluiting; internetverbinding; internetkoppeling

Artikel 74: "internet connection" uit KW

internet connection internetverbinding; internetaansluiting; internetkoppeling

Artikel 75: "internet connection" aangepas uit KW en georden volgens gebruiksfrekwensie³⁷

internet connection internetaansluiting; internetkoppeling; internetverbinding

Artikel 76: "internet connection" aangepas uit KW en alfabeties georden

internet connection internetverbinding (internetaansluiting; internetkoppeling)

Artikel 77: "internet connection" aangepas uit KW met een vertaalekwivalent wat aanbeveel word

³⁷ 'n Vinnige soektog op Google op 11 September 2009 het aangedui dat **internetverbinding** se gebruiksfrekwensie baie hoër is as die van **internetaansluiting** en **internetkoppeling** met **internetverbinding** wat omtrent 2 090 000 trefslae gekry het, terwyl **internetaansluiting** 332 000 trefslae gekry het en **internetkoppeling** slegs 2740 trefslae gekry het.

Dit is voorts die leksikograaf se taak om die verskillende semantiese subkommentare op so 'n wyse aan te bied dat die gebruikers besef dat hulle verskillende betekenisonderskeidings van die betrokke leksikale item verteenwoordig (Gouws & Prinsloo 2005:126). Inskrywings wat as polisemiese merkers gebruik word, lei die gebruikers in hierdie opsig. In vertalende woordeboeke word daar meestal van twee tipes polisemiese merkers gebruik gemaak om die verskillende betekenisonderskeidings van mekaar te onderskei (alhoewel die een meer algemeen voorkom as die ander), naamlik die gebruik van nommering wat minder algemeen voorkom (sien artikel 78 en 79) en die gebruik van kommapunte wat die meeste voorkom (sien artikel 80 en 81).

erklæring SUB

1. declaration

2. (udtalelse) statement

3. (officiel udtalelse) announcement ...

Artikel 78: "erklæring" uit DEE

koopsom **1.** (purchase price) ... **2.** (single premium) ...

Artikel 79: "koopsom" uit WRHT

list of exceptions: foutlys; lys van uitsonderings

Artikel 80: "list of exceptions" uit RW

glitch wanfunksie; magnetiese-oppervlakfout

Artikel 81: "glitch" uit KW

In 'n vertalende woordeboek wat hoofsaaklik op teksresepsie gerig is, is dit aanvaarbaar om die semantiese kommentaar in baie van die artikels bloot tot 'n vertaalekwivalent te beperk. Indien 'n woordeboek egter 'n vertaal- of teksproduksiefunksie het, moet die leksikograaf die gebruikers help om die woorde wat deur die lemmateken en die vertaalekwivalente aangebied word in aktiewe kommunikasie te kan gebruik (Gouws & Prinsloo 2005:127). Dit dwing die leksikograaf om aanvullende inskrywings in die semantiese kommentaar in te voeg ten einde die gebruikers te help om die woorde wat deur die lemmateken en vertaalekwivalente aangebied word te interpreteer – nie

net in isolasie nie, maar ook as deel van die betrokke taalstelsel. Dit kan onder andere gedoen word deur inskrywings wat die relevante konteks of koteks vir die lemma en die vertaalekwivalente verskaf.

Die **konteks** van 'n gegewe woord kan beskou word as die pragmatiese omgewing waarin die woord tipies gebruik word. Die konteks word gewoonlik aangedui met behulp van glosse (sien artikel 82 en 83) of leksikografiese etikette (sien artikel 84).

besittings 1. effects (*personal*) 2. possessions (*gen*)

Artikel 82: "besittings" uit SW

masjientaal machine language (*used directly by computer*)

Artikel 83: "masjientaal" uit KW

par delictum L. Gelyke skuld

Artikel 84: "par delictum" uit WRHT

Die **koteks** verwys na die sintaktiese omgewing waarbinne die lemma en/of vertaalekwivalent(e) tipies gebruik word. Soos gesien kan word in artikel 85 en 86 word die koteks gewoonlik aangedui met behulp van illustratiewe voorbeeldmateriaal soos kollokasies en voorbeeldsinne en -frases.

heuristic *adjective* which learns from past experiences; **a heuristic program learns from its previous actions and decisions**

Artikel 85: "heuristic" uit DOC

GTP *GTP*

GTP is an abbreviation for guanosine triphosphate

● Immediately the GTP, now split into GDP and inorganic phosphate, falls off.

→ guanosine triphosphate

Artikel 86: "GTP" uit EDGT

Indien daar in die semantiese kommentaar of die semantiese subkommentaar 'n een-tot-een-verhouding tussen die koteks- en konteksinskrywings en die dele van die

vertaalekwivalentparadigma bestaan (met ander woorde as elke vertaalekwivalent wat verskaf word, vergesel word van 'n koteks- en/of konteksinskrywing), toon die semantiese kommentaar 'n verhouding van adresseringsekwivalensie (Gouws 2002:203) soos gesien kan word in artikel 87. Adresseringsekwivalensie is nie 'n voorvereiste vir 'n suksesvolle leksikografiese bewerking nie, maar dit kan die gebruikers baie help om die korrekte besluite te neem ten opsigte van die keuse van ekwivalente, veral in 'n woordeboekartikel wat gekenmerk word deur 'n ekwivalentverhouding van polidivergensie (sien 4.2.1.2) (Gouws 2002:203).

vertak branch (*e.g. as in tree structures*); fork (*as in data communications*)

Artikel 87: "vertak" uit KW

In gevalle waar daar nie in die semantiese kommentaar of die semantiese subkommentaar 'n een-tot-een-verhouding tussen die koteks- en konteksinskrywings en die dele van die vertaalekwivalentparadigma bestaan nie aangesien elke ekwivalent nie van 'n koteks- en/of konteksinskrywing vergesel is nie, vind daar onderadressering plaas (sien artikel 88).

reeks series (*e.g. as in mathematics*); train (*e.g. of pulses*); progression

Artikel 88: "reeks" uit KW

Zero-adressering in die semantiese kommentaar of die semantiese subkommentaar impliseer dat daar geen voorbeelde of glosse verskaf word om die vertaalekwivalente te kontekstualiseer of kontekstualiseer nie (Gouws 2002:203) soos gesien kan word in artikel 89.

eg true; real; proper

Artikel 89: "eg" uit KW

Dit gebeur ook dat 'n mens woordeboekartikels kry waar daar ooraadressering in die semantiese kommentaar voorkom. Dit vind plaas wanneer die semantiese kommentaar een of meer koteksartikels het wat nie 'n spesifieke vertaalekwivalent adresseer nie en 'n nuwe vertaalekwivalent aan bod bring soos gesien kan word in artikel 90 waar die konteksinskrywing **comport with** die woord **ooreenstem** as vertaalekwivalent vir **comport** gee, alhoewel **ooreenstem** nie in die

vertaalekwivalentparadigma as vertaalekwivalent aangegee word nie. In sodanige gevalle waar daar ooradressering plaasvind, word die gebruikers met 'n definitiewe probleem gekonfronteer en ooradressering kan dus lei tot ernstige kommunikasieprobleme (Gouws 2002:204), veral in gevalle waar die gebruikers 'n beperkte kennis van die doeltaal het en dus nie intuïtief gaan weet dat **ooreenstem** ook as vertaalekwivalent vir **comport** gebruik kan word nie. Die oplossing sou dus wees om te verseker dat alle vertaalekwivalente wat in die konteksinskrivings aangebied word ook in die vertaalekwivalentparadigma vervat sal word.

comport , gedra; ~ <i>with</i> , ooreenstem met ...
--

Artikel 90: "comport" uit GW

Indien dit korrek toegepas word, kan konteks- en kontekstleiding vir die woordeboekgebruikers van groot waarde wees. Dit is egter belangrik dat konteks- en konteksinskrivings nie net lukraak gebruik word nie, maar dat die behoefte aan sodanige inskrivings deur die woordeboekfunksies bepaal sal word.

5.2.6 Mediostruktuur

Die mediostruktuur (ook bekend as die kruisverwysingstruktuur) is 'n leksikografiese hulpmiddel wat gebruik kan word om verhoudings te vestig tussen verskillende komponente van 'n woordeboek. Die mediostrukturele inskrivings kan gebruikers lei tussen die verskillende tekste, naamlik die sentrale teks en enige teks in die voor- of agtertekste of tussen verskeie artikels wat optree as subtekste in die sentrale woordelys (Gouws & Prinsloo 2005:177). Volgens Wiegand se teorie van mediostrukture kruisverwys die leksikograaf die woordeboekgebruiker van 'n kruisverwysingsposisie na 'n kruisverwysingsadres. Dit word gedoen met behulp van 'n kruisverwysingsinskriving waarin 'n kruisverwysingsmerker gebruik word en gee die woordeboekgebruiker toegang tot addisionele leksikografiese data wat op ander plekke in die woordeboek aangebied word (Wiegand 1996b).

Kruisverwysings kan 'n baie belangrike rol in woordeboeke speel en vir gebruikers van groot waarde wees, maar dit is belangrik dat die kruisverwysings gestruktureer sal word volgens 'n stel funksionele sowel as deursigtige beginsels. Kruisverwysings kan op 'n verskeidenheid maniere toegepas word,

maar ongeag in watter vorm dit toegepas word, is dit belangrik dat dit dwarsdeur die woordeboek konsekwent toegepas word. Andersins kan dit gebeur dat die gebruikers nie dit opspoor waarna die kruisverwysing veronderstel is om hulle te lei nie.

Kruisverwysings behoort vergesel te word van kruisverwysingsmerkers, soos SIEN, VERGELYK, VIDE of CF. Kruisverwysingsmerkers kan ook gegradeer word, met byvoorbeeld SIEN wat 'n belangrike kruisverwysing aandui en SIEN OOK wat minder belangrike kruisverwysings aandui. Indien kruisverwysings gegradeer word, is dit egter noodsaaklik dat die onderskeid tussen die verskillende kruisverwysingsmerkers in die gebruikersgids aangedui sal word en konsekwent toegepas sal word.

In plaas van letters of woorde kan leksikograwe ook van simbole gebruik maak om kruisverwysings aan te dui, soos $\rightarrow$, $\Rightarrow$, $\supset$ of $\Rightarrow$. Simbole hou boonop ook die verdere voordeel in dat hulle makliker uitstaan in teks en terselfdertyd ook minder plek as woorde opneem. En aangesien daar 'n eindelose reeks simbole is wat gebruik kan word, kan daar ook in hierdie geval van gradering gebruik gemaak word. Weereens is dit net belangrik dat verskillende kruisverwysingsimbole duidelik in die gebruikersgids verklaar sal word en konsekwent toegepas sal word.

Voorts kan daar onderskei word tussen 'n hele aantal tipes kruisverwysings. Die eerste belangrike onderskeid is tussen **implisiete kruisverwysings** en **eksplisiete kruisverwysings**. 'n Implisiete kruisverwysing het nie 'n kruisverwysingsmerker nie en is daarom 'n verkorte inskrywing. Buiten dit bestaan daar egter geen fundamentele verskille tussen implisiete en eksplisiete kruisverwysings nie (Gouws & Prinsloo 2005:191). Implisiete verwysings kan veral aangetref word rakende grammatiese data, byvoorbeeld waar 'n woordeboek 'n aparte grammatika het. Die afwesigheid van grammatiese data in 'n artikel is dus volgens Bergenholtz en Tarp gelyk aan 'n implisiete verwysing na die woordeboekgrammatika (1995:216). Dieselfde kan ook geld in gevalle waar die woordeboek nie 'n woordeboekgrammatika het nie, maar waar daar veronderstel word dat die gebruikers oor 'n sekere hoeveelheid grammatiese kennis beskik. Implisiete kruisverwysings kan ook veronderstel word in geval van die afwesigheid van ensiklopediese data by werkwoorde, terwyl daar wel ensiklopediese data by die ooreenstemmende naamwoord aangetref word, aangesien die afwesigheid van data by die werkwoord 'n implisiete kruisverwysing na die naamwoord is, maar dit is noodsaaklik dat sodanige implisiete kruisverwysings in die gebruikersgids verklaar sal word. Nog 'n voorbeeld van 'n

implisiete kruisverwysing, is byvoorbeeld waar 'n artikel van vaste uitdrukkings of kollokasies voorsien word, maar dit nie met 'n merker aangedui word nie. Daar word dus van die gebruikers verwag om implisiet te weet dat die data wat volg, vaste uitdrukkings of kollokasies is.

Daar kan verder ook onderskei word tussen 'n hele aantal eksplisiete kruisverwysings. Die eerste onderskeid wat getref kan word, is tussen **artikel-interne kruisverwysings** en **artikel-eksterne kruisverwysings**. Artikel-interne kruisverwysings help die gebruikers om verbande te lê tussen die verskeie mikrostrukturele inskrywings binne dieselfde artikel. Sodanige kruisverwysings verwys die gebruikers dus van een plek in die woordeboekartikel na 'n ander plek in die woordeboekartikel en oorskry nie die grense van die artikel nie (Gouws & Prinsloo 2005:179). Hierdie tipe kruisverwysings word gewoonlik gebruik om koherensie tussen die verskillende mikrostrukturele inskrywings van een artikel vas te lê. Aangesien daar in vakwoordeboeke met terme eerder as woorde gewerk word, word daar selde artikel-interne kruisverwysings in sodanige woordeboeke aangetref. Die onderstaande artikel (artikel 91) is dus 'n voorbeeld van 'n artikel-interne kruisverwysing uit die WOORDEBOEK VAN DIE AFRIKAANSE TAAL (WAT).

heer¹ ... **6.** Gebieder; gesinshoof ...
UITDR. ... *Die heer des huises* – sien onder HEER, 6. ...

Artikel 91: "heer" uit WAT

Artikel-eksterne kruisverwysings daarenteen, is kruisverwysings wat die grense van die woordeboekartikel oorskry en die gebruikers van een woordeboekartikel na 'n ander verwys soos gesien kan word in artikel 92, 93 en 94 sowel as 95 en 96.

Alnath <vide Nath> {β Tauri} : Alnath <vide Nath> (β Tauri)

Artikel 92: "Alnath" uit SKW

El nath <vide Nath> {β Tauri} : El Nath <vide Nath> (β Tauri)

Artikel 93: "El nath" uit SKW

Nath <ook Alnath, El Nath> {ß *Tauri*} : Nath <also Alnath, El Nath> (ß *Tauri*)

Artikel 94: "Nath" uit SKW

depolymerize <v> *despolimerizar* <v>

→ polymerize

Artikel 95: "depolymerize" in EDGT

polymerize <v> *polimerizar* <v>

▲ ~ to form holes ~ *para formar orificios*; ~ into insoluble fibrillar matrices ~ *en matrices fibrilares insolubles*

→ polymerization

Artikel 96: "polymerize" in EDGT

By artikel-eksterne kruisverwysings is dit noodsaaklik dat die verwysing so presies moontlik sal wees om verwarring uit te skakel. In gevalle waar daar na betekenisonderskeidings van polisemiese lemmas verwys word, moet die nommer van die betekenisonderskeiding ook in die kruisverwysing ingevoeg word (sien artikel 97 en 98), en in die geval van homonieme moet die homoniemmerker ook in die kruisverwysing aangedui word (sien artikel 99 waar die gebrek aan 'n homoniemmerker dit vir die gebruikers onmoontlik maak om te weet na watter lemma verwys word).

hydrogen *hidrógeno* m

Hydrogen is the simplest element. It has atom number 1 and the symbol for the atom is H. The hydrogen atom consists of a single proton and a single electron. Two rare isotopes, deuterium and tritium, also exist. Hydrogen occurs in all biomolecules.

● Not much is known ...

▲ ~ bond *enlace de* ~; ...

→ D, pt 1

Artikel 97: "hydrogen" uit EDGT

D 1. [deuterium] D

Hydrogen, H, has three isotopes. The most common ^1H has no neutrons, so its nucleus consists of a single proton. It accounts for 99.985% of naturally occurring hydrogen. The other isotopes have been given special names and symbols. Deuterium, ^2H or D, has one neutron and one proton and its abundance is 0.015%. In combination with oxygen it gives heavy water, D_2O . Tritium, ^3H or T, has two neutrons and one proton and is radioactive with a half-life of 12.3 years. Because the atomic weight of D is 2.014 amu and that of ^1H is 1.008 amu the physical properties of D and ^1H are different. Their chemical properties are, however, essentially identical. One amu (atomic mass unit) is $1.66 \cdot 10^{-27}$ kg.

2. D ...

3. [Dalton] D ...

Artikel 98: "D" [sic] uit EDGT

oorgaan <vide oorgang> : transit

oorgang : transition

oorgang: {bv. *beweging van 'n planetêre maan of sy skaduwee oor die skyf van 'n planeet*} : transit (eg *passage of a planetary satellite or its shadow across the disc of the planet*)

Artikel 99: "oorgaan" tot "oorgang" uit SKW

Artikel-interne kruisverwysings sowel as artikel-eksterne kruisverwysings is onder andere ook voorbeelde van **komponent-interne kruisverwysings**, met ander woorde kruisverwysings wat binne die grense van een woordeboekkomponent geskied. Sodanige verwysings kom nie net in die sentrale lys voor nie en kan onder andere ook aangetref word in die sistematiese inleidings van die woordeboek waar dit die gebruikers van een deel van die sistematiese inleiding na 'n ander deel van die sistematiese inleiding verwys soos gesien kan word in uittreksel 6, 7 en 8.

§ Nucleotides

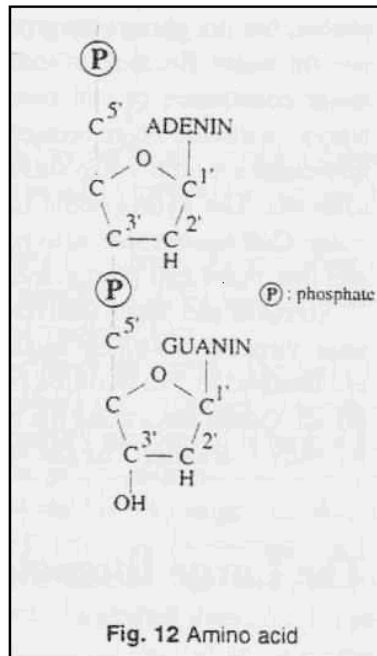
Nucleic acids are polymers of monomers called nucleotides (§ 18). Each **nucleotide** is composed of three parts, a cyclic nitrogen containing base, which is joined to a pentose, i.e. a sugar with 5 carbon atoms, which in turn is bonded to one-three phosphate groups (Fig. 12) ...

Uittreksel 6: "Nucleotides" uit sistematiese inleiding van EDGT

§ Nucleic Acids

Nucleic acids are polymers of nucleotides, each of which consists of a pentose, i.e. a carbohydrate with 5 carbon atoms, a phosphate group and a nitrogen-containing base (§ 13) ...

Uittreksel 7: "Nucleic Acids" uit sistematiese inleiding van EDGT

Uittreksel 8: "Fig. 12 Amino acid" uit sistematiese inleiding van EDGT

Daarteenoor kry 'n mens ook **komponent-eksterne kruisverwysings** wat oor die grense van verskeie woordeboekkomponente strek, byvoorbeeld kruisverwysings vanaf die sentrale lys na die sistematiese inleiding (soos gesien kan word in artikel 100 en 101 en uittreksel 9 en 10) (Bergenholtz & Tarp 1995:216-218). Weereens is dit hier belangrik om presies aan te dui wat die komponent/artikel is waarna daar verwys word sodat die gebruikers dit vinnig en maklik kan opspoor.

cDNA bank *banco m de ADNc*

→ cDNA library; § 22

Artikel 100: "cDNA bank" uit EDGT

§ 22 DNA Libraries

In order to clone a specific gene or some other DNA sequence of interest it is often necessary to begin by constructing a DNA library. DNA libraries are collections of clones that represent selected sequences from or all of a certain organisms genome ...

Uittreksel 9: "§ 22 DNA Libraries" (sic)

anomalistic month <vide Appendix 2.2> : anomalistiese maand <vide Bylae 2.2>

Artikel 101: "anomalistic month" uit SKW

2.2 Month		2.2 Maand
One month (also called a lunar month or moon month) is the period of the Moon's revolution around the Earth, measured relative to a specified point of reference as given in the following table:		Een maand (ook 'n maanmaand genoem) is die periode van die Maan se omwenteling om die Aarde, gemeet met betrekking tot 'n bepaalde verwysingspunt soos in die onderstaande tabel gegee:
Month Maand	Reference point Verwysingspunt	Length (days) Lengte (dae)
anomalistic anomalisties	apse apsis	27,554 55
draconic/nodical drakonies/nodies	node knooppunt	27,212 22
sidereal/stellar sterre-	fixed star vaste ster	27,321 66
synodic sinodies	new moon nuwemaan	29,530 59
tropical tropies	equinox eweningspunt	27,321 58

| For ordinary purposes the length of the month is taken as 28, 29, 30 or 31 days, and is called a calendar month. | | Vir gewone doeleindes word die lengte van 'n maand geneem as 28, 29, 30 of 31 dae, en heet 'n kalendermaand. |

Uittreksel 10: "2.2 Month / 2.2 Maand" uit SKW

Al die tipes kruisverwysings wat tot dusver bespreek is, is voorbeelde van **woordeboek-interne kruisverwysings**. 'n Mens kry ook **woordeboek-eksterne kruisverwysings** wat die gebruikers na buite die woordeboek se raamwerk verwys, met ander woorde na ander woordeboeke en/of naslaanboeke (Bergenholtz & Tarp 1995:219). Sodanige woordeboek-eksterne kruisverwysings sal ook dikwels verwys na handboeke wat oor die betrokke vakgebied handel. In die geval van tegniese woordeboeke kan daar ook verwys word na nasionale of internasionale standaarde, terwyl regswoordeboeke verwysings kan bevat na wette of spesifieke artikels in wette. Weereens is dit van kardinale belang dat die verwysings so akkuraat moontlik moet wees en dat die korrekte titels, nommers of artikels verskaf moet word.

Wanneer daar na die vyf geraadpleegde woordeboeke gekyk word, is dit jammer om te sien hoe min van die woordeboeke van kruisverwysings gebruik maak aangesien kruisverwysings 'n baie handige en gebruikersvriendelike hulpmiddel is wat kan bydra tot die verbetering van die kwaliteit van die woordeboekartikels deurdat dit gebruikers na ander artikels of dele van die woordeboek kan verwys waar daar meer data beskikbaar is.

Woordeboek	Eksplisiete kruisverwysings	Woordeboek-intern	Woordeboek-ekstern	Komponent-intern	Komponent-ekstern	Artikel-intern	Artikel-ekstern
KUBERWOORDEBOEK	X	X	X	X	X	X	X
REKENAARWOORDEBOEK	X	X	X	X	X	X	X
STERREKUNDEWOORDEBOEK	✓	✓	X	✓	✓	X	✓
SAKEWOORDEBOEK	X	X	X	X	X	X	X
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY	✓	✓	X	✓	✓	X	✓

Tabel 18: Kruisverwysings in die geraadpleegde woordeboeke

Die gebruik van kruisverwysings is egter nie sonder probleme nie. Dit gebeur soms dat leksikograwe nie van kruisverwysings gebruik maak in gevalle waar dit wel nodig is of waar daar 'n teksgedeelte of woordeboekartikel is waarna daar verwys behoort te word nie. 'n Voorbeeld hiervan word aangetref in EDGT by die artikel vir *in vitro*. Alhoewel daar in die sistematiese inleiding 'n hele paragraaf met 'n skets is wat die proses van in vitro-kloning van DNS beskryf (§ 28 *In vitro Cloning of DNA*) is daar nie in die artikel vir *in vitro* 'n verwysing na hierdie paragraaf nie.

Nog 'n voorbeeld is die lemma *newel* in SKW, waarby daar nie 'n kruisverwysing na *sterrestelsel* aangetref word nie, terwyl daar belangrike data wat op die gebruik van die term *newel* van toepassing is by *sterrestelsel* aangetref word soos gesien kan word in artikel 102 en 103. Dieselfde probleem word ook aangetref by die artikel vir die Engelse lemma *nebula* waar daar nie 'n kruisverwysing aangetref word na *galaxy* waar die addisionele data voorkom nie.

newel {gas- en/of stofwolk} : nebula (gas and/or dust cloud)
--

Artikel 102: "newel" uit SKW

sterrestelsel <vroëër ook newel genoem; tans ook melkweg of melkwegstelsel genoem>
(galaksie, galaktika) : galaxy <previously called nebula> (general)

Artikel 103: "sterrestelsel" uit SKW

'n Verdere probleem wat kan ontstaan wanneer daar van kruisverwysings gebruik gemaak word, is dat artikels wel van kruisverwysings voorsien word, maar dat die teks of artikel waarna die gebruikers verwys word, nie bestaan nie. Sodanige kruisverwysings word dooie kruisverwysings genoem. 'n Voorbeeld van 'n dooie kruisverwysing kan aangetref word in artikel 104 waar die gebruikers verwys word na die lemma **Eniph** (in Engels en in Afrikaans), maar nie een van die twee lemmas in die woordeboek opgeneem is nie.

Enif <ook Eniph> (**Fom**) {ε *Pegasi*} : Enif, Fom <also Eniph> (ε *Pegasi*)

Artikel 104: "Enif" uit SKW

Dit gebeur ook dat daar foutiewe kruisverwysings in woordeboeke aangetref word, soos die kruisverwysing by **anomalistiese jaar** (artikel 105) wat die gebruikers na bylae 2.2 verwys terwyl die korrekte verwysing eintlik bylae 2.3 (uittreksel 11) is. Dit is belangrik dat leksikograwe daarop sal let dat alle kruisverwysings korrek is, aangesien foutiewe kruisverwysings tot probleme en verwarring kan lei.

anomalistiese jaar <vide Bylae 2.2> : anomalistic year <vide Appendix 2.2>

Artikel 105: "anomalistiese jaar" uit SKW

2.3 Year

2.3 Jaar

One **year** is approximately the period of the Earth's revolution around the Sun. This can also be viewed as the Sun's apparent motion around the celestial sphere, measured relative to a specified point of reference as given in the following table.

Een **jaar** is ongeveer die periode van die Aarde se omwenteling om die Son. Dit kan ook beskou word as die Son se skynbare beweging om die hemelbol, gemeet met betrekking tot 'n bepaalde verwysingspunt soos in die onderstaande tabel gegee.

Year Jaar	Reference point Verwysingspunt	Length (days) Lengte (dae)
anomalous anomalisties	apse apsis	365,259 64
eclipse eklips-	Moon's node Maanknooppunt	346,620 07
equinox, solar, tropical ewenings-, son-, tropies	equinox eweningspunt	365,242 19
lunar maan-	Moon Maan	354,367 07
sidereal sideries	fixed star vaste ster	365,256 36

For ordinary purposes the length of the year is taken as 365 or 366 days, and this is called a **civil year** or **calendar year**. When the year has 366 days it is called a **leap year** and the extra day is called an **intercalary day** or **leap day**.

Vir gewone doeleindes word die lengte van 'n jaar geneem as 365 of 366 dae, en heet dit 'n **burgerlike jaar** of **kalenderjaar**. Wanneer die jaar 366 dae het, heet dit 'n **skrikkeljaar** en die ekstra dag heet 'n **skrikkelag**.

A **Besselian year** is the period of one complete revolution in right ascension of the mean sun. The beginning of a Besselian year was used as a standard epoch until 1984. Since 1984 the **Julian year** is used for defining an epoch. Its length is 365,25 days. A **Julian century** is 100 Julian years.

'n **Bessel-jaar** is die periode van een volledige omwenteling in regte klimming van die middelbare son. Die begin van 'n Bessel-jaar is as standaardepog gebruik tot 1984. Sedert 1984 word die **Juliaanse jaar** gebruik om 'n epog te definieer. Sy lengte is 365,25 dae. 'n **Juliaanse eeu** is 100 Juliaanse jare.

Uittreksel 11: "2.3 Jaar / 2.3 Year" uit SKW

Nog iets wat tot verwarring kan lei, is die gebruik van eenrigtingverwysings in gevalle waar tweerigtingverwysings meer sin sou maak. Sodanige verskynsel word aangetref in gevalle waar daar by artikel A 'n kruisverwysing na artikel B aangetref word, maar nie by artikel B ook 'n verwysing na artikel A aangetref word nie. Volgens Gouws en Prinsloo (2005:190) behoort tweerigtingkruisverwysings deur leksikograwe as die verstekmetode beskou te word en behoort daar slegs in uitsonderlike gevalle van eenrigtingkruisverwysings gebruik gemaak te word. 'n Voorbeeld van 'n eenrigtingverwysing kan gesien word in artikel 106 en 107 waar die gebruikers by **libration point** na **Lagrange point** verwys word, maar daar by **Lagrange point** geen terugverwysing na **libration point** is nie.

libration point <vide Lagrange point> : librasiepunt <vide Lagrange-punt>

Artikel 106: "libration point" uit SKW

Dit is dus belangrik dat leksikograwe tydens die samestelling van vakwoordeboeke nie net sal let op die invoeging van kruisverwysings nie, maar ook daarop sal let om sodanige verwysings korrek toe te pas sodat dit die gebruikers soveel moontlik sal help en onnodige verwarring en probleme sal vermy.

5.2.7 Toegangstruktuur

'n Laaste belangrike struktuur waaraan daar heelwat aandag geskenk behoort te word tydens die beplanning van enige woordeboek, is die toegangstruktuur aangesien die toegangstruktuur die soekroete bepaal wat die gebruikers gaan gebruik om by 'n inskrywing in die woordeboek uit te kom.

Daar kan onderskei word tussen die eksterne toegangstruktuur en die interne toegangstruktuur. Vervolgens sal albei hierdie strukture bespreek word.

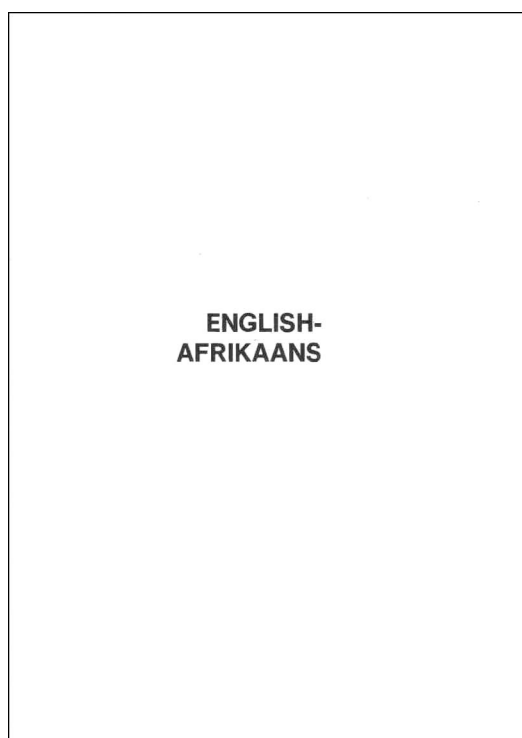
5.2.7.1 Eksterne toegangstruktuur

Die eksterne toegangstruktuur bepaal die deel van die soekroete wat die gebruikers lei vanaf die inskrywings op die woordeboek se buiteblad tot by die lemmateken wat as gidselement vir 'n gegewe artikel optree (Gouws & Prinsloo 2005:165). Die doel van die eksterne toegangstruktuur is dus om die gebruikers so vinnig moontlik tot by die korrekte data uit te bring (Bergenholtz & Tarp 1995:219).

Volgens Gouws en Prinsloo besef leksikograwe nie altyd die belangrikheid van die inskrywings op 'n woordeboekomslag nie. Dié inskrywings is nie net van kosmetiese of bemarkingswaarde nie, maar kan ook, indien dit korrek gekies word, 'n belangrike rol in die leksikografiese aanbieding speel (2005:165). Die rug en omslag van 'n woordeboek verteenwoordig die gebruikers se eerste ontmoeting met die woordeboek. Woordeboekgebruikers raadpleeg woordeboeke as gevolg van spesifieke behoeftes en gebruikers moet die korrekte woordeboek kies om die betrokke probleem op te los. Die inskrywings op 'n woordeboek se omslag moet die gebruikers dus inlig oor watter tipe data om in die betrokke woordeboek te verwag. Voor die gebruikers 'n spesifieke woordeboek raadpleeg, kyk hulle normaalweg eers na die onderskeie woordeboeke se titels en kies dan die beste opsie om

te raadpleeg. Volgens Bergenholtz en Tarp sal ervare gebruikers egter soms slegs op grond van die woordeboek se kleur en grootte 'n besluit neem aangesien hulle reeds bekend is met die woordeboek se titel en inhoud (1995:220). Al die aspekte van 'n woordeboek se buite-aansig, vorm dus deel van die eksterne toegangstruktuur.

Nadat die korrekte woordeboek geïdentifiseer is, is die volgende stap om die korrekte komponent in die woordeboek op te spoor. Sommige gebruikers maak gebruik van 'n lukrake soektog en sal die woordeboek op enige plek oopmaak en dit as vertrekpunt gebruik vir hulle verdere soektog in die woordeboek. Ander gebruikers het 'n meer gestruktureerde soekmetode en sal eers die inhoudsopgawe raadpleeg vir die bladsynommer waar die betrokke gedeelte begin waarna hulle op soek is. Alternatief kan die begin en einde van die verskillende woordeboekkomponente aangedui word met behulp van verskillende kleure, byvoorbeeld 'n gekleurde lyn boaan of onderaan die bladsy, of 'n vertikale lyn aan die kant van die bladsy of 'n duimregister. Nog 'n manier waarop die verskillende woordeboekkomponente van mekaar geskei kan word, is met behulp van 'n gekleurde bladsy voor die begin van elke nuwe komponent of 'n bladsy met die naam van die daaropvolgende komponent daarop aangedui soos gesien kan word in uittreksel 12.

Uittreksel 12: "English-Afrikaans" uit SKW

Om die soektog binne die woordelys te versnel, maak leksikograwe gewoonlik gebruik van die invoeging van merkers in die vorm van soekwoorde boaan die bladsye wat die eerste en laaste lemma op 'n bladsy aandui, soos gesien kan word in uittreksel 13 en 14, sowel as die gebruik van alfabetletters om die begin van elke nuwe artikeltrajek aan te dui, soos gesien kan word in uittreksel 15 en 16.

cash against documents	13	charges
cash against documents (C/D) kontant teen dokumente (K/D)		CED (Corporation for Economic Development) EOK (Ekonomiese Ontwikkelingskorporasie)
cash and carry haal en betaal		CEF (Central Energy Fund) SEF (Sentrale Energiefonds)
cash and carry outlet haal-en-betaal-afsetpunt		

Uittreksel 13: Soekwoorde boaan bladsy uit SW

magnetic tape file	55	man year
magnetic tape file: magneetbandlêer		major total: hoof totaal
magnetic tape label: magneetbandetiket		make-break period: maak-breek-tydperk
magnetic tape reader: magneetbandleser		make connection: skakel, koppel, konnekteer; deurskakel; aanskakel
magnetic tape recording: magneetbandopname		makeshift: noodmiddel, tydelike hulpmiddel
magnetic tape store: magneetbandgeheue		make-up time: herlooptyd
magnetic tape strip: magneetstrook, magneetbandstrook		male connector: penprop
magnetic tape unit: magneetbandeenheid		male plug: penprop, prop
magnetic track: magneetbaan, magnetiese baan		malfuction: weiering
magnetic wire: magnetiese draad		management, data: databestuur

Uittreksel 14: Soekwoorde boaan bladsy uit RW

K

keelage kielgeld
 keen competition fel mededinging
 keen demand hewige vraag
 keen price mededingende prys
 keen rate mededingende koers
 keep 1. byhou (bv boeke) 2. hou (alg)
 keep account of boekhou van
 keep accounts rekenings byhou
 keep a register 'n register hou
 keep books boeke byhou
 keep down laag hou (bv prys)
 keep in stock in voorraad hou
 keep up byhou (bv betalings)
 key industry sleutelbedryf

key money sleutelgeld (by verhuring van eiendom)
 kickback agteraf betaling
 kite *n* skoorsteenwissel
 kite *v* wisselruitery beoefen
 kite flier wisselruiter
 kite flying wisselruitery
 kiting wisselruitery
 knockdown *n* afslag
 knock down *v* afslaan
 knockdown price afslagprys
 know-how bedryfskennis (Am)
 Kondratieff long-wave theory
 Kondratieff-langgolftorie
 Krugerrand Krugerrand

L

LA (letter of allocation) TB (toewysings-brief) (effekte)
 labour *n* arbeid
 labour *v* arbeid
 labour agent arbeidsagent
 labour bureau arbeidsburo
 labour corps arbeidskorps
 labour costs arbeidskoste
 labour dispute arbeidsgeskil

labour policy arbeidsbeleid
 labour question arbeidsvraagstuk
 labour ranks arbeidsgeledere
 labour recruiting arbeidswerwing
 labour relations arbeidsbetrekkinge
 labour-saving arbeidsbesparend
 labour scarcity arbeidskaarste
 labour schedule arbeidskedule
 labour shift arbeidskof

Uittreksel 15: Alfabetletters aan begin van artikeltrajek uit SW

405

negate

N

NACK (negative acknowledge character) OKK (ontkenkarakter)
 n-address code n-adreskode (kode bevattende adresse)
 n-address computer n-adresrekenaar
 NAK (NACK, negative acknowledge character) OKK (ontkenkarakter)
 naked microcomputer kaslose mikrorekenaar

narrator spraakfasiliteit (rekenaar-hulpfasiliteit)
 narrow a search (indeksering) soek-tog vernou, meer kieskeurig soek, meer noukeurig soek
 narrow band smalband, nouband (in datakommunikasie)
 narrowcast insaai, nousaai (teenoor uitsaai = "broadcast")
 n-ary relation n-nêre relasie, n-tallige relasie (relasie van graad *n*)
 national character plaaslike karakter (bv. "n" in Afrikaans)
 native application verwerkereie toepassing
 native code moederkode (bv. 'n saamsteltaal)
 native compiler moederkompileer

Uittreksel 16: Alfabetletters aan begin van artikeltrajek uit KW

Die lemmateken is die laaste deel van die eksterne toegangstruktuur. Daar word gewoonlik van verskeie tipografiese middele gebruik gemaak om die gebruikers te help in hulle soektog na 'n betrokke lemma in die lemmalys. Lemmas kan in vetdruk getik word en/of inspring of uitspring ten opsigte van die linkerkantste kantlyn. Voorbeelde hiervan kan gesien word in uittreksel 17 en 18.

unqualified acceptance ongekwalifiseerde
akseptasie (*wissel*)
unqualified accounts ongekwalifiseerde
rekenings

Uittreksel 17: Uitspringende lemmas in vetdruk uit SW

n-ary relation n-nêre relasie, n-tallige
relasie (*relasie van graad n*)
national character plaaslike karakter
(bv. " 'n " in *Afrikaans*)
native application verwerkereie toe-
passing

Uittreksel 18: Uitspringende lemmas in vetdruk uit KW

Homoniemmerkers (soos gesien kan word in artikel 108 en 109) is nog 'n tipografiese middel wat as struktuurmerker gebruik word en die gebruikers kan help om tussen twee of meer lemmas te onderskei aangesien 'n gebrek aan homoniemmerkers (sien artikel 110 en 111) onnodige verwarring by gebruikers kan veroorsaak.

punch¹, (n) vrugtebole, pons (drank).
punch², (n) sterk trekperd.
punch³, (n) (-es) vuisslag ...

Artikel 108: "punch" uit GW

kraal¹ *krale*, n. bead ...
kraal² *krale*, n. pen ...

Artikel 109: "kraal" uit PAEW

bias sydigheid, vooroordeel; voorspanning (*in elektronika*)
bias (offset) spanningsverskuiwing, voorspanning (*in elektrisiteit*)

Artikel 110: "bias" uit KW

meet *n.*: deursnit, deursnee, saamvoeging
meet *v.*: saamloop, ontmoet

Artikel 111: "meet" uit RW

Indien daar sublemmas in die deeltrajekte aangetref word, vorm die sublemmatekens ook deel van die eksterne toegangstruktuur en hulle moet ook sodanig gemerk word dat gebruikers hulle vinnig en maklik kan opspoor. Aangesien sublemmas egter selde in vakwoordeboeke aangetref word (sien 5.2.3.1) en alle lemmas normaalweg as hooflemmas bewerk word, sal die bewerking van sublemmas nie verder bespreek word nie.

In die onderstaande tabel word aangedui watter van die vyf geraadpleegde woordeboeke van die verskillende strukture en aanbiedings gebruik maak in hulle eksterne toegangstrukture:

Woordeboek	Omslag	Afbakening van komponente m.b.v. kleure / lyne / bladsy	Soekwoorde boaan bladsy	Alfabetletters aan begin van artikeltrajek	Lemmateken in vetdruk	Inspringende / uitspringende lemmateken	Honomiem-merker ³⁸
KUBERWOORDEBOEK	✓	X	✓	✓	✓	✓	X
REKENAARWOORDEBOEK	✓	X	✓	✓	✓	✓	X
STERREKUNDEWOORDEBOEK	✓	✓	✓	✓	✓	✓	X
SAKEWOORDEBOEK	✓	✓	✓	✓	✓	✓	X
ENCYCLOPEDIC DICTIONARY OF GENE TECHNOLOGY	✓	X	✓	✓	✓	✓	X

Tabel 19: Strukture en aanbiedings in eksterne toegangstrukture in geraadpleegde woordeboeke

Soos gesien kan word, het al die geraadpleegde woordeboeke redelik goeie eksterne toegangstrukture wat die gebruikers help om vinnig en maklik by die lemma uit te kom waarna gesoek word, maar daar word by al die woordeboeke 'n gebrek aan homoniemmerkers opgemerk en

³⁸ Hier word spesifiek verwys na die gebruik van homoniemmerkers in gevalle waar 'n lemmateken twee of meer homonieme het (sien artikel 111 en 112).

daar is dus steeds ruimte vir verbetering. Vervolgens sal daar gekyk word na die onderskeie komponente van interne toegangstrukture en of die geraadpleegde woordeboeke ook daar aan die tersaaklike vereistes voldoen.

5.2.7.2 Interne toegangstruktuur

Die interne toegangstruktuur bepaal die soekroete wat gebruikers binne die woordeboekartikel volg om die spesifieke item of datakategorie te bereik waarna hulle soek. Dit is die leksikograaf se taak om die artikelstruktuur so te beplan dat die gebruikers (veral die vertalers) enige datakategorie so vinnig moontlik kan bereik (Gouws & Prinsloo 2005:170). Juis om daardie rede is dit volgens Gouws en Prinsloo belangrik dat die leksikograaf moet besef dat gebruikers selde deur 'n hele artikel wil lees om die data op te spoor waarna hulle op soek is (2005:170). Die tipiese woordeboekraadplegingsproses is daarop gemik om een spesifieke item of datatipe op te spoor en sodanige item is nie noodwendig die een wat eerste in die artikel aangebied word of 'n prominente plek in die artikel het nie.

Artikels moet op sodanige wyse gestruktureer word sodat die gebruikers duidelik tussen die verskillende datakategorieë kan onderskei. Dit kan onder andere gedoen word deur die gebruik van struktuurmerkers as mikrostrukturele inskrywings. Struktuurmerkers – sowel tipografiese as nie-tipografiese struktuurmerkers – is inskrywings wat 'n spesifieke item of datakategorie van ander onderskei. Daar word aanbeveel dat verskillende struktuurmerkers gebruik word om die verskillende velde in die artikels aan te dui en dat die volgorde waarin die data aangebied word altyd duidelik, konsekwent en eenvormig is (Bergenholtz & Tarp 1995:221).

Volgens Bergenholtz en Tarp behoort die volgende datakategorieë in woordeboekartikels met behulp van struktuurmerkers van mekaar onderskei te word (1995:221-223):

- Grammatiese data
- Ensiklopediese etikette of semantiese glosse
- Vertaalekwivalente
- Ensiklopediese notas³⁹ (vertaalkomplemente)

---

³⁹ Hier word verwys na aanvullende ensiklopediese inligting binne die woordeboekartikel en nie na 'n aparte sistematiese inleiding in die woordeboek nie.

- Voorbeelde
- Kollokasies
- Sinonieme
- Antonieme
- Poliseme
- Homonieme
- Kruisverwysings

Verder is dit ook belangrik dat sodanige struktuurmerkers in besonderhede in die gebruikersgids verduidelik word (Gouws & Prinsloo 2005:171). Daar kan tussen twee tipes struktuurmerkers onderskei word: **tipografiese struktuurmerkers** en **nietipografiese struktuurmerkers**. Tipografiese struktuurmerkers dui datakategorieë en soekvelde aan met behulp van lettertipe, lettergrootte, vetdruk, kursief en romeinse skrif. Nietipografiese struktuurmerkers dui datakategorieë en soekvelde aan met behulp van simbole, tekens en hakies (Gouws & Prinsloo 2005:171-172). In artikel 112 en 113 word voorbeelde van tipografiese struktuurmerkers aangetref en in artikel 114 en 115 word voorbeelde van nietipografiese struktuurmerkers aangetref.

element (*lid*) element, member (*e.g. of a set*)

Artikel 112: "element" uit KW

gekoördineerde universele tyd <vide Bylae 2.4> (**UTC**) : co-ordinated universal time, **UTC** <vide Appendix 2.4>

Artikel 113: "gekoördineerde universele tyd" uit SKW

expression *expresión* f

▲ abnormal ~ ~ *anormal*; achieve ~ *obtener una* ~

→ gene expression

Artikel 114: "expression" uit EDGT

centigrade (**C, Celsius**) {*temperature scale*} ; C, Celsius (*temperatuurskaal*)

Artikel 115: "Magellan mission" uit SKW

In tabel 20 kan gesien word watter van hierdie datakategorieë in elk van die geraadpleegde woordeboeke aangetref word en of dit met behulp van tipografiese (T) of nie-tipografiese (N) merkers aangedui word. In die laaste twee kolomme word daar ook aangedui of die struktuurmerkers waarvan gebruik gemaak is, konsekwent toegepas is en of die volgorde van die aanbieding eenvormig en konsekwent is, al dan nie.

Die struktuurmerkers in die woordeboekartikels speel 'n belangrike rol as roetmerkers binne die interne toegangstruktuur. 'n Woordeboekplan moet voorsiening maak vir 'n toegangstruktuur om die teikengebruikers by te staan in hulle soektogte en die toegangstruktuur moet dit vir hulle moontlik maak om die benodigde data so maklik moontlik te bereik. Dit is dus noodsaaklik dat leksikograwe nie die belangrikheid van die toegangstruktuur (intern sowel as ekstern) sal geringskat nie.

Woordeboek	Gram. data	Ens. etiket	Vertaalekw.	Ensi. notas	Voorbeelde	Kollokasies	Sinonieme	Antonieme	Kruisverwysing	Poliseme	Homonieme⁴⁰	Konsekwent?	Volgorde
KUBERWDB.	✓N	✓ TN	✓ T	X	X	X	✓ T	X	X	✓ N	✓ N	X	X
REKENAARWDB.	✓ TN	X	✓ T	X	X	X	X	X	X	✓ N	X	✓	✓
STERREKUNDEWDB.	✓ T	✓ TN	✓ T	✓ TN	X	X	✓ TN	X	✓ N	✓ N	X	X	X
SAKEWDB.	✓ T	✓ TN	✓ T	X	X	X	X	X	X	X	✓ N	✓	✓
ENCYCLOPEDIC DICT. OF GENE TECHNOLOGY	✓ N	X	✓ T	✓ N	✓ N	✓ N	✓ N	✓ N	✓ N	✓ N	X	✓	✓

Tabel 20: Datakategorieë aangetref in geraadpleegde woordeboeke

5.3 Ten slotte

Soos in hierdie hoofstuk gesien is, speel die verskillende woordeboekstrukture 'n belangrike rol in die gebruikersvriendelikheid van 'n woordeboek. Sonder genoegsame en voldoende strukture is dit vir woordeboekgebruikers moeilik om die korrekte data vinnig en maklik op te spoor. Professionele vertalers verkeer permanent onder tyddruk en in die vryskutbedryf is tyd gelyk aan geld. Hoe vinniger

⁴⁰ Anders as by die vorige tabel, word hier verwys na homonieme in die vertaalekwivalentparadigma.

en makliker vertalers dus die nodige data kan opspoor, hoe meer tyd word bespaar en hoe meer werk kan daar in 'n korter tyd afgehandel word. Dit is daarom noodsaaklik dat die belangrikheid van die verskillende strukture nie deur leksikograwe geringgeskat sal word nie en dat daar tydens die opstel van die woordeboekplan voldoende aandag geskenk sal word aan die bewerking van die verskillende woordeboekstrukture om te verseker dat die strukture so gebruikersvriendelik moontlik is.

Hoofstuk 6

'n Model vir 'n vakwoordeboek vir vertalers

6.1 Inleidend

Dictionaries take so long not because they are done by perfectionists but because there is so much to be done.

~ Landau (2003:89)

In hierdie hoofstuk sal daar gepoog word om 'n model daar te stel wat leksikograwe kan gebruik in die samestelling van gebruikersvriendelike vakwoordeboeke met vertalers as teikengebruikers. In hoofstuk 3 is daar reeds heelwat aandag geskenk aan die vertalers as woordeboekgebruikers, hulle spesifieke behoeftes, die verskillende woordeboekfunksies, strategieë om woordeboekgebruik by vertalers te verbeter sowel as leksikografiese hulp tydens vertaling. Hoofstuk 4 het aandag geskenk aan ekwivalensie en woordeboekinhoud in bestaande vertalende vakwoordeboeke, terwyl hoofstuk 5 op die verskillende woordeboekstrukture in bestaande vertalende woordeboeke gefokus het. In hierdie hoofstuk sal daar dus nie weer daaraan aandag gegee word nie, maar daar sal eerder gefokus word op die proses van leksikografiese seleksie wat die proses van woordeboeksamestelling voorafgaan en daarna sal daar een vir een na die verskillende woordeboekkomponente en strukture verwys word en voorstelle gemaak word vir die aanbieding daarvan in 'n tweerigtingvertalende vakwoordeboek vir vertalers. Ten slotte sal al die voorstelle saamgevoeg word in 'n uitbeelding van hoe 'n bladsy uit sodanige woordeboek daar sal uitsien.

6.2 Leksikografiese seleksie

It is true that lexicographic selection is widely used in its narrow sense to describe the process of choosing the lexical units to be entered into a dictionary as lemmata. This is, however, only one of several kinds of interrelated lexicographic procedures.

~ Nielsen (1994:129)

Wanneer daar na leksikografiese seleksie verwys word, dink die meeste mense gewoonlik dat dit slegs na lemmaseleksie verwys, maar leksikografiese seleksie sluit baie meer in as net die seleksie van lemmas (Nielsen 1994:129). Volgens Nielsen bestaan leksikografiese seleksie uit vyf stappe wat een na die ander op mekaar volg. Die stappe is as volg (1994:129):

1. seleksie van metode
2. seleksie van vakgebied
3. seleksie van data (T1 en T2)
4. seleksie van lemmas (uit brontaaldata)
5. seleksie van ekwivalente (uit doeltaaldata)

Ek wil egter van Nielsen verskil wat betref die volgorde van die stappe. Na my mening is stap 2, die seleksie van die veld, die eerste stap wat in die praktyk toegepas word en word die metode eers daarna bepaal. Die seleksie van vakgebied word na my mening reeds voorafgegaan deur die seleksie van die taalpaar wat in die woordeboek aan bod sal kom. Ek gaan dus die onderskeie stappe in daardie volgorde behandel.

6.2.1 Seleksie van taalpaar en vakgebied

Die eerste stap in die leksikografiese seleksieproses is die seleksie van die taalpaar sowel as die vakgebied(e) of veld(e) wat in die woordeboek behandel gaan word. Hier kies die leksikograaf watter vakgebied se terminologie in die woordeboek bewerk gaan word en watter tale in die woordeboek aan bod gaan kom. Verder kies die leksikograaf ook of die woordeboek 'n eenrigtingvertalendewoordeboek of 'n tweerigtingvertalendewoordeboek gaan wees. Die keuse van vakgebied kan geskied op grond van die leksikograaf se kennis van 'n betrokke vak of as gevolg van 'n leemte wat bestaan weens 'n gebrek aan 'n geskikte woordeboek vir 'n vakgebied. Na hierdie seleksie afgehandel is, kan daar dan aanbeweeg word na die volgende stap waar die metode ten opsigte van die seleksie van lemmas bepaal word⁴¹.

---

⁴¹ Vir meer oor die vakgebiedseleksieproses, sien Nielsen 1994:134-137.

6.2.2 Seleksie van metode

Die seleksie van metode verwys na die proses waartydens besluit word watter metode toegepas gaan word ten opsigte van die seleksie van lemmas en vertaalekwivalente. Die seleksie van 'n metode wat die basis vorm van die seleksieproses kan een van 'n paar vorms aanneem. Alhoewel die leksikograaf se linguistiese en ensiklopediese bevoegdheid 'n nodige voorvereiste is, sal dit alleen nie lei tot gebalanseerde en gegronde lemmaseleksie nie (Bergenholtz & Tarp 1995:100). Een metode waarop die lemmaseleksie gedoen kan word, is deur 'n lemmalys saam te stel gebaseer op die leksikograaf se eie kennis – 'n metode bekend as introspeksie (Bergenholtz & Tarp 1995:105). 'n Verdere metode is deur lemmas te inkorporeer uit ander woordeboeke, woordelyste en privaat "versamelings" van TSD-terme en uitdrukkings en volgens Svensén is dit die metode wat tot onlangs toe meestal by die samestelling van vertalende woordeboeke gebruik is (2009:55). Nielsen noem hierdie seleksiemetode die "woordeboekkopieermetode" (1994:131). Dikwels word lemmaseleksie van stapel gestuur deur 'n aantal lekseme te kies wat resepsie-, produksie- en vertaalprobleme oplewer. Hierdie lys word dan aangevul met lemmas uit ander TSD-vakwoordeboeke oor dieselfde vakgebied. Nie een van hierdie metodes is egter baie betroubaar nie. Indien die leksikograaf te min kennis van die vakgebied het, kan dit tot leemtes in die woordeboek lei, en alhoewel die gebruik van ander woordeboeke baie tyd kan spaar, kan dié metode nie as betroubaar beskou word nie tensy die woordelys in die bestaande woordeboek gekontroleer word teen die huidige ontwikkeling in die vakgebied sowel as die omvang van die beoogde woordeboek. Bergenholtz en Tarp voel daarom dat eerder as om van die leksikograaf se eie kennis en 'n bestaande woordeboek se woordelys gebruik te maak, dit die moeite werd is om van 'n onafhanklike seleksieproses gebruik te maak met die spesifieke woordeboek in gedagte (1995:100). Een sodanige metode waarvan leksikograwe gebruik kan maak, is om die indekse agterin TSD-handboeke te raadpleeg, mits sodanige indeks betroubaar en omvattend is. Aangesien dit egter dikwels nie die geval is nie, word daar eerder aanbeveel dat leksikograwe van 'n TSD-tekskorpus gebruik maak. Die tekskorpus kan dan 'n alfabetiese indeks genereer waarin alle enkelwoorde opgeneem sal word. In die geval van multiwoorditems, gaan dit egter wel 'n bietjie meer werk van die leksikograwe vereis, aangesien hulle met behulp van die korpusontsluitprogram se soekfunksie sodanige multiwoorditems sal moet identifiseer en opspoor (Bergenholtz & Tarp 1995:100-101).

'n Volgende metode wat gebruik kan word, is een wat deur Al-Kasimi as volg beskryf word:

The principle criteria for the selection of entries and meanings are (a) frequency, based on both frequency count and semantic count, (b) usefulness, and (c) restriction to the regional and social dialects which the dictionary purports to record (1977:105).

Die metode vir leksikografiese seleksie wat deur Al-Kasimi voorgestaan word, is 'n frekwensieteorie met die addisionele gebruik van 'n "bruikbaarheidskriterium". Die laaste kriterium kan verstaan word om alle, of ten minste soveel moontlik, terme en uitdrukkings in te sluit wat nuttig is vir die woordeboek se doel, funksie en teikengroep, maar wat nie ingesluit is by die frekwensielys nie omdat dit nie voorkom in tekste wat vir die opstel van die frekwensielys gebruik is nie (Nielsen 1994:131).

Wanneer 'n mens 'n woordeboek met behulp van die frekwensiemetode saamstel, is dit nodig om 'n onderliggende korpus te hê waaruit die data op 'n frekwensiebasis geselekteer word. 'n Tekskorpus kan gedefinieer word as 'n versameling linguistiese data wat volgens sekere kriteria geselekteer word, hetsy in die vorm van geskrewe tekste of transkripsies van spraakopnames en wat as basis gebruik word vir leksikografiese projekte (Svensén 2009:43; Nielsen 1994:133). Dit is egter belangrik om te beseef dat die keuse/seleksie van die individuele tekste waaruit die tekskorpus opgemaak word 'n beduidende invloed op die seleksie van lemmas het, aangesien slegs die terme en uitdrukkings wat in die tekskorpus gevind word, die primêre basis van die woordeboek se lemmalys sal vorm.

Die frekwensie-gebaseerde metode het heelwat voordele. Eerstens kan 'n frekwensielys leksikografiese help om kollokasies en vaste uitdrukkings op te spoor wat in die woordeboek opgeneem behoort te word. En indien die korpus gerekenariseer is, is dit baie maklik om die onderskeie kollokasies op te spoor. Indien die frekwensielys alfabeties georden is, is dit ook 'n handige hulpmiddel vir die woordeboeksamestellers indien die woordeboek ook alfabeties georden gaan word. Derdens behoort die frekwensielys ook alle woorde te bevat wat in die onderliggende korpus aangetref word en nie net die mees frekwente terme nie. Dit beteken dat die moontlikheid dat terme uit die woordeboek weggelaat word tot 'n minimum beperk word. Laastens maak 'n tekskorpus dit ook makliker om voorbeeldmateriaal van die TSD-terme te vind. Dit is veral nuttig indien die beoogde woordeboek nie net linguistiese data nie, maar ook ensiklopediese data bevat (Nielsen 1994:133-134).

6.2.3 Seleksie van data

By 'n korpusgebaseerde woordeboek is dataseleksie of korpussamestelling die proses waar tekste of data-eenhede gekies word om as basis vir die leksikografiese projek gebruik te word. Wanneer 'n korpus saamgestel word, is daar 'n hele aantal faktore wat in ag geneem moet word en besluite wat geneem moet word. Die eerste vraag wat die leksikografe hulle moet afvra, is waarom daar 'n behoefte aan 'n korpus is en vir watter doel dit gebruik gaan word aangesien dit 'n invloed sal hê op die samestelling van die korpus. Nog 'n belangrike besluit wat geneem moet word, is die besluite rakende die seleksie van tekste wat in die korpus ingesluit moet word. Tekstipes en teksgenres moet met sorg uitgekies word: die daaglikse pers dek 'n groot aantal vakgebiede, terwyl vaktydskrifte meer gespesialiseerd is en meer tegniese terme bevat. Die materiaal kan bestaan uit volledige tekste en/of uittreksels uit tekste. In die geval van 'n vakwoordeboek sal daar by die samestelling van die korpus hoofsaaklik (of selfs uitsluitlik) van vaktekste gebruik gemaak word en dit is belangrik dat die korpus so groot moontlik sal wees. By leksikografiese projekte waar die inhoud tot korpusdata beperk word, kan egter geargumenteer word dat die korpus niks meer as 'n beperkte monster van die geheel kan wees nie. Gevolglik kan dit gebeur dat terme en uitdrukkings wat in werklike TSD-kommunikasie bestaan, nie in die woordeboek ingesluit word nie omdat hulle nie in die teks voorkom waaruit die korpus opgebou is nie, en die waarde van die woordeboek dus ingeperk word (Nielsen 1994:137). In 'n poging om hierdie probleem te oorkom, is dit belangrik dat korpusse aangevul moet kan word en verkies leksikografe om gebruik te maak van 'n **korpus-gebaseerde benadering**, eerder as 'n **korpus-beperkte benadering** (Nielsen 1994:137). Dit gee aan leksikografe die vryheid om terme en uitdrukkings in die woordeboek in te voeg wat nie in die korpus voorkom nie, maar tog deel van die vakterminologie uitmaak aangesien minder bekende terme juis belangrike inskrywings in 'n vakwoordeboek gerig op vertalers is. Hier moet die leksikograaf ook vir kultuurgebonde variante voorsiening maak. In 'n woordeboek gerig op mediese en gesondheidsterme sal informele kultuurgebonde terme, byvoorbeeld uit die tradisionele geneeskunde, as kandidate oorweeg moet word. 'n Metode moet gevind word om dié dataseleksie moontlik te maak.

Nadat die korpusdata vir sowel die bron- en doeltaal versamel is, word dit in 'n rekenaar ingevoer en die nodige data, lemmas en kollokasies kan dan, met behulp van een van 'n verskeidenheid

korpusontsluitprogramme (byvoorbeeld Wordsmith Tools) aan die onderskeie korpusse (vir die brontaal sowel as die doeltaal) onttrek en gebruik word.

6.2.4 Seleksie van lemmas

Dit is vanselfsprekend dat die bruikbaarheid van 'n vertalende vakwoordeboek wat slegs uit 'n woordelys met lemmas en vertaalekwivalente bestaan nie baie hoog kan wees nie. Terselfdertyd noem Bergenholtz en Tarp dat dit ook nie reg is om 'n vakwoordeboek te beoordeel bloot op grond van watter lemmas in die lemmalys ingesluit is, al dan nie (1995:98). Dit beteken egter nie dat die seleksie van lemmas en vertaalekwivalente nie van die uiterste belang is nie. Die seleksie van sowel die lemmas as die vertaalekwivalente is 'n baie belangrike deel van die woordeboeksamestellingsproses, maar nogtans is daar tot dusver binne die praktiese leksikografie veels te min aandag aan hierdie twee prosesse geskenk (Bergenholtz & Tarp 1995:98).

Die vierde stap in die leksikografiese seleksieproses is die seleksie van lemmas uit die korpusse. Die doel van lemmaseleksie is om te bepaal hoeveel van die bestaande woorde en frases binne die gekose vakgebied in die woordeboek opgeneem moet word. Hier moet leksikograwe gebruik maak van programmatuur soos WordSmith Tools se WordList- en KeyWords-funksies. Die WordList-funksie word eers gebruik om 'n frekwensielys van woorde (TAD-woorde sowel as TSD-terme) wat in die korpus voorkom saam te stel. Daarna word die KeyWords-funksie gebruik om die terme wat in die korpus en frekwensielys voorkom van die algemene woorde te skei, dit uit die korpus te onttrek en te lys (Taljard et al. 2007:160). Hierna behoort die leksikograaf 'n voorlopige lemmalys te hê, gebaseer op die frekwensie van woorde in die korpus. Die voorlopige lemmalys kan dan aangevul word met TSD-terme wat nie in die lemmalys aangetref word nie, of nie aan die minimum vereistes voldoen nie, maar wat die woordeboeksamestellers weet problematies is. Die ideaal is natuurlik dat sodanige seleksie van addisionele terme geskied in samewerking met vakspesialiste wat die terminologie ken (Nielsen 1994:147).

Hierdie aanvullende lemmaseleksie moet eerstens gedoen word uit dié terme in die frekwensielyste wat nie ingesluit is nie weens hulle lae frekwensietelling. Tweedens moet die aanvullende lemmas geselekteer word uit dié groep terme wat "nuttig" kan wees vir die woordeboek se teikengebruikers,

maar wat nie in die onderliggende korpus aangetref word nie, as gevolg van leemtes in die korpus (Nielsen 1994:147).

In die vertalende leksikografie speel multiwoorditems 'n belangrike rol en dis daarom nodig dat hulle ook in die woordeboek ingesluit sal word, veral as die vertaalekwivalent 'n enkelwoord of 'n enkelwoorditem is, of in gevalle waar die vertaalekwivalent nie woord vir woord identies is aan die lemma nie. Verder is dit ook belangrik dat die leksikograaf sal let op die insluiting van kollokasies en vaste uitdrukkings aangesien dit veral die vertaling van hierdie items is wat problematies kan wees vir vertalers. Dit is belangrik dat kollokasies as sekondêre bewerkingseenhede ingesluit en bewerk sal word (sien 6.3.1.3).

'n Laaste aspek wat tydens lemmaseleksie in ag geneem moet word, is die insluiting van afkortings aangesien afkortings 'n groot deel van TSD-woordeskat uitmaak. Aangesien daar nie van gebruikers verwag kan word om te weet na watter volvorm en gelemmatiseerde term die afkorting verwys nie, moet afkortings sowel as die uitgeskryfde term gelemmatiseer word, selfs al word die afkortings slegs gelys met 'n kruisverwysing na die volvormlemma (Bergenholtz & Tarp 1995:104). Dit kan ook van nut wees indien die leksikograaf, buiten die insluiting van afkortings in die sentrale woordelys, ook die afkortings in 'n aparte buitetekst sal lys. Sodoende kan vertalers wat weet dat die betrokke term 'n afkorting is, direk na die afkortinglys gaan en hoef hulle nie te gaan soek of die afkorting wel in die sentrale lys opgeneem is al dan nie.

Indien al hierdie aspekte in ag geneem word, behoort die leksikograaf nou 'n volledige lemmalys te hê wat die tipes leksikale items weerspieël. Die lemmalys sal dus nie net woordlemmas nie, maar ook subleksikale lemmas, byvoorbeeld affikse en veral tegnostamme (bv. **elektro-** of **tweerigting-** [uit KW]) asook meerwoordlemmas bevat.

Vervolgens moet daar ook aandag gegee word aan die lemmatiseringsproses. Die leksikograwe moet dus besluit of hulle slegs gebruik gaan maak van hooflemmas en of hulle ook sublemmas gaan insluit. Indien daar sublemmas ingesluit gaan word, moet daar ook besluit word hoe sodanige sublemmas aangebied en bewerk gaan word – gaan daar van nislemmatisering of neslemmatisering

gebruik gemaak word. Laastens is dit ook belangrik dat die leksikograwe sal besluit oor die insluiting en bewerking van rudimentêre artikels⁴².

Nadat daar oor al die voorafgaande kwessies besluit is, kan daar voortgegaan word met die seleksie en bewerking van vertaalekwivalente.

6.2.5 Seleksie en bewerking van vertaalekwivalente

Die seleksie van vertaalekwivalente speel 'n belangrike rol in die samestelling van vertalende vakwoordeboeke en dit is veral die vlak van die gebruikers wat by sodanige seleksie van groot belang is. Indien die voorgestelde gebruikers kenners van die vakgebied is, sal die seleksie van vertaalekwivalente verskil van gevalle waar die voorgestelde gebruikers byvoorbeeld semideskundiges of leke is. Aangesien vertalers met 'n verskeidenheid vaktekste kan werk wat deur persone met verskillende vlakke van vakkennis geskryf en/of gelees word, word daar aanbeveel dat daar nie net die vakkundige terme waarmee deskundiges bekend is in die woordeboek opgeneem sal word nie, maar dat daar ook terme en vertaalekwivalente ingesluit sal word wat deur semideskundiges en leke gebruik word. 'n Voorbeeld van sodanige vertaalekwivalent is **Klein Wa** (uit STERREKUNDEWOORDEBOEK) wat vertaal kan word as **Little Bear**, **Little Dipper** of **Ursa Minor**. Terwyl **Little Bear** en **Little Dipper** vertaalekwivalente is wat meer deur leke en semideskundiges gebruik word, is **Ursa Minor** die Latynse naam wat algemener deur deskundiges binne die sterrekundeveld gebruik word.

Die bewerking van vertaalekwivalente wissel na gelang van die ekwivalentverhoudings tot die lemma waarin die vertaalekwivalente staan. In die geval van vertalende woordeboeke, val daar baie klem op die vertaalekwivalente. Dit is daarom noodsaaklik dat die leksikograwe 'n betroubare, bygewerkte, sistematies saamgestelde en toeganklike hulpmiddel tot hulle beskikking het om met die seleksie van vertaalekwivalente te help. 'n Tekskorpus wat vir die doel van ekwivalentseleksie saamgestel is, is so 'n hulpmiddel (Bergenholtz & Tarp 1995:104) aangesien die leksikograaf, in oorleg met 'n vakkundige

---

⁴² Rudimentêre artikels verwys hier veral na kruisverwysingslemmas en is artikels waar die lemma nie uitvoerig bewerk word nie, maar die gebruiker slegs met 'n kruisverwysing na 'n ander lemma verwys word.

die tekskorpus kan opstel deur gebruik te maak van relevante, betroubare en feitelik korrekte vaktekste wat dan die basis van die tekskorpus kan vorm.

Die bewerking van sodanige vertaalekwivalente speel ook 'n belangrike rol in die gebruikersvriendelikheid van vakwoordeboeke vir vertalers. In die volgende gedeelte sal gekyk word na verskeie moontlike oplossings vir die aanbieding van vertaalekwivalente en hulle bewerkings in vertalende vakwoordeboeke. Soos genoem in hoofstuk 2 (sien 2.5) raadpleeg gebruikers meestal vertalende woordeboeke op soek na 'n vertaalekwivalent om 'n woord of term in die brontaal in die doeltaal mee te vervang. Vertalers raadpleeg dus nie net 'n woordeboek om hulle te help met teksresepsie nie, maar wel ook om hulle te help met teksproduksie. Tog is daar reeds gesien dat daar in die meerderheid van die geraadpleegde woordeboeke weinig konteks- en koteksleiding verskaf word sodat vertalers kan weet watter vertaalekwivalent binne watter konteks of situasie gebruik kan word, en hierdie tekort aan konteks- en koteksleiding maak dit vir gebruikers baie moeilik om kommunikatiewe ekwivalensie te bereik (Gouws, L. 2006:85).

Wanneer vertalers van vertalende vakwoordeboeke gebruik maak tydens die vertaling van vaktekste, is dit meestal omdat hulle op soek is na 'n korrekte vertaalekwivalent vir 'n betrokke vakterm. Daarom is dit belangrik dat leksikograwe nie net aandag sal gee aan die verskaf van vertaalekwivalente nie, maar ook die verskaf van genoegsame konteks- en koteksleiding om die vertalers te help om die korrekte vertaalekwivalent vinnig en maklik op te spoor en dit reg te gebruik.

In gevalle waar daar 'n verhouding van absolute ekwivalensie tussen die brontaalitem en die doeltaalitem bestaan, bestaan daar dus sowel semantiese as kommunikatiewe ekwivalensie tussen die brontaal- en doeltaalterm en die term kan maklik en probleemloos vertaal word. Dit is egter die gevalle waar daar nie 'n verhouding van absolute ekwivalensie en kongruensie bestaan nie, waar vertalers probleme ondervind tydens die vertaling van vakterme. In die volgende gedeelte sal daar voorstelle gemaak word vir maniere waarop hierdie probleem hanteer kan word en hoe die bewerking van vertaalekwivalente verbeter kan word om vertalers genoegsaam te help om die korrekte vertaalekwivalent vir die betrokke term binne 'n betrokke konteks op te spoor.

6.2.5.1 Divergensie

Dit gebeur dikwels dat daar vir 'n brontaalterm meer as een vertaalekwivalent in die doeltaal bestaan, maar dat die onderskeie vertaalekwivalente slegs gedeeltelike sinonieme is of selfs verskillende polisemiese waardes van die brontaalterm verteenwoordig. In hierdie gevalle is dit belangrik dat die leksikografe die vertalers genoegsaam sal help om te verseker dat die korrekte vertaalekwivalent binne die korrekte konteks gebruik sal word. Indien die bron- en doeltaalterme slegs gedeeltelik ekwivalent is, is dit nodig dat die leksikograaf die verskille aan die gebruikers sal uitwys en die nodige konteks- en/of koteksleiding sal verskaf sodat die gebruikers sal weet watter vertaalekwivalent binne watter konteks gebruik moet word, al dan nie. In die onderstaande artikel (artikel 116) kan gesien word hoe 'n gebrek aan koteks- en kontektsleiding dit vir die gebruikers baie moeilik maak om die korrekte vertaalekwivalent vir 'n betrokke konteks te kies.

uitdeelware public domain software, shareware
--

Artikel 116: "uitdeelware" uit KW

Indien die leksikograaf egter die vertaalekwivalente van konteks- en/of koteksleiding voorsien het, sou dit die vertalers se soektog aansienlik vergemaklik het, soos in artikel 117 gesien kan word.

uitdeelware {free software} public domain software, {software that is free to try before buying it} shareware
--

Artikel 117: "uitdeelware" aangepas uit KW

Belangriker nog as die verskaf van konteks- en/of koteksleiding in gevalle van leksikale divergensie, is die verskaf van genoegsame leiding in gevalle van semantiese divergensie (met ander woorde in gevalle waar die brontaalterm polisemies is). In baie vakwoordeboeke (insluitend KUBERWOORDEBOEK) word polisemiese waardes in baie gevalle slegs aangedui met behulp van 'n kommapunt (sien artikel 118 en 119) en word daar aan die gebruikers min of geen addisionele data verskaf om te help om die korrekte vertaalekwivalent vir die betrokke teks of konteks te kies nie.

masjinaal mechanical; automatic
--

Artikel 118: "masjinaal" uit KW

herroep recall; undo

Artikel 119: "herroep" uit KW

Artikel 118 en 119 is voorbeelde van artikels waar daar semantiese divergensie voorkom, maar daar aan die gebruikers geen leiding verskaf word om te weet watter vertaalekwivalent binne watter tipe teks of konteks gebruik moet word nie. Dit is daarom noodsaaklik dat die leksikograwe aan die woordeboekgebruikers die nodige konteks- en koteksleiding sal verskaf en die gebruikers op die verskillende betekenisonderskeidinge attent sal maak. Dit kan gedoen word met behulp van aanvullende data in die vorm van glosse en/of voorbeeldmateriaal soos gesien kan word in artikel 120 en 121. Sodanige konteks- en koteksleiding is ook van groot waarde in gevalle waar woordeboeke 'n teksresepsiefunksie het.

masjinaal *{referring to machines}* mechanical; *{works by itself}* automatic

Artikel 120: "masjinaal" aangepas uit KW

herroep recall ~ *text/files from store*; undo ~ *the previous action*

Artikel 121: "herroep" aangepas uit KW

Dit is voorts ook belangrik dat die leksikograwe konsekwent te werk sal gaan met die invoeg van glosse en dit nie net lukraak ingevoeg sal word nie. Dit is noodsaaklik dat al die vertaalekwivalente waarvan die konteks of betekenis by die gebruikers onduidelikheid kan veroorsaak van koteks- en/of konteksleiding voorsien sal word. Hier mag die leksikograwe hulle nie op die gebruikers se intuïsie beroep nie en moet daar eerder te veel as te min leiding gegee word. Slegs in gevalle waar daar geen onduidelikheid bestaan ten opsigte van die betekenis of konteks nie, kan die glos of konteksleiding weggelaat word. Vanuit 'n vertalersoogpunt is die invoeg van hierdie addisionele inskrywings veral belangrik omdat vertalers gewoonlik onder tyddruk werk en so vinnig moontlik by die korrekte vertaalekwivalent moet uitkom – dit dien dus as kitstoegang tot die nodige data. Deur konteksleiding in te voeg, word die vertalers se soektog beperk tot net een woordeboek en hoef hulle nie nog ander bronne te raadpleeg om vas te stel binne watter teks en konteks die onderskeie vertaalekwivalente gebruik moet word nie (Gouws, L. 2006:88).

Ook in gevalle waar daar polidivergensie in die artikel voorkom, is dit belangrik dat daar genoegsame leiding aan die gebruikers verskaf sal word sodat hulle die korrekte vertaalekwivalent vinnig en maklik kan identifiseer. In artikel 122 kan gesien word hoe verwarrend die vertaalekwivalentparadigma kan wees indien daar geen konteksleiding aan die gebruikers verskaf word nie.

fout error, fault; mistake, bug

Artikel 122: "fout" uit KW

Wat nog meer verwarring in die artikel veroorsaak, is die feit dat alhoewel sommige van die vertaalekwivalente as sinonieme en ander as ekwivalente van bepaalde polisemiese waardes van die term wat deur die lemma voorgestel word, aangedui word, dit wil voorkom asof die leksikograwe 'n fout in die artikel gemaak het. Wanneer daar na die onderstaande definisies vir elk van die vertaalekwivalente gekyk word, lyk dit asof **error** en **fault** wel doeltaalsinonieme is wat dieselfde polisemiese waarde van die leksikale item wat deur die lemma voorgestel word, verteenwoordig, maar **mistake** en **bug** ekwivalente van verskillende polisemiese waardes is en nie doeltaalsinonieme soos dit in die artikel aangegee word nie.

Term	Definisie
Error	Mistake due to an operator; mistake caused by hardware or software fault; mistake in a program that prevents a program or system running correctly [DOC].
	The amount by which the result is incorrect. [www.Blurtit.com]
Fault	An error or failure. A software fault is when the program directs the computer to go outside of its restricted memory boundary. A hardware fault is a failure in one of the circuits [CDE].
	Situation where something has gone wrong with software or hardware, causing it to malfunction [DOC].
	An incorrect step, process or data definition computer program. This is the out growth of a mistake [sic] [www.Blurtit.com].
Mistake	A human action that produces an incorrect result [www.Blurtit.com].
Bug	A programming error in a software program and usually having undesirable effects [WNWHD].
	(Informal) Error in a computer program which makes it run incorrectly [DOC].

Tabel 21: Definisies van onderskeie vertaalekwivalente vir **fout**

Na aanleiding van die definisies hierbo, blyk dit dat die bewerking van **fout** eerder as volg daar moet uitsien:

fout error, fault; mistake; bug

Artikel 123: "fout" aangepas uit KW

En in 'n poging om die artikel nog gebruikersvriendeliker te maak, sou dit ook voordelig wees om die onderskeie vertaalekwivalente van glosse te voorsien. Soos gesien kan word in die aangepaste artikel hieronder, maak die invoeg van konteksleiding die gebruikers se soektog soveel makliker en help dit hulle om die korrekte vertaalekwivalent probleemloos op te spoor.

fout *{prevents program from running correctly}* error, fault; *{incorrect result caused by human action}* mistake; *{programming error}* bug

Artikel 124: "fout" aangepas uit KW

6.2.5.2 Zero-ekwivalensie en surrogaatekwivalensie

Net soos by taal vir algemene doeleindes (TAD), bestaan daar ook by vaktaal (TSD) gevalle waar daar vir 'n brontaalterm geen vertaalekwivalente in die doeltaal bestaan nie. Vanuit 'n vertaal- en teksproduksie-oogpunt is dit egter belangrik dat sodanige terme nie net uit die woordelys weggelaat sal word nie, maar wel in die woordeboek opgeneem en bewerk sal word, aangesien dit juis dié terme is wat vir vertalers problematies is.

In gevalle waar leksikograwe gekonfronteer word met terme waarvoor daar geen vertaalekwivalente in die doeltaal bestaan nie, moet sodanige terme dan van 'n betekenisomskrywing of 'n surrogaatekwivalent⁴³ voorsien word, alhoewel leksikograwe binne die vakleksikografie oor die algemeen eerder terme skep as om lemmas net van betekenisomskrywings te voorsien. Die volgende artikels is voorbeelde van terme uit KUBERWOORDEBOEK waarvoor daar nie Afrikaanse vertaalekwivalente bestaan het nie en die skrywer surrogaatekwivalente vir die terme geskep het (Viljoen 2001).

blur ontskerp (sien ook **sharpen**)

Artikel 125: "blur" uit KW

⁴³ 'n Surrogaatekwivalent is 'n plaasvervanger (dikwels 'n neologisme) wat vir die konvensionele vertaalekwivalent geskep word.

swirl werwel

Artikel 126: "swirl" uit KW

Alhoewel dit nuttig is dat leksikograwe terme sonder vertaalekwivalente van surrogaatekwivalente voorsien, moet die uiteindelijke lesers van die vertaalde tekste ook in gedagte gehou word. Baie van die nuutskeppings is oulik en treffend, maar dit beteken ongelukkig nie dat dit in die vaktaal gaan inslag vind nie. Wanneer vertalers dus met 'n surrogaatekwivalent (nuutskepping) gekonfronteer word, moet hulle hulle afvra of die leser van die vertaalde teks uit die nuutskepping sal kan aflei waarna daar verwys word, en of dit nie dalk beter is om van 'n betekenisomskrywing gebruik te maak nie. Juis om hierdie rede is dit belangrik dat leksikograwe nie net terme van surrogaatekwivalente sal voorsien nie, maar ook betekenisomskrywings en/of konteksleiding sal verskaf om die vertalers te help om die teks op so 'n wyse te vertaal dat die gebruikers die term sal herken en verstaan. Dit is daarom aan te beveel dat die leksikograaf, in gevalle waar hulle terme van surrogaatekwivalente voorsien, eerstens die woordeboekgebruikers daarop attent sal maak dat die vertaalekwivalent nie 'n bestaande ekwivalent is nie, maar 'n surrogaatekwivalent wat deur die leksikograaf geskep is. Dit kan gedoen word met behulp van eenvoudige struktuurmerkers (byvoorbeeld 'n asterisk of iets soortgelyks) waarmee surrogaatekwivalente gemerk kan word, soos gesien kan word in artikel 127 en 128. Tweedens is dit ook vanuit 'n vertalersoogpunt belangrik dat leksikograwe in die geval van zero-ekwivalensie die vakterm nie net van 'n surrogaatekwivalent nie, maar ook van 'n betekenisomskrywing sal voorsien, soos gesien kan word in artikel 129.

blur ontskerp (sien ook **sharpen**)

Artikel 127: "blur" aangepas uit KW

swirl werwel*

Artikel 128: "swirl" aangepas uit KW

swirl (in kolkbeweging smeer) werwel*

Artikel 129: "swirl" aangepas uit KW

Deur gevalle van zero-ekwivalensie op hierdie wyse te bewerk, help dit vertalers om nie net die term vinnig en maklik te vertaal nie, maar ook te verseker dat die lesers van die vertaalde teks die term sal herken en/of verstaan.

6.2.5.3 Skynekwivalensie (*faux amis*)

Nog 'n moontlike slagkat waarvan leksikograwe die woordeboekgebruikers bewus moet maak, is die geval van skynekwivalensie (ook bekend as vals vriende of *faux amis*). Skynekwivalensie is wanneer dit lyk asof daar op grond van sekere ooreenkomste 'n ekwivalentverhouding tussen twee woorde of terme bestaan, terwyl die twee woorde inderwaarheid nie aan mekaar ekwivalent is nie⁴⁴. Hayward en Moulin beskryf skynekwivalensie as volg:

Confusion arises because word A (which belongs to the foreign language ...) looks or sounds exactly or nearly like word B, which belongs to the ... mother tongue. The user then establishes an unwarranted interlingual equivalence on the basis of this total or partial similarity (Hayward & Moulin 1984:190).

In gevalle van skynekwivalensie is dit belangrik dat dit vir die gebruikers aangedui word (soos in artikel 130 en 131) om te verseker dat vertalers nie die skynekwivalent as vertaalekwivalent gebruik nie, maar die korrekte vertaalekwivalent in die korrekte konteks gebruik.

fee [n] geld(e), vergoeding (nie fooi(e) nie)

Artikel 130: "fee" uit KW

toll fee tolgeld, tolheffing (nie tolfooi nie)

Artikel 131: "toll fee" uit KW

6.2.5.4 Die omkeerbaarheidsbeginsel

Soos reeds genoem in 4.2.2 moet 'n tweerigtingvertalendewoordeboek 'n aanduiding gee van die wedersydse ekwivalentverhouding tussen die twee tale se leksikale items deur te poog om al die leksikale items wat in die X-Y-afdeling verskyn ook in die Y-X-afdeling as onderskeidelike lemmas en

---

⁴⁴ Sien Gouws et al. 2004:797-806 vir meer oor skynekwivalensie.

vertaalekwivalente te lys⁴⁵. Sodoende word daar verseker dat die vertalers bewus gemaak word van al die moontlike sinonieme en vertaalekwivalente en kan hulle die korrekte term of vertaalekwivalent makliker identifiseer. Hier speel lemmaseleksie dus 'n bepalende rol.

Soos gesien kan word in die onderstaande artikels, word daar in KUBERWOORDEBOEK talle voorbeelde aangetref van lemmas/vertaalekwivalente wat in een afdeling van die woordeboek voorkom, maar nie in die ander nie. By artikel 132 word daar twee vertaalekwivalente (sinonieme) en geen sinonieme vir die lemma (**herstelinstandhouding**) gelys nie. Tog word daar in die artikel vir **corrective maintenance** (artikel 133) wel 'n sinoniem vir **herstelinstandhouding** gelys (naamlik **korrektiewe instandhouding**). Hierdie sinoniem word egter nie as vertaalekwivalent vir **remedial maintenance** verskaf nie (alhoewel **corrective maintenance** en **remedial maintenance** volgens artikel 132 sinonieme is) en voorts word **korrektiewe instandhouding** ook glad nie as artikel in die Afrikaans-Engels kant van die woordeboek opgeneem nie.

herstelinstandhouding corrective maintenance, remedial maintenance
---

Artikel 132: "herstelinstandhouding" uit KW

corrective maintenance (remedial maintenance) herstelinstandhouding, korrektiewe instandhouding
---

Artikel 133: "corrective maintenance" uit KW

remedial maintenance (corrective maintenance) herstelinstandhouding
---

Artikel 134: "remedial maintenance" uit KW

Hierdie tipe inkonsekwentheid veroorsaak dat die vertalers nie voldoende bewus gemaak word van al die moontlike vertaalekwivalente/sinonieme nie. Vanuit 'n gebruikersoogpunt is dit dus noodsaaklik dat die omkeerbaarheidsbeginsel in vertalende woordeboeke toegepas sal word om te verseker dat alle items wat in die een afdeling gelys word, ook in die ander afdeling gelys sal word (buiten in die geval van surrogaatekwivalente).

---

⁴⁵ Dit is egter belangrik om te besef dat die omkeerbaarheidsbeginsel nie altyd absoluut toegepas kan word nie. In gevalle waar 'n lemma aan die X-Y-kant van 'n surrogaatekwivalent voorsien word, sal die surrogaat dikwels nie as 'n lemma in die Y-X-kant opgeneem word nie.

6.3 Woordeboekinhoud

The craft of lexicography demands not only the ability to collect data, but also the ability to make sense of it. We have to be able to see the whole picture of how our headword behaves in natural language before we can decide what information is most needed by the people who will use the dictionary we are writing.

~ Atkins (2008:271)

Soos genoem in 4.3 is dit belangrik om aandag te gee aan die inhoud wat in die woordeboeke aangebied word. Vervolgens sal gekyk word na watter taalkundige en ensiklopediese data sowel as woordeboekkomponente in vertalende vakwoordeboeke ingesluit moet word om dit gebruikersvriendelik en geskik te maak vir vertalers.

6.3.1 Taalkundige data⁴⁶

Vanuit 'n teksproduksie- en vertaaloogpunt is die insluiting van taalkundige data van groot belang. Dit is daarom belangrik dat genoegsame taalkundige data in die woordeboek ingevoeg word om die gebruikers tydens die vertaling van vaktekste te help.

6.3.1.1 Ortografiese data

Ortografiese data is 'n belangrike tipe taalkundige data wat in vertalende vakwoordeboeke bewerk moet word. Ten eerste moet daar aandag gegee word aan die aanbieding van lemmas en die gebruik van hoof- en kleinletters. Dit is belangrik dat alle lemmas nie met hoofletters begin word of volledig in hoofletters geskryf word nie, aangesien dit tot verwarring tussen verskillende terme kan lei. So byvoorbeeld verteenwoordig **RETURN** en **return** in REKENAARWOORDEBOEK verskillende leksikale items wat elk 'n eie betekenis en gebruik het. Die eerste kan vertaal word as **RETURN-instruksie** terwyl **return** met kleinletters vertaal kan word as **terugkeerinstruksie** en **terug-opdrag** in die naamwoordvorm en **terugkeer** in die werkwoordvorm (sien artikel 135) (sien ook 6.4.3).

---

⁴⁶ In 6.4.5 kan gesien word hoe die taalkundige data binne die artikelstruktuur aangebied word.

RETURN: RETURN-instruksie

return *n.*: terugkeerinstruksie, terug-opdrag

return *v.*: terugkeer

Artikel 135: "RETURN" tot "return" uit RW

Die lemmatiseringsbeleid moet vir die korrekte aanbieding van sulke leksikale items voorsiening maak. Svensén beveel dus aan dat wanneer woorde as lemmas of vertaalekwivalente in die woordeboek opgeneem word, die basiese skryfvorm van die woord gebruik sal word soos dit in 'n normale sin aangetref sal word (2009:110). Sodoende kan die gebruikers duidelik sien watter woorde met hoofletters en watter met kleinletters geskryf word en dit kan die gebruikers help om die korrekte vertaalekwivalent op te spoor sowel as om die vertaalekwivalent korrek in die doeltaal te skryf. Dit is belangrik dat die bewerking en ordening van hoofletters en kleinletters in die gebruikersgids as deel van die verklaring van die toegangsalfabet beskryf sal word. Dit is veral ter sake vir gevalle waar daar terme is wat identies is behalwe vir die gebruik van hoof- en kleinletters. Die toegangsalfabet moet byvoorbeeld bepaal watter vorm eerste in die betrokke artikeltrajek optree – dié met die hoofletter- of dié met die kleinletterskryfwyse.

Vervolgens is dit ook belangrik dat leksikograwe aan die bewerking van wisselvorme sal aandag gee. Dit gebeur dikwels dat 'n lemma een of meer wisselvorme het en dit is belangrik dat die woordeboekgebruikers daarvan bewus gemaak sal word sodat hulle kan sien dat indien albei vorme van die woord in die brontaaltekst aangebied word hulle nie met verskillende terme te make het nie, maar slegs met wisselvorme van dieselfde woord. Dit sal ook wenslik wees om sodanige wisselvorme eenvormig te vertaal.

'n Voorbeeld van sodanige wisselvorme is **nibble** en **nybble** (uit KW). Om die gebruikers dus van die wisselvorme bewus te maak, word aanbeveel dat wisselvorme as volg bewerk word: die volledige bewerking hoef slegs by die gebruiklikste vorm aangebied te word en alhoewel dit belangrik is dat die alternatiewe vorme ook as lemmas gelys word, hoef sodanige lemma net as gidselement van 'n rudimentêre artikel op te tree, met 'n kruisverwysing na die wisselvorm waar die volledige bewerking aangetref kan word. Die bewerking van **nibble** en **nybble**⁴⁷ sal dus as volg daar uitsien:

---

⁴⁷ 'n Vinnige Google-soektoeg het laat blyk dat **nibble** die vorm met die hoogste gebruiksfrekwensie is.

nybble ⇒ nibble

Artikel 136: "nybble" aangepas uit KW

nibble ook nybble halfgreep (bestaan uit vier bisse)

Artikel 137: "nibble" aangepas uit KW

6.3.1.2 Grammatiese data

Die eerste belangrike aspek betreffende grammatiese data waaraan daar aandag geskenk moet word, is die konsekwente invoeging van woordsoortvorme en -data. Soos reeds genoem beveel Bergholtz en Pedersen aan dat woordsoorte by alle lemmas sowel as hulle vertaalekwivalente aangedui behoort te word (1994:357). Ook Nielsen stem saam dat woordeboekartikels grammatiese data oor sowel die lemma as vertaalekwivalente moet bevat (1994:60). Nielsen stel dus voor dat die bewerking van lemmas as volg daar moet uitsien (1994:60):

lemma: grammatiese data oor lemma: **vertaalekwivalent:** grammatiese data oor vertaalekwivalent

Sodoende help dit die vertalers om te weet of die woordsoort van die betrokke lemma onveranderd bly in die doeltaal en of die vertaalekwivalent se woordsoort van dié van die lemma verskil. Aangesien die woordsoort van die vertaalekwivalent en lemma gewoonlik ooreenstem en die invoeging van twee identiese woordsoortmerkers nie net baie plek opneem nie, maar na my mening onnodig is, wil ek egter voorstel dat hierdie bewerking as volg aangepas word (en natuurlik ook so in die woordeboek se gebruikersgids verklaar word): daar hoef slegs een woordsoortmerker per woordsoort aangebring te word in gevalle waar die woordsoort van die lemma en dié van die vertaalekwivalent met mekaar ooreenstem, maar dat in gevalle waar die lemma en vertaalekwivalent se woordsoorte van mekaar verskil, daar 'n woordsoortmerker vir sowel die lemma as die vertaalekwivalent ingevoeg sal word. Ek wil ook voorstel dat die woordsoortmerkers vir die vertaalekwivalente voor elk van die betrokke vertaalekwivalente gelys word, om dit vir die gebruikers makliker te maak om eers die betrokke woordsoort en daarna die korrekte vertaalekwivalent binne daardie woordsoort op te spoor.

Die volgende artikel (artikel 138) uit KUBERWOORDEBOEK, sal dus na die invoeging van woordsoortmerkers as volg daar uitsien (artikel 139):

stamlyndrywer bus driver

Artikel 138: "stamlyndrywer" uit KW

stamlyndrywer [n] bus driver

Artikel 139: "stamlyndrywer" aangepas uit KW

In gevalle waar die woordsoorte van die onderskeie vertaalekwivalente verskil, sal die artikels dus as volg daar uitsien.

digital digitaal; syfer-

Artikel 140: "digital" uit KW

digital [a] digitaal; [n] syfer-

Artikel 141: "digital" aangepas uit KW

Die laaste belangrike vorm van grammatiese data wat in vertalende vakwoordeboeke met vertalers as teikengebruikers opgeneem moet word, is morfologiese data. Alhoewel dit noodsaaklik is dat terme in hulle basisvorme in die woordeboek opgeneem sal word, is dit ook belangrik dat die vertaalekwivalente se meervoudsvorme (in die geval van naamwoorde – artikel 142 en 143), verledetydsvorme (in die geval van werkwoorde – artikel 144 en 145) en verbuigings (in die geval van byvoeglike naamwoorde – artikel 146 en 147) aangedui sal word, veral indien dit ongewone verbuigings is. Indien 'n verbuiging van die woord meer frekwent as die basisvorm gebruik word, kan die verbuiging as 'n aparte lemma gelys word, maar dan moet daar ook kruisverwysings vanaf die verbuiging na die basisvorm en andersom in die woordeboek ingevoeg word.

modified instruction gewysigde instruksie

Artikel 142: "modified instruction" uit KW

modified instruction gewysigde instruksie(s)

Artikel 143: "modified instruction" aangepas uit KW

activate [v] aktiveer, aan die gang sit, aansit

Artikel 144: "activate" uit KW

activate [v] (ge)aktiveer, aan die gang (ge)sit, aan(ge)sit

Artikel 145: "activate" aangepas uit KW

cognitive kognitief

Artikel 146: "cognitive" uit KW

cognitive kognitief (kognitiewe)

Artikel 147: "cognitive" aangepas uit KW

Die insluiting van sodanige data in vertalende vakwoordeboeke sal daartoe bydra dat die woordeboek van hoër kwaliteit is en dat die woordeboek ook 'n nuttiger en beter hulpmiddel vir vertalers sal wees.

6.3.1.3 Woordkombinasies

Soos genoem in 4.3.1.3 sluit woordkombinasies meerwoordterme sowel as kollokasies in. Vanuit die perspektief van die professionele vertalers is dit belangrik dat albei hierdie tipes woordkombinasies in die woordeboek ingesluit sal word, maar dit is ook belangrik dat hulle so aangebied sal word dat gebruikers duidelik kan sien wanneer dit meerwoordterme en wanneer dit kollokasies is wat bewerk word.

In KUBERWOORDEBOEK word daar tans geen onderskeid getref tussen die bewerking van enkelwoordterme, meerwoordterme en kollokasies nie (sien artikel 148, 149 en 150).

page

[n] bladsy, pagina, blad

[v] blaai, bladsy wissel, pagineer (bv. van virtuele geheue)

Artikel 148: "page" (enkelwoordterm) uit KW

page address bladsy-adres

Artikel 149: "page address" (meerwoordterm) uit KW

turn a page omblaai

Artikel 150: "turn a page" (kollokasie) uit KW

Vanuit 'n vertalersoogpunt is dit egter belangrik dat daar tussen meerwoordterme en kollokasies onderskei sal word. Terwyl meerwoordterme as lemmas bewerk kan word, wil ek aanbeveel dat kollokasies nie as lemmas gelys sal word nie, maar as deel van die bewerking van die term wat in die kollokasie aangetref word (byvoorbeeld **page** in die geval van **turn a page**). Die rede hiervoor is dat vertalers nie altyd wanneer hulle met kollokasies in tekste gekonfronteer word, gaan besef dat die betrokke woordkombinasie 'n kollokasie is nie. Die vertalers gaan dus nie noodwendig weet waar om na die kollokasie te gaan soek nie. Indien die kollokasie egter as deel van die bewerking van die enkelwoord- of meerwoordterm bewerk word, kan die vertalers maklik wanneer hulle die term gaan opsoek, ook die kollokasie vind en dit dan korrek vertaal. Verder word daar ook aanbeveel dat in die geval van kollokasies by artikels waar die lemma in meer as een woordsoort optree, die kollokasie gelys sal word onder die woordsoort waarbinne die lemma in die kollokasie optree en nie aan die einde van die artikel nie. Verder is dit ook belangrik om die kollokasie van 'n struktuurmerker te voorsien (byvoorbeeld » of KOL.) sodat die gebruikers maklik kan sien wanneer 'n artikel van kollokasies voorsien word. Die bewerking van kollokasies, sal dus as volg daar uitsien:

page[n] bladsy, pagina, blad » **turn a page** omblaai

[v] blaai, bladsy wissel, pagineer (bv. van virtuele geheue)

Artikel 151: "page" aangepas uit KW

werking operation, working (<i>e.g. of a computer during execution of a task</i>) » buite werking inoperative , not working, out of order
---

Artikel 152: "werking" aangepas uit KW

In gevalle waar die vertaalekwivalent van 'n enkelwoord 'n kollokasie is, is dit belangrik dat dit ook onder die gebruikers se aandag gebring sal word. In sodanige gevalle word dus aanbeveel dat die kollokasie ook met behulp van 'n struktuurmerker gemerk word om die gebruikers daarop attent te maak dat die vertaalekwivalent 'n vaste uitdrukking of kollokasie is. Die bewerking van sodanige kollokasies sal dus as volg daar uitsien:

omblaai » turn a page

Artikel 153: "omblaai" aangepas uit KW

6.3.1.4 *Sinonieme en antonieme*

In 4.3.1.4 is aandag gegee aan Bergenholtz en Tarp (1995) se voorstelle vir die bewerking van sinonieme en antonieme in vakwoordeboeke. Aangesien hulle voorbeelde meestal gebaseer is op die bewerking van sinonieme en antonieme in verklarende vakwoordeboeke en woordeboeke wat nie spesifiek op vertalers as gebruikers gerig is nie, sal daar in hierdie gedeelte spesifiek aandag gegee word aan die bewerking van sinonieme en antonieme in vertalende vakwoordeboeke gerig op vertalers.

Wanneer vertalers 'n vertaalekwivalent opsoek, is dit nie vir hulle belangrik wat die betrokke lemma se sinonieme en antonieme is nie. Dit is eerder belangrik dat die onderskeie vertaalekwivalente sowel as die vertaalekwivalente se sinonieme en antonieme gelys sal word. Verder is dit belangrik dat die gebruiklikste sinoniem eerste gelys sal word sodat die gebruikers maklik kan sien watter term die algemeenste gebruik word. Die vertalers word dan ook verder gehelp deur die verskaf van antonieme sodat hulle, sou hulle in die teks met antonieme gekonfronteer word, dit ook vinnig en maklik kan vertaal. Ook hier is dit belangrik dat antonieme met behulp van 'n struktuurmerker aangedui word sodat die gebruikers dadelik kan sien watter vertaalekwivalente sinonieme is en waar dit antonieme is wat verskaf word.

Indien daar dus in die bewerking vir die lemmas **open circuit** (artikel 154 en 155) en **interne subroetine** (artikel 156 en 157) ook antonieme verskaf word, sal dit as volg daar uitsien:

open circuit oop stroombaan, oopbaan

Artikel 154: "open circuit" uit KW

open circuit oop stroombaan, oopbaan

≠ geslote baan

Artikel 155: "open circuit" aangepas uit KW

interne subroetine internal subroutine

Artikel 156: "interne subroetine" uit KW

interne subroetine internal subroutine

≠ external subroutine

Artikel 157: "interne subroetine" aangepas uit KW

6.3.1.5 Voorbeeldmateriaal

Soos in 4.3.1.5 genoem, kan daar onderskei word tussen drie tipes voorbeelde: sitate, sitaatvoorbeelde en gebruiksvoorbeelde (ook bekend as poëme). Volgens Bergenholtz en Tarp is dit ook belangrik dat wanneer daar vertalende vakwoordeboeke saamgestel word wat vertaling as primêre of een van die primêre funksies het, voorbeeldsinne in die T1-T2-gedeelte van die woordeboek in T2 verskaf word, terwyl die voorbeeldsinne in die T2-T1-gedeelte van die woordeboek in T1 verskaf word (1995:141). Voorbeeldmateriaal kan egter baie plek opneem en dit is daarom dat Bergenholtz en Tarp aanbeveel dat voorbeeldmateriaal slegs om funksionele redes ingesluit moet word (1995:140).

Aangesien voorbeeldmateriaal vanuit 'n vertalersoogpunt nie van soveel hulp soos kollokasies en ensiklopediese data is nie, wil ek aanbeveel dat in vakwoordeboeke gerig op vertalers as primêre gebruikers, lemmas nie van voorbeeldmateriaal voorsien word nie, maar eerder van kollokasies en ensiklopediese data (in die vorm van vertaalkomplemente, ensiklopediese etikette, semantiese glosse en kort betekenisparafrases) wat vir die vertalers van veel groter nut gaan wees as

voorbeeldmateriaal. In die volgende gedeelte sal daar dus gekyk word na hoe ensiklopediese data aangebied kan word om te verseker dat die eindproduk so geskik moontlik vir vertalers is.

6.3.2 Ensiklopediese data

Die aanbod van ensiklopediese data in die vertalende vakwoordeboek kan vertalers baie help om die korrekte vertaalekwivalent op te spoor en tot 'n groot mate te verseker dat die woord korrek gebruik word. Die hoeveelheid ensiklopediese data wat verskaf word, sowel as die wetenskaplike vlak waarop dit aangebied word, sal afhang van die gebruikers se kennisvlak. Volgens Bergenholtz en Gouws is dit belangrik dat die leksikografiese definisie (of in hierdie geval die ensiklopediese data wat in die woordeboek verskaf word) so geformuleer word dat die veronderstelde teikengebruikers dit sonder te veel probleme kan verstaan en dat sodanige definisies en ensiklopediese leiding dit, en slegs dit, bevat wat die gebruikers nodig het om hulle behoeftes te bevredig (2007:584). Vir vertalers van vaktekste is dit byvoorbeeld nie nodig dat elke artikel van lang en ingewikkelde verduidelikings voorsien word nie, maar dat daar bloot genoeg data verskaf word sodat vertalers die betekenis van die term kan verstaan en weet hoe en waarvoor dit in die praktyk gebruik word. Soos genoem in 4.3.2 kan ensiklopediese data aangebied word as ensiklopediese notas (ook bekend as vertaalkomplemente – vgl. Gouws [1989:171]) in woordeboekartikels, ensiklopediese etikette of semantiese glosse by individuele lemmas of ekwivalente, of in 'n aparte sistematiese inleiding in die woordeboek.

Alhoewel 'n minimum hoeveelheid ensiklopediese kennis 'n voorvereiste is vir 'n suksesvolle vertaling, sal vertalers beslis baat vind en selfs 'n behoefte hê aan ensiklopediese data. Dit is nie nodig dat elke vakterm in die woordeboek van 'n volledige ensiklopediese bewerking voorsien word nie, maar as 'n leksikograaf 'n woordeboek wil saamstel wat werklik vir die vertalers van nut is, word daar aanbeveel dat vakterme ten minste van semantiese glosse of ensiklopediese etikette voorsien sal word. In artikel 158 en 159 kan gesien word hoe die gebruik van etikette (gewoonlik 'n enkelwoord) of semantiese glosse (langer as 'n enkelwoord) vertalers kan help om die korrekte vertaalekwivalent op te spoor.

herskaleer rescale; resize

Artikel 158: "herskaleer" uit KW

herskaleer {*change size proportionally*} rescale; {*change size*} resize

Artikel 159: "herskaleer" aangepas uit KW

In gevalle waar 'n semantiese glos of ensiklopediese etiket nie voldoende gaan wees om die vertalers in hulle taak te help nie, of waar 'n term omskryf moet word, is dit nodig dat die term van meer as net 'n glos voorsien word en dat die term in sodanige gevalle van 'n ensiklopediese nota (vertaalkomplement) voorsien word soos gesien kan word in artikel 160 en 161.

sibernetika cybernetics

Artikel 160: "sibernetika" uit KW

sibernetika cybernetics {study of mechanics of human or electronic machine movements, and the way in which electronic devices can be made to work and imitate human actions}

Artikel 161: "sibernetika" aangepas uit KW

Deur gebruik te maak van kruisverwysings na ander lemmas waar daar wel ensiklopediese data aangetref word of na die sistematiese inleiding, kan die hoeveelheid data in die individuele artikels verminder word, maar die maksimum aantal terme kan steeds van ensiklopediese data voorsien word.

Dit sal ook vir vertalers van groot nut wees indien die woordeboek van 'n sistematiese inleiding voorsien word om aan die gebruikers 'n oorsig oor die vakgebied te gee. In sodanige gevalle hoef alle lemmas nie van vertaalkomplemente of glosse voorsien te word nie en daar kan slegs kruisverwysings ingevoeg word na die deel van die sistematiese inleiding waar daar aanvullende data oor die betrokke lemma verskaf word.

In gevalle waar dit die vertalers van hulp kan wees, kan lemmas ook van illustrasies voorsien word, of daar kan verwys word na illustrasies wat in die sistematiese inleiding aangetref word. Die

uitdrukking dat 'n prentjie meer sê as 'n duisend woorde, geld beslis hier. Dikwels is dit baie makliker om iets met behulp van 'n illustrasie te verduidelik as om dit in woorde te omskryf. En in die woordeboekbedryf waar ruimte altyd 'n probleem is, kan een klein illustrasie baie effektiewer wees en meer plek spaar as 'n lang woordelike omskrywing. Alhoewel die illustrasies nie die vertalers noodwendig van 'n vertaalekwivalent gaan voorsien nie (behalwe in gevalle waar hulle dalk 'n illustrasie van vertaalde byskrifte moet voorsien), moet die waarde van illustrasies dus nie onderskat word nie aangesien dit die vertalers veral met teksresepsie kan help.

Die belangrikste is egter om in gedagte te hou dat vertalers, alhoewel hulle 'n sekere minimum hoeveelheid vakkennis moet hê, nie noodwendig vakkeners in die betrokke vakgebied is nie en leksikograwe nie net kan aanvaar dat hulle al die vakterme gaan ken en verstaan nie. Dit is beslis nodig dat vertalende vakwoordeboeke wat gerig is op vertalers as teikengebruikers van ensiklopediese data voorsien sal word, hetsy in die vorm van ensiklopediese etikette of semantiese glosse, ensiklopediese notas (vertaalkomplemente), illustrasies of 'n sistematiese inleiding.

6.3.3 Woordeboekkomponente

Soos genoem in 4.3.3 is woordeboeke komplekse eenhede wat uit veel meer komponente as net woordelyste (hetsy alfabeties of sistematies) bestaan. Hierdie eenhede word in die raamstruktuur vervat en die ordening daarvan geskied na aanleiding van die kriteria van die betrokke woordeboek se dataverspreidingsstruktuur. Vervolgens sal daar voorstelle gemaak word vir die verbeterde aanbieding van sodanige komponente in tweerigtingvertalende vakwoordeboeke met vertalers as teikengebruikers.

6.3.3.1 Inhoudsopgawe

Die inhoudsopgawe is, soos reeds vroeër genoem is, 'n lys van die woordeboek se inhoud wat die gebruikers inlig watter komponente in die woordeboek aangebied word en waar om die onderskeie komponente aan te tref en dit vorm deel van die kitstoegangstruktuur. Vanuit 'n gebruikersoogpunt is 'n inhoudsopgawe belangrik omdat dit waarskynlik die enigste komponent in die woordeboek is wat verwysings na al die ander komponente in die woordeboek bevat en die gebruikers dus 'n

geheelbeeld gee van wat alles in die woordeboek aangetref kan word sowel as waar in die woordeboek dit aangetref word.

Dit is daarom noodsaaklik dat 'n vertalende vakwoordeboek met vertalers as teikengebruikers van 'n volledige tweetalige inhoudsopgawe (sien voorbeeld 12) voorsien sal word. Nie net help dit die gebruikers om te sien watter komponente in die woordeboek aangetref kan word nie, maar dit verskaf ook inligting – in die vorm van bladsynommers sowel as die ordening van die komponente – oor waar in die woordeboek die betrokke data en komponente gevind kan word.

Inhoudsopgawe / Table of contents	
Voorwoord / Preface	1
Inleiding / Introduction	3
Gebruikersgids / User guide	4
Sistematiese inleiding / Systematic introduction	8
Woordeboekgrammatika / Dictionary grammar	12
Woordelys: Afrikaans-Engels / Word list: Afrikaans-English	15
Woordelys: Engels-Afrikaans / Word list: English-Afrikaans	100
Afkortings: Afrikaans-Engels / Abbreviations: Afrikaans-English	186
Afkortings: Engels-Afrikaans / Abbreviations: English-Afrikaans	190

Voorbeeld 12: Inhoudsopgawe

6.3.3.2 Voorwoord

Die volgende belangrike komponent wat in die woordeboek ingesluit moet word, is die voorwoord, en soos genoem in 4.3.3.2 is daar 'n aantal belangrike punte wat in die voorwoord gedek moet word (of vrae wat beantwoord moet word).

As Bergenholtz en Tarp (1995:169) en Møller (1994:334-335) se twee lysies data van wat hulle aanbeveel in die voorwoord behandel word gekombineer sou word, kry 'n mens die volgende belangrike lysie data wat in die voorwoord aangetref moet word.

1. Vakgebied(e) wat in woordeboek behandel word
2. Woordeboekfunksie(s)
3. Die beoogde teikengroep (graad van ensiklopediese en taalkundige kennis benodig)

4. Empiriese basis – die doel van en seleksiekriteria vir die lemmas
5. Dekking van die vakgebied
6. Woordelyste wat in die woordeboek aangetref word
7. Aantal inskrywings in die woordeboek
8. Dataitems wat in die woordeboek aangetref word (byvoorbeeld definisies, grammatiese data, kollokasies, illustrasies, sinonieme, antonieme)
9. Ander komponente wat in die woordeboek aangetref word (byvoorbeeld die gebruikersgids, sistematiese inleiding, bronnelys)
10. Agtergrondinligting, insluitend erkennings en inligting oor die leksikograwe en ander persone wat betrokke was by die voorbereiding van die woordeboek
11. Uitgawe van woordeboek (sowel as 'n lys van vorige uitgawes)

Indien sodanige data in die voorwoord aangetref word, kan dit die vertalers baie help deurdat hulle daaruit kan aflei of die betrokke woordeboek die spesifieke data gaan bevat waarna hulle op soek is. Vanuit die oogpunt van alle woordeboekgebruikers (nie net vertalers nie) is 'n voorwoord in 'n woordeboek 'n belangrike hulpmiddel waarvan die waarde nie onderskat moet word nie.

6.3.3.3 Inleiding

In 4.3.3.3 waar daar reeds aan die invoeging van inleidings aandag gegee is, is genoem dat die inleiding gewoonlik gebruik word om die empiriese basis van die woordeboek in groter besonderhede te beskryf en dat die metaleksikografiese inleiding in die eerste plek gerig is op metaleksikograwe en vakkundiges. Daar is verder genoem dat die inleiding ook 'n bronnelys met relevante (meta)leksikografiese literatuur kan insluit. Juis daarom is dit belangrik dat tweerigtingvertalendevakwoordeboeke met vertalers as teikengebruikers van 'n inleiding met 'n bronnelys voorsien sal word sodat die vertalers nie net bewus sal wees van die woordeboek se empiriese basis nie, maar hulle ook, indien nodig, die literatuur kan raadpleeg indien hulle op soek is na verdere data rakende die betrokke vakgebied.

6.3.3.4 Gebruikersgids

Woordeboekgebruikers moet in verskillende situasies inligting oor die woordeboek opspoor wat hulle kan help om die woordeboek ten beste te gebruik. Sodanige inligting word, soos reeds genoem in

4.3.3.4, in die gebruikersgids vervat. Svensén beskou die gebruikersgids, naas die woordelys, as die belangrikste komponent van die woordeboek en voel daarom dat dit 'n verpligte komponent in enige woordeboek behoort te wees (2009:381). Boonop is dit ook belangrik dat die gebruikersgids nie in die woordeboek se voorwoord weggesteek moet word nie, maar as 'n aparte komponent aangebied sal word (Bergenholtz & Tarp 1995:170). Gebruikersgidse is volgens Nielsen tekste wat hoofsaaklik deskriptief van aard is en uitsluitlik fokus op die struktuur van woordeboekinskrywings en aan die gebruikers 'n beskrywing verskaf van hoe die saamgestelde elemente van die artikels daar uitsien (2006:16).

Vervolgens stel Nielsen voor dat leksikograwe woordeboeke liewers van funksie-gebaseerde gebruikersgidse voorsien (2006:16). Verder stel hy ook voor dat leksikograwe tydens die skryf van gebruikersgidse eerder die gidse skryf vanuit die perspektief van die gebruikers as vanuit die perspektief van die samesteller (2006:12). Sodoende kan gebruikers wat die woordeboek raadpleeg op soek na hulp met byvoorbeeld die vertaling van 'n teks die nodige inligting kry oor hoe om te werk te gaan om die nodige hulp in die woordeboek op te spoor – juis om dié rede word die gebruikersgids as 'n belangrike hulpteks beskou. Die gebruikers raadpleeg in die eerste plek nie die gebruikersgids op soek na 'n beskrywing van die struktuur van die woordeboekartikels nie, maar op soek na instruksies en voorstelle wat hulle in staat sal stel om hulle probleme so vinnig en maklik moontlik op te los (Nielsen 2006:12).

In 'n vertalende vakwoordeboek gerig op vertalers as gebruikers, is dit belangrik dat die volgende inligting in die gebruikersgids aangetref en bewerk sal word. Eerstens moet daar in die gebruikersgids verduidelik word watter tipes data in die woordeboek aangetref word (byvoorbeeld vertaalekwivalente, ensiklopediese data, kollokasies, sinonieme en antonieme, voorbeeldmateriaal, ensovoorts), hoe (met behulp van vetdruk, kursief, leksikografiese tekens, ensovoorts) en waar (byvoorbeeld in die sentrale woordelys of in die sistematiese inleiding) die verskillende datatipes aangebied word. Tweedens is dit belangrik dat alle afkortings wat in die metataal gebruik word, in die gebruikersgids verklaar sal word. En derdens is dit belangrik dat alle leksikografiese tekens waarvan die leksikograaf in die woordeboek gebruik maak, ook in die gebruikersgids verklaar en omskryf sal word. Vierdens is dit ook belangrik dat die kruisverwysingstelsel waarvan daar in die woordeboek gebruik gemaak word, volledig in die gebruikersgids verduidelik sal word sodat wanneer die

gebruikers in die woordeboek daarmee gekonfronteer word, hulle sal weet hoe die kruisverwysingstelsel werk en gevolglik vinnig en maklik by die korrekte data in die woordeboek sal kan uitkom.

Om te verseker dat die gebruikersgids nie net 'n onleesbare lang teks is nie, maar werklik vir die gebruikers van nut gaan wees, moet alle data in die gebruikersgids ook so gebruikersvriendelik moontlik uiteengesit word. Deur gebruik te maak van subopskrifte en kolpunte, sowel as voorbeelde uit die woordelys en sistematiese inleiding, kan die gebruikers die betrokke deel van die gebruikersgids waarna hulle op soek is maklik opspoor en kan hulle ook sien hoe die verskillende data-items in die woordeboek aangebied word. Wanneer Nielsen skryf oor hoe 'n gebruikersvriendelike gebruikersgids daar uitsien, verwys hy na die handleiding wat sy DVD-speler vergesel het waar die teks in verskillende hoofstukke verdeel is en elke hoofstuk oor 'n spesifieke funksie handel en aan die gebruiker, met behulp van stap-vir-stap-riglyne en leidinggewende taal, verduidelik hoe om elke funksie te bereik (2006:15). Die gebruik van riglyne in die gebruikersgids om raad of instruksies te gee, dra volgens Nielsen ook daartoe by dat die gebruikersgids waarlik vir die gebruikers 'n gids tot die effektiewe gebruik van die woordeboek is en dat gebruikers meer geneig sal wees om dit te lees omdat hulle kan sien hoe hulle daarby sal baat tydens die gebruik van die woordeboek (2006:17).

Sodanige benadering tot die skryf van gebruikersgidse waar daar werklik aan die verskillende funksies van die woordeboek aandag gegee word en die gebruik met behulp van instruksies en riglyne gelei word om die funksies te bereik, sal daartoe lei dat die gebruikersgids 'n baie nuttiger en bruikbaarere hulpmiddel is as in gevalle waar daar slegs aan die gebruikers beskrywings verskaf word van hoe die artikels in die woordeboek daar uitsien. 'n Benadering waar daar in die gebruikersgids op die bereiking van die verskillende funksies gefokus word, sal leksikografe ook in staat stel om gebruikersgidse saam te stel wat getrou is aan hulle ware doel, naamlik om aan die gebruikers te verduidelik hoe om die woordeboek met vrug te gebruik.

In uittreksel 19 kan gesien word hoe die tipiese beskrywende bewerking in gebruikersgidse daar uitsien, terwyl dieselfde data in voorbeeld 13 op 'n meer gebruikersvriendelike wyse aangebied word en die leksikograaf eerder van riglyne as beskrywings gebruik maak. Dit kan dus duidelik gesien

word waarom die gebruik van riglyne dit vir die gebruikers baie makliker maak om die korrekte data op te spoor en die korrekte funksie te bereik.

Waar twee of meer terme as nomen, verbum, adjektief of adverbium identies gevorm is, word die woordklas aan die brontaalkant as n., v., adj. en adv. aangedui:

ingaan n. : ingress, ingression

ingaan v. : ingress

Uittreksel 19: Voorbeeld van deskriptiewe taal in gebruikersgids in SKW

Sien die woordsoortaanduiding aan die brontaalkant in gevalle waar twee of meer terme as nomen (n.), verbum (v.), adjektief (adj.) of adverbium (adv.) identies gevorm is.

Voorbeeld 13: Uittreksel uit gebruikersgids met riglyne vir die opspoor van die korrekte data

6.3.3.5 Sistematiese inleiding

Die sistematiese inleiding is soos reeds beskryf (in 4.3.2.3 en 4.3.3.5) 'n aparte woordeboekkomponent wat 'n gedetailleerde uiteensetting bevat van die vakgebied waaroor die betrokke vakwoordeboek handel en verskaf data wat nie in die individuele woordeboekartikels voorkom nie.

Vanuit 'n vertalersoogpunt is 'n sistematiese inleiding 'n baie nuttige hulpmiddel, veral indien die vertalers slegs 'n beperkte kennis van die betrokke vakgebied het waaroor die teks handel wat hulle moet vertaal en op soek is na 'n uiteensetting van die vakgebied.

Dit is egter belangrik dat die sistematiese inleiding op sodanige wyse aangebied sal word dat die woordeboekgebruikers die nodige data maklik kan opspoor. Daarom is dit nodig dat die sistematiese inleiding ook 'n eie inhoudsopgawe (wat as sekondêre buitetekst optree) sal hê en van subopskrifte en/of genommerde paragrawe voorsien sal word en die gebruikers dan vanuit die sentrale teks met behulp van kruisverwysings en merkers (byvoorbeeld §) na die betrokke genommerde paragrawe of teksgedeelte(s) gelei sal word. Om toegang verder te verbeter, kan alle terme wat in die sistematiese inleiding voorkom en wat ook gelemmatiseer is, tipografies gemerk word, deur dit byvoorbeeld in vetdruk te druk.

Wat betref die kwessie van die taal van aanbieding, word daar aanbeveel dat in die geval van vertalende woordeboeke (veral as die woordeboek gerig is op vertalers) die sistematiese inleiding in albei tale aangebied sal word omdat dit vir die gebruikers gebruiksvoorbeelde in die bron- en doeltaal sal verskaf sodat hulle vergelykende taalkundige waarnemings kan maak.

Die sistematiese inleiding in *ENCYCLOPEDIA OF GENETIC TECHNOLOGY* is na my mening 'n uitstekende voorbeeld van 'n goeie, gebruikersvriendelike sistematiese inleiding. Nie net word daar van genommerde paragrawe met opskrifte gebruik gemaak nie, maar daar word in die woordelys baie kruisverwysings na die betrokke teksgedeeltes aangetref, die teks is van illustrasies en tabelle voorsien, en belangrike terme wat in die onderskeie gedeeltes bespreek word, is in vetdruk aangedui. Uittreksel 20 is 'n voorbeeld van hoe 'n deelparagraaf in sodanige sistematiese inleiding daar uitsien (Die enigste verskil in 'n vertalende vakwoordeboek is dat die sistematiese inleiding, soos reeds genoem, in albei tale aangebied sal word).

Genommerde
paragrafe
met opskrifte

§ 18 Nucleic Acids

Belangrike
terme in vetdruk

Nucleic acids are polymers of nucleotides, each of which consists of a pentose, i.e. a carbohydrate with 5 carbon atoms, a phosphate group and a nitrogen-containing base (§ 13). In DNA, or deoxyribonucleic acid, the sugar is **deoxyribose**, which differs from the **ribose** found in RNA, or ribonucleic acid, by one oxygen atom (Fig. 15). Both RNA and DNA contain four different cyclic bases, of which two are **purines** and two **pyrimidines**. The two purine bases are **adenine** and **guanine**, A and G, and one of the pyrimidine bases are **cytosine**, C. The other pyrimidine base is **uracil**, U, in RNA and **thymine**, T, in DNA (Fig. 15). The "backbones" of RNA and DNA consist of alternating sugars and phosphates. The bases, which are attached to the sugars, project from the chain.

The structure of DNA and RNA. Most RNA molecules are single-stranded, i.e. each molecule consists of one polynucleotide chain. A DNA molecule, however, consists of two in-

Illustrasies

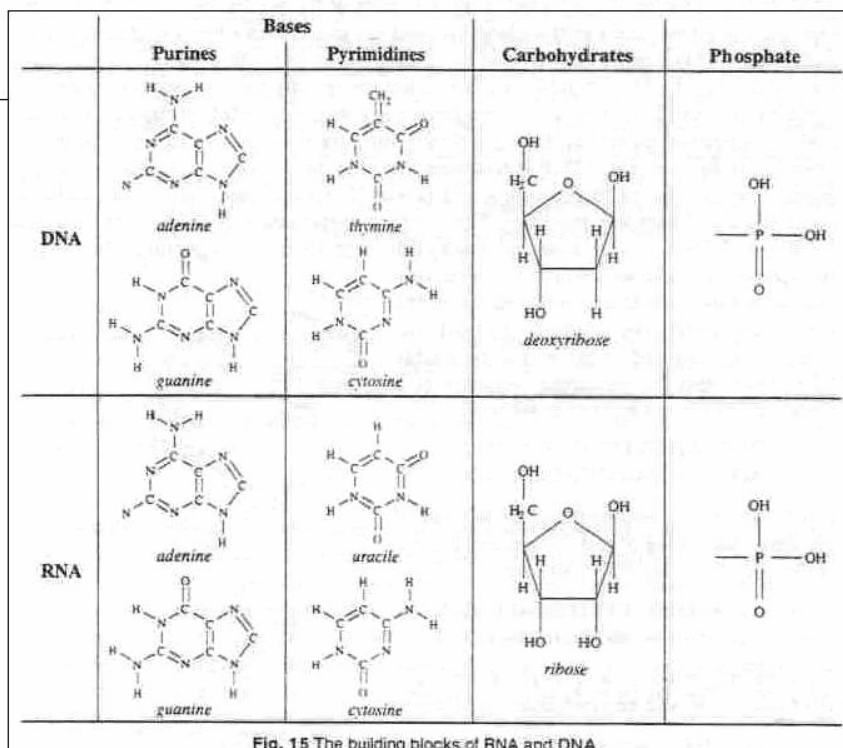

Fig. 15 The building blocks of RNA and DNA

Uittreksel 20: Voorbeeld van goeie sistematiese inleiding uit EGDT

So ook is die sistematiese inleiding uit DICTIONARY OF LEXICOGRAPHY AND DICTIONARY RESEARCH 'n voorbeeld van 'n goeie en omvattende sistematiese inleiding. Die teks word in Engels sowel as Duits aangebied, strek oor meer as 200 bladsye en verskaf aan die woordeboekgebruiker 'n goeie inleiding tot die vakgebied. Dit beskik oor 'n inhoudsopgawe, het genommerde paragrawe met genoegsame kruisverwysings uit die woordelys na die sistematiese inleiding (soos gesien kan word in artikel 162) .

Binnenadressenangabe *die; -n*

Verweisadressenangabe, mit der eine Verweisbinnenadresse genannt wird.

item giving an inner address: item giving a cross-reference with which a cross-reference inner address is indicated.

● Es lassen sich verschiedene Typen von Binnenadressenangaben unterscheiden. Liegt die genannte Verweisbinnenadresse in derselben Textverbundkonstituente wie die Binnenadressenangabe, ist entweder eine Angabe der artikelinternen, eine der binnentextinternen, eine der einschubinternen oder eine der umtextinternen Binnenadresse gegeben. Liegt die genannte Verweisbinnenadresse dagegen in einer anderen Textverbundkonstituente, handelt es sich entweder um eine Angabe der artikelexternen, eine der binnentextexternen, eine der einschubexternen oder eine der umtextexternen Binnenadresse. – Eine kommentierende Angabe der artikelinternen Binnenadresse ist „s.u. Beleg FISCHER“ in

abendbrot, das.

1. vereinzelt: »Abendessen, Abendmahlzeit, letzte Mahlzeit des Tages« (s.u. Beleg FISCHER); ..

FISCHER, Brun v. Schoneb. 8164 (md., Hs. um 1400): *hat dan der helt vormezzen | sin abentbrot gar gezzzen.*

(FWB)

Sie ist eine Teilangabe der kommentierenden Verweisangabe „s.u. Beleg FISCHER“, anhand derer ein Benutzer-in-actu einen artikelinternen Verweis erschließen kann.

Symbol für die Angabeklasse: BiAdA

≡ *Angabe der Verweisbinnenadresse · Verweisbinnenadressenangabe*

≠ *Außenadressenangabe*

▷ § 14 *Angabe · artikelinterner Verweis · kommentierende Verweisangabe · Verweisadressenangabe · Verweisbinnenadresse*

□ WIEGAND 1996c: 36ff. · 2002e: 202ff. · 2005: 320f., 361 · WIEGAND/FUENTES MORÁN 2009 [HEW]

◎ **af** *binne-adresaanduiding* **bl** *сведения за вътрешен адрес* **es** *indicación de dirección interior*

fr *indication d'endo-adresse* **hu** *belső cím adata*

it *indicazione di endoindirizzo* **pt** *indicação de endereço encaixado*

ru *указание эндоадреса*

Kruisverwysing
na sistematiese
inleiding

Artikel 162: "Binnenadresseangabe" uit DLDR

Die belangrikste terme waarna daar in die paragrawe van die sistematiese inleiding verwys word, word onderaan die paragraaf gelys (sien uittreksel 21). Alhoewel sodanige sistematiese inleiding 'n voorbeeld van 'n goeie en omvattende sistematiese inleiding is, kan die lengte daarvan egter vir vertalers problematies wees, aangesien hulle kan voel dat daar 'n ooraanbod van inligting verskaf word. Dit blyk dus baie belangrik te wees dat die teikengebruikers se behoeftes deurentyd in ag geneem sal word en dat die feit dat die betrokke sistematiese inleiding as goed bestempel word, nie noodwendig beteken dat dit vanuit 'n vertalersoogpunt die beste moontlike sistematiese inleiding is nie.

Genommerde hoofopskrifte

Genommerde paragrawe met opskrifte

Kruisverwysings na ander dele van sistematiese inleiding

Belangrike terme onderaan gelys

I What is Meant by Lexicography and Dictionary Research ?

1 What is Meant by Lexicography and Dictionary Research ?

§ 1 Lexicography as Cultural Practice

Lexicographical activities are directed towards the publication of dictionaries, and they form an important part of cultural processes in society. One can find rather controversial perspectives on questions about the status of lexicography, as well as on the details of all products related to lexicography, in all the different phases of international scientific involvement with dictionaries. For the conception of the present dictionary, a theoretical framework is decisive in which more than only features from the perspective of language systems and philology are taken into account :

- Dictionaries are considered as part of a comprehensive lexicographical process, and viewed in relation to constellations of interests in society, individual circumstances of usage, and subject-field and other relationships of utilisation.
- Lexicography is valid as an autonomous cultural practice, which is oriented towards the origination of dictionaries as articles for usage. Their existence allows for another cultural practice, which should definitely be taken into account, namely, the use of lexicographical reference works.
- The different forms of scientific engagement with lexicography (as well as those which can be addressed as non-scientific) are not themselves part of lexicography. Rather, they form its meta-area—as process-external scientific engagement with its facts ; this scientific part is called *metalexicography*.

Lexicography in its different forms (cf. § 2) is given empirically as a set of complete lexicographical processes, or processes still in progress. They form the central part of the subject area of dictionary research and a general theory of lexicography, from which its scientific objects are extracted for scientific areas of research (cf. § 5).—In the same way, each dictionary has a subject area, from which the subject matter of the dictionary (entire single languages, individual varieties, language units of different types, special-field terms, symbols, etc.) is determined by the particular point of view taken and essentially dictated by the dictionary's membership to a specific dictionary type.

► *Lexikographie, [lexicography], lexikographischer Gesamtprozess [complete lexicographical process], Metalexikographie [metalexicography], Wörterbuchgegenstand [dictionary subject matter], Wörterbuchgegenstandsbereich [scope of the dictionary subject matter]*

§ 2 | 125

§ 2 Lexicography and its Characteristic Forms

On the uppermost level of classification within the framework of an approach oriented towards types of dictionary subject matters, one can distinguish between different partial areas of lexicography: language lexicography, subject lexicography and encyclopaedic lexicography. As a criterion for the distinction, one can state that lexicographical reference works (and other objects of use; irrespective of who uses them) are used according to their genuine purposes (cf. § 12); here, in order to disclose information about the particular subject of the reference work by means of the lexicographical data: language-lexicographical purposes are present when one essentially needs to (or can) find out something about linguistic features of expressions by means of appropriate comments in dictionaries (language lexicography with language dictionaries); subject lexicographical purposes are present when the perspective of the comments is such that one can

Uittreksel 21: Voorbeeld van 'n goeie sistematiese inleiding uit DLDR

Indien die sistematiese inleidings in vertalende vakwoordeboeke gerig op vertalers dus soos enige van bogenoemde twee woordeboeke s'n (of 'n kombinasie van die twee) daar uitsien, en die sistematiese inleiding in samewerking met vakkundiges saamgestel word om te verseker dat dit die

gebruikers werklik 'n inleiding tot en oorsig oor die vakgebied verskaf, kan die sistematiese inleiding van groot nut vir vertalers wees.

6.3.3.6 Woordeboekgrammatika

Alhoewel dit soos genoem in 4.3.3.6 beslis vir die woordeboekgebruikers van waarde sal wees indien vertalende vakwoordeboeke van woordeboekgrammatikas voorsien sou word, is daar egter twee belangrike punte wat in gedagte gehou moet word in die geval van 'n vertalende vakwoordeboek gerig op vertalers.

Eerstens is vertalers mense wat op 'n daaglikse basis met taal werk en 'n goeie kennis van die tale waarmee hulle werk, behoort te hê om as vertalers te kan werk en tekste suksesvol te kan vertaal. Die woordeboekgrammatikas wat dikwels in woordeboeke aangetref word, is meestal gerig op die algemene publiek wat nie noodwendig so 'n omvattende taalkennis het soos vertalers veronderstel is om te hê nie. Vir 'n woordeboekgrammatika om werklik vir vertalers van nut te wees, moet dit 'n baie omvattende grammatika wees wat baie plek in die woordeboek sal opneem.

Dit bring my by die tweede belangrike punt, naamlik die koste-aspek ten opsigte van die druk van woordeboeke. Dit is duur om woordeboeke te druk en hoe meer bladsye die boek het, hoe duurder raak dit. Tydens die uitgeeproses is daar 'n fyn balans wat deurgaans in gedagte gehou moet word, naamlik die balans tussen die bes moontlike woordeboek wat maksimum data bevat en die koste-aspek. Vertalende vakwoordeboeke kan dus van volledige grammatikas voorsien word, maar dit gaan waarskynlik veroorsaak dat die drukkoste baie hoog raak, wat gaan beteken dat die voltooide produk baie duur gaan wees om aan te koop. Indien vertalers heelwat geld aan 'n woordeboek bestee, sal hulle liefs 'n woordeboek kies wat meer ruimte aan die vakgebied afstaan (aangesien dit tog eintlik die rede is waarom die vertalers die vakwoordeboek benodig) en minder spasie gebruik vir grammatiese data waarvan die vertalers reeds goed bewus is.

Alhoewel 'n grammatika wel 'n baie nuttige en bruikbare hulpmiddel kan wees, is dit vanuit 'n praktiese oogpunt beter om dit nie in 'n vakwoordeboek met vertalers as teikengebruikers in te voeg nie en eerder die bladsye wat sodoende bespaar word, te benut vir die invoeging van meer volledige ensiklopediese data en illustrasies wat vir die vertalers uiteindelik van veel groter nut sal wees.

6.3.3.7 *Woordelys*

Soos genoem in 4.3.3.7 is die woordelys(te) sonder twyfel die belangrikste deel van die woordeboek en daarom ook die deel waaraan die meeste aandag geskenk moet word. In 'n vertalende vakwoordeboek met vertalers as teikengebruikers is dit verkieslik dat die woordeboek oor twee woordelyste sal beskik. Aangesien dit duur is om woordeboeke uit te gee, sal daar nie sommer twee aparte woordeboeke vir vertaling in taal A uit taal B en vertaling in taal B uit taal A uitgegee word nie, en daar word dus aanbeveel dat daar ewe veel tyd en moeite aan albei woordelyste gewy sal word sodat die lyste vir vertaling in en uit albei tale gebruik kan word.

Daar word ook aanbeveel dat leksikograwe verkieslik van aaneenlopende woordelyste gebruik sal maak en die woordelyste nie onnodig deur ingevoegde binnetekste onderbreek sal word nie. In gevalle waar die betrokke data op geen ander plek in die woordeboek geplaas kan word nie, kan sodanige data as binnetekste in die woordeboek ingevoeg word, maar die leksikograwe moet verkieslik probeer om dié data elders in die woordeboek (byvoorbeeld in die woordeboekartikels, ensiklopediese gedeeltes, sistematiese inleiding of buitetekste) te plaas.

In die gedeelte oor woordeboekstrukture sal daar ook in groter besonderhede gekyk word na hoe die struktuur van die woordelys en artikels binne die woordelys daar moet uitsien om te verseker dat die vakwoordeboek werklik op die behoeftes van vertalers gerig en so gebruikersvriendelik moontlik is.

6.3.3.8 *Register*

In 4.3.3.8 is daar reeds genoem dat 'n register nie werklik nodig is in 'n vertalende vakwoordeboek met twee woordelyste nie, maar wel nodig geag word in 'n vertalende vakwoordeboek wat slegs een woordelys het. Aangesien die model die invoeging van twee woordelyste aanbeveel (sien 4.3.3.7) eerder as 'n primêre woordelys en 'n register, sal daar vervolgens nie verder aan registers aandag geskenk word nie.

6.3.3.9 *Bylaes*

Bylaes in vakwoordeboeke bestaan gewoonlik uit illustrasies, tabelle of lyste en sodanige data word, soos reeds genoem, gewoonlik in die bylaes eerder as die woordelys opgeneem aangesien die data

nie net op 'n enkele lemma van toepassing is nie, maar op verskeie lemmas of op die vakgebied as geheel.

In 'n vertalende vakwoordeboek gerig op vertalers is die invoeg van bylaes belangrik indien die woordeboek nie van 'n sistematiese inleiding voorsien word nie. Indien die woordeboek wel 'n sistematiese inleiding het (wat na my mening 'n beter hulpmiddel vir vertalers as 'n bylae is), is dit nie nodig dat die woordeboek ook van baie bylaes voorsien sal word nie, aangesien die betrokke data wat in die bylaes aangetref sou word, as deel van die sistematiese inleiding aangebied kan word⁴⁸. Dit is egter belangrik dat vakwoordeboeke van aanvullende data (en nie net woordelyste nie) voorsien sal word en indien die leksikograaf die woordeboek nie van 'n volledige sistematiese inleiding wil/kan voorsien nie, is die invoeging van bylaes beslis van belang. Een so 'n voorbeeld van 'n nuttige bylae wat ingevoeg kan word, is 'n lys met afkortings. Alhoewel die afkortings ook in die sentrale lys opgeneem kan word (en dit ook aanbeveel word), kan 'n aparte afkortinglys van groot nut wees vir vertalers wat weet dat die betrokke afkorting of akroniem waarvoor hulle 'n vertaalekwivalent soek, wel 'n afkorting is en hulle bloot die vertaalekwivalent en nie verdere data oor die betekenis van die afkorting benodig nie. In sodanige gevalle kan daar direk na die afkortinglys geblaai word waar die betrokke vertaalekwivalent aangetref kan word.

In voorbeeld 14 word 'n voorstel gemaak vir hoe sodanige afkortinglys daar kan uitsien.

EDO elektriese data-oordrag • EDT electronic data transfer
EDU elektroniese data-uitruil • EDI electronic data interchange
EDV elektroniese dataverwerking • EDP electronic data processing

Voorbeeld 14: Afkortinglys as buitetekst

---

⁴⁸ In DOC is daar byvoorbeeld 'n bylae wat voorbeelde van verskillende programmeringstale verskaf. Die data in sodanige bylae sou egter maklik in 'n onderafdeling in die sistematiese inleiding aangebied kon word en die vakkundige sou dan ook verdere inligting oor programmering en programmeringstale in die betrokke afdeling kon verskaf.

6.4 Woordeboekstrukture

The information provided by a dictionary is often of a complicated nature. In order to make it as comprehensible as possible to the user, it is therefore important that it is presented according to certain structural principles. A central concept in this context is dictionary structure, which is the order of, and relationships between, the components of the dictionary.

~ Svensén (2009:77)

Woordeboekstrukture verwys na die interverhoudings tussen woordeboekkomponente en sonder hierdie sentrale strukture kan 'n woordeboek nie 'n woordeboek wees nie (Bergenholtz & Tarp 1995:188). Vervolgens sal gekyk word na elk van die onderskeie strukture wat in die voorafgaande hoofstuk bespreek is en sal voorstelle gemaak word vir die beste moontlike aanbieding van sodanige strukture in vertalende vakwoordeboeke gerig op vertalers.

6.4.1 Raamstruktuur

Vir vertalende vakwoordeboeke gerig op vertalers as teikengebruikers word die gebruik van 'n woordeboekstruktuur, eerder as 'n woordelysstruktuur aanbeveel, aangesien die sentrale lys binne die woordeboekstruktuur nie beskou word as die enigste plek waar leksikografiese tekste aangebied kan word nie en data ook in tekste voor of na die sentrale lys van die woordeboek geplaas kan word (met ander woorde in die buitetekste). Die voorkoms van sodanige buitetekste lei dan tot die vestiging van die raamstruktuur.

Wanneer die raamstruktuur beplan word, is dit belangrik om te besluit of daar van geïntegreerde of niegeïntegreerde buitetekste gebruik gemaak gaan word. In die geval van vertalende vakwoordeboeke gerig op vertalers is dit na my mening belangrik om van geïntegreerde buitetekste gebruik te maak, omdat sodanige buitetekste funksioneer saam met die sentrale lys en benodig word om optimale en volle onttrekking van die data wat in die woordeboek versprei is ten opsigte van die vakgebied van die betrokke woordeboek te verseker om sodoende die woordeboek se ware doel te bereik (sien 5.2.1).

Die volgende belangrike aspek van die raamstruktuur is om die volgorde te bepaal waarin die onderskeie komponente in die woordeboek geplaas moet word. Aangesien voorstelle rakende die ordening van die komponente reeds in besonderhede in 5.2.1 bespreek is, sal die voorgestelde ordening vir die komponente in 'n vertalende vakwoordeboek vir vertalers as teikengebruikers nou slegs hier gelys word.

Die voorgestelde ordening van komponente binne die raamstruktuur sien dus as volg daar uit:

1. Inhoudsopgawe
2. Inleiding
3. Voorwoord
4. Gebruikersgids
  - 4.1 Verklaring van afkortings in die woordeboek gebruik
5. Sistematiese inleiding
6. Woordelyste
7. Bylaes

Voorbeeld 15: Voorgestelde ordening van komponente binne raamstruktuur

Hierdie plasing van die komponente is nie net lukraak georden nie en behoort te verseker dat die onderskeie komponente se funksionaliteit gemaksimaliseer word.

6.4.2 Dataverspreidingstruktuur

Na aanleiding van die voorafgaande gedeelte oor raamstrukture, blyk dit dat daar in die betrokke model vir vertalende vakwoordeboeke gerig op vertalers van 'n uitgebreide dataverspreidingstruktuur eerder as 'n eenvoudige dataverspreidingstruktuur gebruik gemaak word aangesien die sentrale lys nie die enigste plek in die woordeboek is waar data aangebied sal word nie, maar data ook in buitetekste aangebied gaan word.

Vervolgens is dit belangrik om te bepaal binne watter dele van die verskillende komponente die leksikografiese data wat geakkommodeer moet word, aangebied gaan word. Die ordening van die

vakkundige data in 'n woordeboek is die gevolg van 'n aantal besluite. Indien die leksikograaf verkies om alle data op een plek aan te bied om sodoende te verseker dat die gebruikers nie te veel in die woordeboek moet rondblaai nie, moet alle data in die woordeboekartikels aangebied word. Die gebruik van buitetekste, 'n sistematiese inleiding, 'n woordeboekgrammatika en ander woordeboekkomponente is egter handig indien die leksikograaf eerder 'n algemene, sistematiese oorsig van die taalkundige en ensiklopediese aspekte van die woordeboek wil verskaf en onnodige herhaling wil vermy. Nog 'n moontlikheid is die gebruik van 'n kombinasie van bogenoemde opsies wat ook aanbeveel word vir die model vir vertalende vakwoordeboeke vir vertalers. Binne hierdie opsie word daar aan die gebruikers taalkundige en ensiklopediese data binne die onderskeie woordeboekartikels verskaf, sowel as in ander komponente. Sodoende kan data wat op die individuele lemmas van toepassing is in die onderskeie artikels verskyn, terwyl daar terselfdertyd 'n sistematiese oorsig van die taalkundige en ensiklopediese data wat van 'n algemener aard is, verskaf word. In sodanige geval is dit egter belangrik dat die woordeboek oor 'n goeie kruisverwysingstelsel (mediostruktuur) sal beskik (sien 6.4.6).

6.4.3 Makrostruktuur

Svensén beskryf die makrostruktuur as die verhoudings en ordening tussen die lemmas wat in die lemmalys ingesluit is (2009:368) en soos reeds genoem in 5.2.3, kan daar onderskei word tussen alfabetiese makrostrukture en sistematiese makrostrukture. Vanuit 'n vertalersoogpunt is dit baie makliker om 'n term wat vertaal moet word in 'n alfabetiese makrostruktuur op te soek, veral as die vertalers nie seker is onder watter onderafdeling om die term in 'n sistematiese makrostruktuur te soek nie. Dit kan egter vir die woordeboekgebruikers van groot waarde wees indien daar na die alfabetiese woordelys ook 'n sistematiese woordelys ingesluit word waarin die onderskeie subvelde wat in die woordeboek bewerk word, gelys word en daar vir die gebruikers 'n aanduiding van die lemmas binne daardie velde verskaf word. In voorbeeld 16 kan gesien word hoe so 'n sistematiese lys moontlik daar kan uitsien.

Sistematiese lys: Afrikaans-Engels

Apparatuur: C-aandrywer, hardeskyf, modem, muis, skerm, toetsbord ...

E-pos: inmandjie, uitmandjie, stuur, send, versend, sendmodus, stuur/ontvang ...

Internet: soek, soektog, swerf, tuisblad, webbediener, webblad, wêreldwye web ...

Programmatuur: fout, foutboodskap, Linux, Lynx, Windows ...

Rekenaarprogrammering: instruksieteller, programmodifikasie, programpakket, terugspoorprogrammering ...

Woordverwerking: invoeg, plak, sny, soek en vervang, woordtelling ...

Voorbeeld 16: Sistematiese lys

By die alfabetiese makrostruktuur word woordeboekartikels volgens 'n alfabet georden. Hierdie alfabet stem nie altyd honderd persent ooreen met die Afrikaanse of Engelse alfabet nie, maar is eerder 'n toegangsalfabet wat onder andere addisionele letters uit ander alfabette, koppeltekens en getalle bevat. Vervolgens moet daar ook besluit word hoe lemmas met sodanige grafeme in die woordeboek opgeneem en bewerk gaan word. Volgens Bergenholtz en Tarp is die algemene praktyk dat in gevalle waar lemmas met getalle begin, die lemmas in die woordelys gelys word op die plek waar die lemma gelys sou word, indien die getal in letters geskryf sou word (**3D** word dus alfabeties gelys onder D asof dit geskryf is as **drie-d**). Wat betref die bewerking van lemmas met koppeltekens, skuinsstrepe of kommas in die lemma, stel ek voor dat die metode gebruik word waarvan Bergenholtz en Tarp gebruik maak in EDGT naamlik om nie ag te slaan op die teenwoordigheid van sodanige karakters tydens die alfabetiese ordening van lemmas nie. Anders as in EDGT waar, in gevalle waar daar twee soortgelyke lemmas is en die een lemma spesiale karakters bevat en die ander nie, die lemma sonder die spesiale karakters eerste gelys word, wil ek voorstel dat die lemma steeds volgens die "niks voor iets"-beginsel gelys word, met ander woorde dat daar van woord-vir-woord-ordening gebruik gemaak word en oop spasies as tipografiese simbole bewerk word. Die lemmas **3D**, **three-d acceleration**, **3D acceleration** en **three-dimensional** uit KW sal dus as volg georden word:

3D
3D acceleration
three-d acceleration
three dimensional

In gevalle van lemmas waarvan die eerste letter nie 'n normale alfabetletter of getal is nie, byvoorbeeld in die geval van letters uit die Griekse alfabet, soos by **β *Scorpii*** of **μ *Cephei*** (uit SKW) moet sodanige letters Grieks-alfabeties na die gewone alfabetletters in 'n afsonderlike trajek gelys word met die betrokke lemmas onder hierdie letters. **β *Scorpii*** sal dus gelys word onder β en **μ *Cephei*** sal gelys word onder μ in afsonderlike trajekte.

Wat verder betref die alfabetiese ordening moet daar in vertalende vakwoordeboeke met vertalers as teikengebruikers verkieslik van strak alfabetiese woordelyste gebruik gemaak word waar daar geen horisontaal-geordende lemmas of sublemmas in die woordeboek aangebied word nie. Soos genoem in 5.2.3.1 hou hierdie tipe woordelys die voordeel in dat die lemmas maklik opgespoor kan word omdat hulle altyd in die vertikale ordening geplaas is. In voorbeeld 17 kan gesien word hoe sodanige woordelys daar sal uitsien.

gebufferde vlag	buffered flag
gedeelde data	shared data
gedeelde geheue	shared memory
gedeelde hulpbron	shared resource
gedeelde lêer	shared file
gedeelde logika	shared logic
gedeelde skyf	shared disk
gedeelte	part

Voorbeeld 17: Strak alfabetiese woordelys (uit KW)

Die volgende belangrike aspek wat in gedagte gehou moet word tydens die lys van lemmas, is die ordening van hoof- en kleinletters en dat hoe die leksikografe ook al besluit om die woorde wat met hoof- en kleinletters begin te orden (hetsy hoofletters voor kleinletters of kleinletters voor hoofletters), dit deurgaans konsekwent gedoen sal word. Soos vroeër genoem in 5.2.3.1 en 6.3.1.1, kan die

gebruik van 'n hoof- en of kleinletter die betekenis van 'n lemma verander – lemmas moet dus gelys word soos hulle normaalweg in 'n sin geskryf sou word. 'n Voorbeeld hiervan is die terme **BASIC instruction** (waar **BASIC** 'n akroniem is vir **beginner's all-purpose instruction code**) wat vertaal word as **BASIC-opdrag** en **basic instruction** wat vertaal word as **basiese opdrag** (uit RW). Indien **BASIC instruction** verkeerdelik gelys word as **basic instruction**, kan dit dus baie onnodige verwarring veroorsaak.

In die geval van terminologie is dit belangrik dat alle afkortings as volwaardige lemmas bewerk sal word en nie net in 'n aparte afkortinglys aangebied sal word nie. Die rede hiervoor is dat daar dikwels in die terminologie van afkortings en akronieme gebruik gemaak word en dit in sommige gevalle so algemeen gebruik word, dat gebruikers nie altyd daarvan bewus is dat die woord 'n afkorting of 'n akroniem is nie. Voorbeelde hiervan is **JPEG** ('n akroniem vir **Joint Photographic Experts Group** wat destyds hierdie standaard vir die aanbieding van elektroniese grafika geskep het), **DVD (digital video disk)** en **ADSL (assymmetric digital subscriber loop)**. Deur die afkortings as volwaardige lemmas te lys, maak dit die gebruikers se soektog na die betrokke afkorting baie makliker.

'n Volgende belangrike aspek wat tydens die beplanning van die makrostruktuur in gedagte gehou moet word, is die benadering tot alfabetisering waarvan daar gebruik gemaak kan word. In die geval van tweerigtingvertalende vakwoordeboeke vir vertalers word daar aanbeveel dat leksikograwe eerder van woord-vir-woord-ordening ("niks voor iets") as van letter-vir-letter-ordening gebruik sal maak. Sodoende word oop spasies bewerk as tipografiese simbole wat voor die eerste letter van die toegangsalfabet kom en dit bring mee dat die volgorde van verwante lemmas nie onderbreek word deur een of meer semanties verskillende lemmas nie. Die alfabetiese ordening in die woordeboek sal dus as volg daar uitsien (in die geval van letter-vir-letter-ordening sou **binary** tussen **bin** en **bin capacity** gelys word en sou die volgorde van die verwante lemmas dus onderbreek word):

bin
bin capacity
bin sort
binary

Indien hierdie voorgestelde makrostruktuur in vertalende vakwoordeboeke vir vertalers gebruik word, kan verseker word dat die woordeboeke vanuit 'n makrostrukturele oogpunt so gebruikersvriendelik moontlik vir vertalers is.

6.4.4 Mikrostruktuur

In 5.2.4 is die onderskeid tussen geïntegreerde en niegeïntegreerde mikrostrukture bespreek. In die geval van 'n vertalende vakwoordeboek met vertalers as teikengebruikers, word aanbeveel dat daar van 'n geïntegreerde mikrostruktuur gebruik gemaak word. Sodoende word die vertaalekwivalent en betrokke ondersteunende koteksinskrywings in dieselfde integraat aangetref en word die vertalers se soektog vergemaklik omdat daar minder teksverdigting voorkom en daar 'n regstreekse en onmiddellike aanduiding is van elke aangawe se gerigtheid (Gouws 2003:96) soos gesien kan word in artikel 163.

patroonpassing <i>{the process}</i> pattern-matching; <i>{the result}</i> pattern match
--

Artikel 163: "patroonpassing" aangepas uit KW

Voorts moet daar ook besluit word of daar van 'n verpligte mikrostruktuur of 'n uitgebreide verpligte mikrostruktuur gebruik gemaak van word. Eerstens moet daar besluit word watter datakategorieë in die woordeboekartikels ingesluit gaan word (dit sal in besonderhede in 6.4.5 behandel word). Ek wil aanbeveel dat daar verkieslik van 'n uitgebreide verpligte mikrostruktuur gebruik gemaak word. Sodoende kan die leksikograaf op die mikrostruktuur van die verstekartikel besluit, en indien daar dan by sommige artikels addisionele data-items en datakategorieë ingevoeg moet word, kan dit met behulp van die uitgebreide verpligte mikrostruktuur gedoen word. In 6.4.5 tydens die bespreking van die artikelstruktuur, sal daar ook voorstelle vir 'n verstekartikel daargestel word.

6.4.5 Artikelstruktuur

Wanneer 'n woordeboek se artikelstruktuur beplan word, is daar twee belangrike artikelkomponente waaraan die leksikograaf moet aandag gee, naamlik die vormkommentaar en die semantiese

kommentaar. Vervolgens sal die data wat in albei hierdie komponente vervat moet word in besonderhede bespreek word.

6.4.5.1 Vormkommentaar

Die vormkommentaar is, soos reeds genoem in 5.2.5.1, die soekveld wat die datatipes akkommodeer wat die vorm van die lemmateken weergee, met ander woorde, in die geval van vertalende vakwoordeboeke vir vertalers, die morfologiese, ortografiese en woordsoortdata ten opsigte van die lemma. Alhoewel uitspraakleiding ook normaalweg deel van die vormkommentaar uitmaak, is dit nie vir vertalers ter sake nie. Indien die woordeboek egter ook op tolke gerig is, is die invoeging van uitspraakleiding wel belangrik.

In die beplanning van 'n tweerigtingvertalendevakwoordeboek vir vertalers, is dit belangrik dat leksikograwe op die volgende sal let: eerstens vorm die lemmateken ook deel van die vormkommentaar aangesien dit data bevat oor die spelling van die betrokke bewerkingseenheid. Soos reeds genoem in 5.2.5.1, sal dit vir die vertalers van groot waarde wees indien wisselvorme en spellingvariante aangedui word. Indien wisselvorme wel gelys word, hoef al die wisselvorme nie volledig bewerk te word nie en hoef slegs die algemeenste ortografiese variant bewerk te word en die gebruikers met kruisverwysingsartikels vanaf die variante daarheen verwys word. Sodanige aanbieding van wisselvorme en variasies in spelling sal dus as volg daar uitsien⁴⁹ (sien ook 6.3.1.1):

scan unit ⇒ **scanning unit**

Artikel 164: "scan unit" aangepas uit KW

scanning unit OOK **scan unit** aftaster, aftaseenheid, skandeerder, skandeereenheid

Artikel 165: "scanning unit" aangepas uit KW

Die volgende belangrike aspek rakende die vormkommentaar is die invoeg van woordsoortdata (sien ook die bespreking by 6.3.1.2). Alhoewel daar reeds genoem is dat die invoeg van woordsoortdata noodsaaklik is aangesien dit die vertalers help om die korrekte vertaalekwivalent binne die korrekte

⁴⁹ Aangesien daar nie met sekerheid bepaal kon word watter van die onderstaande spelvariasies die hoogste gebruiksfrekwensie het nie, is die onderstaande artikels bewerk asof **scanning unit** se gebruiksfrekwensie die hoogste is.

woordsoortlike funksie op te spoor, is dit ook noodsaaklik om te let op die manier waarop die woordsoortdata oorgedra word. Leksikograwe moet besluit of hulle slegs die hoofwoordsoortgroepe gaan aandui (met ander woorde naamwoorde, werkwoorde, adjektiewe en adverbialia) en of die woordsoortdata in groter besonderhede aangedui gaan word. Vanuit 'n vertalersoogpunt dink ek nie dit is noodsaaklik dat die woordsoortdata in groot besonderhede aangedui word nie en die aanduiding van slegs die hoofwoordsoortgroepe is voldoende om die vertalers te help om die korrekte vertaalekwivalent vir die betrokke woordsoortlike funksie op te spoor. Die woordsoortlike bewerking van lemmas, sal dus as volg daar uitsien:

pakkie [n] packet; package

Artikel 166: "pakkie" aangepas uit KW

Die laaste belangrike aspek waaraan daar in die vormkommentaar aangegee moet word, is data oor die morfologie van die lemma (dit sluit data in soos meervoudsvorme, verlede tydsvorme en verbuigings) (sien ook 6.3.1.2). Alhoewel dit kan gebeur dat die vertalers reeds weet wat die vertaalekwivalent is en slegs die morfologie soek en dit in sodanige gevalle makliker sal wees om net na die brontaalvorm te blaai en daar die data te onttrek, gaan die invoeg van morfologiese data by die brontaalvorm tot gevolg hê dat die teksdigtheid van die woordeboekartikels geweldig hoog gaan wees. Om daardie rede, alhoewel morfologiese data by die brontaalvorm vir die vertalers van nut kan wees, word dit nie by hierdie model ingevoeg nie en word daar slegs morfologiese data by die doeltaalvorm aangetref. In artikel 167, 168, 169 en 170 kan gesien word hoe die invoeg van die morfologiese data by die doeltaalvorm daar sal uitsien.

cross reference kruisverwysing(s)

Artikel 167: "cross reference" aangepas uit KW

invou fold(ed) in, collapse(d)

Artikel 168: "invou" aangepas uit KW

speed-dependent spoedafhanklik(e)

Artikel 169: "speed-dependent" aangepas uit KW

alternative alternatief (alternatiewe)

Artikel 170: "alternative" aangepas uit KW

Alhoewel daar dus 'n mate van teksverdigting in sodanige bewerking plaasvind, is dit steeds maklik leesbaar en indien hierdie bewerking van die morfologiese data volledig in die gebruikersgids bespreek word, behoort dit vir die vertalers geen probleem te wees om die korrekte morfologiese vorm op te spoor om binne hulle betrokke vertaling te gebruik nie.

6.4.5.2 Semantiese kommentaar

In die semantiese kommentaar word die semantiese en pragmatiese eienskappe van die leksikale items wat in die lemma verteenwoordig word, weergegee. Vertalende vakwoordeboeke word gewoonlik geraadpleeg op soek na vertaalekwivalente vir vakterme wat aangebied word as doeltaalitems vir 'n gegewe brontaalitem. Tydens die aanbied van sodanige vertaalekwivalente is dit belangrik dat die leksikograaf sal seker maak dat ekwivalente vir die volledige spektrum semantiese waardes wat vir die spesifieke woordeboek relevant is, gegee sal word. Vervolgens is dit ook belangrik dat die semantiese waardes op so 'n wyse aangebied sal word dat die vertalers die betrokke semantiese waarde waarna hulle op soek is, maklik sal kan opspoor.

In die geval van monosemiese lemmas (waar die woord slegs een betekeniswaarde het) is dit noodsaaklik dat indien die vertaalekwivalent in die doeltaal enige sinoniemekwivalente het, sodanige ekwivalente nie net op lukrake wyse gelys sal word nie, maar volgens gebruiksfrekwensie gelys sal word sodat die gebruikers kan sien watter ekwivalent die algemeenste gebruik word (soos gesien kan word in artikel 171).

screensaver skermbewaarder, skermkut, skermwag, skermbeveiliger

Artikel 171: "screensaver" aangepas uit KW⁵⁰

By lemmas wat polisemiese woorde verteenwoordig, is dit noodsaaklik dat al die polisemiese onderskeidings in die lemma se bewerking aangebied sal word. Om te verseker dat die onderskeie

⁵⁰ In KW word die vertaalekwivalente in die volgende volgorde gelys: 1) skermbeveiliger, 2) skermbewaarder, 3) skermwag, 4) skermkut. 'n Vinnige Google-soektog op 8 Mei 2010 het egter die volgende aantal trefslae opgelewer: **skermbeveiliger** = 4, **skermbewaarder** = 30 700, **skermwag** = 8, **skermkut** = 27 100.

polisemiese onderskeidings op so 'n wyse aangebied word dat die gebruikers 'n duidelike aanduiding van die woord se verskillende betekenisonderskeidings kry, moet die semantiese kommentaar in genoeg semantiese subkommentare opgedeel word sodat elke polisemiese onderskeiding 'n aparte semantiese subkommentaar het. Ook hier is dit belangrik dat die ordening van sodanige semantiese subkommentare nie op arbitrêre wyse gedoen word nie, maar dat die onderskeie semantiese subkommentare verkieslik volgens gebruiksfrekwensie georden sal word. En natuurlik is dit belangrik dat alle ordeningsmetodes (ook in die geval van monoseemiese lemmas) volledig in die gebruikersgids verklaar sal word. Laastens is dit in die geval van polisemiese lemmas noodsaaklik dat die onderskeie semantiese subkommentare duidelik met behulp van polisemiese merkers (hetsy met behulp van nommering of kommapunte) aangedui sal word sodat die gebruikers kan beseef dat die verskillende semantiese subkommentare die verskillende betekenisonderskeidings van die betrokke leksikale item verteenwoordig. In artikel 172 kan gesien word hoe 'n lemma vir 'n woord met verskillende polisemiese waardes, daar uitsien indien die polisemiese onderskeidings in aparte semantiese subkommentare opgedeel word, die semantiese subkommentare volgens gebruiksfrekwensie georden word en daar van polisemiese merkers gebruik gemaak word om die onderskeie semantiese subkommentare aan te dui.

<p>leesfout {<i>error that occurs during a read operation</i>} read error, reading error; {<i>read or interpret data from magnetic tapes wrongly</i>} misread</p>
--

Artikel 172: "leesfout" aangepas uit KW

Die volgende belangrike aspek van die semantiese kommentaar is dat alle vertaalekwivalente van genoegsame konteks- en/of kontekstleiding voorsien sal word om die vertalers eerstens te help om die korrekte vertaalekwivalent op te spoor en hulle tweedens ook te help om die vertaalekwivalent korrek te gebruik. Die leksikograaf moet dus deurgaans in die bewerking van lemmas streef na adresseringsekwivalensie (as daar 'n een-tot-een-verhouding tussen die konteks- en konteksinskrywings en die dele van die vertaalekwivalentparadigma bestaan) en ten alle koste probeer om oor-, onder-, sowel as zero-adressering te vermy. In artikel 173 kan gesien word hoe woordeboekartikels daar uitsien waar daar aan die gebruikers genoegsame kontekstleiding verskaf word en die semantiese kommentaar 'n verhouding van adresseringsekwivalensie toon wat die gebruikers help om die korrekte besluit te neem ten opsigte van die keuse van ekwivalente.

herhaal {do an action again} repeat; {do something again} redo; {run a program again} rerun
--

Artikel 173: "herhaal" aangepas uit KW

Vertalers verkeer dikwels onder tyddruk en kan nie bekostig om onnodig tyd te mors tydens die soektog na vertaalekwivalente nie. Met behulp van 'n goeie artikelstruktuur kan die gebruikers dus die korrekte vertaalekwivalent wat binne 'n betrokke gebruikssituasie benodig word vinnig en maklik opspoor.

6.4.6 Mediostruktuur

Die mediostruktuur is die volgende struktuur waar deur die leksikograaf bepaal moet word hoe dit in die woordeboek aangebied gaan word. Die mediostruktuur is 'n belangrike struktuur aangesien dit die gebruikers na verskillende tekste en artikels in die woordeboek lei. Dit is ook 'n nuttige hulpmiddel omdat leksikograwe, deur van die mediostruktuur gebruik te maak, die onnodige herhaling van data in die woordeboek kan vermy. Data hoef dus slegs op een plek in die woordeboek aangebied te word en gebruikers kan met behulp van die mediostruktuur in alle gevalle waar van toepassing na die betrokke data verwys.

Soos gesien in 5.2.6 bestaan daar 'n groot verskeidenheid tipes kruisverwysings. In hierdie gedeelte is dit egter nie ter sake watter tipes kruisverwysings daar in verskillende woordeboeke aangetref word nie, maar eerder hoe sodanige kruisverwysings bewerk word.

Eerstens is dit noodsaaklik dat kruisverwysings oral waar nodig in die woordeboek ingevoeg sal word. Indien daar sekere onderwerpe in die sistematiese inleiding behandel word, is dit noodsaaklik dat enige lemma wat met dié onderwerpe verband hou of waar die betrokke woord/term in voorkom, van kruisverwysings na die betrokke gedeeltes in die sistematiese inleiding voorsien sal word. Verder is dit ook belangrik dat daar tussen die artikels van tweerigtingkruisverwysings gebruik gemaak sal word, met ander woorde dat indien artikel A van 'n kruisverwysing na artikel B voorsien is, artikel B ook 'n kruisverwysing na artikel A sal hê. Die leksikograaf moet dus poog om sover moontlik alle gevalle van eenrigtingkruisverwysings uit te skakel, aangesien dit tot onnodige verwarring kan lei.

Vervolgens is dit ook belangrik dat die leksikograaf na die invoeg van die kruisverwysings weer alle kruisverwysings sal nagaan om te verseker dat daar geen dooie kruisverwysings in die woordeboek aangetref word nie. Indien gebruikers dus in een artikel na 'n ander verwys word, is dit baie belangrik dat die leksikograaf sal verseker dat die artikel waarheen die gebruikers verwys word, wel in die woordeboek voorkom aangesien dit maklik gebeur dat kruisverwysings ingevoeg word, maar die lemmas waarna verwys word om een of ander rede nie die finale woordelys haal nie. Die gebruik van moderne woordeboekrekenaarprogramme (byvoorbeeld TshwaneLex) tydens die samestelling van woordeboeke is hier van groot nut aangesien sodanige programme help met die nagaan van kruisverwysings om die invoeging van dooie kruisverwysings te verhoed.

Laastens is dit belangrik dat die kruisverwysings duidelik gemerk sal word sodat die woordeboekgebruikers dit maklik sal raaksien en ook dadelik sal weet dat die betrokke merker 'n kruisverwysing aandui (dit is dus belangrik dat die bewerking van kruisverwysings volledig in die gebruikersgids verklaar sal word). Daar is 'n wye verskeidenheid kruisverwysingsmerkers waarvan leksikograwe gebruik kan maak, maar na my mening is die gebruik van simbole altyd 'n baie suksesvolle metode, eerstens omdat dit uitstaan en maklik raakgesien kan word, en tweedens omdat 'n simbool gewoonlik minder plek opneem as 'n woord (of woorde) soos SIEN, SIEN OOK of VERGELYK. Ek wil dus voorstel dat kruisverwysingsmerkers soos die volgende gebruik word: ⇒, ⇨ of ➤ en dat daar ook van 'n merker (byvoorbeeld §) gebruik gemaak word om komponent-interne kruisverwysings van kruisverwysings na die sistematiese inleiding te onderskei. In die onderstaande artikels kan gesien word hoe kruisverwysingsmerkers met groot sukses ingespan word, hoe daar van tweerigtingkruisverwysingsgebruik gemaak word en hoe daar ook van kruisverwysings tussen die artikels en die sistematiese inleiding gebruik gemaak word.

operations research operasionele navorsing, ON ⇒ OR

Artikel 174: "operations research" aangepas uit KW

OR operasionele navorsing, ON ⇨ operations research

Artikel 175: "OR" aangepas uit KW

6.4.7 Toegangstruktuur

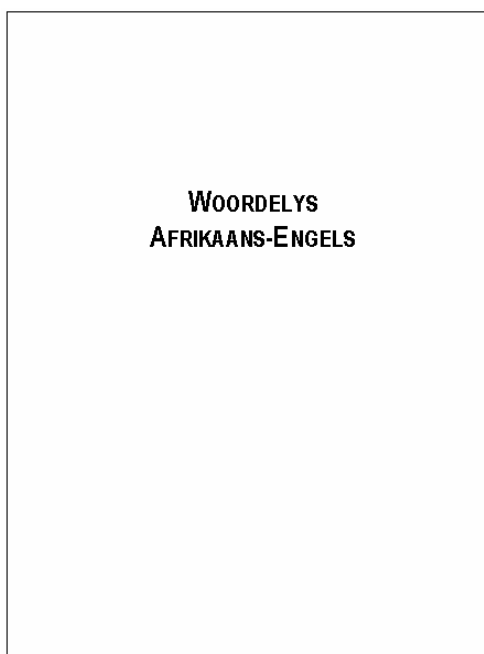
Die toegangstruktuur (bestaande uit die eksterne en die interne toegangstruktuur) is die laaste belangrike struktuur waaraan daar tydens die woordeboekbeplanningsfase aandag geskenk moet word aangesien hierdie struktuur die seekroete bepaal wat die gebruikers gaan volg om by 'n inskrywing in die woordeboek uit te kom.

6.4.7.1 Eksterne toegangstruktuur

Wanneer die eksterne toegangstruktuur beplan word, moet daar eerstens gelet word op die woordeboekomslag aangesien die omslag nie net van kosmetiese waarde is nie, maar 'n belangrike rol in die leksikografiese aanbieding kan speel. Dit is belangrik dat die inskrywings op die woordeboek se omslag die gebruikers sal inlig watter tipe data hulle in die betrokke woordeboek kan verwag omdat die gebruikers dikwels eers verskillende woordeboeke se omslae sal raadpleeg om te sien watter een die beste opsie is om tydens 'n spesifieke soektog te raadpleeg. By 'n vertalende vakwoordeboek vir vertalers, sal dit dus van nut wees indien die feit dat die woordeboek spesifiek op vertalers as teikengebruikers gerig is, op die omslag aangedui sal word. 'n Titel soos "Vertalende [vakgebied]woordeboek vir vertalers", byvoorbeeld "Vertalende informasietegnologiewoordeboek vir vertalers" sal dus van groot nut kan wees of in die geval van 'n woordeboek soos KUBERWOORDEBOEK kan die oorspronklike titel behou word, maar "Vertalende informasietegnologiewoordeboek vir vertalers" as subtitel bygevoeg word. 'n Duidelike identifisering van die teikengebruiker is baie belangrik.

Nadat die vertalers die woordeboek geïdentifiseer het, is die volgende stap om die korrekte komponent in die woordeboek op te spoor. Alhoewel 'n inhoudsopgawe 'n baie nuttige hulpmiddel kan wees, maak baie gebruikers van 'n lukrake soektog gebruik en sal die woordeboek op enige plek oopmaak en dit dan as vertrekpunt gebruik. 'n Duimregister kan hier van groot waarde wees. Verder is dit belangrik dat die woordeboek politoeganklik moet wees, met ander woorde verskillende toegangstrukture waarmee 'n mens vanaf verskillende plekke in die woordeboek by die betrokke

lemma waarna gesoek word, kan uitkom. Gevolglik is dit noodsaaklik dat die verskillende woordeboekkomponente met behulp van bladsye met die onderskeie komponente se name daarop van mekaar geskei sal word (sien voorbeeld 18) en dat leksikograwe ook van struktuurmerkers in die vorm van soekwoorde boaan die bladsye (wat die eerste en laaste lemma op die bladsy aandui [sien voorbeeld 19]) sal gebruik maak. Daarmee saam is dit ook belangrik dat elke nuwe artikeltrajek op 'n nuwe bladsy sal begin en dat alfabetletters gebruik word om die begin van 'n nuwe artikeltrajek aan te dui (sien voorbeeld 20).

Voorbeeld 18: Gemerkte bladsy om begin van nuwe woordeboekkomponent aan te dui

chaining search: kettingsoektog, kettingsoeking
chain links: kettingskakels
chain number: reeksnommer
chain of addresses: adresreëks
chain of control: beheerlyn, bevelsweg
chain printer: kettingdrukker
change dump: bywerksstorting, aansuiweringsstorting, wysigingsstorting
change file: bywerklêer, aansuiweringslêer, wysigingslêer
change of control: verandering van beheer
change over: oorskakel
change record: aansuiweringsrekord, wysigingsrekord, bywerkreëks
changes tape: wysigingsband, bywerkband
change tape: bywerkband, aansuiweringsband
channel: kanaal
channel capacity: kanaaldrakrag, kanaalvermoë, kanaalkapasiteit
channel command: kanaalopdrag, kanaalbevel
channeling: kanalisering
channel interface: kanaalkoppelvlak
channel jam: kanaalknoep
channel off: afkanaliseer
channel-to-channel connection: kanaal-na-kanaal-verbinding
channel trap: kanaalonderbreking
chapter: segment; hoofstuk
character: karakter; teken; greep
character address: karakteradres, greepadres
character addressable: karakteradresseerbaar
character addressing: karakteradressering
character adjustment: karakterverstelling, tekenverstelling
character alignment: karakterrigting
character assignment table: karaktertoewysingstabel
character-at-a-time printer: karakterdrukker, karakter-vir-karakter-drukker, teken-vir-teken-drukker
character boundary: karaktergrens
character code: karakterkode
character coding: karakterkodering
character conversion: karakteromsetting
character correction: karakteraansuiwering
character density: karakterdigtheid
character edge: karakterrand
character, fill: vulselkarakter, vulselteken
character fill: karaktervul, tekenvul
character font: karakterfont; karakterstel
character generator: karakterontwikkelaar, karakteropwekker
character graphics: karaktergrafika
characteristic n : karakteristiek, magdeel, eksponent; kenmerk
characteristic overflow: karakteristiekeoorvloei, kengetaloorvloei^{RT}, karakteristiekeoorloop, kengetaloorloop
characteristic underflow: kengetalondervloei, kengetalonderloop

character justification: karakterjustering
character layout: karakteruitleg
character oriented: karaktergerig
character outline: karakterprofiel
character picture: karakterbeeld
character placing: karakterplasing
character printer: karakterdrukker
character reader: karakterleser, tekenleser
character recognition: karakterherkenning, tekenherkenning
character repertoire: alfabet, karaktersameling; karakteromvang
character search: tekensoeking, karaktersoektog
character set: karakterstel, alfabet, karaktersameling
character signal: karaktersein, tekensein
characters per second (cps): karakters per sekonde (kps)
character string: karakterstring, tekenstring
character subset: karakterdeelversameling, tekendeelversameling, karaktersubversameling, tekensubversameling
character templates: karaktersjablone
character transfer rate: karakteroordragtempo
character variable: karakterveranderlike
character word: karakterwoord
charge n : lading (elektries); koste
charge density: ladingsdigtheid
chassis: monteerraam; onderstel
Chebyshev approximation: Tjebisjev-benadering
Chebyshev polynomial: Tjebisjev-polinoom
check n : kontrole
check v : kontroleer, nasien, nagaan, uittoets
check arithmetic: kontrole-rekenkunde
check bit: kontrolebis
check character: toetskarakter, kontrolekarakter
check digit: kontrolesyfer
checked operation: (ge)kontroleerde bewerking
checking: kontrolering
checking program: kontroleprogram
checking routine: kontroleoetine
check light: kontrolelig
checklist: nagaanlys, kontrolelys
check out: uittoets; ondersoek
checkpoint: kontrolepunt, dekpunt
checkpoint restart: kontrolepunthervatting, dekpunthervatting
checkpoint routine: kontrolepuntroetine
check problem: kontroleprobleem
check proof total: proeftotaal
check row: kontrole-ry
check sum: kontroletotaal, kontrolesom
check symbol: kontrolesimbool
check total: kontroletotaal, kontrolesom
check word: kontrolewoord, toetswoord
cheque protection: tjekbeskerming, tjekbeveiliging
child-parent-grandparent: kind-ouer-grootjie

Voorbeeld 19: Soekwoorde boaan bladsy wat eerste en laaste lemma op bladsy aandui uit RW

Tt

T = TERA- prefix meaning 10^{12} ; one million million

T carrier *noun* US standard for digital data transmission lines, such as T1, T1C, and corresponding signal standards DS1, DS1C

T connector *noun* coaxial connector, shaped like the letter 'T', which connects two thin coaxial cables using BNC plugs and provides a third connection for another cable or network interface card

T junction *noun* connection at right angles with a main signal or power carrying cable

T1 committee *noun* ANSI committee which sets digital communications standards for the US, particularly ISDN services

T1 link *noun* long distance data transmission link (not related to the T1 committee) that can carry data at 1.544Mbits per second

TAB = TABULATE

tab *verb* to tabulate or to arrange text in columns with the cursor automatically running from one column to the next in keyboarding; *the list was neatly lined up by tabbing to column 10 at the start of each new line*; **tab character** = ASCII character 09hex which is used to align text at a preset tab stop; **tab key** = key on a keyboard, normally positioned on the far left, beside the 'Q' key, with two arrows pointing opposite horizontal directions, used to insert a tab character into text and so align the text at a preset tab stop; **tab memory** = ability of a editing program (usually a word-processor) to store details about various tab settings; **tab rack or ruler line** = graduated scale, displayed on the screen, showing the position of tabulation columns; *the tab rack shows you the left and right margins*; **tab settings or tab stops** = preset points along a line, where the printing head or cursor will stop for each tabulation command

◇ **tabbing** *noun* movement of the cursor in a word-processing program from one tab stop to the next; *tabbing can be done from inside the program*; **decimal tabbing** = adjusting a column of numbers so that the decimal points are aligned vertically

table *noun* (a) list of data in columns and rows on a printed page or on the screen; **decision table** = list of all possible events or states that could happen and the actions taken (sometimes used instead of a flowchart); **lookup table** = collection of stored results which can be accessed very rapidly; *this is the value of the key pressed, use a lookup table to find its ASCII value*; **reference program table** = list produced by a compiler or system of the location, size and type of the variables, routines and macros within a program; **symbol table** = list of all the symbols which are accepted by a language or compiler and their object code translation; **table lookup** = using one known value to select one entry in a table, providing a secondary value (b) (in a relational database) structure which shows how records and data items are linked by relations between the rows and columns of the table

tablet *noun* **graphics tablet** = graphics pad or flat device which allows a user to input graphical information into a computer by drawing on its surface; *it is much easier to draw accurately with a tablet than with a mouse*

tabulate *verb* to arrange text in columns, with the cursor moving to each new column automatically as the text is keyboarded

◇ **tabular** *adjective* in tabular form = arranged in a table

◇ **tabulating** *noun* processing punched cards, such as a sorting operation

◇ **tabulation** *noun* (i) arrangement of a table of figures; (ii) moving a printing head or cursor a preset distance along a line; **tabulation markers** = symbols displayed to indicate the position of tabulation stops;

Voorbeeld 20: Nuwe artikeltrajek begin op nuwe bladsy en word met alfabetletters aangedui

Die laaste deel van die eksterne toegangstruktuur waaraan daar aandag geskenk moet word, is die lemmateken. Om te verseker dat die lemmateken maklik raakgesien en uitgeken kan word, word

daar aanbeveel dat dit in vetdruk verskyn en ook uitspring ten opsigte van die linkerkantste kantlyn – soos gesien kan word in voorbeeld 21.

<p>face change character {in optiese karakterherkenning} karakterstylveranderingskarakter face-down feed {van kaarte} voorkant-onder voer, sigkant-onder voer face-up feed {van kaarte} voorkant-bo voer, sigkant-bo voer</p>

Voorbeeld 21: Lemmatekens in vetdruk en spring uit ten opsigte van linkerkantste kantlyn (aangepas uit KW)

Laastens is dit ook belangrik dat in gevalle waar daar twee of meer lemmas is wat homonieme is, hulle met behulp van homoniemmerkers (sien voorbeeld 22) van mekaar onderskei sal word, sodat die gebruikers eerstens maklik kan raaksien dat die lemma 'n homoniem is, en tweedens sodat hulle ook nie verwar word deur die verskillende bewerkings by die twee of meer identiese lemmatekens nie.

<p>face¹ sigkant, voorkant face² karakterstyl, font, letterbeeld</p>

Voorbeeld 22: Homonieme met homoniemmerkers aangedui

Indien al hierdie voorstelle toegepas word, kan daar verseker word dat die eksterne toegangstruktuur 'n gebruikersvriendelike hulpmiddel is wat die vertalers werklik van nut sal wees.

6.4.7.2 Interne toegangstruktuur

Aangesien die interne toegangstruktuur ten doel het om die gebruikers te help om die spesifieke item of datakategorie binne die artikel waarna hulle op soek is, so vinnig moontlik te bereik, is dit belangrik dat die leksikografe in gedagte sal hou dat die gebruikers selde die hele woordeboekartikel wil deurlees op soek na die betrokke benodigde item of datakategorie. Artikels moet dus op sodanige wyse gestruktureer word dat die gebruikers die betrokke datakategorie maklik kan opspoor en die nodige data daaraan kan onttrek.

Dit is om daardie rede belangrik dat leksikograwe van tipografiese sowel as nietipografiese struktuurmerkers gebruik sal maak om die gebruikers vinnig en maklik na die betrokke datakategorie te lei. Vervolgens sal daar dus voorstelle gemaak word hoe elk van die onderstaande data-items wat in die vertalende vakwoordeboek vir vertalers aangetref sal word met behulp van tipografiese en/of nietipografiese struktuurmerkers gemerk kan word om die gebruikers te help om die benodigde data op te spoor. Dit is ook belangrik dat sodanige struktuurmerkers volledig in die woordeboek se gebruikersgids uiteengesit en verklaar sal word.

- *Lemmateken*

Aanbieding: vetdruk.

output stream afvoerspool, uittreespool

Artikel 177: "output stream" uit KW

- *Vertaalekwivalente*

Aanbieding: romeins.

bevelaaneenskakeling command chaining

Artikel 178: "command chaining" uit KW

- *Surrogaatekwivalente*

Aanbieding: gemerk met 'n asterisk (*).

mouse wrist muisgewrig*, muistitis*

Artikel 179: "mouse wrist" aangepas uit KW⁵¹

- *Ortografiese variasies*

Aanbieding: kruisverwysing by minder gebruiklike variasies; algemeenste ortografiese vorm volledig bewerk met merker (OOK) in kleinhoofletters gevolg deur spelvariante.

---

⁵¹ Sien Viljoen 2001a waar daar verwys word na talle Afrikaanse nuutskappings.

read rate ⇒ **reading rate**

Artikel 180: "read rate" aangepas uit KW

reading rate OOK **read rate** leesspoed

Artikel 181: "reading rate" aangepas uit KW

- *Grammatiese data*

Aanbieding van woordsoort van vertaalekwivalent: in kursief en tussen vierkantige hakies, aangedui voor die vertaalekwivalent.

bevoorregte gebruiker [n] privileged user

Artikel 182: "bevoorregte gebruiker" aangepas uit KW

Aanduiding van afkortings: in doeltaal, in kursief en tussen vierkantige hakies, aangedui voor die vertaalekwivalent.

BSK [abbr] BSC, binary synchronous communication

Artikel 183: "BSK" aangepas uit KW

TCP [afk] TBP, transmissie beheerprotokol

Artikel 184: "TCP" aangepas uit KW

Aanbieding van verbuigings: tussen ronde hakies in/aan vertaalekwivalent of as aparte vertaalekwivalent.

proof strategy bewysstrategie(ë)

Artikel 185: "proof strategy" aangepas uit KW

passive passief (passiewe)

Artikel 186: "passive" aangepas uit KW

- *Semantiese glosse of ensiklopediese etikette*

Aanbieding: tussen krulhakies en kursief voor vertaalekwivalent met dubbeladressering na links sowel as regs.

oxide build-up {by magnetiese bande} oksiedaanpakking

Artikel 187: "oxide build-up" aangepas uit KW

- *Vertaalkomplemente (ensiklopediese notas)⁵²*

Aanbieding: tussen krulhakies en romeins na vertaalekwivalent met nie-lemmatiese adressering.

bewaararea save area {area where contents of registers are kept in memory}

Artikel 188: "bewaararea" aangepas uit KW

- *Kollokasies*

Aanbieding van kollokasie in brontaal: gemerk met 'n struktuurmerker (») en in vetdruk.

adjustment verstelling » **out of adjustment** oningestel

Artikel 189: "adjustment" aangepas uit KW

Aanbieding van vertaalekwivalent van kollokasie: romeins, voorafgegaan deur struktuurmerker en brontaalkollokasie in vetdruk.

adjustment verstelling » **out of adjustment** oningestel

Artikel 190: "adjustment" aangepas uit KW

Aanbieding van kollokasie as vertaalekwivalent vir enkelwoord: vertaalekwivalent voorafgegaan deur struktuurmerker wat kollokasie aandui.

⁵² Hier word verwys na aanvullende ensiklopediese data binne die woordeboekartikel en nie na 'n aparte sistematiese inleiding in die woordeboek nie.

oningestel unaligned, » out of adjustment

Artikel 191: "oningestel" aangepas uit KW

- *Antonieme*

Aanbieding van antoniem van vertaalekwivalent: op aparte reël, voorafgegaan deur 'n struktuurmerker (≠).

uninstall oninstalleer, deïnstalleer

≠ installeer

Artikel 192: "uninstall" aangepas uit KW

- *Sinonieme*

Aanbieding van sinonieme van vertaalekwivalent: geskei met 'n komma (,).

enkelstabiële snellerkring unstable circuit, unstable trigger circuit

Artikel 193: "enkelstabiële snellerkring" uit KW

- *Polisemiese waardes*

Aanbieding van semantiese divergensie met 'n afsonderlike genommerde vertaalekwivalent vir elke polisemiese waarde van die brontaalvorm.

ry ① row ② sequence

Artikel 194: "ry" aangepas uit KW

- *Polisemiese kongruensie*

Twee of meer betekeniswaardes se ensiklopediese notas in een soeksone saamgevoeg en genommer.

pagina page {① sheet of paper ② amount of text displayed on a computer monitor/screen}

Artikel 195: "pagina" aangepas uit KW

- *Homonieme*

Aanbieding van homonieme: as aparte artikels, gemerk met homoniemmerkers (georden volgens gebruiksfrekwensie).

face¹ karakterstyl, font, letterbeeld

face² sigkant, voorkant

Artikel 196: "face¹" en "face²" aangepas uit KW

- *Kruisverwysings*

Aanbieding van kruisverwysings na artikels: aangedui met 'n kruisverwysingsmerker (⇒) en verwysing in vetdruk en kleiner lettergrootte.

PID PID, prosesidentifiseerder ⇒ **process identifier**

Artikel 197: "PID" aangepas uit KW

Aanbieding van kruisverwysings na sistematiese inleiding: aangedui met 'n kruisverwysingsmerker (⇒) en verwysing gemerk met 'n struktuurmerker (§) wat ooreenstem met struktuurmerker wat paragraafnommers in die sistematiese inleiding voorafgaan, in vetdruk en kleiner lettergrootte.

Linux Linux ⇒ **§18**

Artikel 198: "Linux" aangepas uit KW

- *Skynekwivalente*

Aanbieding van skynekwivalente: tussen ronde hakies en kursief, voorafgegaan deur 'n onderstreepte "nie" .

scale-up [n] opskalering (nie opskaling nie)

[v] opskaleer (nie opskaal nie)

Artikel 199: "scale-up" aangepas uit KW

6.5 Akkuraatheid van inskrywings

Those who take the dictionary to be word-perfect should take the time to look a little harder.

~ Calligeros (2010)

Alhoewel die akkuraatheid van inskrywings na 'n voor die hand liggende vereiste vir woordeboekinhoud lyk, is dit verbasend hoeveel foute (feitefoute sowel as taalkundige foute en tikfoute) daar in talle woordeboeke aangetref word. Nie net verswak sodanige foute die kwaliteit van die woordeboek nie, maar indien die woordeboekgebruikers nie die fout besef nie, kan dit daartoe lei dat hulle tekste verkeerd vertaal. Die eerste belangrike fout wat leksikograwe ten alle koste moet probeer vermy (en wat slegs uitgeskakel gaan word indien die leksikograaf voldoende kennis van die vakgebied het) is foute rakende die bewerking van sinonieme, homonieme en semantiese divergensie met afsonderlike vertaalekwivalente vir elke polisemiese waarde van die brontaalvorm. Sodanige foute kan daartoe lei dat woordeboekgebruikers (in hierdie geval vertalers) die verkeerde vertaalekwivalent kies en die vertaalde teks uiteindelik foute bevat wat die woordeboek kon verhoed het. Die eerste voorbeeld van so 'n verkeerde bewerking word aangetref in KUBERWOORDEBOEK by die bewerking van **skyf** (artikel 200).

skyf disk, disc; slice

Artikel 200: "skyf" uit KW

In die artikel is **disk** en **disc** sinonieme, maar wanneer 'n mens ander bronne raadpleeg, blyk dit nie die geval te wees nie. Apple Inc beskryf 'n **disc** as "optical media, such as an audio CD, CD-ROM, DVD-ROM, DVD-RAM or DVD-Video disc" terwyl **disk** beskryf word "magnetic media, such as a floppy disk, the disk in you computer's hard drive, and external hard disk drive" (2010). Ook Pollick noem dat **disc** verwys na optiese mediums terwyl **disk** verwys na magnetiese storsing (2010). Volgens hierdie bronne is **disk** en **disc** dus nie sinonieme nie, maar verskillende vertaalekwivalente wat elk 'n ander betekenisonderskeiding van die brontaalvorm in die doeltaal weergee. Die artikel behoort dus eintlik as volg te lyk:

skyf disk; disc; slice

Artikel 201: "skyf" aangepas uit KW

Nog 'n fout wat onnodige verwarring veroorsaak, is wanneer vertaalekwivalente in 'n verhouding van semantiese divergensie geplaas word terwyl dit in werklikheid leksikale divergensie is. Een so 'n voorbeeld word aangetref by die bewerking van **header** waar **loopkoppreël**, **loopkop** en **kopreël**, **kopskrif**, **kopteks** as vertaalekwivalente vir verskillende polisemiese waardes gelys word alhoewel hulle dit nie is nie. Ook hier is dit belangrik dat leksikograwe noukeurigheid aan die dag sal lê en sodanige foute ten alle koste probeer vermy.

header (running header) loopkopreël, loopkop; kopreël, kopskrif, kopteks

Artikel 202: "header" uit KW

header (running header) loopkopreël, loopkop; kopreël, kopskrif, kopteks

Artikel 203: "header" aangepas uit KW

Indien die woordeboek hierdie vertaalekwivalente van konteksleiding of ensiklopediese data voorsien het, sou die leksikograwe die foute opgemerk het en sou dit vermy kon word. Die invoeg van ensiklopediese data is dus nie net vir die woordeboekgebruikers van nut nie, maar kan terselfdertyd ook die leksikograaf help om onnodige foute in die woordeboek uit te skakel.

Nog iets wat leksikograwe ten alle koste moet vermy, is feitefoute. In Bergenholtz en Gouws (2007) word 'n hele aantal voorbeelde van lastige feitefoute gelys wat, sou dit in vertalende vakwoordeboeke vir vertalers aangetref word, geweldige verwarring en probleme kan veroorsaak.

'n Verdere fout wat leksikograwe moet poog om uit te skakel, is spel- en tikfoute aangesien hierdie tipe foute ook tot verwarring by gebruikers of, erger nog, foutiewe doelt tekste kan aanleiding gee. Die volgende artikels bevat voorbeelde van sodanige foute:

latch [n] (**latch circuit**) houwipbaan (wat 'n enkele databis kan stoor)

Artikel 204: "latch" [sic] uit KW

paniekatorting panic dump (*taken when error occurs*)

Artikel 205: "paniekatorting" [sic] uit KW

papierbandponamasjien paper tape punch

Artikel 206: "papierbandponamasjien" [sic] uit KW

Leksikografe moet ook seker maak dat lemmas in die korrekte lemmalys gelys word en dat lemmas in taal A nie per ongeluk in taal B se lemmalys gelys word soos in geval van **pin number** in die onderstaande uittreksel nie.

pikofarad (pF) picofarad (pF)

pikosekonde picosecond

pin pin

pin number pinnummer

pixel pixel

Uittreksel 22: "pikofarad" tot "pixel" uit KW

Nog iets wat potensieel probleme kan veroorsaak en wat die leksikograaf in gedagte moet hou (veral tydens die proeflees van die woordeboekmanuskrip), is gevalle waar sekere simbole nie korrek deur die setprogram na die bladproewe oorgedra is nie en waar die korrekte simbool dus nie vertoon word nie. In KUBERWOORDEBOEK word sodanige voorbeelde aangetref by die artikels **groter as of gelyk aan**, **kleiner as of gelyk aan**, **greater than** en **less than or equal to** waar die simbool wat tussen hakies aangedui moes word, nie korrek gedruk het nie. Indien die gebruikers nie met die simbole bekend is nie, gaan hulle nie beseft dat dit verkeerd is nie en onder die indruk verkeer dat die simbole vir hierdie lemmas almal dieselfde lyk, naamlik twee blokkies ($\square\square$) in plaas van $\geq$ vir **groter as of gelyk aan** en **greater than** en $\leq$ vir **kleiner as of gelyk aan** en **less than or equal to** (sien artikel 207).

less than or equal to ($\square\square$) kleiner as of gelyk aan ($\square\square$)

Artikel 207: "less than or equal to" uit KW

Nog iets wat moontlike verwarring kan veroorsaak, is wanneer voorfinale data in die woordeboek opgeneem word of wanneer die leksikograaf tydens die samestellingsproses vir hom- of haarself notas gemaak het en sodanige notas ook per abuis in die woordeboek beland, soos gesien kan word in artikel 208 waar daar per ongeluk 'n vraagteken in die woordeboekartikel beland het by 'n nuutskepping as vertaalekwivalent wat die samesteller duidelik nog nie sekerheid oor gehad het nie.

smiley (emoticon) [n] glimlaggie, glimlag (?) voorbeelde is

:-) glimlaggie

;-) knipoog

:-(ontevrede

Artikel 208: "smiley" uit KW

Dit is dus belangrik dat leksikograwe tydens die woordeboeksamestellingproses nie net sal aandag gee aan die strukture, ekwivalentverhoudinge en woordeboekinhoud nie, maar dat daar ook gelet sal word op die data wat in die woordeboek deurgegee word en daar verseker sal word dat die data sowel as die aanbieding daarvan korrek en sonder foute is om te verseker dat die vertalers se doeltjeks ook korrek en sonder foute sal wees.

6.6 'n Model vir 'n vakwoordeboek vir vertalers

How can the mass of information deemed necessary for users be presented in book form in such a way that they can find it easily, understand it readily, and use it effectively?

~ Roberts 1992a:219

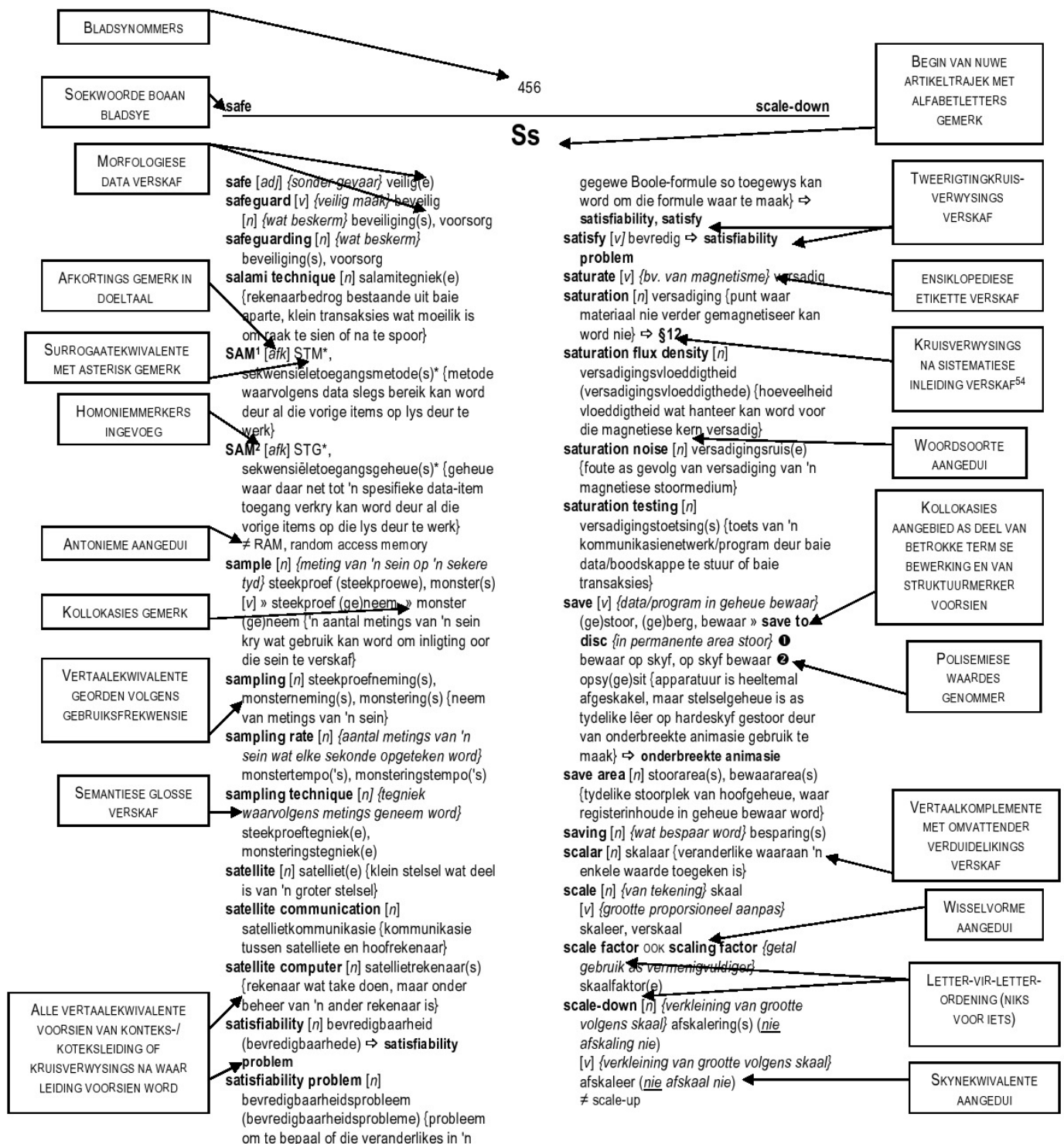
In hierdie gedeelte van die hoofstuk is al die verskillende komponente van die model vir 'n tweerigtingvertalendevakwoordeboek vir vertalers saamgevoeg. Vervolgens is hier dus twee uittreksels van hoe sodanige woordeboek se woordelyste daar sal uitsien sowel as voorbeelde van hoe dieselfde lemmas in KUBERWOORDEBOEK bewerk is (let op die inkonsekwente bewerking van lemmas met meer as een woordsoortlike funksie by **safeguard** en **sample** sowel as die foutiewe alfabetiese ordening by **saturation flux density** en **saturation** by die Engels-Afrikaanse lys sowel as die verwarrende bewerking van **pagineer** en die tikfout by **paniekstorting** by die Afrikaans-Engelse

lys). Daar kan gesien word dat die bewerkings in die model baie konsekwenter en omvattender as dié in KUBERWOORDEBOEK is. Die eindproduk is derhalwe 'n baie gebruikersvriendeliker en geskikter produk as die bestaande vertalende vakwoordeboeke. Dit kan vertalers baie help om die vertaalproses vinniger, makliker en suksesvoller te laat geskied.

S

safe veilig
safeguard beveilig; voorsorg
safeguarding beveiliging
salami technique salamitegniek
SAM (sequential access method)
 STM (sekwensiëletoegangsmetode)
sample
 [n] monster, steekproef
 [v] monster neem, steekproef neem
sampling monsterneming, monsterring, steekproefneming
sampling rate monstertempo, monsterringstempo
sampling technique steekproeftegniek, monsterringstegniek
satellite satelliet
satellite communication satellietkommunikasie
satellite computer satellietrekenaar (wat 'n ondergeskikte rol vervul)
satellite processor satellietverwerker (wat 'n ondergeskikte rol vervul)
satisfiability bevredigbaarheid
satisfiability problem bevredigbaarheidsprobleem
satisfy bevredig
saturate versadig
saturation flux density versadigingsvloeddigheid (bv. by magnetiese registrering)
saturation versadiging (bv. van magnetisme)
saturation noise versadigingsruis
saturation testing versadigingstoetsing (van 'n program deur baie transaksies)
save [v] (**store**) stoor, berg, bewaar; opsysit

save area stoorarea, bewaararea (waar registerinhoude in geheue bewaar word)
save to disc bewaar op skyf, op skyf bewaar
saving besparing
scalar skalaar
scale
 [n] skaal (bv. van 'n tekening)
 [v] skaleer, verskaal
scale factor skaalfaktor ('n getal gebruik as vermenigvuldiger)
scale-down
 [n] afskalering
 [v] afskaleer

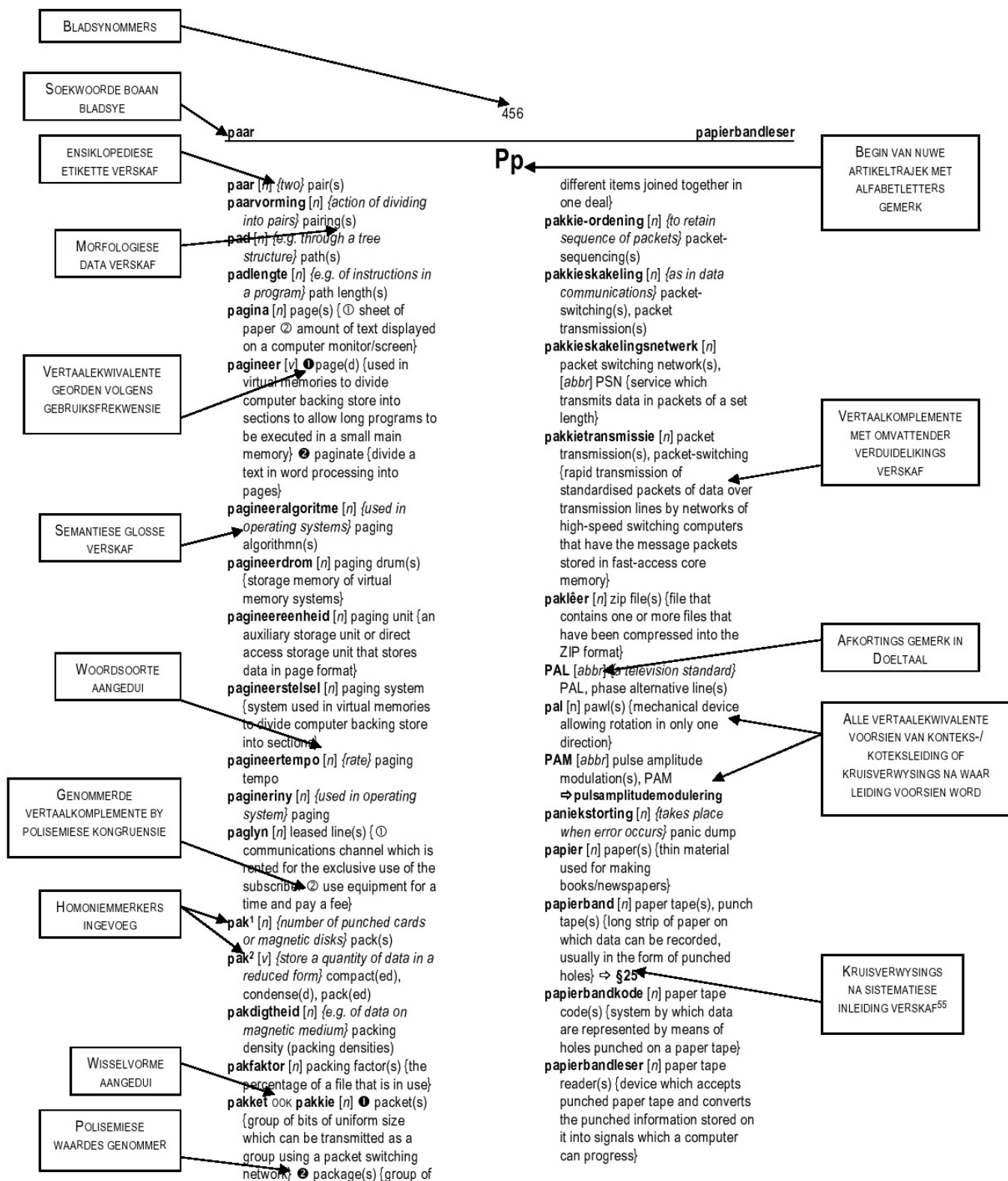
Model vir 'n geskikte en gebruikersvriendelike vertalende vakwoordeboek vir vertalers (Engels-Afrikaans)⁵³

⁵³ Hier word van die veronderstelling uitgegaan dat daar in die sistematiese inleiding by §12 'n paragraaf oor "saturation"/versadiging aangetref word.

P

- paar** pair
- paarvorming** (*afparing*) pairing
- pad** path (e.g. through a tree structure)
- padlengte** path length (e.g. of instructions in a program)
- pagina** (*bladsy*) page
- pagineer** (*blaai, bladsy wissel*) page (e.g. as used in virtual memories)
- pagineer** (*in bladsye opdeel*) paginate (e.g. in word processing)
- pagineeralgoritme** paging algorithm (e.g. as used in operating systems)
- pagineerdrom** paging drum (e.g. storage memory of virtual memory systems)
- pagineereenheid** paging unit
- pagineerstelsel** paging system
- pagineertempo** paging rate
- pagineriny** (*bladsywisseling*) paging (e.g. as used in operating systems)
- paglyn** leased line
- pak** [*n*] pack
- pak** (*saampak*) [*v*] compact, condense, pack (e.g. data in a record)
- pakdigtheid** packing density (e.g. of data on magnetic medium)
- pakfaktor** packing factor (the percentage of a file that is in use)
- pakket** packet; package (e.g. a set of programs)
- pakkie** packet; package
- pakkie-ordering** packet-sequencing (to retain sequence of packets)
- pakkieskakeling** packet-switching (as in data communications)
- pakkieskakelingsnetwerk** (**PSN**) packet switching network, PSN
- pakkiettransmissie** packet transmission
- paklêer** zip file
- PAL** ('n televisiestandaard) PAL (phase alternative line)
- pal** pawl
- PAM** (**pulsamplitudemodulasie, pulsamplitudemodulering**) PAM (pulse amplitude modulation)
- paneel** panel
- PAN** (**persoonlike area netwerk**) PAN (personal area network)
- paniekatorting** panic dump (taken when error occurs)
- papier** paper
- papierband** (*ponsband*) paper tape, punch tape
- papierbandkode** paper tape code
- papierbandleser** paper tape reader

Model vir 'n geskikte en gebruikersvriendelike vertalende vakwoordeboek vir vertalers (Afrikaans-Engels)⁵⁴

⁵⁴ Hier word van die veronderstelling uitgegaan dat daar in die sistematiese inleiding by §25 'n paragraaf oor papierbande/"paper tapes" aangetref word.

6.6 Ten slotte

In hierdie hoofstuk is daar voorstelle gemaak vir die bewerking van die onderskeie komponente en strukture in 'n gebruikersvriendelike vertalende vakwoordeboek gerig op vertalers en sodanige voorstelle is uiteindelik saamgevat in 'n model om 'n idee te gee van hoe sodanige eindproduk daar sal uitsien. Soos gesien kan word, bestaan daar talle moontlikhede en maniere waarop die huidige bewerking van lemmas en ander data in vertalende vakwoordeboeke aangepas kan word om gebruikersvriendeliker te wees en vertalers boonop te help om vinnig en maklik by die korrekte vertaalekwivalent vir gebruik binne 'n spesifieke teks of konteks uit te kom.

Soos daar talle keer reeds genoem is, is dit egter van die uiterste belang dat leksikograwe alle bewerkings, merkers en strukturele kwessies volledig in 'n omvattende en bruikbare gebruikersgids sal verduidelik sodat die gebruikers presies kan weet hoe die data in die woordeboek bewerk word, sowel as wat die betekenis van die onderskeie merkers (tipografies sowel as nietipografies) en bewerkingsvorme is.

Sodoende kan leksikograwe daarin slaag om vertalers te help met die suksesvolle vertaling van vaktekste en vakterme.

Hoofstuk 7

Slot

7.1 Samevatting

*Every other author may aspire to praise; the lexicographer can only hope to escape
reproach ...*

~ Samuel Johnson (in McAdam & Milne 1963:3)

Die vertaling van vakterme is 'n kwessie waarmee die meeste professionele vertalers op een of ander tyd gekonfronteer word en wat dikwels problematies is. 'n Vertalende vakwoordeboek is dikwels die vertaler se enigste hulpmiddel in die resepsie, oordrag en produksie van tekste en tog, soos telkemale reeds genoem, is sodanige woordeboeke dikwels nie vir die vertaler van veel hulp nie. Die moderne leksikografie en die vertaalteoretiese benaderings word deesdae gedomineer deur 'n gebruikersgeoriënteerde benadering (Gouws & Prinsloo 2005:25), maar tog het hierdie benadering nog nie veel binne die vakleksikografiese praktyk inslag gevind nie en word gebruikersbehoefte selde tydens die samestelling van vertalende vakwoordeboeke in ag geneem. Baie vakwoordeboeke is steeds oorwegend op woord-vir-woord-vertaling gebaseer met terme en hulle vertaalekwivalente wat dikwels slegs gelys word sonder enige konteks- en koteksleiding. Dit blyk dat leksikograwe dikwels nog van die veronderstelling uitgaan dat vertaling in 'n vakuum plaasvind en dat die verskaffing van 'n vertaalekwivalent vir 'n betrokke lemma genoegsame bewerking is. Soos gesien in 2.3.3 vind vertaling nie in 'n vakuum plaas nie en benodig vertalers nie net vertaalekwivalente nie, maar ook konteks- en koteksleiding om te verseker dat die korrekte vertaalekwivalent gekies en korrek binne die betrokke teks gebruik word. Die hipotese wat aan die begin van hierdie studie gemaak is, blyk dus waar te wees en dit is duidelik dat vertalende vakwoordeboeke nie 'n voldoende hulpmiddel is vir professionele vertalers wat gekonfronteer word met die vertaling van vakterme nie.

Dit is eerstens belangrik dat die leksikograwe sal aandag gee aan die aanbieding van verskillende ekwivalentverhoudinge sodat verseker kan word dat vertalers nie net semantiese ekwivalensie in hulle vertalings bereik nie, maar ook kommunikatiewe ekwivalensie. Dit is dus belangrik dat daar nie in vertalende vakwoordeboeke net vertaalekwivalente vir enkelwoordterme verskaf sal word nie,

maar dat meerwoordterme en kollokasies ook bewerk sal word. Vervolgens is dit noodsaaklik dat die vertaalekwivalente van genoegsame onderskeidende konteks- en koteksinskrywings voorsien sal word. Laastens is dit ook belangrik dat leksikograwe genoegsame aandag aan die bewerking van die verskillende woordeboekstrukture sal gee.

Dit is nodig dat leksikograwe bewus sal wees van die behoeftes wat vertalers het rakende die bewerking van vakterme in vertalende vakwoordeboeke en ook hierdie behoeftes in ag sal neem tydens die samestelling van sodanige woordeboeke. In hoofstuk 6 is daar 'n aantal voorstelle gemaak vir 'n model vir die verbeterde bewerking van vakterme en vertalende vakwoordeboeke. Indien dit vir leksikograwe belangrik is dat vertalende woordeboeke aan gebruikersbehoefte (en spesifiek dié van vertalers) moet voldoen, sal dit wenslik wees om meer aandag aan die samestelling van vakwoordeboeke te skenk.

7.2 Voorstelle vir verdere navorsing

Suid-Afrika is 'n leier op die gebied van die leksikografie en daar is in dié land reeds baie navorsing oor algemene vertalende woordeboeke gedoen. Tog is daar tot dusver nog relatief min navorsing oor die vakleksikografie gedoen en vind die navorsing wat wel reeds gedoen is, ook nog nie veel inslag in die praktyk nie. Vir die Suid-Afrikaanse vertalende vakleksikografie om werklik praktykgerig te wees, is dit belangrik dat die navorsing wat gedoen word, nie net by die teorie sal bly nie, maar ook in die praktyk toegepas sal word.

Alvorens die teorie in die praktyk inslag vind, is dit egter belangrik dat die effektiwiteit van die voorstelle wat in die teorie (en hierdie studie) gemaak is, by gebruikers getoets sal word. In hierdie opsig verwys Prinsloo en Mogano (2010) na woordeboekgebruikers as "well-known strangers" na aanleiding van Wiegand se verwysing na die woordeboekgebruiker as "der unbekannte Bekannte" (1977:59) en noem dat dit te dikwels gebeur dat leksikograwe dink hulle weet wat gebruikers se behoeftes is en hulle woordeboeke daarvolgens saamstel, sonder dat hulle ooit die gebruikers in die saak ken en uitvind of die voorstelle wat in die teorie gemaak word, werklik uitvoerbaar en nuttig is. Dit is daarom belangrik is dat leksikograwe nie woordeboeke sal saamstel volgens wat hulle dink die

gebruikers daarin nodig het nie, maar werklik sal uitvind wat die gebruikers se behoeftes is en watter data hulle werklik in woordeboeke benodig.

Daar word dus aanbeveel dat leksikograwe eerstens 'n bewustheid vir vertalers as woordeboekgebruikers sal ontwikkel en werklik sal uitvind wat hulle spesifieke behoeftes met betrekking tot verskillende woordeboeke is.

Tweedens is dit belangrik dat voorstelle wat gemaak word (insluitend die voorstelle wat in hierdie studie gemaak is) aan vertalers vir beoordeling en terugvoering voorgelê sal word, alvorens dit in woordeboeke toegepas word. Sodoende kan verseker word dat vertalende vakwoordeboeke nie net oor 'n goeie teoretiese basis beskik nie, maar ook werklik vir die gebruikers 'n nuttige en bruikbare hulpmiddel sal wees tydens die vertaling van vaktekste.

In hierdie proefskrif is daar gefokus op gedrukte vakwoordeboeke, maar ons leef in 'n elektroniese era en die koms van elektroniese en internetwoordeboeke skep baie nuwe moontlikhede en geleenthede. Elektroniese vakleksikografie is 'n opwindende veld waaroor daar nog baie navorsing gedoen kan word. Vergelykende studies tussen vakwoordeboeke in drukvorm en elektroniese vakwoordeboeke sowel as die samestelling van elektroniese vakwoordeboeke gerig op verskillende gebruikersgroepe (byvoorbeeld vertalers) is twee velde wat nog baie navorsingsmoontlikhede inhou.

7.3 Voorstelle vir disseminasie van proefskrifinhoud

Dit is ook belangrik om te verseker dat die voorstelle wat in hierdie studie gemaak is (sowel as tydens opvolgstudies gemaak sal word) aan taaldienste, uitgewerye en praktiserende leksikograwe deurgegee sal word sodat sodanige voorstelle in die praktyk kan inslag vind. Dit is eerstens belangrik dat die voorstelle van dié studie in artikelvorm in toonaangewende vaktydskrifte (soos *Lexikos* en *SpilPlus*) gepubliseer sal word en in referaatvorm by vakkongresse vir leksikografie (soos die jaarlikse kongres aangebied deur die African Association for Lexicography [Afrilex]) en vertaling gelewer sal word om tot die disseminasie van die proefskrifinhoud onder praktiserende leksikograwe by te dra. Verder is dit ook belangrik dat die voorstelle aan sowel uitgewerye (byvoorbeeld Pharos Uitgewers, Protea Boekhuis en Pearson Education South Africa) as taaldienste en vakeenhede

(byvoorbeeld Vriende van Afrikaans, die Terminologiekoördineringsafdeling van die Nasionale Taaldiens, Sentrum vir Regsterminologie in Afrikatale, Sentrum vir Politieke en verwante Terminologie in Suider-Afrikaanse Tale en die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns) wat by die uitgee van vakwoordeboeke betrokke is, deurgegee sal word sodat die voorstelle nie net teoretiese voorstelle sal bly nie, maar werklik in die praktyk inslag sal vind en gebruik sal word. Die voorstelle kan aan die uitgewerye, taaldienste en vakeenhede deurgegee deur die aanbieding van werksessies oor vakwoordeboeke waarheen verteenwoordigers van die betrokke uitgewerye, taaldienste en vakeenhede genooi kan word. Befondsing vir die werksessies sou verkry kon word by die African Association for Lexicography wat fondse vir die aanbied van leksikografiese werksessies beskikbaar het. Sodoende kan daar 'n daadwerklike poging aangewend word om te verseker dat toekomstige vakwoordeboeke meer gebruikersgerig (en gebruikersvriendelik vir vertalers) saamgestel word.

Bronnelys

Woordeboeke

ANDERSEN, B., BALSGART, K., PILEGAARD, M. EN TARP, S. 1999. *Dansk-engelsk erhvervsordbog*.

Aarhus: Systime. [=DEE]

BERGENHOLTZ, I. 2002-2010. *Musikordbogen*. Aarhus: Centre for Lexicography.

CAWDREY, R. 1604. *A Table Alphabeticall*. Londen: E Weaver.

COMPUTER LANGUAGE COMPANY INC. 2009. *Computer Desktop Encyclopedia*. [Intyds]. Beskikbaar:

www.yourdictionary.com. [2010, 15 Februarie]. [=CDE]

DICTIONARY OF COMPUTING. 1994. Teddington: Peter Collins Publishing. [=DOC]

DE KLERK, J.H. 1990. *Sterrekundewoordeboek*. Potchefstroom: Nasionale Vakterminologiesiens.

[=SKW]

DODDS, R. 1984. *Rekenaarwoordeboek*. Kaapstad: Hollandsch Afrikaansche Uitgevers Maatskappij.

[=RW]

DU PRÉ, L. EN EKSTEEN, L. 1995. *Groot Afrikaanse Sinoniemwoordeboek*. Pretoria: JL van Schaik.

EKSTEEN, L. 1997. *Groot Woordeboek / Major Dictionary*. Kaapstad: Pharos Uitgewers. [=GW]

FARLEX. 2010. *The Free Dictionary*. [Intyds]. Beskikbaar: www.thefreedictionary.com. [2010, 13 Mei].

[=TFD]

GELDENHUYS, J.D.U. EN VILJOEN, E.E. 1993. *Sakewoordeboek*. Pretoria: JL van Schaik. [=SW]

GOVE, P.B. 1961. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster.

JOHNSON, S. 1747. *A Plan of a Dictionary of the English Language*. Faksimilee-uitgawe 1970.

Menston: The Scholar Press.

JOHNSON, S. 1755. *A Dictionary of the English Language*. Londen: J & P Knapton, T & T. Longman et al.

KAUFMANN, U. EN BERGENHOLTZ, H. (REDS.). 1998. *Encyclopedic Dictionary of Gene Technology*.

Volume 1. *English (with Spanish equivalents)*. Toronto: Lugus Libros LatinAmerica Inc.

[=EDGT]

MCGRAW-HILL DICTIONARY OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMS. 2003. [Intyds]. Beskikbaar:

www.answers.com. [2010, 16 Julie].

- NIELSON, W. (RED.). 1934. *Webster's Second New International Dictionary*. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster.
- OXFORD SOUTH AFRICAN CONCISE DICTIONARY. 2010. Kaapstad: Oxford University Press. [=OSACD]
- PHAROS AFRIKAANS-ENGELS WOORDEBOEK. 2005. Kaapstad: Pharos Woordboek. [=PAEW]
- PRINSLOO, A.F. 2004. *Spreekwoorde en waar hulle vandaan kom*. Kaapstad: Pharos Uitgewers.
- PRINSLOO, A.F. 2006. *Sleng: Woorde, uitdrukkings en hul herkoms*. Kaapstad: Pearson Education South Africa.
- SHELL, B. EN MARTIN, C. 2006. *Webster's New World Hacker Dictionary*. [Intyds]. Besikbaar: www.yourdictionary.com. [2010, 15 Februarie]. [=WNWHD]
- SCHOONEES, P.C. ET AL. (REDS.). 1951-. *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*. Stellenbosch: Buro van die WAT. [=WAT]
- SMUTS, J. EN SMUTS, I.J. 1992. *Woordeboek van regs- en handelsterme*. Kaapstad: Nasou Beperk. [=WRHT]
- VILJOEN, H.C. (RED.). 2006. *Kuberwoordeboek Afrikaans-Engels, Engels-Afrikaans / Cyber Dictionary Afrikaans-English, English-Afrikaans*. Pretoria: Protea Boekhuis. [=KW]
- WEBSTER, N. 1783. *The American Spelling Book*. In: A Grammatical Institute of the English Language.
- WEBSTER, N. 1806. *A Compendious Dictionary of the English Language*. New Haven: Increase Cooke.
- WEBSTER, N. 1828. *An American Dictionary of the English Language*. New York: S. Converse.
- WEBSTER'S NEW WORLD COLLEGE DICTIONARY. 2010. Cleveland: Wiley Publishing, Inc. [Intyds]. Besikbaar: <http://www.yourdictionary.com/pawl>. [2010, 16 Julie].
- WEBSTER-MAHN. (Herbewerking deur N. Porter). 1864. *A Dictionary of the English Language*.
- WEIK, M.H. 2000. *Computer Science and Communications Dictionary. Volume II*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. [Intyds]. Besikbaar: <http://books.google.co.za/books?id=0JILayOfSA4C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>. [2010, 16 Julie].
- WICITIONARY. 2009. [Intyds]. Besikbaar: <http://en.wiktionary.org/>. [2010, 16 Julie].
- WIEGAND, H.E., BEIBWENGER, M., GOUWS, R.H., KAMMERER, M., STORRER, A. EN WOLSKI, W. 2010. *Wörterbuch zur Lexicographie und Wörterbuchforschung. Band 1. / Dictionary of Lexicography and Dictionary Research. Volume 1*. Berlin: De Gruyter. [=DLDR]

WORCESTER, J. 1860. *A Dictionary of the English Language*. Boston: Hickling, Swan & Brewer.

Ander bronne

ALBERTS, M. 2010. Vakeenhede se name. E-pos aan L. Potgieter. [Intyds]. 1 September. Beskikbaar
E-pos: liezlp@vodamail.co.za. [2010, 1 September].

AL-KASIMI, A.M. 1977. *Linguistics and bilingual dictionaries*. Leiden: E.J. Brill

ANSWERS CORPORATION. 2010. Paper-tape code. [Intyds]. Beskikbaar:

<http://www.answers.com/topic/paper-tape-code>. [2010, 16 Julie].

APLEY, J. 1976. Pleasures in medical writing. In: *British Medical Journal* 1: 999-1001.

APPLE INC. 2010. What's the difference between a "disc" and a "disk"? In: *Apple: Get Support*.

[Intyds]. Beskikbaar: <http://support.apple.com/kb/ht2300>. [2010, 26 Mei].

ATKINS, S. 2008. Then and now: Competence and performance in 35 years of lexicography. In:

Fontenelle, T. *Practical lexicography: A reader*. Oxford: Oxford University Press: 247-272.

[Intyds]. Beskikbaar:

<http://books.google.co.za/books?id=iERhQdq6ud8C&dq=Practical+lexicography%3A+A+reader&q=>. [2010, 24 Augustus].

BAKER, M. 1992. *In other words: A coursebook on translation*. Londen: Routledge.

BASNETT, S. 1980. *Translation studies*. Londen: Routledge.

BAORONG, W. 2009. Translating publicity texts in the light of the skopos theory. Problems and suggestions. *Translation journal* 13(1). [Intyds]. Beskikbaar:

<http://accurapid.com/journal/47skopos.htm>. [2010, 7 September].

BERGENHOLTZ, H. EN GOUWS, R.H. 2007. Korrek, volledig, relevant. Dit is die vraag aan leksikografiese definisies. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 47(4): 568-586.

BERGENHOLTZ, H. EN KAUFMANN, U. 1997. Termonigraphy and lexicography: A critical survey of dictionaries from a single specialised field. *Hermes: Journal of linguistics* 18: 91-125.

BERGENHOLTZ, H. EN NIELSEN, S. 2006. Subject-field components as integrated parts of LSP dictionaries. *Terminology*. 12(2): 281-303.

BERGENHOLTZ, H. EN PEDERSEN, J. 1994. Grammar in bilingual LSP dictionaries, with a special view to technical English. In: Schaeder, B. en Bergholtz, H. (reds.). *Fachlexicographie:*

- Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag: 351-384.
- BERGENHOLTZ, H. EN TARP, S.** 1994. Mehrworttermini und Kollokationen in Fachwörterbüchern. In: Schaefer, B. en Bergholtz, H. *Fachlexicographie: Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag: 385-419.
- BERGENHOLTZ, H. EN TARP, S.** 1995. *Manual of Specialised Lexicography: The preparation of specialised dictionaries*. Amsterdam: John Benjamins.
- BERGENHOLTZ, H. EN TARP, S.** 2003. Two opposing theories: On H.E. Wiegand's recent discovery of lexicographic functions. *Hermes, Journal of linguistics* 31: 171-196.
- BERGENHOLTZ, H., TARP, S. EN WIEGAND, H.E.** 1999. Datendistributionsstrukturen, Makro- und Mikrostrukturen in neueren Fachwörterbüchern. In: Hoffmann, L. et al. (reds.). *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft/Languages for special purposes. An international handbook of special-language and terminology research*. Berlin: Walter de Gruyter: 1762-1832.
- BIERMA, N.** 2005. The words of the Word: Two sharply contrasting perspectives on Bible translation. In: *Christianity Today*. [Intyds]. Beskikbaar: www.christianitytoday.com/books/features/bookwk/050418.html. [2008, 7 Augustus].
- BLURTIT.** 2010. What is the difference between a bug, mistake, fault, failure and an error? In: *Blurtit*. [Intyds]. Beskikbaar: <http://www.blurtit.com/q718935.html>. [2010, 15 Februarie].
- BROWER, R.A. (RED.).** 1959. *On translation*. Cambridge: Harvard University Press.
- CALLIGEROS, M.** 2010. *Dictionary error not noticed for 99 years*. [Intyds.] Beskikbaar: <http://www.stuff.co.nz/world/australia/3680768/Dictionary-error-not-noticed-for-99-years>. [2010, 3 Augustus].
- CATFORD, J.C.** 1965. *A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics*. Londen: Oxford University Press.
- CHESTERMAN, A.** 1989. *Readings in translation theory*. Helsinki: Finn Lectura.
- COMPLETE TRANSLATION.** 2005. *Slang and idioms*. [Intyds]. Beskikbaar: www.completetranslation.com/idioms.htm. [2005, 24 Februarie].
- CRAFFORD, M.F.** 2005. Vertalers en hul bronne: die behoefte aan 'n vertaalwoordeboek met Engels en Afrikaans as behandelde taalpaar. Ongepubliseerde M-tesis. Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.

- CRAFFORD, M.F. EN FEINAUER, A.E.** 2007. Professionele vertalers as woordeboekgebruikers. *Lexikos* 17:21-36.
- CUÉLLER, S.B.** 2002. Equivalence revisited: A key concept in modern translation theory. In: *Forma y Función* 15:60-88. [Intyds]. Beskikbaar: <http://redalyc.uaemex.mx/redalyc/pdf/219/21901504.pdf>. [2008, 2 Julie].
- DAGUT, M.** 1981. Semantic voids as a problem in the translation process. In: *Poetics Today* 2(4): 61-71.
- DE FOGLIO, F. EN LUBBE, H.J.** 2002. 'n Praktiese benadering tot die samestelling van 'n tweerigtingvakwoordeboek met Afrikaans en Italiaans as taalpaar. *Lexikos* 12: 117-132.
- DE SAUSSURE, F.** 1964. *Course in general linguistics*. (redaksioneel versorg deur Bally, C. en Sechehaye, A.). Londen: Peter Owen.
- DEL MAR SANCHEZ, M.** 2005. Research on dictionary use by trainee translators. In: *ProZ.com Translation Article Knowledgebase*. [Intyds]. Beskikbaar: <http://www.proz.com/translation-articles/articles/227/1/Research-on-Dictionary-Use-by-Trainee-Translators>. [2008, 15 September].
- DELISLE, J.** 1988. *Translation: an interpretive approach*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- DETWILER, B.** 2001. Troubleshoot your laptop's Save to Disk partition. In: *TechRepublic*. [Intyds]. Beskikbaar: http://articles.techrepublic.com.com/5100-10878_11-1049198.html. [2010, 13 Mei].
- FARINA, D.M.T.CR.** 1995. L.V. Shcherba's "Opyt": A contribution to theoretical lexicography. *International Journal of Lexicography* 8(4): 304-313.
- FARINA, D.M.T.CR.** 1996. The bilingual lexicographer's best friends. *Lexicographica* 12: 1-15.
- FEINAUER, A.E.** 2004. Klasbespreking. 16 Maart, Stellenbosch.
- FUERTES-OLIVERA, P.A. (RED.).** 2010. *Specialised dictionaries for learners*. Berlyn: De Gruyter.
- GOUWS, L.** 2006. Die bewerking van idiome in tweetalige woordeboeke: 'n hulp vir vertalers? Ongepubliseerde M-tesis. Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- GOUWS, R.H.** 1989. *Leksikografie*. Kaapstad: Academica.
- GOUWS, R.H.** 1992. Kommunikatiewe ekwivalensie in vertalende woordeboeke – 'n probleem vir die vertaler. *South African Journal of Linguistics* 10(1): 37-42.
- GOUWS, R.H.** 1996. Bilingual Dictionaries and Communicative Equivalence for a Multilingual Society. *Lexikos* 6: 14-31.

- GOUWS, R.H.** 2002. Equivalent relations, context and cotext in bilingual dictionaries. *Hermes* 28: 195-209.
- GOUWS, R.H.** 2002a. Using a frame structure to accommodate cultural data. In: Emejelu, J.D. (red.). *Elements de Lexicographie Gabonaise. Tome II*. New York: Jimacs-Hillman Publishers: 54-69.
- GOUWS, R.H.** 2003. Aspekte van mikrostrukturele verskeidenheid en inkonsekwentheid in woordeboeke. *Lexikos* 13: 92-110.
- GOUWS, R.H.** 2004. Milestones in metalexicography. In: Van Sterkenburg, P.G.J. (red.). *Linguistics today – facing a greater challenge*. Amsterdam: John Benjamins: 187-205.
- GOUWS, R.H.** 2004a. Outer texts in bilingual dictionaries. *Lexikos* 14: 67-88.
- GOUWS, R.H.** 2005. Oor die verhouding tussen woordeboekstrukture, woordeboekinhoud en leksikografiese funksies. *Lexikos* 15: 52-69.
- GOUWS, R.H.** 2007. Op pad na 'n nuwe woordeboektipologie. In: *Southern African linguistics and applied language studies* 25(3): 319-331.
- GOUWS, R.H.** 2007a. A transtextual approach to lexicographic functions. In: *Lexikos* 17: 77-87.
- GOUWS, R.H. EN POTGIETER, L.** 2010. Does Johnson's prescriptive approach still have a role to play in modern-day dictionaries? *Lexikos* 20: 234-247.
- GOUWS, R.H. EN PRINSLOO, D.J.** 2005. *Principles and practice of South African lexicography*. Stellenbosch: Sun Press.
- GOUWS, R.H. EN STEYN, M.** 2005. Integrated outer texts: a transtextual approach to lexicographic functions. In: Barz, I., Bergenholtz, H. en Korhonen, J. (reds.). *Schreiben, Verstehen, Übersetzen, Lernen. Zu ein- und zweisprachigen Wörterbüchern mit Deutsch*. Frankfurt: Peter Lang.
- GOUWS, R.H.** s.j. Importance of dictionaries, in the preservation and development of languages. [Intyds]. Besikbaar: http://www.termnet.info/downloads/english/projects/IFAP/pres_gouws.pdf. [2009, 25 Augustus].
- GOUWS, R.H., PRINSLOO, D.J. EN DE SCHRYWER, G.M.** 2004. Friends will be friends – True or false. Lexicographic approaches to the treatment of false friends. In: *Proceedings of the eleventh EURALEX Congress*. Lorient: Université de Bretagne-Sud: 797-806.
- HAAS, M.R.** 1962. What belongs in the bilingual dictionary? In: Householder, F.W. en Saporta, S. (reds.). *Problems in lexicography: Report of the conference on lexicography held at Indiana University, November 11-12, 1960*. Bloomington: Indiana University.

- HALVERSON, S.** 1997. The concept of equivalence in translation studies: much ado about something. *Target* 9(2): 207-233.
- HARIYANTO, S. s.j.** Methods in translating poetry. [Intyds]. Beschikbaar: www.translationdirectory.com/article638.htm. [2008, 19 Mei].
- HARTMANN, R.R.K.** 1965. Is lexicography making progress? *The incorporated linguist* 4:42-45.
- HARTMANN, R.R.K.** 1985. Contrastive text analysis and the search for equivalence in the bilingual dictionary. In: Hyldgaard-Jensen, K. en Zettersten, A. (reds.). *Symposium on lexicography II: Proceedings of the Second International Symposium on Lexicography May 16-17, 1984 at the University of Copenhagen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag: 121-132.
- HARTMANN, R.R.K.** 1989. Lexicography, translation and the so-called language barrier. In: Snell-Hornby, M. en Pöhl, M. (reds.). 1989. *Translation and lexicography: Papers read at the EURALEX Colloquium held at Innsbruck 2-5 July 1987*. Kirksville: Paintbrush: 9-20.
- HARTMANN, R.R.K.** 2004. Lexicography and translation. In: Sin-wai, C. (red.). *Translation and bilingual dictionaries*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag: 7-21.
- HAUSMANN, F.J. EN WIEGAND, H.E.** 1989. Component parts and structures of general monolingual dictionaries: a survey. In: Hausmann, F.J. et al. (reds.). *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography*. Berlyn: De Gruyter: 328-360.
- HAYWARD, T. EN MOULIN, A.** 1984. False friends invigorated. In: Hartmann, R.R.K. (red.). *LEXeter '83 Proceedings*. Tübingen: Max Niemeyer: 190-198.
- HERMANS, T.** 1994. Disciplinary objectives: The shifting grounds of translation studies. In: Nistal, P.F. en Gozalo, J.M.B. (reds.). *Perspectivas de la Traducción Inglés/Español. Tercer Curso Superior de Traducción*. Valladolid: Instituto de Gencas de la Educación, Universidad de Valladolid.
- HERVEY, S., HIGGINS, I., EN HAYWOOD, L.M.** 1995. *Thinking Spanish Translation: A Course in Translation Method: Spanish into English*. Londen: Routledge.
- HEYLEN, R.** 1993. *Translation, Poetics and the stage: Six French 'Hamlets'*. Londen: Routledge.
- HOUSE, J.** 1977. *A model for translation quality assessment*. Tübingen: Narr.
- HOUSEHOLDER, F.W. EN SAPORTA, S.** 1967. *Problems in lexicography*. Bloomington: Indiana University.
- JAKOBSEN, A.L. (RED.).** 1994. *Translating LSP texts: Some theoretical considerations*. Kopenhagen: Samfundslitteratur.

- JAKOBSON, R.** 1959. On linguistic aspects of translation. In: Brower, R.A. (red.). *On Translation*, Cambridge, MA: Harvard University Press: 232-239.
- KADE, O.** 1968. *Zufall und Gesetzmässigkeit in der Übersetzung*. Leipzig: Enzyklopädie.
- KÁROLY, K.** 2006. Translation studies: The concept of equivalence. [Intyds]. Beskikbaar: [http://seas3.elte.hu/coursematerial/KarolyKrisztina/TS-lecture5.ppt#266.13.\(3\)](http://seas3.elte.hu/coursematerial/KarolyKrisztina/TS-lecture5.ppt#266.13.(3)) [Some other views on equivalence](#). [2008, 8 Augustus].
- KIRKPATRICK, B.** 1989. User's guides in dictionaries. In: *HSK 5.1*: 754-761.
- KOLLER, W.** 1979. *Einführungen in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg-Wiesbaden: Quelle und Meyer.
- KOLLER, W.** 1995. The concept of equivalence and the object of translation studies. In: *Target 7(2)*: 191-222.
- KOLLER, W.** 2001. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Uni-Taschenbücher 819. Wiebelsheim: Quelle und Meyer.
- KROMANN, H.P., RIIBER, T. EN ROSBACH, P.** 1984. 'Active' and 'passive' bilingual dictionaries: the Ščerba concept reconsidered. In: *LEXeter '83 Proceedings. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter, 9-12 September 1983*. Tübingen: Max Niemeyer: 207-215.
- LANDAU, S.I.** 1984. *Dictionaries: The art and craft of lexicography*. New York: The Scribner Press.
- LANDAU, S.I.** 2003. Dictionary making. In: Hartmann, R.R.K. *Lexicography: Critical concepts*. Londen: Routledge: 83-96. [Intyds]. Beskikbaar: <http://books.google.co.za/books?id=hLlhyvpg7KoC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>. [2010, 24 Augustus].
- LEONARDI, V.** 2000. Equivalence in translation: Between myth and reality. *Translation Journal* 4(4). [Intyds]. Beskikbaar: <http://accurapid.com/journal/14equiv.htm>. [2008, 19 Mei].
- LOUW, J.P. (RED.)**. 1985. *Lexicography and translation*. Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
- MARTIN, S.E.** 1962. Selection and presentation of ready equivalents in a translation dictionary. In: Householder, F.W. en Saporta, S. (reds.). *Problems in lexicography*. Bloomington: Indiana University Press: 153-159.
- MCADAM, E.L. EN MILNE, G.** 1963. *Johnson's Dictionary: A modern selection*. Londen: Papermac.
- MARTHUR, T.** 1986. *Worlds of reference*. Cambridge: Cambridge University Press.

- MØLLER, B.** 1994. User-friendly LSP dictionary outside matter. In: Schaefer, B. en Bergenholtz, H. *Fachlexicographie: Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag: 325-348.
- MUNDAY, J.** 2001. *Introducing translation studies: Theories and applications*. Londen: Routledge.
- NAUDÉ, J.A.** 2000. The Schocken Bible as source-orientated translation: Descriptions and implications. *Acta Theologica* 20(1): 1-33.
- NAUDÉ, J.A.** 2002. An overview of recent developments in translation studies with special reference to the implications for Bible translation. *Acta Theologica Supplementum* 2: 44-69.
- NEUBERT, A.** 1985. *Text and translation*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- NEUBERT, A.** 1985a. Maximale Äquivalenz auf Textebene. *Linguistische Arbeitsberichte* 47: 12-24.
- NEUBERT, A.** 2000. Competence in language, in languages and in translation. In: Schäffner, C. en Adab, B. (reds.). *Developing translation competence*. Amsterdam: John Benjamins: 3-18.
- NEUBERT, A. EN SHREVE, G.M.** 1992. *Translation as text*. Kent: The Kent State University Press.
- NEWMARK, P.** 1981. *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon Press.
- NEWMARK, P.** 1988. *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.
- NEWMARK, P.** 1989. Communicative and semantic translation. In: Chesterman, A. (red.). *Readings in translation theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab: 116-140.
- NEWMARK, P.** 1991. *About translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- NIDA, E. A.** 1964. *Towards a science of translating*. Leiden: E.J. Brill.
- NIDA, E.A. EN DE WAARD, J.** 1986. *From one language to another: functional equivalence in Bible translation*. Nashville: Thomas Nelson.
- NIDA, E.A. EN TABER, C.** 1969. *The theory and practice of translation*. Leiden: Brill.
- NIELSEN, S.** 1994. *The bilingual LSP dictionary. Principles and practice for legal language*. Tübingen: Narr.
- NIELSEN, S.** 2006. A functional approach to user guides. In: *Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America* 27: 1-20.
- NORD, C.** 1991. *Text analysis in translation. Theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam: Rodopi.
- NORD, C.** 1994. Translation as a process of linguistic and cultural adaptation. In: Dollerup, C. en Lindegaard, A. (reds.). *Teaching translation and interpreting 2: Insights, aims, visions*. Amsterdam: John Benjamins: 59-67.

- NORD, C.** 1997. A functional typology of translations. In: Trosberg, A. (red.) *Text typology and translation*. Amsterdam en Philadelphia: John Benjamins: 43-66.
- NORD, C.** 1997a. *Translation as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- NORD, C.** 2001. Loyalty revisited: Bible translation as a case in point. In: *The translator* 7(2): 185-202.
- OETTINGER, A.G.** 1960. *Automatic language translation: Lexical and Technical Aspects, with Particular Reference to Russian*. Cambridge/Mass.: Harvard University Press.
- PAWSON, J. s.j.** Saturation flux density. *The datastream*. [Intyds]. Beskikbaar: http://thedatastream.4hv.org/gdt_saturation.htm. [2010, 12 Mei].
- PILEGAARD, M.** 1994. Bilingual LSP dictionaries: User benefit correlates with elaborateness of 'explanation'. In: Schaefer, B. en Bergenholtz, H. *Fachlexicographie: Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag: 211-228.
- POLICK, M.** 2010. What is the difference between a disc and a disk. *WisegEEK*. [Intyds]. Beskikbaar: <http://www.wisegEEK.com/what-is-the-difference-between-a-disc-and-a-disk.htm>. [2010, 26 Mei].
- PRESAS, M.** 2000. Bilingual competence and translation competence. In: Schäffner, C. en Adab, B. (reds.). *Developing translation competence*. Amsterdam: John Benjamins: 19-31.
- PRINSLOO, D.J. EN MOGANO, M.S.** 2010. The user perspective. Werkswinkel aangebied by Afrilex-kongres. Gaborone.
- REISS, K.** 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: Max Hueber. [Vertaal deur Rhodes, E.] 2000. *Translation criticism: The potentials and limitations*. Manchester: St Jerome.
- REISS, K.** 1989. Text types, translation types and translation assessment. In: Chesterman, A. (red.). *Readings in translation theory*. Helsinki: Finn Lectura: 105-115.
- REISS, K. EN VERMEER, H.J.** 1984. *Grundlegung einer Allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- RIEU, E.V. EN PHILLIPS, J.B.** 1954. Translating the Gospels. *Concordia Theol. Monthly* 25: 754-765.
- ROBERTS, R.P.** 1990. Translation and the bilingual dictionary. *Meta* XXXV(1): 74-81.
- ROBERTS, R.P.** 1992. Translation pedagogy: Strategies for improving dictionary use. *TTR: traduction, terminologie, rédaction* 5(1): 49-76. [Intyds]. Beskikbaar: <http://www.erudit.org/revue/ttr/1992/v5/n1/037106ar.pdf>. [2008, 15 September].

- ROBERTS, R.P.** 1992a. Organization of information in a bilingual dictionary entry. In: *EURALEX '90: Proceedings*. Barcelona: Bibliograf: 219-231.
- ROBERTS, R.P.** 1996. Dictionaries, dictionary-making and translation. In: Nistal, P.F. en Gozalo, J.M.B. (reds.) *A spectrum of translation studies*. Valladolid: Servicio de Apoyo a la Enseñanza, Universidad de Valladolid.
- ROBERTS, R.P.** 1997. *Using dictionaries efficiently*. [Intyds]. Beskikbaar: <http://www.dico.uottawa.ca/articles-en.htm>. [2008, 15 September].
- ROBERTS, R.P. EN MARTIN-RUTLEDGE, V. s.j.** *Dictionary use strategies for translators*. [Intyds]. Beskikbaar: www.dico.uottawa.ca/articles-en.htm. [2008, 15 September].
- ROBINSON, D.** 1997. *Becoming a translator: an accelerated course*. Londen: Routledge.
- SCHAEDE, B. EN BERGENHOLTZ, H.** 1994. *Fachlexicographie: Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- SCHÄFFNER, C. (RED.).** 2002. *The role of discourse analysis for translation and in translator training*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. [Intyds]. Beskikbaar: <http://books.google.co.za/books?id=3SX4soqNTSkC&dq=discourse+analysis+sch%C3%A4ffner&q=>. [2010, 24 Augustus].
- SCHÄFFNER, C.** 2000. Running before walking? Designing a translation programme at undergraduate level. In: Schäffner, C. en Adab, B. (reds.). *Developing translation competence*. Amsterdam: John Benjamins: 144-156.
- SCHÄFFNER, C.** 2007. Translation studies. In: Östman, J.O. et al. (reds.) *Handbook of pragmatics*. [Intyds]. Beskikbaar: <http://www.benjamins.com.ez.sun.ac.za/online/hop/>. [2008, 19 Augustus].
- SCHULER, C.** 1999. Am Anfang ist nicht mehr das Wort. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [1999, 30 November].
- SEALFIELD, P.J.** 1980. Evaluating selection policy and grammatical and semantic information in an EST dictionary. *Fachsprache* 2: 98-108.
- SHCHERBA, L.V.** 1940. Towards a general theory of lexicography. *International Journal of Lexicography* 8(4): 314-350.
- SHOWERMAN, G.** 1916. The way of the translator. *Unpopular Rev* 5: 84-100.
- SHUTTLEWORTH, M EN COWIE, M.** 1997. *Dictionary of translation studies*. Manchester: St Jerome.

- SNELL-HORNBY, M.** 1984. The bilingual dictionary – help or hindrance. In: Hartmann, R.R.K. (red.). *LEXeter '83 Proceedings. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter, 9-12 September 1983*. Tübingen: Max Niemeyer: 274-281.
- SNELL-HORNBY, M.** 1988. *Translation studies: An integrated approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- SNELL-HORNBY, M.** 1990. Dynamics in meaning as a problem for bilingual lexicography. In: Tomaszczyk, J. en Lewandowska-Tomaszyk, B. (reds.). *Meaning and lexicography*. Amsterdam: John Benjamins: 209-225.
- SNELL-HORNBY, M.** 1992. Word against text: lexical semantics and translation theory. In: Thelen, M. en Lewandowska-Tomaszyk (reds.). *Translation meaning part 2*. Maastricht: Rijkshogeschool Faculty of Translation and Interpreting: 97-104.
- SNELL-HORNBY, M. EN PÖHL, M. (REDS.).** 1989. *Translation and lexicography: Papers read at the EURALEX Colloquium held at Innsbruck 2-5 July 1987*. Kirksville: Paintbrush.
- SØRENSEN, H.S.** 1994. Knowledge and LSP translation. When does a translator have to be unfaithful? Some cases of LSP translation. In: Jakobsen, A.L. (red.). *Translating LSP texts: Some theoretical considerations*. Copenhagen: Samfundslitteratur: 13-32.
- SORVA, E.** 2002. Equivalence in translation of nursery rhymes: observations on translations by four Finnish writers. *Studies at the interface of translation and culture*. [Intyds]. Beschikbaar: www.eng.helsinki.fi/main/sitcu/papers/elina.htm. [2005, 12 April].
- SVENSÉN, B.** 1993. *Practical Lexicography: Principles and methods of dictionary making*. Oxford: Oxford University Press.
- SVENSÉN, B.** 2009. *A handbook of lexicography: The theory and practice of dictionary-making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TALJARD, E., GAUTON, R. EN GAUTON, L.A.** 2007. Issues in the planning and design of a bilingual (English-Northern Sotho) explanatory dictionary for industrial electronics. *Lexikos* 17: 152-169.
- TARP, S.** 2000. Theoretical challenges to practical specialised lexicography. *Lexikos* 10: 189-208.
- TARP, S.** 2002. Translation dictionaries and bilingual dictionaries – two different concepts. *Journal of Translation Studies* 7: 59-84.
- TARP, S.** 2004. How can dictionaries assist translators? In: Sin-wai, C. (red.) *Translation and bilingual dictionaries*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- TARP, S.** 2005. The pedagogical dimension of the well-conceived specialised dictionary. *Ibérica* 10: 7-21.

- TATILON, C. 1986. *Traduire. Pour une pédagogie de la traduction*. Toronto: Éditions du GREF.
- THE COMPUTER LANGUAGE COMPANY.COM. 2010. *PC Mag.com Encyclopedia*. [Intyds]. Beskikbaar: http://www.pcmag.com/encyclopedia_term/0,2542,t=ZIP+file&i=55219,00.asp. [2010, 16 Julie]
- TROSBORG, A. 2000. Discourse analysis as part of translator training. *Current issues in language and society* 7(3). [Intyds]. Beskikbaar: www.channelviewpublications.net/cils/007/0185/cils0070185.pdf. [2005, 12 April].
- VERMEER, H.J. 1989. Wörterbücher als Hilfsmittel für unterschiedliche Typen der Translation. In: Hausmann, F.J. et al. (reds.). *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography*. Berlyn: De Gruyter: 171-174.
- VERMEER, H.J. 1996. *A skopos theory of translation: some arguments for and against*. Heidelberg: TEXTconTEXT.
- VERMEER, H.J. 1998. Starting to unask what translology is about. *Target* 10(1): 41-68.
- VILJOEN, H.C. 2001. RE: [rekenaarterme] EN > AF : grafikaterme (lank). *Rekenaarterme. Werkgroep vir Afrikaanse IT-terme*. [Intyds]. Beskikbaar: <http://tech.groups.yahoo.com/group/rekenaarterme/message/1595>. [2010, 17 Februarie].
- VILJOEN, H.C. 2001a. Afrikaanse terme is Nederlands vóór. *Die Burger*, 15 September. [Intyds]. Beskikbaar: <http://152.111.1.87/argief/berigte/dieburger/2001/09/15/12/1.html>. [2010, 13 Mei].
- VRBINC, A. 2008. Does teaching dictionary skills improve dictionary use among translators? In: Jesenšek, V. en Oštir, A.L. (reds.). *Wörterbuch und Übersetzung. 4. Internationales Kolloquium zur Lexicographie und Wörterbuchforschung Universität Maribor, 20. bis 22. Oktober 2006*. Hildesheim: Georg Olms Verlag.
- WEHNER, L.W. 2000. Translation theory: The snow debate and beyond. [Intyds]. Beskikbaar: www.hum.aau.dk/~wehner/afhandlinger/TranslationTheory.pdf. [2008, 19 Mei].
- WEINREICH, U. 1968. *Languages in contact: Findings and problems*. Den Haag: Mouton.
- WIEGAND, H.E. 1977. Nachdenken über Wörterbücher. Aktuelle Probleme. In: Drosdowski, G., Henne, H. en Wiegand, H.E. (reds.). 1977. *Nachdenken über Wörterbücher*. Mannheim: Bibliographisches Institut: 51-102
- WIEGAND, H.E. 1988. Was eigentlich is Fachlexikographie? Mit Hinweisen zum Verhältnis von sprachlichem und enzyklopädischem Wissen. In: Munske, H.H. et al. (reds.). *Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien. Ludwig Erich Schmitt zum 80. Geburtstag von seinen Marburger Schülern*. Berlyn: De Gruyter: 729-790.

- WIEGAND, H.E.** 1989. Die gegenwärtige Status der Lexikographie. In: Hausman, F.J. et al. (reds.) *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography*. Berlyn: De Gruyter: 246-280.
- WIEGAND, H.E.** 1989a. Aspekte der Makrostruktur im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch: alphabetische Anordnungsformen und ihre Probleme. In: Hausman, F.J. et al. (reds.) *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography*. Berlyn: De Gruyter: 371-409.
- WIEGAND, H.E.** 1989b. Der Begriff der Mikrostruktur: Geschichte, Probleme, Perspektiven. In: Hausman, F.J. et al. (reds.) *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography*. Berlyn: De Gruyter.
- WIEGAND, H.E.** 1996. Zur Einführung. In: Wiegand, H.E. (Red.). 1989-1991. *Wörterbücher in der Diskussion II*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag: VII-XV.
- WIEGAND, H.E.** 1996a. A theory of lexicographic texts. An overview. In: *SA Journal of Linguistics* 14(4): 134-149.
- WIEGAND, H.E.** 1996b. Über die Mediostrukturen bei gedruckten Wörterbüchern. In: Zettersten, A. en Pedersen, V.H. (reds.). 1996. *Symposium on Lexicography VIII*. Tübingen: Max Niemeyer: 11-43.
- WIEGAND, H.E.** 1996c. Das Konzept der semiintegrierten Mikrostrukturen. Ein Beitrag zur Theorie zweisprachiger Printwörterbücher. In: Wiegand, H.E. (Red.). 1989-1991. *Wörterbücher in der Diskussion II*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag: 1-82.
- WIEGAND, H.E.** 1998. *Wörterbuchforschung*. Berlyn: Walter de Gruyter.
- WIEGAND, H.E.** 2000. Was eigentlich ist Fachlexicographie? Mit Hinweisen zum Verhältnis von sprachlichen und enzyklopädischem Wissen. In: *Kleine Schriften: Eine Auswahl aus den Jahren 1970 bis 1999 in zwei Bänden. Band 1: 1970-1988*. Berlyn: Walter de Gruyter.
- WIEGAND, H.E.** 2002. Equivalence in bilingual lexicography: Criticism and suggestions. *Lexikos* 12: 239-255.
- WIKIPEDIA.** 2007. Webster's Dictionary. *Wikipedia: The free encyclopedia*. [Intyds]. Besikikbaar: http://en.wikipedia.org/wiki/Webster's_Dictionary. [2007, 5 Oktober].
- WIKIPEDIA.** 2008. Rosetta Stone. *Wikipedia: The free encyclopedia*. [Intyds]. Besikikbaar: http://en.wikipedia.org/wiki/Rosetta_stone. [2008, 6 Februarie].

- WIKIPEDIA.** 2008a. Course in general linguistics. *Wikipedia: The free encyclopedia*. [Intyds].
Beskikbaar: http://en.wikipedia.org/wiki/Course_in_General_Linguistics. [2008, 12 Augustus].
- WIKIPEDIA.** 2010. Boolean satisfiability problem. *Wikipedia: The free encyclopedia*. [Intyds].
Beskikbaar: http://en.wikipedia.org/wiki/Boolean_satisfiability_problem. [2010, 12 Mei].
- WILLIAMS, I.A.** 1996. A translator's reference needs: dictionaries or parallel texts? In: *Target* 8(2): 275-299.
- WILLS, W.** 1982. *The science of translation*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- YONG, H. EN PENG, J.** 2007. *Bilingual lexicography from a communicative perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- ZGUSTA, L.** 1971. *Manual of lexicography*. Den Haag: Mouton.
- ZGUSTA, L.** 1984. Translational equivalence in the bilingual dictionary. In: Hartmann, R.R.K. 1984. *LEXeter '83 Proceedings: Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter, 9-12 September 1983*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.